

ΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΥΜΠΑΤΗΣ

Ταξιδεύοντας

ΑΛΒΑΝΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΣ

ΑΘΗΝΑ 1996

2/2

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΜΠΑΤΗΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	
ΚΟΝΙΤΣΑΣ	
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ	55969
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ	10/9/2014
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.	

Ταξιδεύοντας ΑΛΒΑΝΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: **Primo Shllaku**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΣ
ΑΘΗΝΑ 1996

Κάθε γνήσιο αντίγραφο φέρει την υπογραφή του συγγραφέα.

ISBN 960 - 7231 - 03 - 1

1η έκδοση: Ιούλιος 1996

Copyright: Εκδόσεις «ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΣ» για την ελληνική γλώσσα.

Συγγραφέας: **Ντίνος Κουμπάτης**

Στοιχειοθεσία

Σελίδοποίηση: Electropress 8959.004

Εξώφυλλο: **Robert Aliaj Dragot** «Η πλατεία Skënderbej στα Τίρανα».

Λάδι - ακρυλλικό σε μουσαμά. Διαστάσεις 1m x 0,90cm

Οπισθόφυλλο: Η λίμνη της περιοχής «Γαλάζιο Μάτι», από ψηλά.

Πρόλογος: **Primo Shllaku**, καθηγητής στο Ινστιτούτο Λογοτεχνίας της Σκόδρας.

Στους Ilirian Zhupa

Gjon Shllaku

Shkëlqim Hajno

Reshat Salaj

Nourus Shehu

Δημήτρη Τσιάμη

*που μέσα από τις σχέσεις τους και συζητήσεις μας
γνώρισα την ανθρώπινη Αλβανία*

Nt. K.

Memaliaj 17 Ιανουαρίου 1996

Αθήνα 12 Ιουλίου 1996

Εργα του ίδιου:

- «Για ένα καλύτερο θέατρο», Δοκίμιο., Εκδόσεις "Διόσκουροι" 1979.
- “Ο αγνοημένος προφήτης Άγγελος Σικελιανός” Δοκίμιο. Εκδόσεις “Γλάρος” 1981.
- “Ο Άγγελος Σικελιανός δίπλα στην Εύα Πάλμερ” Μονογραφία. Εκδόσεις Οργανισμού Επτανησιακού Θεάτρου 1981.
- “Ιλιάννα η ζωή μας τελειώνει στα τανκς” Μυθιστόρημα - ντοκουμέντο. Εκδόσεις “Διόσκουροι” 1982.
- “Ψυχή μου Ιερουσαλήμ” Ποίηση. Εκδόσεις “Λητώ” 1982.
- “Ωδή στην Ειρήνη” Ποίηση. Εκδόσεις “The Hellenic Roots Publications”, Τορόντο Καναδά 1986.
- “Πώς τραγουδάνε τα παιδιά” Ποίηση. Εκδόσεις “Το Καφενείο των Ιδεών”, 1986.
- “Ο Θάνατος της Πόλης” Ποίηση. Εκδόσεις “Διόσκουροι” 1987.

Στις εκδόσεις **ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΣ**:

«Τότε που ήμουν άλλος...», Διηγήματα. Αθήνα 1996.

Ο Ντίνος Κουμπάτης έχει τιμηθεί στον τομέα των Γραμμάτων, με τις εξής πιο κάτω ελληνικές ή διεθνείς διακρίσεις:

1982. Πρώτο βραβείο Δοκιμίου των Δελφικών Αμφικτιονιών.
1982. Τιμητικό δίπλωμα Πνευματικής Αναγνώρισης από τον Promitheas of Wishington.
1983. Βραβείο Αναγνώρισης της προσφοράς του στη διάδοση των ελληνικών Γραμμάτων στο εξωτερικό από την Canadian - Greek Alliance.
1986. Χρυσό μετάλλιο της Γαλλικής Ακαδημίας Γραμμάτων (Académie Française ès Lettres).
1986. Αριστείο για την προσφορά του στα Ελληνικά Γράμματα από τον Ευφορίωνα.
1986. Πρώτο βραβείο Ποίησης στο Borgo degli Artisti, Μιλάνο.
1987. Ανακηρύσσεται επίτιμο Ακαδημαϊκό μέλος στην Felguerias της Πορτογαλίας.
1988. Α! Βραβείο Θεατρικού έργου, Α! βραβείο διηγήματος από το λογοτεχνικό περιοδικό "Το κουτί της Πανδώρας".
1988. Πρώτο βραβείο Δοκιμίου από την Πανελλήνια Ένωση Λογοτεχνών.
1988. Βραβείο για την προσφορά του στο ελληνικό και το ευρωπαϊκό θέατρο από το Κίνημα Ελεύθερης Σκέψης και Πολιτισμού.
1989. Τιμητικό Δίπλωμα για την προσφορά του στα Γράμματα από το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων.
1990. Τιμητικό δίπλωμα από το Σύλλογο Λογοτεχνών και Φιλοτέχνων Αθηνών προς βράβευση δια εξαιρετη επιστημονική και πολιτιστική επίτευξη.
1991. Από τον ίδιο Σύλλογο δια εξαιρετη λογοτεχνική επίτευξη.
1992. Πρώτο βραβείο Δοκιμίου από το Σύλλογο των Δελφικών Αμφικτιονιών.
1993. Χρυσό Μετάλλιο από το Σύλλογο των Δελφικών Αμφικτιονιών.
1994. Πρώτο Βραβείο Διηγήματος από το Διεθνές Πνευματικό Πρακτορείο του Γιόχανεσμπουργκ.
1995. Δεύτερο βραβείο Διηγήματος από το Διεθνές Πνευματικό Πρακτορείο του Γιόχανεσμπουργκ.

Κριτικές μελέτες για το συγγραφικό έργο του Ντίνου Κουμπάτη, έχουν γράψει:

Η φιλόλογος κα Πόπη Πασπαλιάρη, η ποιήτρια και δημοσιογράφος κα Πόπη Ηλία Λαμπροπούλου και ο ποιητής και κριτικός ποίησης κ. Γιώργος Πετρόπουλος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο γεννήθηκε για να μείνει. Ο γραπτός λόγος που πρέπει να ζήσει μόνο είκοσι τέσσερις ώρες λέγεται "εφημερίδα". Ο προφορικός λόγος που αυθημερόν δεν διαψεύδει τρεις φορές τον εαυτόν του δεν είναι "Καλή τηλεόραση". Ο Ντίνος Κουμπάτης καλλιτέχνης και δημοσιογράφος τα ήξερε όλα αυτά. Γι' αυτό και αποφάσισε να γράψει βιβλίο, τούτο το βιβλίο που μένει.

Η ιστορία - αυτή η κουτσομπόλα

Οι ελληνο-αλβανικές σχέσεις δεν έχουν μείνει για να κριθούν από μας αλλοτριωμένους απογόνους σ' αυτό το τέλος του αιώνα φορτωμένους όπως είμαστε με κόμπλεξ που πηγαίνουν από ιστορικά φρεναρίσματα και φανατικές αυταπάτες ή από μη-κερδισμένες ευμάριες και ασφαλώς έξαφνες.

Ο ελληνικός και αλβανικός λαός, είναι σίγουρα γείτονες εδώ και τρεις χιλιάδες χρόνια χωρισμένοι και ενωμένοι, από μια δυναμική γραμμή, η οποία σαν υγιέστατο διάφραγμα, επέτρεπε μια ασταμάτητη αναπνοή κατά μήκος όλης της ζώνης της επαφής. Εκτός από τις αποικίες των Δωριέων που ανεβαίνουν μέχρι επάνω στη Δέξα, η ιστορία σωπαίνει. Μεγάλη τσιμουδιά. Το δυνάνομο "ιλλύρο-έλληνα" δεν φανερώνεται πουθενά σαν ορολογία. Σε σύγκριση με άλλες θερμές και διαλαλούμενες ζώνες φαίνεται να λείπει ένα από τα δύο στοιχεία αυτού του δυνάνομου. Η αρχαιολογία όμως επιβεβαιώνει την ύπαρξη των δύο πλευρών κατά όλο το μήκος της γραμμής της επαφής και της συνδιείσδυσης. Και η Ιστορία σωπαίνει. Σωπαίνει γιατί δεν υπάρχει σύγκρουση, δεν υπάρχει πόλεμος. Πάλι φταίμε εμείς που την Ιστορία την αντιλαμβανόμαστε σαν καταγραφή καταστροφών.

Οι αρχαίοι Έλληνες ήταν κατ' εξοχήν παραλιακός λαός, πρωταθλητές εμπορίου και ψαρέματος. Οι Ιλλυριοί ήταν χερσαίος λαός υπέροχοι κτηνοτρόφοι, αλλά και έμπειροι αγρότες. Οι εργασίες ήταν χωρισμένες, που μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι τρόποι ζωής αυτών των δυο εθνών συμπληρώνανε ο ένας τον άλλον συμμορφώνοντας έτσι ένα διεθνές συμβιοτικό σύστημα συνύπαρξης ίσως το πιο

παλαιό και πρωτόγονο που γνωρίζουμε. Αλλιώς πώς θα μπορούσαν οι Έλληνες να ιδρύσουν τις αποικίες τους κατά μήκος όλων των παραλιών της Μεσογείου, και να φτάσουν ως τη Μαρσιλία; Χωρίς ένα ήρεμο ιλλυρικό μετώπισθεν; Θα μπορούσε κανείς να φανταστεί τους Έλληνες σαν εποικιστές, κυρίαρχους ολοκλήρου του μεσογειακού κόσμου; Σαν πρόσφυγες, ίσως, ναι.

Και οι δυο λαοί ξέρουν καλά πώς με τον εχθρό που ριζώνει στα σύνορα, οι ακτινοβολίες εξασθενούν και οι πολιτισμοί παρακμάζουν.

Η Αλβανία της κομμουνιστικής πενηνταετίας δεν είναι η Α' παντοτεινή Αλβανία, όπως και η Ελλάδα της Κοινής Αγοράς δεν είναι η παντοτεινή Ελλάδα. Αυτές οι φάσεις έφεραν ραγδαίες αλλαγές προπαντός εκεί που αυτές οι αλλαγές ήταν βίαιες με αποτέλεσμα η πλειοψηφία των διαδικασιών να παραμείνει ατέλειωτη είτε από έλλειψη χρόνου, είτε από έλλειψη ιστορικής λογικής. Οπωσδήποτε τα αποτελέσματα είναι ανώριμα και αμφίβολα. Οι παλαιές αξίες της έμφυτης παράδοσης αισθάνονται άσχημα μέσα στο νέο τσόφλι που υπακούει στο νόμο της μόδας, της κατανάλωσης, της μίμησης και της φυγής από τον εαυτό σου. Η πτώση του κομμουνιστικού παραπετάσματος έριξε στην αρρένα καινούριες δυνάμεις και καινούριους χώρους που επιβάλλεται να ενταχθούν σε καινούριες λογικές ισορροπιών.

Το 1990 κατέρριψε δια παντός στην Ευρώπη τη θεωρία της κλειστής ευημερίας και της κλειστής φτώχειας. Η ευρωπαϊκή Ήπειρος γνώρισε αυτό τον αιώνα δύο φρικτές καταστροφές των οποίων τα αίτια ήταν οι άνοιξες εξελίξεις και οι κλειστοί χώροι.

Έτσι λοιπόν, η Ιστορία είναι μια κουτσομπόλα. Δείχνει εκεί που υπάρχουν συγκρούσεις, πόλεμοι, θεομηνίες κτλ. Εκεί που τα πράγματα εξελίσσονται ομαλά, φυσιολογικά, αυτή σιωπάει διότι δεν βρίσκει αντικείμενο. Με το πέρασμα του χρόνου η ιδέα της σιωπής υποβάλλει την ιδέα του κενού. Το κενό αυτό του τίποτα. Και το τίποτα δεν είναι ανθρώπινο. Μόλις βγαίνουμε σε ένα έδαφος που αποκλείει το ανθρώπινο στοιχείο, δεν είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς τι μπορεί να προκύπτει εκεί.

Οι αρχαίοι αποκαλούσαν την Ιστορία "δασκάλα ζωής". Τους πολέμους και τις συγκρούσεις τους, θωρούσαν ως περιπτώσεις στο δικό τους πίνακα των περιεχομένων. Αυτοί δίνανε σημασία στην ανάπτυξη στο εμπόριο, στις συναλλαγές, στις διοικητικές επιγραφές και στον τρόπο κυβερνήσεως. Η αμαρτία του πειρασμού προς την αίσθηση όμως είναι ένα κομμάτι που ακόμα δεν έχει ειπωθεί πόσο μεγάλο είναι στο μήλο του Αδάμ. Κι αυτό μας κάνει να ξεχάσουμε πως οι Ιλλυρο-Αλβανοί και οι αρχαίοι και μοντέρνοι Έλληνες ήταν ευτυχι-

σμένοι λαοί. Ποτέ ο Άρης δεν κατόρθωσε να τους βάλει σε αντίθετα χαρακώματα για να αλληλοσφαχτούν.

Κατά τ' άλλα, όλα τακτοποιούνται στις καθημερινές διαδικασίες της ρουτίνας από τη συνείδηση που ζούμε κάτω από τον ίδιο ήλιο.

Μα ποιος θα βγει να μας τα πεί όλα αυτά που η κακοπροαίρετη Ιστορία εξακολουθεί να τα καλύπτει με σιωπή;

Οι διανοούμενοι - ένα είδος προς εξαφάνιση;

Η εποχή μας φαίνεται να έχει βρει πλήρως, ποια είναι η θέση του διανοούμενου, του πνευματικού ανθρώπου. Μεγάλοι και περιβόητοι πολιτικοί είναι και διανοούμενοι. Οι δικτατορικές περιόδους χαρακτηρίζονται από τον πραγματικό αποκλεισμό των διανοούμενων στα καθήκοντα της διοίκησης της πολιτείας. Δεν πρέπει να είναι τυχαίο που στις κυβερνήσεις των δύο χωρών εμφανίζονται πραγματικοί πνευματικοί άνθρωποι όπως καλλιτέχνες, γιατροί, επιστήμονες, ιστοριολόγοι κτλ. Σε αρμονία με το πνεύμα της εποχής μας, αυτά τα γεγονότα έχουν δημιουργήσει άλλο έναν θετικό παράγοντα στην ευέλικτη επίλυση των δυσκολιών. Οι διανοούμενοι είναι άνθρωποι ευρέων όψεων, επηρεάζονται από τη σύγχρονη σκέψη, δείχνουν μεγάλη ευαισθησία στις αλλαγές και πάνω απ' όλα είναι εραστές της ειρήνης (ειρηνόφιλοι).

Μ' όλες αυτές τις ιδιότητες που έβαλα στη σειρά ο διανοούμενος μπορεί να είναι απλώς ένας εμπνευσμένος, ένας βουκολικός πολίτης, ή τέλος πάντων, ένας πνευματικά συνταξιούχος. Όλα αυτά όμως χωρίς το κουράγιο δεν είναι παρά μόνο ένα τίποτα.

Το βιβλίο του Κουμπάτη εγώ το λέω θαρραλέο. Σαν πολίτης του κόσμου, τώρα και πάντα, εδώ και παντού, ο συγγραφέας ξεκινά τη διήγησή του αγγίζοντας παντοτεινά και σημαντικά πράγματα, ανθρώπινα. Ταξίδι, επαφές, παρατήρηση, πάλι συνάντηση σε μια ατελείωτη αλυσίδα ανθρωπίνων επαφών με γνωστούς και μη παντού αποκαλύπτοντας ουσιαστικά έχοντας σαν πυξίδα τη θερμότητα του συναισθηματικού δεσμού με την Lulieta τη σύζυγό του.

Το άγνωστο και το δύσκολο κι εγώ τα βλέπω σαν βουνό. Αν η πλαγιά του βουνού είναι ξερή, γυμνή ή καμένη, ευκολότατα εγώ μπορώ να βγάλω το συμπέρασμα ότι αυτό το βουνό είναι άσχημο. Ο Κουμπάτης διέκρινε ένα λουλούδι πάνω σ' ένα βράχο, το έκοψε, το έβαλε στα χείλη του και είπε: *Αυτό το βουνό είναι καλό.* Και για τη μεγάλη μου απορία, άρχισε να σκάβει γαλαρίες στο βάθος του βου-

νού γυρεύοντας θησαυρούς που η διόρασή του από καλλιτέχνη και διανοούμενο του τους φέρνει για βέβαιους.

Οχι επειδή το σεμνό περιεχόμενο αυτού του βιβλίου κάπως κάνει κοντραπούντο στην ολοφραστικότητα των ΜΜΕ, μα επειδή αυτό αναλαμβάνει, με πρόχειρα μέσα να ανοίξει γαλαρίες στο βουνό μόνο και μόνο το βουνό μην είναι πια άγνωστο και δύσκολο, εγώ θεωρώ το βιβλίο του Κουμπάτη και τον ίδιο τον Κουμπάτη, θαρραλέο. Και δέχτηκα ευχαρίστως να γράψω αυτό τον πρόλογο.

Η γνώμη μου είναι ότι οι πνευματικές συναλλαγές πρέπει να οδηγούνται στις καινούριες ελληνο-αλβανικές σχέσεις. Δυστυχώς γι' αυτό το στάδιο, αυτές είναι ελάχιστες. Το σκεπτικό μου είναι κυρίως ότι αυτές τις σχέσεις δεν πρέπει να τις δούμε σαν εξαρτώμενες και οργανώσιμες από τις αντίστοιχες πολιτείες. Οι ίδιοι διανοούμενοι - αναφέρω εδώ τη φράση του φίλου μου. Ντ. Κουμπάτη - με τη δική τους πρωτοβουλία πρέπει να κάνουν μια "Εισβολή" στον ελληνικό κόσμο με τα γραπτά τους, με τις σκέψεις και την παρουσία τους.

Η παρουσία μιας πληθώρας από αλβανούς διανοούμενους οι οποίοι ζούν σήμερα στην Ελλάδα δεν αισθάνεται σαν πνευματική παρουσία, πιο πολύ αυτή αισθάνεται σαν αιχμή από δυσαρεστημένους για τις μη πνευματικές δουλειές με τις οποίες ασχολούνται. Αυτή η διαμαρτυρία ας έρθει υπέρ αυτών εκ μέρους των Ελλήνων συναδέλφων τους. Αυτοί πρέπει τώρα πια να δημιουργήσουν κάτι δικό τους και αυτό το κάτι να πιάσει θέση και να γίνει αντικείμενο. Αλλιώς αυτές οι σχέσεις δεν θα ξεπεράσουν τα όρια της φιλανθρωπίας για την οποία επίμονα πιστεύω ότι οι αληθινοί Αλβανοί διανοούμενοι δεν έχουν καν ανάγκη.

Πρέπει να δεχόμαστε ότι η αμοιβαία ελληνο-αλβανική γνωριμία παριστάνει ελλείψεις και αδιαφορία. Διαπιστώνουμε ότι ο αλβανικός κόσμος γνωρίζεται λίγο και λάθος, ενώ ο σύγχρονος ελληνικός κόσμος υποχρεωτικά και αντικειμενικά αποκαλύπτεται για όσους Αλβανούς ζουν εδώ πέρα αυτά τα τελευταία 5 - 6 χρόνια. Εάν η μη-γνωριμία είναι αμαρτία, η μερική γνωριμία είναι ούτως ή άλλως ελάττωμα. Αρα οι ελληνο-αλβανικές σχέσεις είναι προς το παρόν ελαττωματικές, αυτές κουτσαίνουν. Σ' αυτά τα τελευταία 50 χρόνια γεννήθηκαν και ωρίμασαν τρεις γενιές ανθρώπων οι οποίες είτε έζησαν ένα ολοκληρωμένο μπλακ - άουτ πληροφοριών, είτε ποτίστηκαν με θεωρίες και προκατασκευάσματα που θυμίζουν προπαγάνδες της πρώτης δεκαετίας αυτού του αιώνα.

Εξάλλου δεν πρέπει να ξεχαστεί το γεγονός ότι τα ελληνο-αλβανικά σύνορα ήταν μια από τις πιο τεντωμένες γραμμές του ψυχρού πο-

λέμου. Αφ' ενός η ασιατική εκδοχή της πιο ακραίας αριστεράς και αφ' ετέρου, μια ακραία αναχρονιστική ελευθεροκτόνος δεξιά, είχαν δηλητηριάσει ασταμάτητα αυτή την ζώνη αναπνοής μεταξύ των δύο λαών η οποία ομάλα έπρεπε να είναι γέφυρα συναλλαγών και πόρτα επαφών. Ματαιίως προσπαθούσα να εξηγήσω σε ένα φίλο μου Έλληνα ότι η στεγανοποίηση των ελληνο-αλβανικών συνόρων εκ μέρους του αλβανικού κομμουνιστικού καθεστώτος απορροφούσε σημαντικό μερίδιο από τον προϋπολογισμό αυτού του κράτους, πράγμα που υποχρεωτικά συνέβαλλε στην πολυμερή κατάντια μας.

Σύμφωνα με την αφελή λογική του οι Αλβανοί έπρεπε να ζήσουν αιωνίως κάτω από αυτή τη δικτατορία ούτως ώστε οι Έλληνες να προκόψουν και διαπρέψουν χωρίς σκοτούρες έχοντας στα βόρεια σύνορα έναν γείτονα χίλια χρόνια πίσω και ένα εκατομμύριο χιλιόμετρα κοντά(!).

Η περίοδος του ψυχρού πολέμου είναι ίσως η μόνη περίοδος μιας ελληνο-αλβανικής αντιπαράθεσης. Πάνω στο αιώνιο υπόστρωμά του της φυσιολογικής φιλίας και συνεργασίας, αυτή η αντιπαράθεση μιας έφερε τη γεύση του παραλόγου.

Θεωρώ ότι η στάθμιση των πνευματικών σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες είναι κατώτερη απ' ό,τι ήταν στη δεκαετία του '30. Αφαιρώντας από το γεγονός που θα αναφέρω κάθε ενδεχόμενο πολιτικής σκοπιμότητας, ο μέγας Αλβανός διανοούμενος εθνικός ποιητής Gjérgi Fishta, (για τους Αλβανούς ο Fishta είναι περίπου σαν τον Παλαμά για τους Έλληνες) κλήθηκε στην Αθήνα και του δόθηκε το παράσημο του "Φοίνικα".

Αυτό το γεγονός μας λέει ότι πριν 60 χρόνια κορυφαίοι πνευματικοί παράγοντες από τις δύο χώρες γνώριζαν και δέχονταν ο ένας τον άλλον. Στην εποχή μας γνωριμία και παραδοχή δύσκολα σμίγουν μαζί. Η συνεργασία που έπρεπε να περπατήσει επάνω σ' αυτά τα δύο πόδια, κουτσαίνει. Ομως η γνωριμία δεν είναι πάθος και η παραδοχή δεν είναι συνθηκολόγηση.

Για την ώρα θα μας ταίριαζε αυτός ο χαρακτηρισμός: μακρινοί γείτονες, ψυχροί φίλοι.

Μαζί με τα ξερά, καίγονται και τα χλωρά

Είναι τώρα πια χρόνια που ακούω αυτή την παροιμία. Την άκουσα κατά λέξη παρόμοια και στην Ελλάδα. Συμπεραίνω: η βάση αυτών των δυο κοινωνιών είναι χωριάτικη. Ο Χριστός όμως λέει: «Δό-

στε στον Καίσαρα, αυτό που ανήκει στον Καίσαρα». Τι είμαστε λοιπόν; Χριστιανοί ή χωριάτες; Απαντάω: Διστακτικό μίγμα με ευάλωτο κατά περίπτωση ποσοστό στοιχείων.

Η Αλβανοί είναι ένας ανάδελφος λαός σαν τους Έλληνες, οι μικρότεροι των Βαλκανίων, οι τελευταίοι των Βαλκανίων στην ιστορική πορεία και στις κοινωνικές εξελίξεις. Το στένεμα της ιλλυρικής έκτασης στα εδάφη της σημερινής Αλβανίας συνδέεται κυρίως με τον ερχομό των Σλάβων στα Βαλκάνια και σαν γεγονός αυτό πρέπει να έχει κάτι να πει στο πληγωμένο στήθος του ελληνικού φίλου λαού, να του πει τουλάχιστον ότι δεν είναι μόνος αυτός που θρηνεί χαμένες πατρίδες. Το Κόσοβο, το πιο ζωντανό και πονεμένο μέρος αυτής της τραγωδίας, στη διάρκεια της δεκαετίας που προηγήθηκε των μαχών των Αλβανών για πλήρη ανεξαρτησία από τους Τούρκους, ήταν η πιο "θερμή περιοχή" εστία της μεγάλης λαϊκής εξέγερσης που ανάμφιβολα παρέπεμψε στην κήρυξη το 1912 του πρώτου αλβανικού ανεξάρτητου κράτους της μοντέρνας εποχής. Το 1913 τα σερβικά στρατεύματα, μπήκαν εκεί που και παραμένουν ως τώρα, με την ποιότητα του κατακτητή. Θα 'ταν σαν η Πελοπόννησος του Κολοκοτρώνη μετά από τη λαμπερή εποποιΐα των μαχών της ελληνικής επανάστασης να παρέμενε εκτός συνόρων του ελληνικού κράτους στα χέρια ενός καινούριου εισβολέα.

Η περίοδος του υπαρκτού σοσιαλισμού έφερε τεράστιες ηθικές καταστροφές. Συκοφαντήθηκαν φιλίες, παραχαράχτηκαν γεγονότα, η παράδοση της "μπέσας" και της πατριαρχικής οικογένειας καταστράφηκαν χωρίς αντικατάσταση.

Ο Αντίχριστος κατοικούσε στα Τίρανα. Η προπαγάνδα του καθεστώτος μιλούσε για μια ύπουλη ισότητα. Ο νόμος της ισότητας εννοούσε την ισότητα στη φτώχεια, όχι στα πλούτη. Ολόκληρες γενιές νέων ανθρώπων μαράθηκαν χωρίς να μπορέσουν να πραγματοποιήσουν ένα όνειρο ζωής. Η συνείδηση έβραζε. Η εκ των έσω πίεση είχε δημιουργήσει νοσηρές εντάσεις, σίγουρα αντικείμενο ψυχανάλυσης.

Το άνοιγμα ήρθε απότομο, ανελεγχόμενο στην αρχή, ανεξέλεγκτο κατόπιν. Η φυγή έγινε, ο υπότιτλος της εποχής, η εγγύηση της μη ανάστασης του βρουκόλακα, το φάρμακο που θα 'σβηνε από τη μνήμη, τα οικεία εκτρώματα. Η δικατοτορία την είχε χωρίσει την αλβανική κοινωνία σε δύο μεγάλες τάξεις: σε δειλούς πολιτισμένους από τη μια μεριά, και σε αμόρφωτους, θρασείς απ' την άλλη. Οι Έλληνες γνώρισαν αυτούς τους τελευταίους οι οποίοι την παραμονή τους στην Ελλάδα και τις αργές διαδικασίες της προσαρμογής τις ζήσανε σαν μια καινούρια δικτατορία.

Συχνά οι αντιδράσεις ήταν έσχατες. Στο παλαβό τρέξιμο για να φύγει από τον εαυτό της η Αλβανία εξέθεσε διεθνώς την πιο απάνθρωπο πλευρά της.

Η κομμουνιστική Χιροσίμα δεν θα σκότωνε μόνο την ημέρα της έκρηξης. Αυτή ήταν η τραγωδία. Το δράμα θα παιζόταν έπειτα. Ιδού το δράμα.

Προσπαθώ να εξηγήσω, όχι να δικαιολογήσω. Έχω ακούσει πολλές Κασσάνδρες στις δύο όχθες. Δεν θέλω να μελετήσω τις κομπές παρομοιώσεις αυτών που τις ελληνο-αλβανικές σχέσεις τις βλέπουν υπό την οπτική του ποιήματος το Pnevrt «Τα θαύματα της ελευθερίας». Αυτοί που πάνε μπροστά αποτελούν αντικείμενο μίμησης, όχι ζηλοφθονίας. Ο άνθρωπος έγινε τέτοιος διότι έμαθε να διακρίνει, να συγκρίνει. Στα ελληνικά η λέξη "συγκεκριμένος" σημαίνει αυτό που συγκρίνεται, ξεχωρίζει. Τα άλλα είναι αφηρημένα, σχεδόν ανύπαρκα. Γι' αυτό ποτέ δεν θα συμβιβαστώ ούτε με το λιμνιάσμα της σκέψης, ούτε με το μουδιασμένο μυαλό που για λόγους δικούς του έχασε ή δεν ήθελε να αποκτήσει το θεϊκό προνόμιο της διαφοροποίησης.

Ο Ντίνος Κουμπάτης εμπνέεται από βαθιά συναισθήματα δικαιοσύνης, όπου τα προσωπικά του κίνητρα δεν είναι παρά μια αφορμή. Πρωτοβουλίες σαν τη δική του εξυπηρετούν την καλοκαιρία.

Όλοι μας χρειαζόμαστε ημιόλουστες μέρες.

PRIMO SHLLAKU

Καθηγητής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Σκόδρας
Ιούνιος 1996

Σημ. Συγγραφέα: Ο Primo Shllaku, γνώριζε από την οικογένειά του τα ελληνικά και τα τελειοποιεί στην Ελλάδα. Τον πρόλογό του θεώρησα σωστό να παραθέσω όπως ακριβώς έγραψε, δίπλα στις ευχαριστίες μου.

Ντίνος Κουμπάτης

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

I

Χρειάζεται να σκέπτεσαι ανοιχτά κι ελεύθερα για να ξεριζώσεις από μέσα σου τις προκαταλήψεις αιώνων και την προπαγάνδα χρόνων που έχεις υποστεί από το Σχολείο, μέχρι την τελευταία Κυβέρνηση της χώρας σου, - της χώρας μου -, για να επισκεφθείς την Αλβανία και να γνωρίσεις τη ζωή και τους ανθρώπους της.

Ξεκινήσαμε από την Αθήνα την Πέμπτη 11 Ιανουαρίου του 1996, η γυναίκα μου κι εγώ με το απευθείας δρομολόγιο του πούλμαν για την Κακαβιά. Αν δεν ήταν αυτή, η γυναίκα μου, ίσως να μην επισκεπτόμουν την Αλβανία ποτέ. Δεν ήταν στο πρόγραμμά μου, ούτε καν στις επιθυμίες μου.

Κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει τι επιφυλάσσει ο χρόνος γι' αυτόν. Πολλοί άνθρωποι νομίζουν όμως πως γνωρίζουν. Ποτέ δεν ήμουν απ' αυτούς. Νωρίς κατάλαβα στη ζωή μου ότι λίγα πράγματα μπορούμε να προβλέψουμε για μας, για τους άλλους, για κάθετί.

Παντρεύτηκα πριν δυόμιση μήνες με μία Αλβανίδα που γνώρισα έναμιση χρόνο πριν, στην Ελλάδα. Ήταν υποχρέωσή μου να γνωρίσω τους δικούς της και τη χώρα της. Ήταν επιθυμία μου πια να γνωρίσω και όσο μπορούσα έναν άλλο πολιτισμό, για τον οποίο πίστευα ότι ήταν συγγενής με τον δικό μας, αν πραγματικά η παράδοση ότι η μισή Αλβανία ήταν ελληνική από αρχαιοτάτων χρόνων, δεν ήταν μύθος. Και η άλλη μισή;

Τον τελευταίο χρόνο, διάβασα και μετέφερα στον ραδιοφωνικό σταθμό που διεθύνω* το πόνημα του νομικού και προέδρου του Συνδέσμου Αρβανιτών Ελλάδος κ. Αριστείδη Κόλλια «Οι Αρβανίτες και η καταγωγή των Ελλήνων» (Αθήνα, έξη εκδόσεις, σελ. 532). Κατά πόσον ο συγγραφέας είχε δίκιο, θα προσπαθούσα να το διαπιστώσω μόνος μου, όπως διεπίστωσα κι άλλα πράγμα-

* "Η Φωνή της Σαλαμίνας"

τα γύρω από την ελληνική σύγχρονη "μυθολογία" για την Αλβανία και τους κατοίκους της.

Η Αλβανία, είναι μια χώρα νέα. Μια χώρα που τώρα μόλις γεννιέται, ξαναγεννιέται, μέσα από την τέφρα πενήντα χρόνων απομόνωσης και σκοταδισμού ενός δικτατορικού καθεστώτος. Η Αλβανία, σήμερα κάνει τα πρώτα της βήματα ύστερα από ένα μακροχρόνιο λήθαργο στον οποίο την είχαν βυθίσει κι έχει ανάγκη να τη βοηθήσει ένα χέρι αδελφικό για να μπορέσει να ορθοποδήσει. Η Αλβανία ξεκινά με μύρια - όσα ψεγάδια, μα δεν είναι για ψόγο. Έχει ανάγκη από κατανόηση, για να μη βυθιστεί και χαθεί ξανά στις στάχτες της.

Περάσαμε μια εφιαλτική νύχτα, σύμφωνα όμως με τα ελληνικά δεδομένα, στο ταξίδι μας προς την Αλβανία. Το πούλμαν ξεκίνησε από την Αθήνα στις οκτώ το βράδυ όπως προείπα, για να φτάσει στην Κακαβιά στις επτά το πρωί της άλλης ημέρας, ώρα που ανοίγουν τα σύνορα. Έντεκα ώρες ταξίδι, απλά και μόνο οι ώρες αυτές για ατέλειωτες στάσεις σε εστιατόρια - καφετέριες κατά μήκος του δρόμου χωρίς ουσιαστικό λόγο. «Για να μη φτάσουμε νωρίς στα σύνορα και περιμένετε», μας διαβεβαίωσε εύγλωττα ο οδηγός. Τέσσερες ώρες χαμένες σε παγωμένες καφετέριες μέσα στη χειμωνιάτικη νύχτα, που θα μπορούσαμε να περάσουμε θαυμάσια στο ζεστό σπίτι μας! Αν ξεκινούσε το πούλμαν στις δώδεκα τα μεσάνυχτα, ποιός θα πάθαινε κάτι; Εμείς; Το ΚΤΕΛ, οι καφετέριες, ο οδηγός του πούλμαν, ή η εθνική μας ηλιθιότητα;

Στην Αλβανία, οι Αλβανοί της δυστυχίας που εκτρέφει η Ελλάδα, όταν δεν έχουν visa, μπορούν να πάνε μόνο τρεις φορές το χρόνο. Εθνική μας ηλιθιότητα, αριθμός δύο.

Όσοι Αλβανοί δεν έχουν visa δεν μπορούν δια νόμου να είναι στην Ελλάδα. Το ελληνικό κράτος, τους κυνηγά παντειοτρόπως και τους απελαύνει με αντίτιμο πολλών δισεκατομμυρίων σε έξοδα κατ' έτος. Σ' αυτούς τους ίδιους Αλβανούς, τους "ανεπιθύμητους" το ελληνικό κράτος, χορηγεί τρεις φορές το χρόνο (Χριστούγεννα, Πάσχα και Δεκαπενταύγουστο), ένα "συγχωροχάρτι" που ευγενώς ονομάζει άδεια... εξόδου από την ελληνική γη, διάρκειας ενάμιση μηνός περίπου και όλους αυτούς τους "ανεπιθύμητους" και τους κυνηγημένους των επομένων μηνών του έτους, τους ξαναμαζεύει στην Ελλάδα!

«Ξέρεις την χώρα όπου θάλει η ελαία;», αναρωτιέται εύλογα ο ποιητής.

Η δικαιολογία στον παραλογισμό είναι ότι αυτοί που απολαμβάνουν της σχετικής αδείας, είναι αδέρφια μας, βορειοηπειρώτες που πάνε τρεις φορές το χρόνο να δούνε τους δυστυχείς δικούς τους που στενάζουν κάτω από τη μπότα του βάρβαρου αλβανικού καθεστώτος! Δυστυχώς για την Ελλάδα, κάθε αλβανικό καθεστώς είναι βάρβαρο, όπως και κάθε Αλβανός είναι ληστής κι εγκληματίας! Καθόλου εγκληματικό για να τελειώνουμε με το ταξίδι, ένα πούλμαν του 20ού αιώνα στην Ελλάδα της Κοινής Αγοράς, όπου ο ταξιδιώτης αναγκάζεται να υποφέρει από άβολα καθίσματα που του προξενούν απαρχή... κύφωσης!

Η πρώτη μου επαφή με την Αλβανία, ήταν ένας άνθρωπος. Καθώς "πετούν" τις αποσκευές μας από το πούλμαν κι εγώ προσπαθώ να τις συγκεντρώσω, η γυναίκα μου, λέει δίπλα μου:

— Ντίνο, αυτός είναι ο Αριστοτέλης!

Η γυναίκα μου έχει αρχίσει να μιλάει αρκετά καλά τα ελληνικά. Αγαπά εμένα, αγαπά και την πατρίδα μου. Η πατρίδα μου ίσως δεν την αγαπά και είναι βέβαιο πως δεν αγαπά κι εμένα. Η πατρίδα μου, λίγο αγαπά τους Έλληνες! Τό 'χω διαπιστώσει τόσες φορές μέσα σ' αυτήν, το διαπιστώνω κι έξω απ' αυτήν!...

Ο Αριστοτέλης είναι εξάδελφος πρώτος της γυναίκας μου της Lulit. Έχει δουλέψει τέσσερα χρόνια στην Ελλάδα. Εφαγε το ψωμί μας, γνώρισε τη ζωή μας, ίσως και θαύμασε τον πολιτισμό μας. Γι' αυτό και θέλει να ξανάρθει στην Ελλάδα.

Θα 'μενε ακόμα αν ξαφνικά η Αστυνομία δεν τον "τσουβάλιαζε" σαν ζώο, σ' ένα καμιόνι και δεν έπαιρνε με το έτσι θέλω λεπτά απ' την τσέπη μου, για να τον μεταφέρει στην Κακαβιά σαν ανεπιθύμητο. Ο Αριστοτέλης είναι μορφωμένος Αλβανός και δούλεψε εργάτης σε οικοδομές στην Ελλάδα. Σκέπτομαι πόσοι αμόρφωτοι Έλληνες κρατούν υψηλές θέσεις στη χώρα μας και μας... δουλεύουν!

Ο Αριστοτέλης και χιλιάδες άλλοι Αλβανοί ίσως γελάνε μ' εμένα κι άλλα δέκα εκατομμύρια Έλληνες που ξοδεύουμε τα λεπτά μας για να στέλνουμε τους Αλβανούς κάθε τόσο στη χώρα τους!

Ο Αριστοτέλης, απλά πήδησε τα κάγκελα και μπήκε στο ελληνικό έδαφος για να μας βοηθήσει. Αν είχε λεπτά κι αν ήθελε, κι αυτός όπως και τόσοι άλλοι, δεν θα στέκονταν απλά στην είσοδο

της Ελλάδας - θα προχωρούσε πάλι μέσα. Όμως ο Αριστοτέλης δεν αντέχει άλλες προσβολές. Δεν θέλει να μπει στην Ελλάδα λαθρομετανάστης κι έχει ζητήσει να 'ρθει νόμιμα στη χώρα μας. Έκανε την αίτηση στο Αργυρόκαστρο τον Αύγουστο του 1995 και περιμένει και θα περιμένει ακόμα. Και περπατά τριανταπέντε χιλιόμετρα από το χωριό του κι άλλα τόσα να γυρίσει, τρεις φορές την εβδομάδα και το ελληνικό προξενείο κάθε φορά του απαντά: «Έλα πάλι!».

Σήμερα, Ιούλιος του '96 το προξενείο του απαντά ακόμη "Έλα πάλι", - ένα χρόνο μετά κι ας άλλαξε κι ο Πρόξενος...

Ο βασιλιάς Αλέξανδρος, απέθανε ή ζει; Αλλοίμονο αν μας ξαναπούν πως είναι πεθαμένος από τα χρόνια τα παλιά!... Ο μύθος μας κρατά ακόμη σαν λαό. Στο μύθο της ευδαιμονίας πιστεύουν κι όσοι Αλβανοί θέλουν να μπουν και να δουλέψουν στην Ελλάδα του 1996 και της διασωλήνωσης!

Καθώς περνάς τα κάγκελα που τυπικά χωρίζουν τους δύο λαούς, νιώθεις να μην έχεις αλλάξει χώρο, αισθάνεσαι σα να μην έχεις αλλάξει χώρα! Το μόνο που σου σφίγγει την καρδιά είναι κάποια παραπήγματα ένα γύρω που πουλάνε παιχνίδια της δεκαετίας του '50 στα ελληνικά πανηγύρια. Οι ιδιοκτήτες τους, φτωχοντυμένοι είναι σαν στημένοι απέναντι στους τουρίστες για πρώτη γνωριμία με τη χώρα.

Ο Αριστοτέλης έχει φέρει ένα Ι.Χ. που νομίζω ότι ανήκει στην οικογένεια, είναι όμως ταξί, θα λέγαμε πειρατικό. Φορτώνουμε τα πράγματα και ξεκινάμε. Ο δρόμος είναι πρόχειρα ασφαλτοστρωμένος, μισοκατεστραμένος. Είμαστε στην Βόρειο Ήπειρο, τη χαμένη αυτή πατρίδα για την οποία έχουμε πολεμήσει κι έχουμε τραγουδήσει, στην Ελλάδα:

*«Έχω μιαν αδελφή,
κουκλίτσα αληθινή,
την λένε Βόρειο Ήπειρο,
την αγαπώ πολύ».*

Η Βόρειος Ήπειρος για την οποία κονταροχτυπιούνται τα δύο μεγάλα ελληνικά πολιτικά κόμματα και συλλαμβάνουν τα αστυνομικά τους όργανα στην Ομόνοια τα παιδιά της (τα παιδιά... τους!) και τα ξαναστέλνουν στην "σκλαβιά"! Α! πόσο θα μιλήσω αργότερα γι' αυτή τη γωνιά γης που δεν μ' ενδιαφέρει πια αν είναι ελληνική ή αλβανική γιατί ποτέ δεν αγάπησα την υποκρισία, αλλά τον άνθρωπο...

Γύρω υψώνονται βουνά. Στη δεξιά πλευρά κυλά ένα υπέροχο ποτάμι* που η κοίτη του άλλοτε στενεύει κι άλλοτε απλώνει. Οι στροφές είναι πολλές, τα αυτοκίνητα λιγοστά, αλλά οι οδηγοί τους... επικίνδυνοι.

Κάποια χωριά χάνονται στο δεξί μου χέρι σκαρφαλωμένα στα βουνά. Στ' αριστερά μου, χωριά που κάποτε, - όχι πολύ μακρινά - έσφιζαν από ζωή και τώρα υπομένουν αμίλητα την εγκατάλειψη και την καταστροφή. Πού και πού, αντιλαμβάνεσαι να μένουν ακόμη άνθρωποι που νιώθεις ότι περιμένουν την πρώτη ευκαιρία, έστω και κίβδηλη για να εγκαταλείψουν κι αυτοί το χωριό, το λίκνο τους, τη γη των πατεράδων και των παππούδων τους.

Πού πήγαν, πού πάνε όλοι αυτοί, οι άνθρωποι; Γιατί φεύγουν; Βρήκαν τις πόρτες ανοιχτές, τους δρόμους ελεύθερους, το ψωμί λίγο, πίστεψαν στην Ελλάδα, που μισό αιώνα τους παραμύθιαζε με τους μύθους όχι του Αισώπου ή του Λαφονταίν, - κάτι θα κέρδιζαν απ' αυτούς -, αλλά της ουτοπίας! Τους παραμυθιάζουν ακόμη: πέρσυ με τα περιστατικά της "**Ομόνοιας**", εφέτος με τον... διωγμό του αρχιεπίσκοπου (που δεν τον έδιωξαν επί Χότζα!) και την απειλή **Μπερίσα** να κλείσει τα ελληνικά σχολεία! Αυτοί πού έμαθαν τα ελληνικά, τα τελευταία χρόνια, μήπως δεν ήρθαν στην Ελλάδα και δεν είδαν, δεν έζησαν την αλήθεια;

Μου είπαν στην Αλβανία, οι Αλβανοί οι ίδιοι, πως επί Χότζα, οι βορειοηπειρώτες απολάμβαναν προνομίων που δεν παραχωρούνταν στους Αλβανούς. Μου το 'παν και βορειοηπειρώτες. Προς τι λοιπόν ο πανικός; Εγώ δεν ήμουνα εκεί, δεν ξέρω. Όμως γιατί τα "αδέλφια" μας που έρχονται εδώ και πέντε χρόνια στην Ελλάδα, στην "πονεμένη μάνα" τους, νιώθουν τόσο πολύ το ραπισμα της μητριάς;

Περνάμε έξω από το Αργυρόκαστρο. Μια παλιά πόλη μ' ένα πλάτωμα ασφαλτοστρωμένο στα πόδια της. Αγόρια και κορίτσια προχωρούν βιαστικά, γελαστά με τις τσάντες στον ώμο, με τα βιβλία στο χέρι για τα σχολεία τους. Τα σχολεία στην Αλβανία ξεκινούν τα μαθήματα στις επτάμισυ το πρωί.

Η πόλη φαίνεται παλιά καθώς μόλις έχει χαράξει η μέρα, σκαρφαλωμένη κι αυτή πάνω στα βουνά. Και οι πολλοί άνθρωποι που χαζεύουν στο πλάτωμα που αφήνει στα πόδια της, είναι

* Το Drino

σα να περιμένουν από τον μιναρέ να ακουστεί η φωνή του μουεζίνου για την πρωινή προσευχή. Είναι σα να βλέπουν με δέος την ιστορική αυτή πόλη που στέκει ακόμη πάνωθ' τους, ή σα να βλέπουν με δέος - οι περισσότεροι άνεργοι - το μέλλον τους...

Μπροστά από την πόλη, στο μήκος του δρόμου ένα Super Market, ένα σύγχρονο βενζινάδικο και παγωτά "EVGA". Η άλωση της Αλβανίας από τις ελληνικές biseness και τα ελληνικά υποπροϊόντα, αρχίζει εδώ...

Στην Ελλάδα, η εικόνα για τους Αλβανούς είναι άσχημη: κλέφτες. Υπάρχουν. Ποιος το αμφισβητεί; Ποιος μπορεί να το αρνηθεί αυτό που συμβαίνει; Είναι ίσως πολλοί. Είναι η κακή βιτρίνα της Αλβανίας στη χώρα μας, όπου κανείς Έλληνας "φαίνεται" δεν κλέβει αφού κανείς Έλληνας δεν πεινάει! Οι Αλβανοί που κλέβουν στην Ελλάδα, φαίνονται. Κατάπτυστοι. Οι Έλληνες στην Αλβανία που κλέβουν δεν φαίνονται. Γιατί φοράνε κοστούμι!

Αν πιείτε Coca - cola στην Αλβανία ή πορτοκαλάδα, αν φάτε παγωτό, αν δοκιμάσετε λάδι, αν πλύνετε με κάποια σκόνη, αν καπνίσετε τσιγάρα, αν δοκιμάσετε οποιοδήποτε ελληνικό προϊόν εξαγωγής στην Αλβανία, θα διαπιστώσετε πως οι Έλληνες "κλέβουν" καθημερινά και ασύστολα τους Αλβανούς που... απολαμβάνουν άλλες γεύσεις των πάντων, απ' αυτές που εμείς γνωρίζουμε στην Ελλάδα. Δεν πιάνει όμως! Δεν λένε τίποτα για την κλεψιά, πληρώνουν πανάκριβα τα υποπροϊόντα μας και δεν κλείνουν κανέναν στη φυλακή, ούτε ακόμη αυτούς που τους "κλέβουν" εκατό ή διακόσιες ή και τριακόσιες χιλιάδες δραχμές για να τους βγάλουν "βίζα" για τη χώρα των ονείρων τους και των... θαυμάτων!

Αφήνουμε πίσω μας το Αργυρόκαστρο με την ελπίδα να το επισκεφθούμε σε λίγες μέρες να πάρουμε "βίζα" και για τη γυναίκα μου που η ελληνική πραγματικότητα της αρνείται την ταυτότητα, όχι όμως και τα λεπτά που της αφήνει σε άμεσους ή έμμεσους φόρους.

Μετά το Αργυρόκαστρο, πατρίδα όχι μόνο των "σκλάβων" Ελλήνων αλλά κι αυτού του ίδιου του **Εμβέρ Χότζα**, αντικρούζουμε το Τεπελένι, στην είσοδο του οποίου δεσπόζουν μια πλατεία, ένα ξενοδοχείο σε μέτρια κατάσταση απ' έξω και πολλοί αργόσχολοι που αφού είδαν τη μέρα να ξημερώνει, περιμένουν πάλι να νυχτώσει. Τι άλλο να κάνουν; Κάποιες στροφές, δίπλα και πάνω απ' το ποτάμι που 'ρχεται από την Ελλάδα και βιάζεται καθάριο και γραφικό να φτάσει στην Αδριατική κι εκεί να πνίξει τα παράπονα των ανθρώπων που συναντά στο δρόμο του, και από μα-

κρουά προβάλλει η Memaliaj.

— *Είναι η πιο ωραία πόλη που είδα μέχρι τώρα!* - αναφωνώ.

Πλησιάζουμε στις τριώροφες πολυκατοικίες και δεξιά ορθώνεται ένα συγκρότημα δύο μεγάλων σχολείων, στα οποία διαδοχικά δούλεψε ως καθηγήτρια μαθηματικών η γυναίκα μου.

Η εντύπωση αλλάζει αμέσως στην είσοδο της πόλης. Ο κεντρικός δρόμος χαλασμένος, με νερά που λιμνάζουν, γειτονιές χωματένιες, βρώμικες, τα κτήρια παλιά, απεριποίητα απέξω, που επί Χότζα ήσαν κρατικά και τώρα η νέα Κυβέρνηση τά 'χει πουλήσει στους κατοίκους τους. Πριν τριανταπέντε χρόνια ίσως ήσαν ωραία. Τότε χτίστηκαν. Πάλιωσαν πια, δεν έχουν θέρμανση, κι οι σόμπες έσβησαν, γιατί δεν υπάρχουν ξύλα. Χάθηκαν μαζί με τα εκατομμύρια των Αλβανών, που έφυγαν στην Ελλάδα και την Ιταλία.

Ψηλά, το βουνό που έζησε ο Μεμο Aliaj, σκαρφαλωμένο το χωριό και κάτω δεξιά η πίσω πλευρά της πόλης. Παιδιά παίζουν στις αλάνες, μοναχικοί περιπατητές απολαμβάνουν την φύση. Εδώ, η αναπνοή είναι ακόμη προϊόν της φύσης.

II

Η Memaliaj, είναι μια σχετικά καινούργια πόλη. Πρώτα υπήρχε το χωριό του Memo Aliaj, χότζα της περιοχής που κάτω,

στην πεδιάδα, δίπλα στο ποτάμι, είχε τα εύφορα κτήματά του. Όταν το καθεστώς Χότζα αποφάσισε να λειτουργήσει ανθρακορυχεία στην παρακείμενη περιοχή, έχτισε βιαστικά τη νέα πόλη και έφερε εργάτες απ' όλη τη χώρα* να την κατοικήσουν. Στα χρόνια που ήρθαν, τα ανθρακορυχεία δούλεψαν καλά και οι εργάτες έζησαν καλά κι αυτοί. Με την μεταπολίτευση, τα ανθρακορυχεία έπαψαν να παράγουν και σήμερα υπολειτουργούν. Η ανεργία απλώθηκε σε όλη την Memaliaj. Σήμερα οι κάτοικοι περιμένουν καρτερικά να ορθοποδήσει το κράτος. Ξέρουν ότι είναι η αρχή μιας νέας πολιτικής πραγματικότητας που εγγυάται την ελευθερία τους. Έχουν υπομονή και δίνουν πίστωση χρόνου στους πολιτικούς της χώρας να τους παρέχουν καλύτερες ημέρες.

Η Memaliaj, είναι χτισμένη δίπλα στο ποτάμι Vjosa που έρχεται από την Ελλάδα. Κάνει εκεί μια στάση πριν συνεχίσει την πορεία του και τα καλοκαίρια δροσίζει τους ανθρώπους της πόλης και του κοντινού χωριού. Από τον τεκέ του ο Memo Aliaj, θα έβλεπε σήμερα το πλήθος αυτό των ανθρώπων και αυτό που θα τον στενοχωρούσε θα ήταν γιατί τα χωράφια του μένουν τόσο καταστροφικά ακαλλιέργητα...

Στην άκρη του ποταμού, - πεις επάνω του - είναι χτισμένο ένα καφέ - εστιατόριο. Μια τσιμεντένια γεφυρούλα σε φέρνει σ' αυτό. Γύρω δέντρα ψηλά που σκεπάζουν τους κορμούς τους πυκνοί, οι αγριοκισσοί. Το καλοκαίρι το ζωντανεύουν τα πήγαινε - έλα των ανθρώπων που κολυμπούν στο ωραίο ποτάμι, τα γέλια, τα παιχνίδια τους. Τους χειμώνες, η θαλπωρή του χλωμού ήλιου, του κρατά συντροφιά μέχρι να ξανανθίσουν τα κλαδιά και να κάψει πάλι δυνατά ο χειμερινός του σύντροφος.

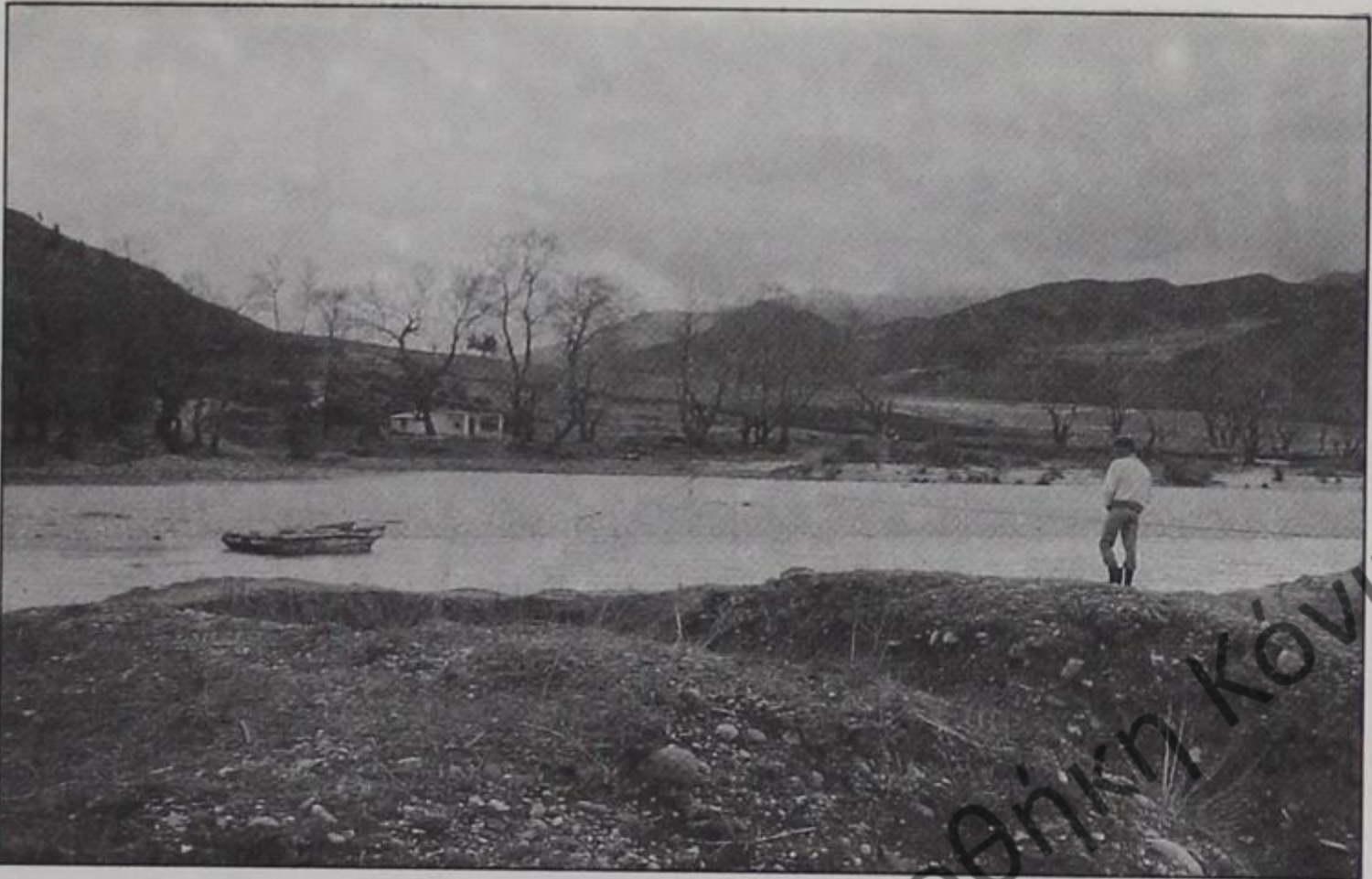
Σ' αυτό το καφέ - εστιατόριο, ήρθαμε ο Αριστοτέλης κι εγώ το μεσημέρι της πρώτης ημέρας της άφιξής μου στην Αλβανία και της μικρής μου εγκατάστασης στη Memaliaj, στο σπίτι των γονέων της γυναίκας μου.

Οι δρόμοι της πόλης και κύρια η πλατεία της είναι γεμάτοι κόσμο. Δεν έχουν τι να κάνουν. Δεν έχουν πού να πάνε. Απολαμβάνουν το ζεστό χειμωνιάτικο ήλιο, συζητούν μεταξύ τους σε παρέες, περιμένουν την Άνοιξη...

Στους δρόμους και τα δρομάκια της πόλης, υπάρχουν μικρά σιδερένια ή ξύλινα περίπτερα σε μάλλον κακή κατάσταση. Τώρα

* Οι εργάτες αυτοί ήσαν πρώην χρηστοί πολίτες που λίγο ως πολύ αντέδρασαν και έπεσαν στη δυσμένεια του καθεστώτος.

Ένα νεαρό αγόρι στέκει και θαυμάζει το υπέροχο ποτάμι, Vjosa που περνά μέσα από την Memaliaj και κάνει τη φύση να αναδεικνύεται μεγαλοπρεπής και γραφική συνάμα. Σ' αυτό το ποτάμι το καλοκαίρι, οι κολυμβητές παίρνουν ανάσες δροσιάς.

χτίζουν με τούβλα, κάποια πιο σύγχρονα. Σ' αυτά και σε τραπέζια που ξεφυτρώνουν σε κάθε γωνιά στο ύπαιθρο, πουλάνε τρόφιμα, φρούτα, πατάτες, ντομάτες, τσιγάρα, απορροπαντικά, αυγά από το Lizati...

Υπάρχουν μαγαζιά στη Memaliaj, όμως βρίσκονται σε άσχημη κατάσταση. Είναι σαν κανείς να μην ενδιαφέρεται γι' αυτά. Δεν είναι πια κρατικά. Πολλοί κάτοικοι της πόλης έχουν φύγει. Η ιδιωτική πρωτοβουλία δεν μπορεί να κάνει θαύματα: δεν διαθέτει φαντασία, αφού δεν διαθέτει χρήματα.

Ένα από τα καταστήματα αυτά που διατηρείται σε σχετικά καλή κατάσταση, είναι ένα παλιό βιβλιοπωλείο που έχει μία φίλη της γυναίκας μου, η Anife. Ήρθε την πρώτη μέρα στο σπίτι, μόλις έμαθε ότι γύρισε από την Ελλάδα η φίλη της, να την καλοσωρίσει. Όταν την άλλη μέρα περάσαμε να τη δούμε μας είχε έτοιμο δώρο ένα βιβλίο. Θελήσαμε ν' αγοράσουμε ένα ακριβό λεξικό και μία ανθολογία Αλβανών ποιητών. Δεν δέχθηκε χρήματα. Αυτό θα το πω πολλές φορές στη συνέχεια: οι Αλβανοί είχαν πάντα λίγα χρήματα, μα φαίνεται πως οι περισσότεροι απ' αυτούς, έχουν μεγάλη καρδιά...

Μικροκαταστήματα σχεδόν "ατομικής χρήσης" ξεφυτρώνουν σε κάθε γωνιά κυρίως των μικρών πόλεων, όπου οι φίλοι και γείτονες είναι κυρίως οι καταναλωτές.

Με λίγα ελληνικά χρήματα να έρθεις στην Αλβανία, νιώθεις πλούσιος. Κι όσο πιο πλούσιος νιώθεις, τόσο πιο πολύ καταλαβαίνεις πόσο φτωχοί είναι οι Αλβανοί. Τόσο φτωχοί που κάποιοι απ' αυτούς αναγκάζονται να κλέψουν μέσα στην ίδια τους τη χώρα, μέσα στην ίδια τους την πόλη. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και στην Ελλάδα κι αν έχουν τα λεφτά του Έλληνα περισσότερη αξία, κι αν μπορούν οι Έλληνες να βιώσουν μια καλύτερη ζωή. Είναι κάποιοι Αλβανοί που δεν αντέχουν να περιμένουν την πραγματοποίηση του μεγάλου οράματος. Η Αλβανία σήμερα πληρώνει τα χρέη της των περασμένων πενήντα χρόνων. Και προσπαθεί ν' αποταμιεύει το μέλλον της. Όσοι λαοί έζησαν μ' υπομονή, ποτέ δεν έχασαν...

III

Η πρώτη εντύπωση για έναν ξένο που μπαίνει στην Αλβανία, πριν κατέβει σε μια πόλη, σ' ένα χωριό, ακόμη περνώντας απέξω, είναι πως οι Αλβανοί έχουν λύσει το οικονομικό τους πρόβλημα! Σε πολλά μπαλκόνια, σε πολλές ταράτσες, βλέπεις δορυφορικές κεραίες και στους δρόμους να κυκλοφορούν πολυτελέστατα και ακριβά αυτοκίνητα. Η αντίθεση με την πραγματικότητα, είναι χτυπητή.

Οι Αλβανοί, κλεισμένοι στα σπίτια, έχουν ανάγκη της συντροφιάς της τηλεόρασης. Οι δικοί τους που δουλεύουν κάτω από το κράτος του φόβου στις ξένες χώρες, δεν κλέβουν πάντα. Δουλεύουν τίμια και τον ιδρώτα τους τον επενδύουν στις ανάγκες της οικογένειας. Τους αγοράζουν τηλεοράσεις, ψυγεία, ηλεκτρικές κουζίνες, πλυντήρια... Γι' αυτό δουλεύουν, γι' αυτό ξενιτεύονται... Η ζωή προχωρά, οι ανάγκες της είναι μεγάλες, η οικογένεια που τόσο υπέφερε, πρέπει να χαρεί... Να χαρεί από τα παιδιά της που δουλεύουν στις οικοδομές, που κοιμούνται στα για-

Δορυφορικές τηλεοράσεις σε πολλά σπιτικά στην Αλβανία. Ενώ τα κτίρια παραμένουν παλιά, απεριποίητα, ένεκα οικονομικών δυσχεριών τώρα που αποτελούν πλέον ιδιοκτησία των κατοίκων τους.

πιά, που συχνά μοιράζονται στα τέσσερα ένα κρεμύδι για να γυρίσουν με μια δραχμή στα σπίτια τους...

Απ' την άλλη πλευρά, δεν ξέρω πώς, τα αυτοκίνητα που εισάγονται λίγο μεταχειρισμένα από το εξωτερικό, είναι φθηνά ακόμη και γι' αυτούς. Το πετρέλαιο είναι φθηνότερο από την βενζίνη. Τους στοιχίζει άλλο ένα αυτοκίνητο να μετατρέψουν τη μηχανή σε πετρελαιοκίνητη. Αυτοί που δουλεύουν στα ξένα, φέρνουν λεπτά, αγοράζουν ένα αυτοκίνητο σ' έναν αδελφό... Ή ακόμη επιστρέφουν - νομίζουν για πάντα - στην πατρίδα κι αγοράζουν ένα αυτοκίνητο για να κινούνται με τα χρήματα που μάζεψαν. Αντίφαση: οι άνεργοι με mercedes. Όμως έτσι είναι η ζωή. Μια μέρα, θα υπάρξει εργασία, θα 'ρθουν καλύτερες ημέρες. Τώρα είναι η αρχή. Χαράζεται ο δρόμος. Οι σημερινοί Αλβανοί, είναι βέβαιοι πως γρήγορα θα πατήσουν πάνω σ' αυτόν...

Το λέω πάλι. Προς το παρόν, λείπουν τα χρήματα. Όμως η καρδιά, συχνά περισσεύει. Την καρδιά αυτή σου ανοίγουν μαζί με την πόρτα του σπιτιού τους και σε κλείνουν μέσα.

Η σύζυγός μου ανάμεσα στους γονείς της. Στιγμές στοργής. Ο χρόνος, η επιβεβλημένη σιωπή πενήντα χρόνων, η μίξερη ζωή κάτω από ένα δικτατορικό καθεστώς, έχουν αφήσει έκδηλα τα σημάδια τους στην μελαγχολική όψη.

Το μεσημέρι της ημέρας άφιξής μας, στο μικρό σπίτι των γονιών της γυναίκας μου Λίλης, άνοιξε το τραπέζι κι έγινε... τεράστιο! Όπως η καρδιά των ανθρώπων που κάθισαν γύρω του. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι μας κάλεσαν διαδοχικά, καθένας στο σπίτι του. Σε κάθε σπίτι, σε κάθε οικογένεια, ένιωσα τη συγκίνηση της καθάριας συμπεριφοράς και της άγιας φιλοξενείας.

Όταν μπαίνεις σ' ένα σπίτι, σε καλοσωρίζει όλη η οικογένεια, τείνοντάς σου το χέρι και συχνά τα χείλη. Μόλις καθίσεις, πάλι όλη η οικογένεια περνά μπροστά σου και σου ξαναδίνει το χέρι. Την πρώτη φορά σε καλοσωρίζουν και σε καλούν να μπεις στο σπίτι τους. Τη δεύτερη σε καλοσωρίζουν μέσα στο ίδιο το σπίτι και σ' ευχαριστούν που τους τίμησες.

Η παράδοση συνεχίζεται ακόμη σήμερα και την σέβονται όλοι. Και λαοί που τηρούν και σέβονται την παράδοση δεν μπορεί, παρά να αξίζουν κι αυτοί το σεβασμό...

Στο τραπέζι, αφού αυτό στρωθεί και ετοιμαστεί, ο νοικοκύρης του σπιτιού θα σηκώσει το ποτήρι του και θα καλωσορίσει τον ξένο ή τους ξένους του. Θα κάνει μία ευχή γι' αυτούς και για όσους άλλους παρευρίσκονται στο τραπέζι. Η οικοδέσποινα θα πάρει μετά το λόγο και θα δώσει τις δικές της ευχές. Στη συνέχεια άλλοι, δικοί και καλεσμένοι, θα δώσουν τις ευχές τους στην οικογένεια αλλά και μεταξύ τους. Αυτή η ανταλλαγή ευχών μπορεί να κρατήσει αρκετή ώρα. Μετά αρχίζει το φαΐ και κατά τη διάρκειά του, υπάρχουν παρόμοιες διακοπές ευχών απ' όλη την παρέα που φτάνουν ακόμη και σε άτομα των οικογενειών των συνδετημόνων ή κοινούς γνωστούς που δεν βρίσκονται στο τραπέζι. Βγάζουν ένα πρώτο πιάτο με διάφορους μεζέδες κι ένα δεύτερο κυρίως με κρέας και πατάτες, γλυκό και φρούτο. Και δεν είναι λίγα σε κάθε πιάτο. Και είτε υπάρχουν χρήματα στην οικογένεια είτε όχι, ο φιλοξενούμενος πρέπει να σηκωθεί από το τραπέζι χορτάτος. Όταν οι καρδές είναι γεμάτες, γεμίζουν και τα τραπέζια...

Δεν ξέρω τα κακά και τα καλά του καθεστώτος Χότζα. Αυτό το είπα και στην αρχή. Όμως δεν μπορώ να αγνοήσω μια πραγματικότητα: οι άνθρωποι των προηγούμενων γεννεών, είναι μορφωμένοι. Σ' όποιο σπίτι μπαίνω, βρίσκω καθηγητές, γιατρούς, μηχανικούς, άλλους επιστήμονες. Οι υπόλοιποι, πέρα από τους πολύ ηλικιωμένους, είναι μορφωμένοι: - θα ήθελαν να είναι κι αυτοί επιστήμονες όμως το καθεστώς για λόγους που μόνον αυτό

ήξερε, δεν τους άφησε να προχωρήσουν, τους σταμάτησε έξω από το Πανεπιστήμιο.

Αυτοί που πήγαν στο Πανεπιστήμιο, δεν διάλεξαν πάντα το επάγγελμά τους μόνοι τους. Το καθεστώς παρέμβαινε και τους όριζε την Επιστήμη την οποία αυτό έκρινε ή είχε την ανάγκη να σπουδάσουν. Για παράδειγμα η γυναίκα μου, ήθελε να ακολουθήσει την ιατρική ή τον κλάδο της οικονομίας. Την υποχρέωσαν να γίνει μαθηματικός. Παρακάτω θα μιλήσω για τις επιδόσεις της στα μαθηματικά, όπως τις έμαθα από τους συναδέλφους της, όμως είμαι πεπεισμένος πως αν το κράτος δεν παρέμβαινε, οι άνθρωποι θα απέδιδαν καλύτερα σ' ό,τι αυτοί θα διάλεγαν, σε ό,τι θα αγαπούσαν οι ίδιοι. Από την άλλη πλευρά πάλι, το κράτος ίσως είχε τους δικούς του λόγους, σ' ένα κλειστό πολιτικό σύστημα, όπου όλα έπρεπε να δουλεύουν σωστά και με μαθηματικούς υπολογισμούς. Αν για παράδειγμα υπήρχαν περισσότεροι καθηγητές των μαθηματικών απ' όσους οι μαθητές είχαν ανάγκη, τι θα έκαναν οι υπόλοιποι; Μήπως θα έμεναν άνεργοι; Οπωσδήποτε όχι. Θα επέστρεφαν στα χωράφια και στα εργοστάσια. Όμως έχει κάποιο νόημα - που δεν το ξέρω εγώ; - να είναι κανείς γιατρός, να σπουδάσει, να ονειρευτεί, να ξοδευτεί, να νιώθει την ανάγκη της προσφοράς, της έρευνας, για να πιάσει στα τριάντα χρόνια του το αλέτρι ή να γίνει νυχτοφύλακας σ' ένα εργοστάσιο; Αυτά φυσικά συμβαίνουν στα ελεύθερα πολιτικά συστήματα, όπου η άποψη περί δημοκρατικών δικαιωμάτων είναι άλλη και σωστή στη βάση της, αλλά δημιουργεί και τεράστια προβλήματα ανεργίας.

Σήμερα στην Ελλάδα, πολλοί είναι οι πτυχιούχοι, οι επιστήμονες που δεν διορίζονται ποτέ και που συχνά δεν επιστρέφουν στα χωράφια - που δεν υπάρχουν πια -, αλλά καταλήγουν στην ανεργία και την πείνα. Δεν είναι δική μου η παρατήρηση. Είναι η θλιβερή πραγματικότητα, αυτή που σε λίγα χρόνια θα αντιμετωπίσει και η ίδια η Αλβανία, αν στην φούρια της για σεβασμό των δημοκρατικών διαδικασιών, δεν βάλει τις βάσεις για εξάλειψη της ανεργίας.

Γνώρισα στην Ελλάδα, πάρα πολλούς Αλβανούς. Οι περισσότεροι απ' αυτούς επιστήμονες. Δεν τους γνώρισα σε Πρεσβείες και σαλόνια, σε Νοσοκομεία και σε Πανεπιστήμια. Τους γνώρισα με τα ρούχα του οικοδόμου, να φαίνονται πανάθλιοι, αβέβαιοι για το αύριο, φοβισμένοι από την απειλή διώξής τους στη χώρα του *Ξένιου Δία*, να δουλεύουν μέχρι εξαντλήσεως, επιστήμονες αυτοί,

για να κερδίσουν ένα τέταρτο ελληνικού μεροκάματος, να το στείλουν στην οικογένεια που 'χαν αφήσει πίσω τους, στον γέρο πατέρα, την άρρωστη μητέρα, την άνεργη γυναίκα και τα αθώα παιδιά που ήρθαν σ' αυτή τη ζωή με το δικαίωμα των ελεύθερων λαών, σαν του δικού μας: **να ζήσουν!**

Κανείς δεν μπορεί να φαντασθεί πόσο υποφέρουν οι Αλβανοί στη χώρα μας. Όχι αυτοί που κλέβουν και ενίοτε σκοτώνουν. Αυτοί που το ελληνικό Κράτος το 1990 τους άνοιξε τα σύνορα χωρίς προδιαγραφές και τους είπε: «Περάστε, σας περιμένουμε!» Γιατί τους περιμέναμε; Ποιός θα τους το πει; Ποιός θα το πει σ' εμάς τους ίδιους τους Έλληνες που δεν καταλάβαμε ακόμη γιατί στη δική μας την ανεργία, μας πρόσθεσαν και την ανεργία των Πακιστανών, των Αβυσσινών, των Γιουγκοσλάβων, των Πολωνών, των Ρωσοπόντιων και των Αλβανών; Όταν ένα κράτος ενεργεί απερίσκεπτα, όταν σπείρει ανέμους, μοιραία θερίζει θύελλες.

Όταν ο ίδιος ο Έλληνας δεν έχει να φάει, κλέβει, γνωρίζοντας πως ενενήντα εννέα τοις εκατό θα συλληφθεί και θα πληρώσει. Τι θα κάνει ένας ξένος, χωρίς επίσημα χαρτιά, χωρίς τόπο και χώρο διαμονής που πεινάει και που πιστεύει ότι άπατρις χωρίς ταυτότητα και σημάδια αναγνώρισης θα μπορέσει να εξαφανισθεί;

Τι θα κάνει ένας πεινασμένος άνθρωπος σ' όποια χώρα κι αν βρίσκεται, όταν καταπατούνται τα δικαιώματά του σαν ανθρώπου, εν ονόματι μιας αμφίβολης Δημοκρατίας, όταν ο ίδιος είχε τόση ανάγκη να ζήσει ελεύθερος και τιμημένος, πιστεύοντας αν θέλουμε, στις σπαρακτικές κραυγές της Ευρώπης και ιδιαίτερα της Ελλάδας για σεβασμό των δικαιωμάτων τους από το καθεστώς Χότζα;

Υπάρχει μια λαϊκή έκφραση σ' εμάς τους Έλληνες που λέει: «Μα ό,τι λέμε θα κάνουμε;» Και είναι σαφές ότι λέμε πολλά λόγια για οιοδήποτε είδους κατανάλωση, αλλά τα έργα μας σε σχέση με τα λόγια, είναι ελάχιστα... Δεν μου λένε τίποτε οι τελευταίες συνομιλίες του κ. Πάγκαλου με τον κ. Σερέκι (υπουργοί κι οι δύο Εξωτερικών) για διευθέτηση των πραγμάτων, με την πρόσληψη... εποχιακών εργατών από την Αλβανία τα καλοκαίρια. Μου θυμίζουν μόνο την «Σταχομαζώχτρα» υπέροχο διήγημα του Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη και οι μέχρι σήμερα "μεθοδεύσεις" της ελληνικής Κυβέρνησης επί του θέματος, είναι μάλλον "φουσκωμένα" λόγια κατ' εικόναν και ομοίωσιν... Από την άλλη, ο κ. Γρ. Αρσένης, "προωθεί" τις σχέσεις μας με την γείτονα για "σύμπραξη στην ειρήνη και τις αμυντικές βιομηχανίες" σύμφωνα με

αμυντική συμφωνία που υπέγραψαν στην Ελλάδα ο προαναφερόμενος και ο Αλβανός ομόλογός του κ. Σαφέτ Ζουλάλι.

Όταν ήρθαν για πρώτη φορά οι Αλβανοί στην Ελλάδα, προσπαθήσαμε να τους αλλοτριώσουμε. Τους επιβάλαμε να αποκτήσουν... ελληνικά ονόματα. Ποιός ξέρει γιατί; Μια οικογένεια είχε μια κόρη παντρεμένη. Περιέθαλψε έναν Αλβανό, του έδωσε ελληνικό όνομα, του είπε ότι δεν είχε αγόρι και ήθελε να τον είχε σαν παιδί της, φτάνει αυτός ν' απαρνηόταν για πάντα την πατρίδα και τους δικούς του.

Η καταπίεση των Αλβανών στην Ελλάδα, δεν σταματά μόνον εκεί. Η προσωπικότητά τους καταπατάται, η επιστήμη τους αγνοείται και χλευάζεται. Τους εκμεταλλεύονται εργολάβοι και ιδιώτες. Αντί πινακίου φακής η προσφορά τους! Κι αυτό το πινάκιο συχνά τους το "τρώνε". Τους έχουν και δουλεύουν χωρίς μεροκάματο, αφού ουσιαστικά τους αφήνουν πολλές φορές χωρίς πληρωμή κι αυτοί δεν μπορούν να καταφύγουν στο Υπουργείο Εργασίας, το ΙΚΑ, ή την Αστυνομία, γιατί εργάζονται παράνομα! Ποιός κλέβει ποιόν, λοιπόν στην Ελλάδα;

Από την άλλη πλευρά, τα εργατικά συνδικάτα επαναστατούν. Απαιτούν να φύγουν οι Αλβανοί γιατί "κλέβουν" τις δουλειές των γηγενών. Ένας Αλβανός για να ασπρίσει δυο δωμάτια ζητάει τριάντα χιλιάδες δραχμές. Το σκεπτικό του είναι: "Δέκα χιλιάδες τα χρώματα. Τέσσερις μέρες δουλειά, από πέντε χιλιάδες τη μέρα... Πάει καλά!...". Ένας Έλληνας ελαιοχρωματιστής για την ίδια δουλειά θα χρησιμοποιήσει τα ίδια υλικά και θα ζητήσει τριακόσιες χιλιάδες.

Εδώ υπάρχει ένα παράξενο δίκαιο: οι Αλβανοί κλέβουν την δουλειά των Ελλήνων εργατών. Οι Έλληνες εργάτες, κλέβουν τους Έλληνες ιδιοκτήτες, αλλά αυτό περνάει, δεν φαίνεται.... Παράλληλα, οι ίδιοι οι συνδικαλιστές που στις συνελεύσεις τους προβάλλουν τα προβλήματά τους και απαιτούν την αποπομπή των Αλβανών, αυτοί οι ίδιοι, τους χρησιμοποιούν στις δουλειές τους, για να γλιτώνουν υψηλά μεροκάματα και καμιά φορά για να εξασφαλίσουν και... δωρεάν εργασία!

Σε πρόσφατη έρευνα που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, με τίτλο "Η Πολιτική Οικονομία της Παράνομης Μετανάστευσης" και με συντάκτες τους Έλληνες πανεπιστημιακούς κυρία Λούκα Κατσέλη και κ.κ. Γ. Λιανό και Α. Σαρρή, τίθεται σε αμφισβήτηση η ευρύτατα διαδεδομένη άποψη ότι οι Αλβανοί

παίρνουν τις δουλειές των Ελλήνων, δείχνοντας ότι στις περισσότερες περιπτώσεις εκτελούν εργασίες τις οποίες έτσι και αλλιώς δεν θα εκτελούσαν οι ντόπιοι.

Τέλος η ίδια έρευνα καταγράφει τη διαφορούμενη στάση που τηρεί η ελληνική κοινωνία απέναντι στους παράνομους μετανάστες. Η στάση αυτή χαρακτηρίζεται από ανοχή στο επίπεδο της προσωπικής συμπεριφοράς, σε συνδυασμό όμως με τη βαθιά ριζωμένη πεποίθηση, που ασφαλώς βρίσκουμε και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ότι οι μετανάστες αποτελούν πηγή κοινωνικών προβλημάτων.

Σύμφωνα με την έκθεση, οι παράνομοι μετανάστες στην Ελλάδα αποτελούν ένα πολύ σημαντικό μέρος του εργατικού δυναμικού της χώρας ανερχόμενοι περίπου σε 470.000, δηλαδή το 13% του συνόλου των εργαζομένων στον τομέα αυτό. Ένας άλλος τομέας που απορροφά πολλούς είναι ο κατασκευαστικός, όπου αποτελούν το 11%.

Η συντριπτική πλειονότητα είναι Αλβανοί και από τους υπόλοιπους οι περισσότεροι προέρχονται από χώρες των Βαλκανίων. Όλοι σχεδόν είναι νέοι άνδρες.

Η συμβολή των Αλβανών στην ελληνική οικονομία είναι ιδιαίτερα σημαντική. Έτσι υπολογίζεται ότι η συμβολή τους ανέρχεται στο 2,3% του ΑΕΠ.

Ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι Αλβανοί δεν αξιοποιεί τις δυνατότητές τους. Έτσι, ενώ το 30% των ξένων εργαζομένων έχουν συμπληρώσει τεχνική ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εν τούτοις όλοι τους σχεδόν (87%) απασχολούνται σε ανειδίκευτες εργασίες.

Διαβάζοντας την έκθεση, κατανοεί κάποιος τους λόγους για τους οποίους οι Αλβανοί είναι περιζήτητοι σε ορισμένους κλάδους στην Ελλάδα. Σε γενικές γραμμές το ετήσιο κόστος της πρόσληψης ενός Αλβανού, είναι περίπου το 1/3 του Έλληνα.

Παίρνουν οι Αλβανοί τις δουλειές των Ελλήνων;

Οι συντάκτες της έκθεσης έχουν σοβαρές αμφιβολίες για την ορθότητα αυτών των ισχυρισμών. Όπως δείχνουν στο πόνημά τους, οι Αλβανοί έχουν υποκαταστήσει τους Έλληνες μόνο σε 5,8% των θέσεων εργασίας. Το γεγονός αυτό, όπως αναφέρει η έκθεση, δείχνει ότι ο υψηλός βαθμός απασχόλησης των Αλβανών σε ορισμένους τομείς της οικονομίας δεν σημαίνει ότι έχουν πάρει τις δουλειές των Ελλήνων. Απλά πρόκειται για εργασίες τις οποίες δεν επιθυ-

μούν πλέον να εκτελέσουν οι Έλληνες, κυρίως στη γεωργία και τις οικοδομές.

Εδώ επιπλέον θα πρέπει να επισημανθεί και ένα άλλο ενδιαφέρον φαινόμενο. Ενώ στη Δυτική Ευρώπη οι οικονομικοί μετανάστες θεωρούνται ότι επιβαρύνουν ιδιαίτερα τόσο την αγορά κατοικίας όσο και τις κοινωνικές υπηρεσίες, στην περίπτωση των Αλβανών στην Ελλάδα αυτό δεν συμβαίνει.

Όσον αφορά την αγορά κατοικίας, ελάχιστοι από τους Αλβανούς μένουν σε διαμερίσματα ή σπίτια. Οι περισσότεροι ζουν σε ερείπια, στάβλους ή στην ύπαιθρο. Έτσι η παρουσία δεν δημιουργεί στεγαστικά προβλήματα. Επίσης δεν πρόκειται να βρει κανείς παιδιά παρθενογενών μεταναστών στους βρεφονηπιακούς σταθμούς και τα δημοτικά σχολεία της χώρας. Οι μόνες κοινωνικές υπηρεσίες που χρησιμοποιούν σε κάποιο βαθμό, είναι της υγειονομικής περίθαλψης. Έτσι περίπου το 10% των επισκεπτών στα νοσοκομεία είναι παράνομοι μετανάστες.

Έτσι ενώ π.χ. το 72% των Ελλήνων αγοραστών θεωρεί την παρουσία των Αλβανών στη χώρα μας αρνητική, εν τούτοις το 94% απαντάει ότι θα ξαναπροσλάμβανε Αλβανό.

«Φαίνεται», σχολιάζουν οι συντάκτες της έκθεσης, «ότι παρά τις κοινωνικές εντάσεις που συνδυάζονται με την παρουσία των Αλβανών, εντούτοις το χαμηλό κόστος τους και η συνεισφορά τους στην παραγωγή και τα έσοδα της περιοχής, τους κάνουν αποδεκτούς στους παραγωγούς και στους άλλους κατοίκους».

Αν ένας επιστήμονας από την Αλβανία δεν είχε ανάγκη, θα δούλευε οικοδόμος, στην Ελλάδα, θα δεχόταν να τον προσβάλλει ο πας ένας αγράμματος και αστοιχειώτος εργολάβος, απλά και μόνο γιατί του αρέσει να τον υποτιμούν; Για όνομα του Θεού! Μήπως στη χώρα μου, αντιλαμβανόμαστε ανάποδα τα ανθρώπινα δικαιώματα;

IV

Όμως να επιστρέψουμε στην Αλβανία, στους σημερινούς επιστήμονες, αυτούς που βασικά εξέθρεψε το καθεστώς Χότζα. Για τους Αλβανούς της εποχής εκείνης, δεν ήσαν ρόδινα τα πράγματα στην Εκπαίδευση. Όχι μόνο γιατί το καθεστώς επέβαλλε την δική του τακτική στο ζήτημα κλάδου που θα 'πρεπε να ακολουθήσει ένας Αλβανός που ήθελε να μορφωθεί. Το τραγικό ήταν ότι πολλοί Αλβανοί που ήθελαν να μορφωθούν και να προσφέρουν στην πατρίδα και τους συνανθρώπους τους, δεν μπορούσαν.

Όποιος δεν ήταν κομμουνιστής, ήταν ελάχιστα άνθρωπος, ήταν περισσότερο... υπάνθρωπος και δεν είχε δικαιώματα. Ο παππούς του Αριστοτέλη ήταν πρόεδρος του χωριού πριν επιβληθεί το κομμουνιστικό καθεστώς. Όταν αυτό επεβλήθη, οι κομμουνιστές του ζήτησαν να τους αποδεχθεί. Δεν δέχθηκε. Τα παιδιά του, τα εγγόνια του, τα δισέγγονά του, δεν είχαν ανθρώπινα δικαιώματα, έπρεπε να ζουν στο χωριό απομονωμένοι, να σπέρνουν και να θερίζουν και πολύ τους ήταν. Ο Αριστοτέλης τελείωσε τις οκτώ πρώτες τάξεις που ήταν υποχρεωτικές στην Αλβανία εκείνης της εποχής. Δεν μπορούσε να πάει στο Λύκειο. Κάποιοι βρέθηκαν που τον πέρασαν... από το παράθυρο στο Λύκειο της Memaliaj. Όμως ήταν δύσκολο γι' αυτόν να ανοίξει ένα άλλο παράθυρο για το Πανεπιστήμιο. Η αδελφή του η Ρίτα, με την μεταπολίτευση μόνο κατόρθωσε να δουλεύει και σύγχρονα να τελειώσει το Πανεπιστήμιο και να γίνει δασκάλα.

Σήμερα, καθένας είναι ελεύθερος να ακολουθήσει ο,τιδήποτε σπουδές θέλει, ή ακόμη και να μείνει αγράμματος! Η βασική εκπαίδευση των οκτώ χρόνων είναι βασικά και σήμερα υποχρεωτική, όμως το ίδιο το κράτος δεν μπορεί να έχει ακόμη τον απόλυτο έλεγχο. Στους δρόμους συναντώ οκτάχρονα και εννιάχρονα παιδιά να καπνίζουν, να συχνάζουν σε λέσχες με μπιλιάρδα και άλλα τυχερά παιχνίδια, ιδιαίτερα σε μια εποχή οικονομικής κρίσης. Αυτά τα παιδιά, μέσα στις αίθουσες του τζόγου, ποιό μέλλον προδιαγράφουν για την Αλβανία που ίσως αύριο πολλά απ' αυτά να κληθούν ακόμη και να κυβερνήσουν; Το κτίριο για διαλέξεις και κονσέρτα στη Memaliaj έχει μετατραπεί σε κέντρο αναψυχής με μπιλιάρδα, τραπέζια για χαρτιά και λογής - λογής τυχερά παιχνίδια που προμηθεύει αφειδώς η Ελλάδα, από "ποδοσφαιράκια" μέχρι "κουλοχέρηδες" σε όλη την Αλβανία. Γιατί το πρώτο χέρι στα εισαγόμενα προϊόντα και υποπροϊόντα, τουλάχιστον στην Νότια Αλβανία, τα προμηθεύει η χώρα μας, έρχεται έπειτα η Ιταλία και ακολουθεί η Τουρκία.

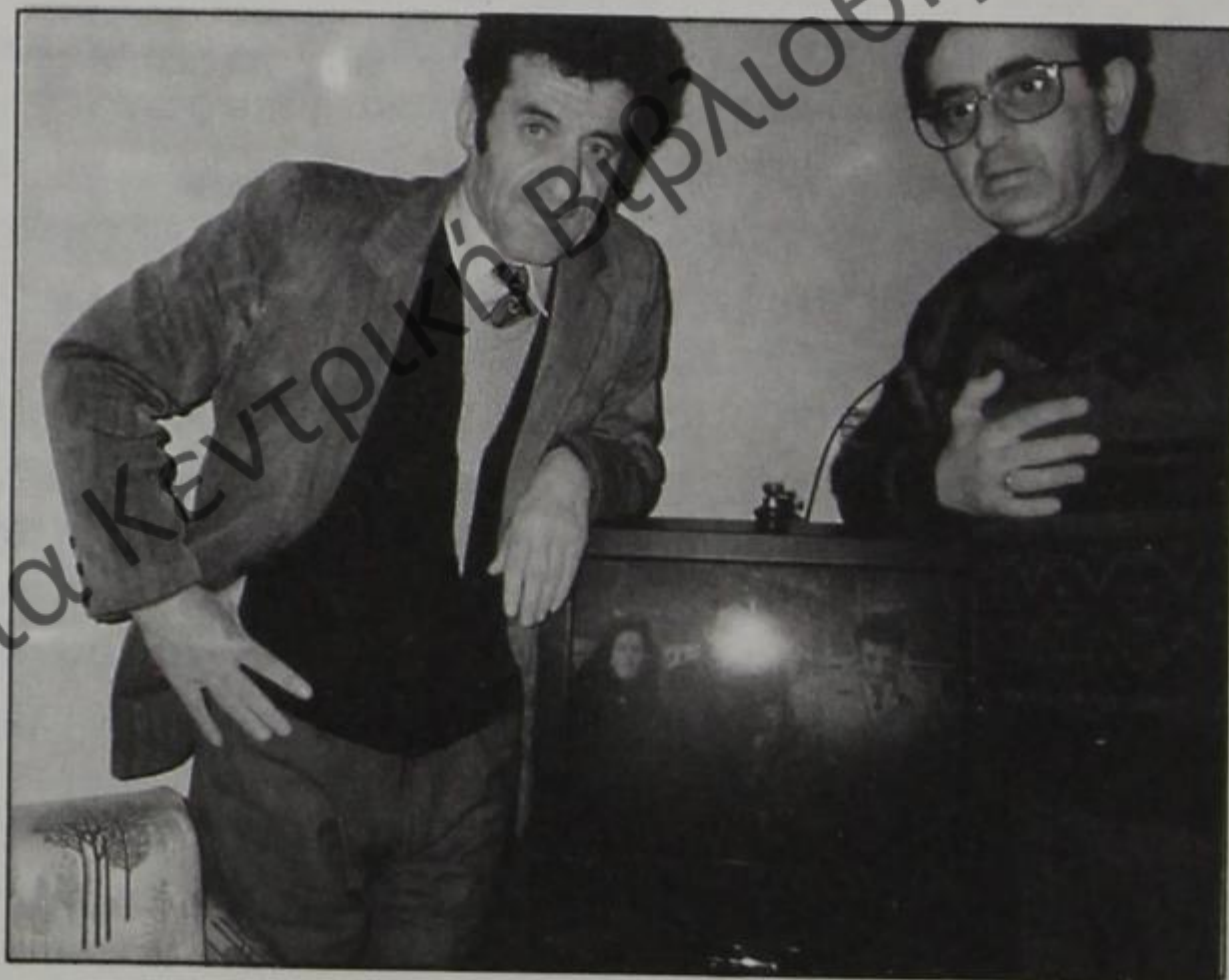
Έλεγα λοιπόν για την κουλτούρα στην Αλβανία που σήμερα ξεφτά, που χθες ήταν προνόμιο, αλλά που για τη χώρα, η άλλη κουλτούρα, αυτή της λαϊκής παράδοσης και της μπέσσας, εύχομαι να μην ξεφτίσει ποτέ!

Είναι εύκολο για μένα να ζω στην Αλβανία, όσον αφορά τη γλώσσα. Βρίσκω ανθρώπους μορφωμένους να μιλάνε γαλλικά,

αγγλικά ή ιταλικά. Οι νεότεροι μιλούν και ελληνικά, αφού οι περισσότεροι απ' αυτούς της Νότιας Αλβανίας έχουν δουλέψει στην Ελλάδα και κουτσά - στραβά καταλαβαίνουν αλλά και μιλούν τη γλώσσα μας.

Γνωρίζω καλλιεργημένους ανθρώπους. Είναι αρχικά καθηγητές, συνάδελφοι της γυναίκας μου. Ανάμεσα σ' αυτούς και ο καθηγητής **Novrus Shehu** και εκδότης εφημερίδας στο Τεπελένι, της "Terelena", ο καθηγητής των γαλλικών **Asqeri Muçohima**, ο καθηγητής των μαθηματικών **Lulo Lulaj** με τη γυναίκα του **Fatmira** καθηγήτρια σωματικής αγωγής και άλλοι πολλοί.

Τι πιστεύουν οι πνευματικοί άνθρωποι της χώρας σήμερα για μια κατάσταση που έφυγε και για μίαν άλλη κατάσταση που ήρθε; Υπάρχουν φυσικά κάποιοι νοσταλγοί - οι λόγοι δικοί τους! - αλλά και οι φανατικοί της Δημοκρατίας και του σημερινού κυβερνητικού καθεστώτος.

Ο ενθουσιασμός του καθηγητή, δημοσιογράφου και ποιητή Novrus Shehu για την Ελλάδα, τη σύζυγό μου κι εμένα τον ίδιο, και το ωραίο video που έφτιαξε από την επίσκεψή μου στη Νότια Αλβανία με ακολουθούν ακόμη.

V

Ο Novrus Shehu που γυρίζει ένα video για μένα στην

Memaliaj, γύρω από το έργο μου, την άφιξή μου και το τιμητικό κοκτέιλ που οργανώνουν οι καθηγητές με τον Γενικό Επιθεωρητή Τεπελενίου **Islam Braja** για την γυναίκα μου και αφιερώνει κολλακευτικά λόγια στην εφημερίδα του για μένα και μεταφράσεις ποιημάτων μου, μου χαρίζει το τελευταίο του βιβλίο, με τίτλο "Meridjanët I Mjekon Bukuria"* και στο οποίο περιλαμβάνεται ένα μικρό παραμυθόγραμμα. Το παραθέτω εδώ σε περίληψη:

Ο πρωταγωνιστής είναι ένας σκύλος που αλυσοδεμένος εκ γενετής, υπηρετεί τ' αφεντικό του. Υποφέρει κάτω από μια μικρή σκουριασμένη αλλά γερή αλυσίδα. Τα πράγματα όμως κάποτε αλλάζουν. Ένας άνθρωπος με μάσκα, κυνηγάει το παλιό αφεντικό, παίρνει την εξουσία του σκύλου στα χέρια του και η ζωή του σκύλου αλλάζει: η αλυσίδα γίνεται... χρυσή! Ο σκύλος ευγνωμονεί το νέο του αφεντικό αλλά γρήγορα διαπιστώνει ότι πέρα από τη χρυσωμένη αλυσίδα, η ζωή του είναι πάλι ίδια και την αλυσίδα τι να την κάνει; Σιγά - σιγά και καθώς ο καιρός περνά, γερνά και ο σκύλος. Έχει τώρα αρθροητικά, νιώθει κατεστραμένη την υγεία του. Έτσι, τ' αφεντικό αφήνει ελεύθερο το σκύλο που έτσι καταπονημένος από τη ζωή δεν ξέρει πού να πάει. Τα βήματά του τέλος, τον φέρνουν στο χείλος ενός γκρεμού. Πάνω απ' το κεφάλι του τα κοράκια πάνε κι έρχονται και βουτούν στο βάραθρο όπου υπάρχουν πτώματα σε αποσύνθεση. Ανάμεσα στα πτώματα αυτά, και ένα ερωτευμένο ζευγάρι που αγκαλιασμένοι και στο θάνατο, τον γνώρισαν από μία πισώπλατη μαχαιριά. Ο σκύλος, θαυμάζει αυτή την ένωση και τρέχει πίσω στο αφεντικό του με τη μάσκα και τον παρακαλεί να 'ρθει να σώσει το ζευγάρι. Το αφεντικό έρχεται και δίνει διαταγή στους εργάτες να σκάψουν και να χώσουν το ζευγάρι βαθειά μέσα στη γη. Ο σκύλος, δεν αντέχει αυτή την κατάληξη και ορμά, παρά τα γηρατειά του στο αφεντικό. Αυτός έντρομος του φωνάζει: **"Τι σου 'κανα; Εσύ ήσουν πάντα πιστό σ' εμένα!"** Τότε ο σκύλος, αναγνωρίζει κάτω από την μάσκα την ίδια τη φωνή του πρώτου του αφεντικού...

Όμως, οι άνθρωποι του πνεύματος στην Αλβανία ελπίζουν. Δεν μπορεί, το πνεύμα θα γνωρίσει καλύτερες ημέρες, τώρα που έπεσαν οι μάσκες...

* "Οι μεσημβρινοί θεραπεύουν την ομορφιά".

Ο μάσκες έπεσαν. Σιγά - σιγά θα καθίσει κάθε κατεργάρης στον πάγκο του. Τα πράγματα θα πηγαίνουν όλο και καλύτερα στην Αλβανία. Είναι βέβαιο πως όλες οι χώρες ύστερα από μεγάλες αλλαγές παρέβαιαν, έψαχναν κατευθύνσεις, διαμόρφωσαν νέες ταυτότητες. Από την επανάσταση στη Γαλλία, μέχρι οιαδήποτε αναμόρφωση σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης οι ίδιες διαδικασίες, αγώνας, εξαθλίωση, αγωνία, μέχρι την σταθεροποίηση... Η Αλβανία, κρατά ένα χαρτί καλό στο χέρι της. Μπορεί να το εκμεταλευτεί. Μπορεί να ζητήσει συγκεκριμένα πράγματα από τον ελεύθερο κόσμο, να την βοηθήσουν ουσιαστικά και άμεσα στην πρόοδό της.

Η αλλαγή του καθεστώτος σ' αυτή τη χώρα ήρθε ξαφνικά και ξάφνιασε! Ήρθε σαν λαίλαπα και πέρασε σαν λάβα πάνω από τη χώρα και τα 'καψε όλα, ή σχεδόν όλα! Πενήντα χρόνια δικτατορίας είχαν αποκοιμήσει τους ανθρώπους της. Όταν η πόρτα στην ελευθερία άνοιξε, οι άνθρωποι αυτοί, και κυρία οι πιο νέοι, όρμησαν έξω να σβήσουν κάθε ίχνος της ζωής που πέρασαν. Έτσι, χωρίς να σκεφτούν "κατέλαβαν" στην κυριολεξία τη χώρα και τη ρήμαξαν! Μαζί με τα κακά της δικτατορίας, γκρέμισαν και τα καλά της. Έβαλαν φωτιές σε δημόσια κτίρια, λες και δεν χρειάζονταν, κατέστρεψαν γέφυρες, δάση, αγρούς. Υπάρχει ωστόσο διάχυτη και η άλλη άποψη: ότι τις καταστροφές προκάλεσαν οι ίδιοι οι κομμουνιστές για να ενοχοποιήσουν αυτούς που ζήτηγαν τη λευτεριά. Ίσως πρέπει ν' αναφερθεί κι αυτό: Ο Ραμίζ Αλία, συνελήφθη και δικάστηκε πρόσφατα, ως κατηγορούμενος για τον πυροβολισμό εκατό Αλβανών που την περίοδο 1990 - 1991 προσπάθησαν να διαφύγουν στην Ελλάδα.

Μετά, αφού εκτονώθηκαν, ηρέμησαν. Σήμερα αντιλαμβάνονται το κακό που έκαναν. Έμειναν χωριά χωρίς σχολεία, χωρίς δασκάλους και καθηγητές που τους μετέθεσαν δυσμενώς γιατί δεν τάχθηκαν με το κυβερνόν κόμμα, ή έφυγαν στην Ελλάδα και την Ιταλία γιατί το μεροκάματο στένεψε καθώς οι πόροι φάνηκε καθαρά ότι για το κράτος ήσαν πενιχροί.

Θα 'ρθει μια μέρα, που οι πνευματικοί άνθρωποι θα γυρίσουν στη χώρα τους. Θα βάλουν στα νέα της θεμέλια το δικό τους μικρό πετραδάκι για το νέο πνευματικό οικοδόμημα.

Γνώρισα στην Αθήνα κάποιους νέους πνευματικούς ανθρώπους από την Αλβανία, γυναίκες και άντρες. Ο φίλος και αρβανίτης στην καταγωγή, νομικός και πρόεδρος του Ελληνοαρβανήτικου Συνδέσμου κ. Αριστείδης Κόλιας, μου έκανε την τιμή να με

καλέσει σε μια βραδιά στο Δημοτικό Θέατρο της Αργυρούπολης, όπου Αλβανοί ποιητές και μουσικοί της διασποράς είχαν οργανώσει μια πολιτιστική βραδιά. Άκουσα την πονεμένη κραυγή τους που είχαν κάνει ποίημα και ανατρίχιασα στην ιδέα ότι τέτοιοι άνθρωποι μπορούσαν να ζουν μακριά από την πατρίδα τους, κάτω από το κράτος του φόβου της ελληνικής αστυνομίας που γνωρίζει μόνο σύνορα και αγνοεί το πνεύμα και την τέχνη. Οι άνθρωποι αυτοί, δουλεύουν σε οικοδομές, δέχονται προσβολές, υποτιμούνται, ποδοπατούνται σαν πνευματικοί δημιουργοί. Κάποιοι άλλοι, απολαμβάνουν "βίζας", άδειας παραμονής, χωρίς να το αξίζουν, προστατευμένοι πίσω από πολλά και ποικίλα μικροσυμφέροντα. Μου είπαν στην Αλβανία κι εύχομαι να μην είναι αλήθεια, ότι χρηματίζονται άνθρωποι του ελληνικού κράτους για να αποκτούν "βίζα" κάποιοι που ίσως δεν είναι και τόσο απαραίτητοι στη χώρα μας!...

Σήμερα, ποιοί μορφώνονται και πώς όμως στην Αλβανία; Στο σχολείο που δίδασκε η γυναίκα μου σε μία επίσκεψή μας εκεί, συναντούμε τον σημερινό Διευθυντή Οικονομικών της χώρας **Xhoxhi Cama**, καθηγητή μαθηματικών που είχε μαθήτριά του τη γυναίκα μου. Η υποδοχή που μας κάνει είναι εγκάρδια. Η δική του αποστολή αυτή την ημέρα στη Memaliaj είναι να δώσει το μήνυμα ότι η Κυβέρνηση λαμβάνει σοβαρά υπόψη της την παιδεία. Όμως, αναγνωρίζει και επισημαίνει στους άλλους ότι υπάρχουν δυσκολίες και ότι πρέπει αυτές να ξεπεραστούν αργά και μεθοδικά. Μιλά με την γλώσσα της αλήθειας κι είναι προς τιμήν του, έστω κι αν αυτή η αλήθεια πονά, γιατί παράπλευρα, σε κάθε οικοδομή, όπως προείπα υπάρχουν λέσχες με μπιλιάρδα και κουλοχέρηδες. Γνωρίζουμε καλά, εμείς οι Έλληνες, τις ολέθριες επιπτώσεις αυτών των παιχνιδιών στους νέους. Όμως, σήμερα στην Αλβανία, ο καθένας είναι ελεύθερος να κάνει ό,τι θέλει κι όπως θέλει... Τα κακά που επιφέρει μια Δημοκρατία στους λαούς από την Γαλλική Επανάσταση μέχρι σήμερα, δύσκολα αντισταθμίζονται με τα καλά της...

VI

Η **Memaliaj** είναι μια μικρή πόλη που χτίστηκε από το καθεστώς Χότζα για να λειτουργήσουν τα παρακείμενα ανθρακορυχεία. Χιλιάδες άνθρωποι μαζεύτηκαν εκεί. Καλύτερα... τους μά-

ζεψαν. Για να εργασθούν στα ανθρακορυχεία. Εκ πρώτης όψεως σωστό. Κάποιοι θα 'πρεπε να δουλέψουν για να φέρουν στην επιφάνεια τον ορυκτό αυτόν πλούτο. Όμως αυτοί οι κάποιοι και στην προκειμένη περίπτωση, δεν ήσαν οποιοιδήποτε! Ήσαν οι υπό δυσμένειαν αντικαθεστωτικοί. Εύκολο να είναι αντικαθεστωτικός κανείς. Μια λέξη να του ξέφευγε, έστω και από αφέλεια. Ένας ύπουλος εχθρός να τους συκοφαντούσε... Τόσο απλά! Έτσι μαζεύτηκαν οι χιλιάδες οικογένειες στη νέα αυτή πόλη, δίπλα στο ωραίο ποτάμι, κάτω από το βουνό που είχε επιλέξει για τεκέ του ο Μέμο Αλία, ο χότζας τω πάλαι ποτέ της περιοχής.

Οι οικογένειες αυτές δεν έμειναν μόνες τους. Συχνά υπήρχαν νεοφερμένοι, νέοι άνθρωποι που έπεφταν σε δυσμένεια, άνθρωποι που ασφυκτιούσαν κάτω από το καθεστώς της εποχής εκείνης. Δημιουργήθηκαν κι άλλες δουλειές. Ένα εργοστάσιο τουβλοποιϊας, ένα μικρό εργοστάσιο ανταλλακτικών αυτοκινήτων και ένα εργοστάσιο φωσφόρου.

Σήμερα, στην Memaliaj ζουν περίπου δέκα χιλιάδες άνθρωποι. Ελάχιστοι δουλεύουν πια στα ορυχεία, ενώ οι τρεις άλλες πηγές εργασίας δεν υπάρχουν. Κάποιοι, μπόρεσαν, έφυγαν στην Ελλάδα. Τους "μπαγκλάρωσαν" άλλους, και τους έστειλαν πάλι πίσω. Νέοι και λιγότερο νέοι σήμερα στην πόλη είναι άνεργοι. Βγαίνουν το πρωί στην πλατεία και τ' απόγευμα. Επιστρέφουν στο σπίτι το μεσημέρι και το βράδυ να φάνε, να δουν λίγο τηλεόραση, να κοιμηθούν και να αγκαλιάσουν όνειρα...

Όχι μόνο στη Memaliaj. Στα περισσότερα μέρη της χώρας που είναι σαν αυτή την πόλη άχρωμα, σαν ετοιμοθάνατα. Οι δρόμοι λασπωμένοι, οι πλατείες σχεδόν κατεστραμένες, τα περισσότερα σπίτια επίσης. Τα σπίτια αυτά που πρώτα ήσαν κρατικά, τώρα ανήκουν σ' αυτούς που τα κατοικούσαν. Το νέο καθεστώς, αυτό της Δημοκρατίας και της Ελεύθερης Οικονομίας, τους έδωσε το δικαίωμα να τα αγοράσουν με ελάχιστα χρήματα. Αυτά βρέθηκαν, πέρασε καιρός από τότε. Αυτά που δεν βρίσκονται εύκολα είναι τα άλλα, για την επιδιόρθωση. Επί Χότζα, το κράτος μεριμνούσε για επισκευές. Τώρα, ύστερα από σαράντα και πενήντα χρόνια, πρέπει να φροντίσουν οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες, αλλά τα χρήματα δεν περισσεύουν.

Σε μια συζήτηση στην Αυλώνα, μου λέει μια νέα κοπέλλα, ανηψιά της γυναίκας μου, ότι πριν πενήντα χρόνια που χτίστηκαν οι πολυκατοικίες στην Αλβανία - ίδιες κι απαράλλαχτες σ' όλη τη χώρα -, η Ελλάδα και η Ιταλία, είχαν ακόμη χαμόσπιτα. Έτσι

ήταν. Μετά από πενήντα χρόνια όμως, οι πολυκατοικίες του Χότζα καταρρέουν λίγο πιο αργά απ' ό,τι το ίδιο το καθεστώς που τις ύψωσε...

Ωστόσο, τα πράγματα δεν είναι τόσο απαισιόδοξα όσο φαίνονται από την πρώτη ματιά. Φτώχεια υπάρχει, όμως η χώρα προχωρεί και είτε με τις δικές της δυνάμεις, - τα δικά της πρώτα βήματα -, είτε με το συνάλλαγμα που φέρνουν τα παιδιά της από την Ελλάδα και την Ιταλία, η κατάσταση διαμορφώνεται διαφορετικά, καινούργια σπίτια χτίζονται, ανοικοδομούνται τα παλιά. Οι Αλβανοί, εκμεταλευόμενοι την ελαστικότητα των πρώτων δημοκρατικών νόμων, βγήκαν έξω, "έκαναν... γιουρούσι", κατέλαβαν δημόσιες εκτάσεις, στην καλύτερη περίπτωση διεκδίκησαν τα οικόπεδα και τα χωράφια που τους ανήκαν πριν επιβληθεί το δικτατορικό καθεστώς. Η κυβέρνηση, λίγο έως πολύ δεν τους αρνήθηκε. Τους άφησε εθελουφλούσα να καταλάβουν τα κρατικά εδάφη, φρόντισε να τους αποδοθούν αυτά που τους ανήκαν. Όσοι μπορούν τώρα, χτίζουν. *Μια νέα Αλβανία άρχισε κιόλας να οικοδομείται: τα σπίτια είναι η αρχή. Σύντομα πιστεύω ότι η ανοικοδόμηση θα περάσει σε πολλαπλά επίπεδα.*

Στη Memaliaj, όπως και σε όλες τις πλατείες, όλης της χώρας, οι άνεργοι συνωθούνται και εξαντλούνται σε συζητήσεις. Ποιός ξέρει τι λένε; Μιλάνε για την ανεργία, προσπαθούν όπως παντού να λύσουν τα προβλήματα της πατρίδας τους, ίσως και του κόσμου όλου, αφού τώρα ενημερώνονται παγκόσμια από τις εφημερίδες, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Ας μείνουμε λίγο στην τελευταία. Πρώτα ενημερώνονταν απ' αυτήν και από το ραδιόφωνο, μόνο από τις κρατικές ειδήσεις. Οι σταθμοί στα ραδιόφωνα και στην τηλεόραση που έρχονταν από την Ιταλία, ήσαν απαγορευμένοι, τους άκουγαν και τους έβλεπαν στα κρυφά. Εκεί, έβλεπαν, στο ιταλικό γυαλί τη διαφορά στον τρόπο ζωής και δεν μπορούσαν να το πιστέψουν.

Σήμερα στις πλατείες συζητούν σαν ελεύθεροι, ίσιοι προς ίσους, ελπίζουν να διορθωθούν τα πράγματα, να βρουν δουλειές, να μην κοιμούνται με την αμφιβολία του αύριο, να μην ακούνε ότι τη νύχτα έκλεψαν κάποιο γείτονα... «Πρέπει να φύγουμε από δω», - μου είπε μια γυναίκα που ο άντρας της δουλεύει ακόμη στα ανθρακορυχεία, - από τους λίγους τυχερούς δηλαδή. Γιατί "πρέπει" να φύγουν; Γιατί έχουν να φάνε το καθημερινό. Και λοιπόν; "Μας νομίζουν πλούσιους", - μου λέει. Στην Ελλάδα

άραγε, δεν κλέβουν τους πλούσιους; Και τους φτωχούς ακόμη. Και όχι μόνον Αλβανοί. Οι Έλληνες δεν είναι Αλβανοί...

Ας μείνουμε λίγο σ' αυτήν την αντιπαράθεση. Στην Ελλάδα, οι Αλβανοί έχουν κακό όνομα. Γιατί κλέβουν, - το ξανάπαμε -, γιατί κλέβουν ακόμη και τους ίδιους τους Αλβανούς. Κλέβουν, λέμε γιατί είναι τα αποβράσματα της δικτατορίας που ο Αλία τους άνοιξε τις φυλακές και πέρασαν στην Ελλάδα. Όμως, ποιός τους άνοιξε τα σύνορα; Όχι πάντως ο Αλία... Δεν κλέβουν μόνον οι εγκληματίες. Ή καλύτερα και αυτοί θα ήταν δυνατόν να μην κλέβουν, αν η Ελλάδα απ' τη στιγμή που τους άνοιξε τα σύνορα, είχε εξασφαλίσει και τη νόμιμη διαμονή τους στη χώρα μας. Οι ρωσοπόντιοι που ήρθαν στην χώρα μας, ήσαν "Έλληνες", "αδέλφια" μας, "υπόδουλοι" της κόκκινης μπότας. Μήπως ξεχάσαμε ότι και γι' αυτούς ανοίξαμε τα σύνορα και μετά τους εγκαταλείψαμε στο έλεος του Θεού; Όταν οι Αλβανοί μπήκαν στη χώρα μας, με την επίσημη άδεια της τότε ελληνικής κυβέρνησης, είναι αυτονόητο ότι δεν μπήκαν για να κάνουν τουρισμό, ούτε φυσικά και για να κλέψουν. Ακόμη και αν είχαν την πρόθεση κάποιοι ελάχιστοι απ' αυτούς, δεν θα μπορούσαν να διανοηθούν πως θα ήταν και τόσο εύκολο. Οι ελάχιστοι όμως αυξήθηκαν όχι μόνο στην πρόθεση αλλά και στην πράξη, όταν η χώρα μας τους εισήγαγε στον κοινωνικό της λαβύρινθο κι εκεί τους εγκατάλειψε στην τύχη τους. Πώς θα ζούσαν; Η χώρα μας τους αρνήθηκε την κάρτα εργασίας. Αυτοί, έπρεπε να επιβιώσουν. Δεν έπρεπε; Και άρχισαν οι αντιφάσεις, οι διωγμοί, οι εξευτελισμοί και η κατάταξή τους σε "απόφοιτους φυλακών", όλων ανεξαιρέτως.

Κι εδώ, επικρατεί η πλήρης αντίφαση. Παρατηρείται το γεγονός να περνά η περιβόητη "σκούπα"* και να μαζεύει σωρηδόν τους Αλβανούς για να εκδίδουν η Πρεσβεία και το Προξενείο μας στα Τίρανα και το Αργυρόκαστρο διακόσιες με τριακόσιες "βίζες" ημερησίως σε Αλβανούς που θέλουν να έρθουν στην Ελλάδα.

Ο κ. Πάγκαλος ανεκοίνωσε επισήμως τον Μάιο του 1996 ότι οι "βίζες" που θα χορηγούνται μηνιαίως από Τίρανα και Αργυρόκαστρο σε Αλβανούς θα αυξηθούν από οκτώ σε δώδεκα χιλιάδες. Το "μπαξίσι" πόσο; Δεν είπε ο κ. Πάγκαλος... Στην Ελλάδα, ακόμη και η επίσημη "βίζα" δεν ισχύει. Με το πρόσχημα ότι η "αλβανική μαφία" εκδίδει πλαστές "βίζες", οι αστυνομικοί μας σχίζουν

* Έτσι ονομάζουν τις επιχειρήσεις προσαγωγής Αλβανών στην Αστυνομία για απέλαση, κατόπιν, στη χώρα τους.

και τις έγκυρες και επιστρέφουν τους Αλβανούς στη χώρα τους. Εκεί ξεκινάει η επανάληψη του παιχνιδιού. Ξαναπάνε στην Πρεσβεία μας και στο Προξενείο μας και κατορθώνουν να ξαναβγάλουν "βίζα". Μιλάνε για διακίνηση μεγάλων χρηματικών ποσών με τη μορφή "μίζας" κι έχουν γίνει πάρα πολλές αναφορές στην ελληνική κυβέρνηση, - όπως μου είπαν - αλλά το αρμόδιο Υπουργείο προσποιείται ότι δεν συμβαίνει τίποτε! Οι Αλβανοί πάντως στην Ελλάδα, έχουν πλέον στην πλάτη τους ο καθένας την ταμπέλα αυτή που γράφει "κλέφτης".

Στη Γαλλία, υπάρχει ένας ορισμός μεταξύ των χαρτοπαικτών: «Κλέβει σαν ... Έλληνας!». Λέτε να δημιούργησαν τέτοιες εντύψεις οι Έλληνες "λαθρομετανάστες" στην Αμερική, την Αυστραλία, τη Γερμανία, το Βέλγιο και αλλαχού;

Θα παραθέσω εδώ, ένα δημοσίευμα της 16ης Ιανουαρίου 1996 από την εφημερίδα "Ελευθεροτυπία", ενυπόγραφο. Δεν ξέρω τι εντύπωση μπορεί να προκαλέσει ακόμη και, σ' έναν δύστροπο αναγνώστη, ακόμη και σ' έναν στυγνό ρατσιστή!

«Αλβανός πολίτης» έως θανάτου

ΜΥΤΙΛΗΝΗ

Εγινε κοντά πέντε από ένα μήνα. Η είδηση πέρασε στα "ψιλά".

Ο Γιάννι Μούκα, "Αλβανός πολίτης" συνελήφθη από τους αστυνομικούς στους Μυτιληνιούς της Σάμου. Μεταφερόμενος στα κρατητήρια της Αστυνομίας του Πυθαγορείου, σε μια στροφή του δρόμου, άνοιξε την πόρτα του περιπολικού και πετάχτηκε έξω...

"Συνελήφθη αμέσως", λέει η Αστυνομία. Μεταφέρθηκε στα κρατητήρια, "Ρωτήθηκε, μάλιστα", επιμένουν οι Αστυνομικοί, "αν αισθανόταν τίποτα".

"Είπε πως ήταν καλά", γράφει η αναφορά.

Το άλλο πρωί παραπονέθηκε για ζαλάδες. Τον είδε ο αγροτικός γιαρός, που τον έστειλε στο νοσοκομείο. Το πρωί της άλλης μέρας, δύο 48ωρα μετά το ατύχημα δηλαδή, αποφασίστηκε να μεταφερθεί στην Αθήνα.

Ο Γιάννι Μούκα, "Αλβανός πολίτης", πέθανε στο αεροδρόμιο περιμένοντας το αεροπλάνο που θα τον μετέφερε στην πρωτεύουσα της χώρας που πίστεψε για παράδεισο...

Γιάννι Μούκα, ετών 25. Τον είχε πιάσει η Αστυνομία επειδή δούλευε χωρίς άδεια εργασίας. "Λαθρομετανάστης" και "πολίτης Αλβανίας" ήταν η κατηγορία εναντίον του και την έλεγε και την ξανάλεγε ο αστυνομικός που πήγε στο χωριό συστημένος να τον μαζέψει.

Τον μάζεψε... Μοναχά που ο Γιάννι της ιστορίας μας, μακρινός συγγενής ίσως του Ηπειρώτη Γιάννη που έφαγε τα νιάτα του στις στοές του Βελγίου, ή του άλλου του Γιάννη από το Καρπενήσι που πέθανε σαν το σκυλί φτυαρίζοντας χιόνι στις Γερμανίες ή κι ακόμα του νησιώτη - μπορεί να 'ταν και Σαμιώτης - του Γιάννη που πέθανε από το χτικιό στο Αμέρικα πλένοντας πιάτα, αυτός ο Γιάννι δεν είχε πάρει τα μεροκάματα από τόσα μεροδούλια. Τα 20 χιλιάρικα της δύναμης που πούλησε. Τα μεροκάματά του που θα τον βοήθαιαν - ποιος ξέρει - για το φαγί της φαμελιάς του "στο Αλβάνια" που 'ναι λιγοστό.

Ο Γιάννι Μούκα, χρονών 25, ο "Αλβανός πολίτης".

Κανείς δεν ξέρει πού τον παράχωσαν... Ο θάνατός του δεν ήταν "είδηση".

Κι εγώ, περάσαν κιόλας τόσες μέρες, πάνω από τοιάντα, κι ακόμα σήμερα αξιώθηκα να γράψω γι' αυτόν. Μη έχοντας τι άλλο να γράψω...

Στρατής Μπαλάσκας»

Κι ακόμη αυτό:

«Αγροφύλακας σκότωσε 20χρονο Αλβανό για δύο κλεμμένα καρπούζια

ΛΑΡΙΣΑ

Για κλοπή δυο καρπουζιών, αγροφύλακας σκότωσε 20χρονο Αλβανό προχθές το βράδυ στο χωριό Αργυροπούλι της Λάρισα. Δράσης ο 58χρονος Αθανάσιος Μάτος, ο οποίος αντελήφθη τρεις νεαρούς λαθρομετανάστες στο μποστάνι του και άρχισε να τους καλεί να φύγουν. Εκείνοι δεν υπάκουσαν, αλλά αντίθετα κινήθηκαν εναντίον του, για να τον εκφοβίσουν.

Τότε ο Μάτος πυροβόλησε με 32άρι περιστροφο τον 20χρονο Φαντίλ Ναμπούζι στο στήθος, ενώ οι άλλοι δύο τρομοκρατημένοι το έβαλαν στα πόδια. Ο αγροφύλακας μετέφερε τον 20χρονο στο Κέντρο Υγείας Τυρνάβου, αλλά ήταν αργά.

Αργότερα, ο Μάτος, πατέρας τριών παιδιών, παραδόθηκε στο Αστυνομικό Τμήμα και χθές οδηγήθηκε στον εισαγγελέα, κατηγορούμενος για ανθρωποκτονία από πρόθεση και παράνομη οπλοχρησία. Ο δράστης, που δήλωσε συντετριμμένος και θα αλογοηθεί τη Δευτέρα, προφυλακίστηκε».

Τα σύνορα, θα πουν πολλοί, άνοιξαν στην Ελλάδα, όχι ακριβώς για τους Αλβανούς, αλλά για τα "αδέλφια" μας, τους Βορειοηπειρώτες. Ας πούμε πως - αν και δεν -, είναι έτσι. Για ποιούς Βορειοηπειρώτες; Αυτούς που τους κρατούσε υπόδουλους το αλ-

βανικό δικτατορικό καθεστώς! Αυτούς που σήμερα τους αρνούνται τα βιβλία στα σχολεία του Αργυροκάστρου. Γι' αυτούς; Ας δούμε πάλι μία δημοσίευση επιστολής από την ίδια εφημερίδα, στις 13 Ιανουαρίου 1996.

«Ρατσισμός

Απάνθρωπη απέλαση οικογενειάρχη Βορειοηπειρώτη

Ανοιχτή επιστολή στον υπουργό Δημοσίας Τάξης Σήφη Βαλυράκη απευθύνει, μέσω της "Ε", ο κ. Βαγγέλης Σακκάτος, με αφορμή μια πρόσφατη εκδήλωση αυθαιρεσίας και ρατσισμού εκ μέρους αστυνομικών και με θύματα μια οικογένεια Βορειοηπειρωτών.

«Κύριε Υπουργέ, ως Έλληνας της διασποράς, που έζησε 32 συνεχή χρόνια (1963 - 1992) στο εξωτερικό (Δυτική Γερμανία), από τα οποία 8 ως πολιτικός πρόσφυγας με ακυρωμένα διαβατήρια προδικτατορικά ακόμα επί αποστασίας, που έχω υποστεί στο πετσί μου το ρατσισμό, όπως και κάθε μετανάστης, αλλά κι έχω ενωτιστεί του πνεύματος της ανθρωπίνης αλληλεγγύης και του σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας κάθε ανθρώπινου όντος, ανεξάρτητα από φυλή, θρησκεία, χρώμα κλπ. απευθύνομαι σ' εσάς για να σας ρωτήσω ποιός θα προστατέψει τον άνθρωπο από τις αυθαιρεσίες των οργάνων σας. Η ακολουθη ιστορία είναι χαρακτηριστική.

Ο Βορειοηπειρώτης Χρήστος Παπάς γεννημένος το 1955 στο Γαρδίκι Αργυροκάστρου, ζούσε επί πενταετία και μέχρι την περασμένη Παρασκευή 5/1/96, μαζί με την οικογένειά του, τη σύζυγό του Βασιλική Παπά και τα παιδιά του Ιωάννα (Έλντα), 7 χρόνων και Μαριαλένα, 4, στην οδό Τενέδου 5, στην Τερψιθέα Γλυφάδας, εργαζόμενος ως επιπλοποιός (λουστραδόρος).

Ομως, κάποιος καλοθελητής ανέλαβε να "καθαρίσει τη γειτονιά από τους Αλβανούς" και τον κατήγγειλε στην Αστυνομία.

Όργανα του τοπικού Τμήματος Τερψιθέας επισκέφθηκαν προ καιρού την οικογένεια, έλεγξαν τα χαρτιά της και παρά το ότι ο πατέρας δεν είχε βίζα, είχε όμως, όπως όλα τα μέλη της οικογένειας, υπηρεσιακό σημείωμα του Τμήματος Αλλοδαπών Γλυφάδας, με ημερομηνία έκδοσης 31.7.95, το οποίο ρητά αναφέρει πως ο κάτοχος του δύναται να εξέλθει από τη χώρα στην Αλβανία και να επανέλθει "χωρίς διαβατηριακές διατυπώσεις, κατά το χρονικό διάστημα από 17/7/95 μέχρι 17/9/95", έγγραφο που εμφανώς συνιστά νομιμοποίηση. Αλλά και στα άλλα τους προσωπικά έγγραφα, ταυτότητες, πιστοποιητικά γέννησης κ.λπ. σαφώς αναφέρεται η ελληνική τους εθνικότητα. Και υπάρχει, υποτίθεται, ανοχή ως προς τους Βορειοηπειρώτες, έναντι των άλλων ξένων, γεγονός που σεβάστηκαν και τα όργανα του προαναφερόμενου Αστυνομικού Τμή-

ματος Τερψιθέας, μη δημιουργώντας στην οικογένεια Παπά κανένα πρόβλημα.

Αλλά προχθές, Παρασκευή πρωί, ο κ. Χρήστος Παπάς συνελήφθη μαζί με άλλους δύο, επίσης Βορειοηπειρώτες, τις πρωινές ώρες και ενώ μετέβαινε στην εργασία του, στην περιοχή Τερψιθέας Γλυφάδας, όχι από όργανα του οικείου Αστυνομικού Τμήματος, που είχε ανεχθεί την παραμονή της οικογένειας Παπά στην περιοχή του, αλλά, και αυτό είναι χαρακτηριστικό, από όργανα Τμήματος άλλης περιοχής, του Τμήματος Ασφαλείας Αργυρουπόλεως με πολιτική περιβολή και μη αστυνομικό αυτοκίνητο. Παρέμβασή μου, λόγω συγγενικής σχέσης (η κουνιάδα μου έχει βαπτίσει το μικρό κορίτσι τους), με έφερε μπροστά σε αδιανόητες καταστάσεις αυθαιρεσίας, αυταρχισμού και ρατσισμού.

Ο αξιωματικός υπηρεσίας του Τμήματος, αρχυφύλακας Κωνσταντίνος Τριάντης, σε τηλεφωνική επικοινωνία μας, αρχικά με ρώτησε αν από κάποιο επίσημο έγγραφο προκύπτει η ελληνική εθνικότητα του κ. Παπά. Του είπα, από την ταυτότητά του. Δεν φάνηκε όμως να υπολήπτεται και πολύ την αλβανική ταυτότητα. Αλλά τι άλλη ταυτότητα θα μπορούσε να είχε, όταν είναι ελληνικής εθνικότητας και καταγωγής Αλβανός υπήκοος;

Στη δε συνέχεια, άρχισε να μου επαναλαμβάνει διαρκώς: «Ο,τι πει ο κ. υπαστυνόμος», που δεν ήταν εκεί, την άλλη μέρα είχε ρεπό, ενώ την άλλη μέρα, το πρωί των Φώτων, και στις 6 η ώρα θα γινόταν, όπως έμαθα, η απέλαση, στις δε οικογένειές τους είχαν πει παραπλανητικά πως θα φεύγανε την Τρίτη 9/1/96.

Επισκεφτήκα αμέσως, βράδυ της Παρασκευής, περί τις 22.00 η ώρα, μαζί με τον δικηγόρο Αθήνας Δημήτρη Μπιντούδη, τα κεντρικά του Αλλοδαπών στη Λ. Αλεξάνδρας, καθώς και τη Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αθηνών (ΓΑΔΑ), επίσκεψη που, παρά την άψογη συμπεριφορά και εν πολλοίς την κατανόηση των αστυνομικών και αξιωματικών με τους οποίους συνομιλήσαμε, δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα, γιατί, όπως μας δήλωσαν, για τους Αλβανούς και τους Βορειοηπειρώτες η αποκλειστική αρμοδιότητα ανήκει αποκλειστικά στην κρίση και τη διακριτική ευχέρεια των διοικητών των κατά τόπους Αστυνομικών Τμημάτων. Δεν θα πρέπει δε, να παραλείψω να σας πω πως έγινε και τηλεφωνική παρέμβαση αξιωματικού της ΓΑΔΑ υπέρ του κ. Παπά, στον Τμήμα Αργυρουπόλεως, αλλά επί ματαίω. Στη συνέχεια επισκεφτήκαμε γύρω στις 22.30 το Α.Τ. Αργυρουπόλεως, όπου ο Α.Υ. κ. Τριάντης μας συνέδεσε τηλεφωνικά με τον υπαστυνόμο, υποδιοικητή του Τμήματος και διοικητή του Τμήματος Ασφαλείας Φώτιο Μπενέτο, από τον οποίο άκουσα πως ο εν λόγω Παπάς «έχει μπει από τα βουνά» (και αυτό να ευσταθούσε, ύστερα από 5 χρόνια παραμονής και εργασίας στη χώρα μας, κατά την κοινή λογική, είναι τουλάχιστον ανεκτός) και ότι για να

παραμένει εδώ, θα πρέπει να του πάμε βίζα και κάρτα καταγραφής του ως Βορειοηπειρώτη. Όταν επικαλέστηκα την κοινωνική πλευρά του θέματος, τις συνέπειες πάνω στην τύχη και την ύπαρξη των δύο μικρών κοριτσιών του και της γυναίκας του, που το μεγαλύτερο από τα κορίτσια πάει στο ελληνικό σχολείο, άκουσα έκπληκτος εκ μέρους του πως προτίθεται να κάμει μηνυτήρια αναφορά στον εισαγγελέα, **για το πώς πάνε παιδιά ξένων στα ελληνικά σχολεία**. Οπως άκουσα δε από τους συγγενείς του κ. Παπά, τα ίδια τα είχε πει και στη δασκάλα της μικρής, που συμπτωματικά βρέθηκε στην περιοχή του Τμήματος και επιχείρησε να τον υπερασπιστεί, κατά παράκληση της γυναίκας του, ως δασκάλα της κόρης του.

Κι ακόμα, παρέμβαση του εργοδότη του κ. Παπά υπέρ του, έμεινε χωρίς κανένα αποτέλεσμα.

Στην αντίρρησή μου προς τον κ. υπαστυνόμο, πως κάθε πολιτισμένη χώρα και κοινωνία υποχρεούται να παρέχει παιδεία σε όλα τα άτομα σχολικής ηλικίας επί του εδάφους της, ανεξαρτήτως εθνικότητας, και ότι τα λεγόμενά του συνιστούν ρατσισμό, ο κ. Μπενέτος επανέλαβε τα ίδια, τόσο σε μένα όσο και στο δικηγόρο κ. Μπιντούδη, που επίσης μίλησε μαζί του από το τηλέφωνο. Στο μεταξύ άλλαξε ο αξιωματικός υπηρεσίας και ο υπαστυνόμος που ανέλαβε, αφού μίλησε τηλεφωνικά από άλλο δωμάτιο με τον κ. Μπενέτο, μας ανακοίνωσε πως δεν κάνουνε διαπραγματεύσεις και ότι το πρωί θα απελαθούν. Φυσικά δεν επρόκειτο για διαπραγματεύσεις, αλλά για διαμαρτυρία και ένσταση ενάντια σε αυθαιρεσίες.

Απάντησα στον κ. Α.Υ. πως το φιλμ "Απ' το χιόνι", τα λέει όλα. Και φύγαμε. Το πρωί τους απελάσανε. Και σας ερωτώ κ. Υπουργέ,

Οι Βορειοηπειρώτες αποτελούν μονάχα αντικείμενο αναίσχυντης εθνικιστικής δημαγωγίας στα λόγια και ανάλγητης ρατσιστικής συμπεριφοράς στην πράξη; Και δεύτερον, οι κοινωνικοί λόγοι, η διάλυση μιας οικογένειας και ο κίνδυνος κακοκαταντήματος μικρών παιδιών, που σίγουρα θα κινδυνέψουν να προστεθούν στα άλλα πολλά των δρόμων, έχουν ή όχι για τα "όργανα της πολιτείας" και για την κοινωνία μας κάποια σημασία; Η συμπεριφορά του υπαστυνόμου κ. Μπενέτου, που κατά τα λεγόμενά του θα επικαλεστεί τον εισαγγελέα για να πετάξει από το σχολείο Ελληνόπουλα της Βορείου Ηπείρου και όποια άλλα παιδιά, συνάδει με τις θεμελιώδεις αρχές του ανθρωπισμού και του πολιτισμού;

Κύριε Υπουργέ,

Ο γράφων συμβαίνει να έχει κάνει πολλούς αγώνες κατά του ρατσισμού, στο πλαίσιο και του SOS RASSISMUS στη Γερμανία, αλλά και να είναι κάτοχος του βραβείου ΗΝΙΟΧΟΣ της Δελφικής Αμφικτιονίας για το συγγραφικό του έργο και "την προσφορά του για τη διάσωση των Ελληνικών Γραμμάτων στο εξωτερικό", έτσι

που τέτοιες "απόψεις" και δραστηριότητες να του προκαλούν ρίγος και να τις αντιλαμβάνεται σαν βαθύτατη προσβολή στον άνθρωπο, τον ανθρωπισμό, αλλά και τον ελληνικό πολιτισμό. Εναπόκειται σ' εσάς, κ. Υπουργέ, ως πολιτικού προϊσταμένου των αρμόδιων υπηρεσιών, να μεριμνήσετε για την άρση της περιγραφόμενης αδικίας, που δεν είναι η μόνη, αλλά και για την εισαγωγή κάποιου άλλου πνεύματος στις υπηρεσίες σας, γιατί το υπάρχον, σε κάποιες τουλάχιστον απ' αυτές, είναι απόλυτα απαράδεκτο. Τέλος, σας αναφέρω πως λέγεται δημόσια και ανεπιφύλακτα ότι οι βίζες της πρεσβείας μας στα Τίραντα πληρώνονται μέχρι και 300.000 δραχμές. Το πώς, πού και σε ποιούς πληρώνονται αυτά τα υπέρογκα ποσά εκμετάλευσης της ανθρώπινης δυστυχίας, θα πρέπει, νομίζω, να ερευνηθεί. Εν αναμονή της απάντησής σας. Διατελώ με κάθε τιμή **Βαγγέλης Σακκάτος**, Μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών, της Ένωσης Γερμανών Συγγραφέων (VDS), της Ένωσης Γερμανών Δημοσιογράφων (DJJ), της Διεθνούς Ομοσπονδίας Δημοσιογράφων (IFJ) και του Δ.Σ. της Ένωσης Ανταποκριτών Ελληνικού Τύπου του Εξωτερικού».

Επιστροφή στην Memaliaj. Η γυναίκα μου γεννήθηκε στο Αργυρόκαστρο. Ο πατέρας της ήταν αξιωματικός, καθηγητής στη Σχολή Στρατού, αλλά κάτι φαίνεται, πως δεν του άρεσε στο σύστημα της εποχής και σαν ελεύθερος - μέσα στη "σκλαβιά" τους - άνθρωπος, έπεσε σε δυσμένεια. Τον απέταξαν και τον έστειλαν να σπάει κάρβουνο! Εκεί, δίπλα στα κάρβουνα, με την οσμή του φωσφόρου, δίπλα στο ωραίο ποτάμι, κάτω από τον τεκέ του Μέμο Αλία, δημιουργήθηκε ένας άλλος πολιτισμός· ο πολιτισμός των εξωρίστων στη χώρα τους, ο πολιτισμός της αντίδρασης στον απολυταρχισμό και η έντονη επιθυμία των ανθρώπων αυτών για έναν πολιτισμό ελεύθερο...

Η γυναίκα μου σπούδασε μαθηματικά παρά τη θέλησή της. Το σημειώνω αυτό, γιατί ενώπιον τριάντα καθηγητών, ο Γενικός Επιθεωρητής Τεπελενίου, εξήρε την εκπληκτική επίδοσή της, λέγοντας και ότι, σαν από τις καλύτερες στα σύγχρονα μαθηματικά, αποτελεί σήμερα απώλεια η απουσία της από την Εκπαίδευση στην Αλβανία.

Όμως η Αλβανία, πώς έχασε αυτή τη μάχη, μετά το 1990; Πώς άφησε, δεν συγκράτησε ανθρώπους με αξία, όπως καθηγητές, γιατρούς, μηχανικούς, ηθοποιούς, ποιητές, που έφυγαν για μια καλύτερη τύχη σε άλλες χώρες; Και πώς θα τους φέρει πάλι κοντά της; Κάποιοι, άρχισαν να επιστρέφουν. Η χώρα, δεν τους κρατά κακία. Τους συγχωρεί που έφυγαν, έχει ανάγκη απ' τα παιδιά της του σήμερα, και του αύριο· απ' τα φώτα τους.

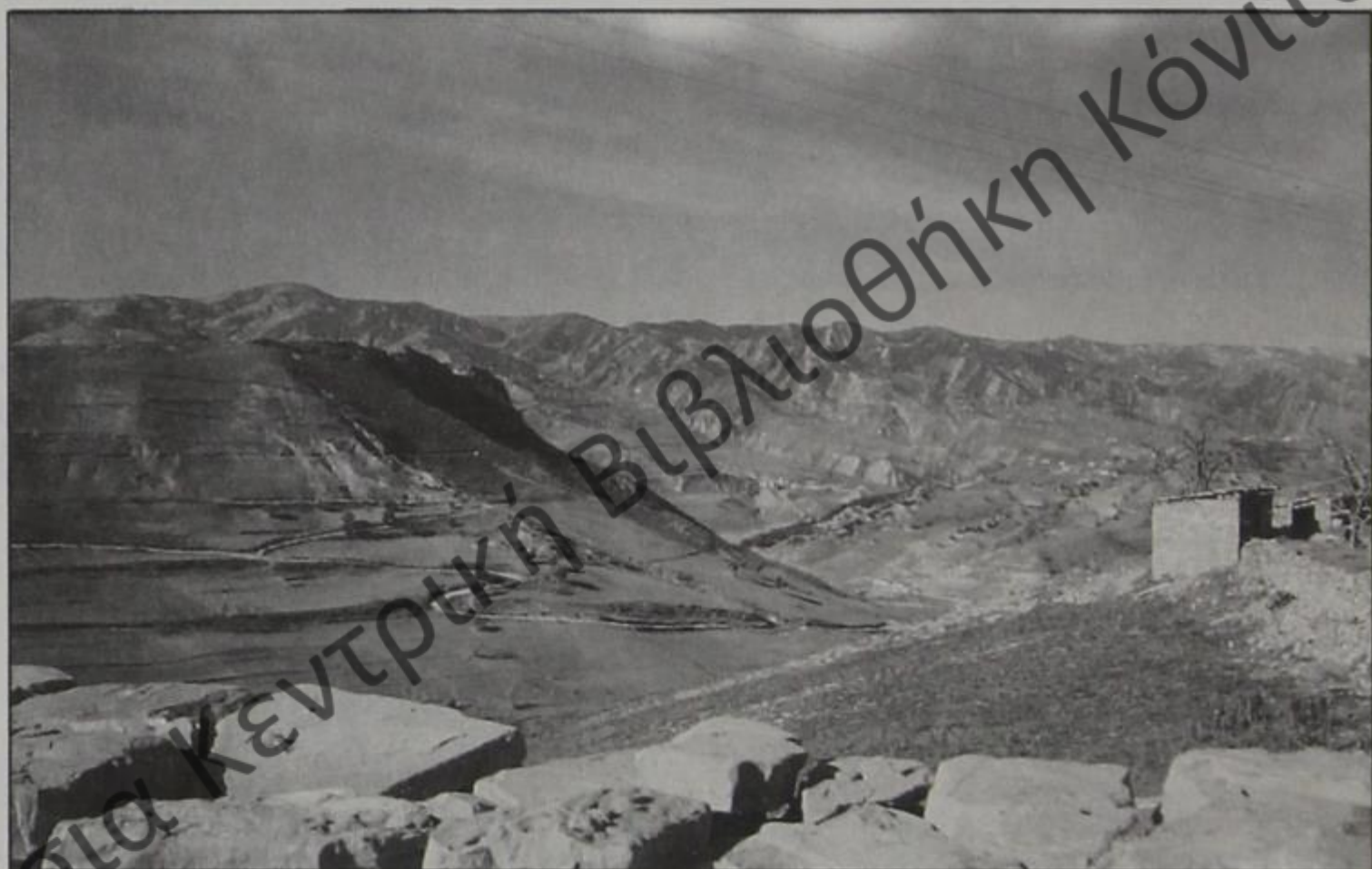

Στο σχολείο αυτό της Memaliaj, έχει διδάξει μαθηματικά για χρόνια η σύζυγός μου και με συγκίνηση το επισκεφθήκαμε, τάξη προς τάξη, διάδρομο προς διάδρομο, σπιθαμή προς σπιθαμή. Οι αναμνήσεις φέρουν μέσα τους ένα ψίγμα πικρής νοσταλγίας...

Με πρωτοβουλία του Nongus Shehu, οι καθηγητές της Memaliaj μας δεξιώνονται στο κέντρο που βρίσκεται επάνω στο ποτάμι Vjosa που τόσο μ' αρέσει. Φτάνουμε καθώς πέφτει το δειλινό. Κάνει κρύο. Περνάμε το μικρό γραφικό γεφυράκι. Μας περιμένουν όλοι απέξω, στην κρύα νύχτα να μας υποδεχθούν, με αγκαλιές και φιλιά για την γυναίκα μου, με συστάσεις για μένα.

Περνάμε μέσα. Παλιοί και νέοι καθηγητές. Οι παλιοί, συνάδελφοι της γυναίκας μου. Οι νεότεροι, ήρθαν να την τιμήσουν γιατί έχουν μάθει γι' αυτήν και την εκτιμούν. Μία από τις νεότερες, μεταφράζει στα γαλλικά για μένα τα όσα λέγονται. Όλοι οι καθηγητές μιλούν για την Λίλυ την καθηγήτριά, την Λίλυ την συνάδελφο, τη Λίλυ τη φίλη. Ο Γενικός Επιθεωρητής που κάθεται δίπλα μου και μιλάμε επίσης στα γαλλικά, συγκινημένος εκφράζει την πρόθεσή του και παρακαλεί τη σύζυγό μου να δεχθεί μία τιμητική αναγνώριση για το έργο της τον ερχόμενο Μάρτιο σε μία μεγάλη εκπαιδευτική γιορτή που γίνεται στην Αλβανία, ενώπιον υπουργών, βουλευτών και πνευματικών ανθρώπων.

Όταν ανεβαίνεις στο χωριό Toskë Martallóz, αναπνέεις τον καθαρό βουνήσιο αέρα. Δεν ξέρω αν ήταν έτσι και παλαιότερα. Τότε δηλαδή που λειτουργούσαν τα ανθρακορυχεία (κοντά στο χωριό) και το εργοστάσιο φωσφόρου. Από την κορυφή του χωριού, βλέπεις κάτω τις γαλαρίες, ή καλύτερα τις εισόδους τους και το εργοστάσιο που βρίσκεται σχεδόν ανενεργό σήμερα και σε πολύ κακή κατάσταση. Πέρασα μπροστά από το εργοστάσιο αυτό δυο φορές. Λιμνάζοντα ύδατα απ' έξω. Λίγοι εργάτες μέσα. Παλιά όνειρα που θάφτηκαν στα παρακείμενα βουναλάκια άχρηστης καρβουνόσκονης.

Ψηλά από το βουνό του *Toskë Martallóz*, διακρίνει κανείς κάτω, στο βάθος το παλιό ανθρακορυχείο, και τις εγκαταστάσεις του που σήμερα παραμένουν ανενεργείς, ή σχεδόν....

VII

Δεν έμαθα γιατί η Αλβανία έπαψε να έχει ανάγκη άνθρακα, ανάγκη αζώτου, τούβλων και ανταλλακτικών αυτοκινήτων. Δεν έμαθα γιατί έπρεπε τόσοι άνθρωποι να μείνουν χωρίς δουλειά, να ξενιτευτούν, να πεινάσουν, να γίνουν κλέφτες... Δεν είμαι πολιτικός, δεν μπορώ να γνωρίζω πώς δρα η ελεύθερη οικονομία και ιδιαίτερα στα πρώτα της βήματα. Είναι όμως θλιβερό να σκέπτεται κανείς ότι υπάρχουν τόσοι άνθρωποι στον δρόμο. Απλά ανα-

ρωτιέσαι, πώς χρειάζονταν πρώτα τα κάρβουνα, το άζωτο, τα τούβλα, τα ανταλλακτικά αυτοκινήτων και τώρα δεν χρειάζονται πια...

Ίσως έτσι σκέφτηκαν και για τους αγρούς κι άφησαν τα χέρια των αγροτών να αυτομολύσουν. Απέραντες εκτάσεις σιτοβολώνων που μένουν αποξεραμένες γιατί στους γεωργούς δεν δόθηκαν φαίνεται τα κατάλληλα κίνητρα κι αυτοί αναζήτησαν την τύχη τους αλλού. Αποτέλεσμα: στα μέσα Ιανουαρίου του 1996 η Αλβανία μαστίζεται από την κρίση ψωμιού. "Krizë buke", διαλαλούν οι εφημερίδες, η Τηλεόραση, το ραδιόφωνο. Η τιμή του ψωμιού παίρνει τα ύψη, οι ουρές σχηματίζονται τεράστιες όπως παλιά, τότε που υπήρχε το δελτίο για άλλους λόγους, οι άνθρωποι νιώθουν πιο φτωχοί... Οι αγροί μένουν ακαλιέργητοι. Σε λίγο, θα λείψει και το κρέας. Το κρέας αυτό που δεν έλειψε ποτέ από τους Αλβανούς, θα περιέλθει κι αυτό σε "κρίση". Οι νέοι έφυγαν, οι γεροντότεροι δεν μπορούν πια να ασχοληθούν με τα κοπάδια, το κρέας, το γάλα, το τυρί, το γιαούρτι, σε λίγο θα πρέπει να έρχονται απ' έξω.

Με μια καταλληλότερη αναπτυξιακή πολιτική ωστόσο, όλα αυτά καθώς και το σιτάρι, θα μπορούσαν να επαρκούν για τον αλβανικό λαό, θα μπορούσαν να βγαίνουν και έξω, να μπαίνει μέσα συνάλλαγμα.

Η Αλβανία, με μαθηματική ακρίβεια, περνά από τον αγρό στην πόλη, από τη γεωργία και την κτηνοτροφία στη βιομηχανία και την τυποποίηση των προϊόντων.

Δεν είναι όμως πάντα το Κράτος υπεύθυνο, το νέο κράτος που αναζητά την ταυτότητά του. Είναι υπεύθυνοι ως ένα μεγάλο βαθμό και οι πολίτες αυτού του κράτους. Όχι μόνο γιατί εγκατέλειψαν τη γη των προγόνων τους εν ονόματι της ελευθερίας και της εξεύρεσης εργασίας σε ξένες χώρες. Είναι υπεύθυνοι και για τα εγκλήματα που προξένησαν σε βάρος της ίδιας τους της γης.

Για πρώτη φορά αντιλαμβάνομαι τη συμφορά καθώς από τους **Αγίους Σαράντα** παίρνουμε την ανηφοριά και διασχίζουμε χωριά, βουνά και γκρεμούς κατά μήκος της θάλασσας. Το υπέροχο κλίμα της περιοχής που έχει έντονο το ελληνικό στοιχείο, και ελεύθερα στους δρόμους των χωριών πωλούν την ελληνόφωνη εφημερίδα "**Ομόνοια**", δίνει τη δυνατότητα στα εσπεριδοειδή να ευδοκιμούν. Στις πλαγιές των βουνών και στους γκρεμούς, διακρίνεις μίαν αρμονία σε κλίμακες! Στην εποχή του ο Χότζα, ένα

Σ' όλη την Αλβανία και κυρίως στην ύπαιθρο, οι αγρότες μαζεύουν τα άχυρα και τα τοποθετούν κατ' αυτόν τον τρόπο μ' ένα κάλυμμα στην κορυφή, ώστε να μη βρέχονται και να 'χουν τον χειμώνα τα ζωντανά να τρώνε...

μήνα το χρόνο, συνήθως τα καλοκαίρια, έβαζε τους κατοίκους των χωριών και διαμόρφωναν το τοπίο κλιμακωτά. Τεράστια περβάζια που λες κρέμονταν από το βουνό, φυτεύονταν από πορτοκαλιές, λεμονιές και νερατζιές. Στη θέση τους σήμερα, υπάρχουν μόνο τα σκαλοπάτια τα οποία κάθε αμύητος θα πιστεύει ότι έγιναν για να κατακτηθούν οι κορυφές των βουνών από γίγαντες! Τι έγιναν τα εκατομμύρια δέντρα με τους ωραίους και ωφέλιμους καρπούς; Απλά και μόνο τα ξερίζωσαν, οι απελεύθεροι! Γιατί; Γιατί τα είχε φυτέψει ο Χότζα! Μόνο γι' αυτό! Κατέστρεψαν αυτόν τον φυσικό τους πλούτο, γιατί τους τον είχε χαρίσει με τον ιδρώτα τον δικός τους, ο δικτάτορας!

Στο χωριό Toskë Martalóz είδα το πρώτο σχολείο που έκαψαν εν ονόματι της απελευθέρωσης του λαού από τον δυνάστη. Το έκαψαν γιατί το είχε χτίσει αυτός! Μαζί με τα εκατοντάδες σχολεία όμως, έκαψαν χωρίς να το καταλαβαίνουν και τις γνώσεις των επερχόμενων γεννεών.

Πηγαίνοντας προς τα Τίρανα, είδα μνημείο καταστροφής και απερισκεψίας κάποια καμένα βαγόνια του κρατικού τρένου. Με την έναρξη της απελευθερωτικής επανάστασης βγήκαν με δάδες, όχι φωτοδότριες ειρήνης, κι έκαψαν τα τρένα που κάθε πρωί και

βράδυ τους πήγαιναν και τους έφερναν στις - και από τις - δουλειές τους. Γιατί τα 'καψαν; Απλά και μόνο γιατί ήσαν κρατικά και αρχηγός του Κράτους ήταν όταν κατασκευάστηκαν, ο Χότζα. Σήμερα η γραμμή του τρένου υπολειτουργεί, όμως οι Αλβανοί είναι υπερήφανοι γιατί μαζί μ' αυτά τα τρένα, μαζί με τα δάση, τα καμένα σχολεία, τα ξεριζωμένα δέντρα, έσβησαν κάθε ίχνος της φοβερής δικτατορίας... Άλλοι πάλι επιρρίπτουν τις ευθύνες στους κομμουνιστές που ήθελαν να ενοχοποιήσουν τους αντιφρονούντες... Θυμάμαι την δικτατορία στην Ελλάδα. Θα μιλήσω μόνο γι' αυτό: ένα κέντρο Νεότητας που έχτισε στη Σαλαμίνα, όπου ζω και εργάζομαι τα τελευταία χρόνια. Όταν έπεσε το καθεστώς, οι απελεύθεροι Σαλαμίτιοι, άφησαν το κτίριο να ρημάξει, επειδή ακριβώς το είχε χτίσει η χούντα!... Οι Σαλαμίτιοι είναι αρβανίτες στην καταγωγή, όπως άλλωστε κι εγώ. Σήμερα, χρόνια αργότερα, κατάλαβαν πως δεν τιμωρούσαν το καθεστώς της επταετίας αλλά τους εαυτούς τους...

VIII

Περπάτησα στους χαραγμένους δρόμους του **Toskë Martallóz** και μίλησα με τους ανθρώπους του. Κάτω από τα πόδια μου συνεχίζει το ποτάμι, γύρω μου υψώνονται άλλα βουνά, στο βάθος τα βουνά που χωρίζουν το διαμέρισμα του Τεπελενίου απ' αυτό του Fier που οδηγεί στα Τίρανα.

Πάνω απ' το κεφάλι μου, ψηλά, οι κορυφές ενός αυστηρού βουνού. «Εδώ, πολέμησαν οι Έλληνες», μου λέει ο Αριστοτέλης. Μου δείχνει το βουνό και μου λέει: «Ήρθαν από την Ελλάδα, κατέβηκαν από κει κι εμείς, - οι γονείς μας δηλαδή -, τους βοηθήσαμε... Η δικιά σας ελευθερία, ήταν και δικιά μας...».

Μαθαίνω λίγες ημέρες αργότερα ότι η ελληνική Κυβέρνηση, ψάχνει τώρα να βρει τους τάφους των Ελλήνων στρατιωτών που έπεσαν εκεί το 1940 και τους σκελετούς τους. Θέλει, λέει να δημιουργήσει γι' αυτούς ένα κενοτάφιο. Βάζει λοιπόν το Προξενείο στο Αργυρόκαστρο τους Αλβανούς να ψάχνουν. Στους Αλβανούς μπορεί να μην αρέσει αυτό το παιχνίδι, όμως οι νέοι επιδίδονται σ' αυτό γιατί όπως με πληροφορούν, αντί για εύρετρα, τους χαρίζουν τρεις "βίζες" για την Ελλάδα. Όταν ένας Αλβανός υποψιαστεί την ύπαρξη ενός τάφου, το αναφέρει στον Πρόξενο. Αυτός, φεύγει, πάει επιτόπου, βάζει τους Αλβανούς να σκάψουν, ανοί-

γουν τον τάφο. Πριν από δύο χρόνια βρέθηκε - όπως με πληροφόρησαν - στο χωριό **Dragot** κενοτάφειο Ελλήνων στρατιωτών και κατά την επίσκεψή μου μεταξύ άλλων τρεις τάφοι στο χωριό Agza στο Τεπελένι. Όταν βρεθούν σκελετοί, οι Αλβανοί φωνάζουν τον πρόξενο Αργυροκάστρου ο οποίος φθάνει επιτόπου, και αν ο σκελετός φέρει την στρατιωτική μεταλική ταυτότητα Έλληνα στρατιώτη, η πατρίδα μας νιώθει ικανοποιημένη και υπερήφανη και ο Αλβανός, παίρνει τρεις "βίζες".

Τρεις "βίζες", δεν κοστίζουν τίποτα στην ελληνική κυβέρνηση. Ούτε καν την παρουσία των τριών Αλβανών, αφού ούτως ή άλλως σύντομα θα τους συλλάβουν στη χώρα μας και θα τους ξαναστείλουν πυξ-λαξ στη δική τους. Λένε ότι η... μετακομιδή Αλβανών στοιχίζει κάποια εκατομμύρια στη χώρα μας, σε κάθε αποστολή, αλλά για να γίνεται έτσι, αυτό θα είναι το σωστό!...

Το βουνό ωστόσο που δόξασε την Ελλάδα, παραμένει στη θέση του. Θα 'χε πολλά να μας πει αν μπορούσε να μιλήσει. Μένει βουβό όμως να θυμάται τα παλιά και να βλέπει τα καινούργια. Να βλέπει τα νέα παιδιά του Toskë Martallóz που οι γονείς και οι παππούδες τους αγκάλιασαν, βοήθησαν, διέσωσαν τους Έλληνες του '40, να γυρίζουν πίσω καταντροπιασμένοι, από την ελληνική συμπεριφορά και φιλοξενία...

Η ετυμολογία της λέξης Martallóz προέρχεται από μία συγκεκριμένη κατάσταση: επί οθωμανικής κυριαρχίας, στο μέρος αυτό είχε εγκατασταθεί αστυνομία που διαφύλλατε την τάξη. Martallóz ακόμη θα πει μέρος όπου υπάρχει φύλακας για τις περιουσίες των κατοίκων. Martallóz, μέρος όπου οπλοφόροι φυλούν την έννομη τάξη.

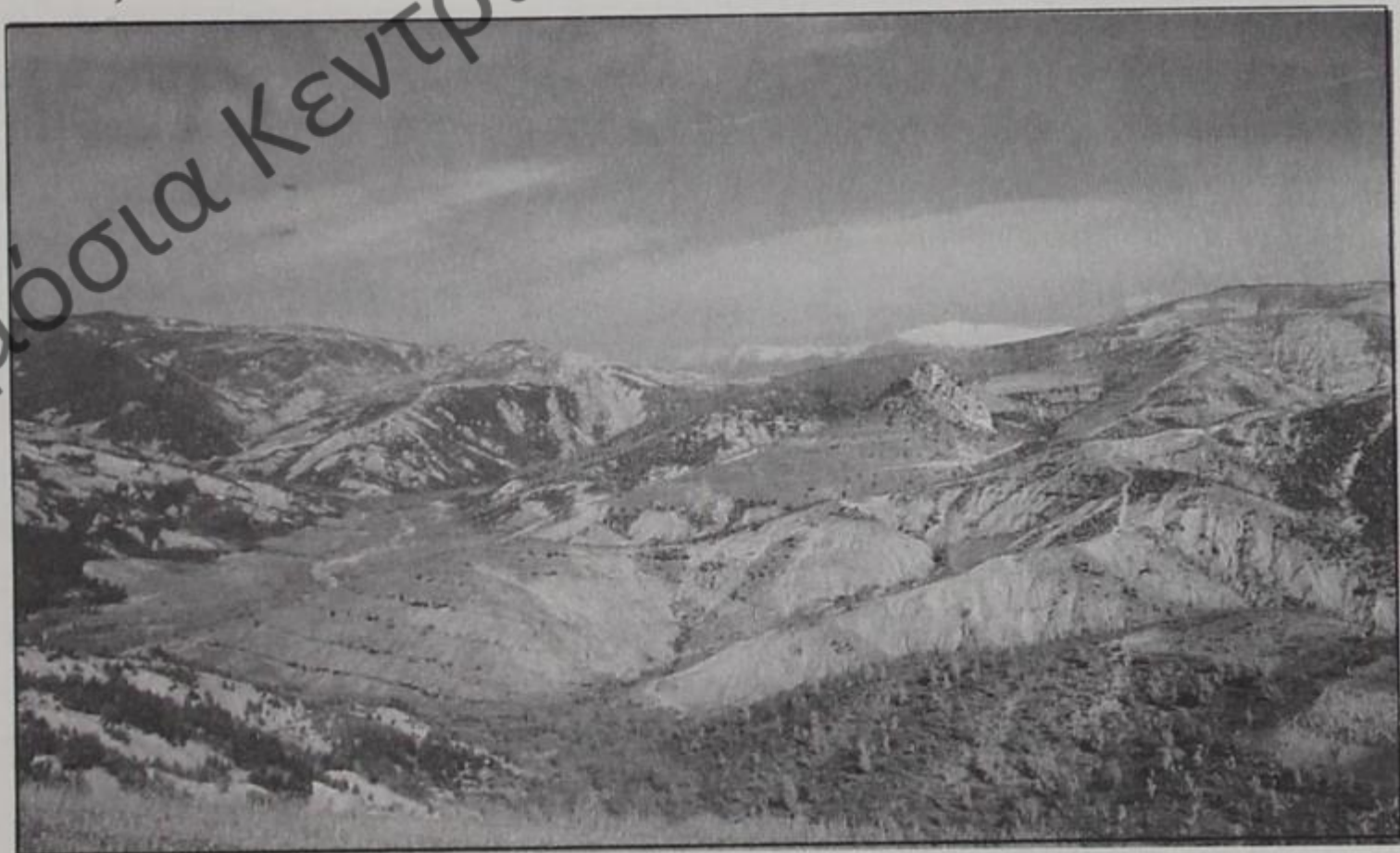
Martallóz για μένα θα πει ένα υπερυψωμένο σημάδι στο χάρτη της γης, στη χώρα της Αλβανίας με ωραία χρώματα ένα γύρω, χρώματα αδρά, χρώματα σκληρά, μιας γης που πόνεσε κι έμεινε στείρα. Εκεί που άλλοτε υπήρχαν φύλακες περιουσιών, σήμερα κυριαρχούν το καφέ και το σταχτί χρώμα των μικρότερων και των μεγαλύτερων οροσειρών. Η γη εγκαταλείφθηκε και το δάσος καταστράφηκε. Μου διηγήθηκαν μια ιστορία που έλαβε χώρα στο Toskë Martallóz. Τη μεταφέρω, έτσι όπως την άκουσα:

Ήταν ένας baba (μουσουλμάνος παπάς), που είχε ένα παιδί ελατωματικό, ένα αγόρι που του πέθανε. Ήταν ένας παράξενος άνθρωπος που ζούσε σ' ένα σπίτι μέσα σε μια μεγάλη έκταση. Ήταν πολύ ψηλός κι αδύνατος. Τα δάχτυλα στα χέρια του ήσαν πολύ μεγάλα, και κάθε φάλαγγά τους, τρεις φορές μεγαλύτερη από την των κοινών ανθρώπων.

Όταν ήρθε το καθεστώς Χότζα, πήρε το κτήμα από τον baba και τον έστειλε στο δάσος. Το γεγονός της ενόρασης αλλά και των θεραπευτικών ιδιοτήτων που είχε αναπτύξει ο καλόγερος, ανησυχούσε προφανώς το νέο καθεστώς. Με την μεταπολίτευση, το πνεύμα του baba παρουσιάστηκε στον ύπνο ενός χωρικού και του είπε: «Να πας στον Myfyt και να του πεις να με πάρει απ' εδώ και να με πάει στον τόπο μου». Έτσι κι έγινε. Στο μέρος «του» χτίστηκε μικρό εκκλησάκι κι εκεί οι γυναίκες της γύρω περιοχής έρχονται τώρα τα βράδια ν' ανάψουν κεράκια, να προσευχηθούν, να παρακαλέσουν, να εναποθέσουν τις ελπίδες τους για ίαση, για κάθε επιθυμία τους.

Μιαν άλλη βραδιά, ο baba εμφανίστηκε στον ύπνο της Ρίτας. Ήταν η εποχή που οι "απελεύθεροι" κατέστρεφαν αβέρτα τα δάση σ' όλη την Αλβανία. Ο Myfyt έκοψε ξύλα, άλλοι όμως έκοψαν περισσότερα για οικιακή χρήση κι ο Myfyt παραπονέθηκε προσευχόμενος στον baba. «Γιατί;» - τον ρώτησε. «Γιατί εγώ να πάρω τα λιγότερα, εγώ που τόσο σ' αγάπησα και σε δοξάζω;» Ο πατέρας του Myfyt ήταν αδελφικός φίλος του baba και ο Myfyt τον ήξερε, τον αγαπούσε και τον πίστευε από μικρό παιδί. Εκείνη τη νύχτα, ο baba παρουσιάστηκε στον ύπνο της κόρης του Myfyt και της είπε: «Πίστου, ότι τα ξύλα δεν του χρειάζονται. Κι αυτά που μάζεψε, να τα πάει πίσω στη θέση τους!...»

Ομως, κι αν ο Myfyt γύρισε τα ξύλα, το δάσος, δεν φύτρωσε πια ποτέ. Σήμερα, οι σόμπες του χειμώνα δεν ανάβουν πια. Δεν υπάρχουν ξύλα, γιατί δεν υπάρχουν πια δάση...

Σ' αυτά τα βουνά πολέμησαν οι Έλληνες το 1940. Εκεί που τελειώνουν οι κορυφογραμμές, τελειώνει η Βόρεια Ήπειρος και ο δρόμος οδηγεί στην πρωτεύσα της Αλβανίας, στα Τίρανα.

Αν η κατάσταση δεν διαμορφωθεί σύντομα αλλιώς, ίσως σε λίγο να μην υπάρχουν πια και Αλβανοί στη χώρα τους. Στην Αθήνα ψυθιρίζεται ότι με... μυστική συμφωνία, όλοι οι Αλβανοί πρέπει να επιστρέψουν στην Αλβανία (το ίδιο πιστεύω θα γίνει και από Ιταλία) εν όψει των επικείμενων εκλογών. Μετά όμως, ποιός θα μπορέσει να τους κρατήσει στη χώρα, αν οι συνθήκες δεν καλυτερεύσουν, όσον αφορά στην εξεύρεση εργασίας;

Η Αλβανία σήμερα, είναι η Ελλάδα του μεταπολέμου, η Ελλάδα μετά τον εμφύλιο σπαραγμό. Εκατομμύρια Έλληνες έφυγαν τότε στην Αμερική, την Αυστραλία, το Βέλγιο, την Γερμανία κι όπου αλλού βάζει νούς του ανθρώπου!... Οι Έλληνες αυτοί που πολιτογραφήθηκαν "Έλληνες της διασποράς" και σιγά - σιγά χάνουν ή απαρνούνται την ταυτότητά τους, ήσαν κι αυτοί που βοήθησαν στην ανοικοδόμηση του κοινωνικού status quo της Ελλάδας.

Ποιά όμως είναι η διαφορά; Οι Έλληνες μετανάστες, είχαν ζητηθεί - στην πλειονότητά τους - από τα κράτη που πήγαν, στην ανάγκη τους για περισσότερα εργατικά - ίσως και φθηνά! - χέρια. Οι Αλβανοί πέρασαν στην Ελλάδα, χωρίς να υπάρχει ανάγκη εργατικών χεριών. Όμως πέρασαν με την άδεια του ελληνικού κράτους. Για να μείνουν άνεργοι, για να διώκονται, για να εξευτελίζονται και ενίοτε να μας κλέβουν...

IX

Το **Αργυρόκαστρο**, είναι ελληνικό. Το προσυπογράφω! Όχι γιατί έχω στα χέρια μου τις αποδείξεις των συνθηκών και των διπλωματικών διαβουλεύσεων. Το Αργυρόκαστρο είναι ελληνικό γιατί στο Προξενείο μας διαφεντεύει ένας... τσέλιγκας! Τουλάχιστον, αυτήν την εντύπωση απεκόμισα στην επίσκεψή μου εκεί, για να ζητήσω "βίζα" για την γυναίκα μου.

Ο "τσέλιγκας" είναι Έλληνας αστυνομικός εύσωμος και με μουστάκα! Διαθέτει μία βροντερή φωνή και τίποτε άλλο! Με τις φωνές του δεν ενοχλεί μόνο τους υπαλλήλους του Προξενείου, ενίοτε και τον κ. Πρόξενο αλλά δείχνει και μια ιδιαίτερα απολίτιστη μορφή Ελλάδας προς τον έξω κόσμο. Συμπεριφέρεται βάνανυσα προς τους Αλβανούς που περιμένουν στην ουρά, συμπεριφέρθηκε βάνανυσα και σε εμένα, Έλληνα πολίτη, από τον οποίο εξαρτάται, γιατί απ' το δικό μου βαλάντιο πληρώνεται, κρατά τη θέση

αυτή και κάνει τους Αλβανούς να κουνούν το κεφάλι τους για την ελληνική πραγματικότητα και ευγένεια! Αντίθετα, ο Αλβανός αστυνομικός, δεν ήξερε πώς να με εξυπηρετήσει, "τρέμοντας" όμως όταν μου 'μπηγε τις φωνές και μ' έσπρωχνε έξω από το Προξενείο ο υποτακτικός μου, ο τσέλιγκας!

Όταν εξέθεσα το γεγονός στον τέως υφυπουργό κ. Γρηγόρη Νιώτη, - εγώ πάλι τον ψήφισα και τον εκτρέφω σαν βουλευτή - καθώς και τους ζωηρούς ψιθύρους σε Αλβανία και Ελλάδα για χρηματισμό προκειμένου να χορηγηθεί "βίζα" σε Αλβανούς - μεταξύ αυτών ίσως και πολλοί επιζήμιοι -, αυτός χαμογέλασε αμήχανα και ο τσέλιγκας μαζί με όσα καταμαρτυρούνται εδραίωσε έτσι περισσότερο τη θέση του...

Το Αργυρόκαστρο σκαρφαλωμένο στις παρυφές του βουνού, κυριαρχείται από το κάστρο του Αλή Πασά, γέννημα θρέμα της πόλης.

Το Αργυρόκαστρο που λέγεται και Κάστρο*, βρίσκεται στη Νότια Αλβανία και για την ονομασία του υπάρχουν δύο εκδοχές! Η πρώτη λέει πως χτίστηκε από τη βυζαντινή αρχόντισσα Αργύρω και πήρε τ' όνομά της. Ο παραδοσιακός στίχος αναφέρει: «σαν το κάστρο της Αργύρας, κάστρο δεν είσαι, κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακοροτό...». Η άλλη εκδοχή έχει σχέση με τα «Πυρρί Κάστρα» που αναφέρει ο ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος. Είναι χτισμένο πάνω σε βραχώδεις λόφους στα δυτικά της πεδιάδας του Δρίνου. Οι κάτοικοί του, σύμφωνα με παλαιότερες απογραφές ξεπερνούν τους δώδεκα χιλιάδες.

Το Αργυρόκαστρο έχει τη δικιά του ιστορία. Με βυζαντινές θεματικές ρίζες και βυζαντινά μνημεία που σώζονται ακόμη (Butrinti) και για τα οποία θα μιλήσω πιο κάτω, κατά τον Μεσαίωνα υπήρξε ένα από τα πιο ισχυρά φρούρια της περιοχής και η δεύτερη πόλη μετά το Δυρράχιο (Durrësi). Κατά την διάρκεια της τουρκοκρατίας ήκμασε το ελληνικό στοιχείο και ο Κοσμάς ο Αιτωλός, έδωσε μεγάλη ώθηση στην Παιδεία κατά την περιοδεία του και επίσκεψή του εκεί το 1779. Λειτουργούσε εκεί και Σχολή που είχε ιδρύσει ο Δοσίθεος, επίσκοπος Δρυϊνουπόλεως. Το 1913

* Για το Κάστρο αυτό, με τον ομώνυμο τίτλο έχει γράψει ένα μυθιστόρημα ο Ismail Kadare, όπου η βασιλοπούλου Αργυρώ, φέρει αντίσταση στους Τούρκους και για να μην παραδοθεί πέφτει, με το παιδί της στην αγκαλιά, από το Κάστρο και σκοτώνεται. Το μυθιστόρημα αυτό εκδόθηκε μεταφρασμένο και στα ελληνικά.

ο ελληνικός στρατός μπήκε στο Αργυρόκαστρο όμως η απόφαση της Διάσκεψης του Λονδίνου, στις 8 Απριλίου του 1914 επέβαλλε την απόσυρσή του. Στις 17 Φεβρουαρίου του 1914 έγινε στο Αργυρόκαστρο το Πανηπειρωτικό Συνέδριο που κήρυξε, αυτόνομη την Βόρειο Ήπειρο και ο ελληνικός στρατός ξαναμπήκε στην πόλη με την άδεια των τότε Μεγάλων Δυνάμεων, για να αποσυρθεί ξανά στις 9 Σεπτεμβρίου του 1916 εξαιτίας των διεκδικήσεων της Ιταλίας επί της Νοτίου Αλβανίας.

Το 1921, η "Πρεσβευτική Διάσκεψη" παρεχώρησε το Αργυρόκαστρο μαζί με όλη την γύρω περιοχή στην Αλβανία, η οποία είχε εν τω μεταξύ αυτονομηθεί. Τα ελληνικά στρατεύματα ξαναμπήκαν στο Αργυρόκαστρο, όταν κυνηγούσαν τους Ιταλούς στον πόλεμο του 1940 - 41. Το Αργυρόκαστρο απέχει από τα Γιάννινα γύρω στα 75 χιλιόμετρα, κι άλλα τόσα περίπου από την Αυλώνα.

Το Αργυρόκαστρο είναι πραγματικά γραφικό. Τα στενά ανηφορικά καλντερίμια του, σε φέρνουν στο Κάστρο που δεσπόζει της πόλης από την κορυφή του λόφου. Ο δρόμος που σε φέρνει στο Κάστρο, καταβάλλει προσπάθειες να διατηρηθεί σε καλή κατάσταση, όμως του είναι λίγο δύσκολο. Μαζί με τους ταπεινούς προσκυνητές της Ιστορίας, ανεβοκατεβαίνουν αυτοκίνητα, άλογα και αγελάδες. Αν έλειπαν τα τροχοφόρα, τουλάχιστον σ' αυτόν το δρόμο, τα υπόλοιπα θα 'μοιαζαν γραφικά κι ωραία. Φτάνουμε στην σιδερόφρακτη είσοδο του Κάστρου. Ένας νεαρός φύλακας έρχεται να μας ανοίξει. Εισπράττει την είσοδο χωρίς να κόψει εισιτήριο και μας επισημαίνει ότι σε μισή ώρα πρέπει να 'χουμε τελειώσει την επίσκεψη γιατί το Κάστρο πρέπει να κλείσει! Περνάμε στην μικρή στοά και στο τέρμα της όπου ανοίγονται δύο δρόμοι, μας υποδέχεται ένα τεράστιο λυκόσκυλο δεμένο. Παίρνουμε τον δρόμο αριστερά που είναι λιθόστρωτος, γιατί ούτως ή άλλως ο δρόμος δεξιά φαίνεται εντελώς κατεστραμένος και δεν θα μάθουμε ποτέ τι κρύβει η δεξιά πλευρά του Κάστρου. Καθώς δεν υπάρχει ξεναγός, βαδίζουμε μόνοι μας στη στοά που δεξιά κι αριστερά κοσμείται από κανόνια και ακριβώς πίσω από τον σκύλο αναβλύζουν νερά που επίσης δεν θα μάθουμε ποτέ ούτε το λόγο ύπαρξης ούτε την προέλευσή τους, αφού δεν υπάρχει ξεναγός.

Μόνοι περνάμε τη στοά και βγαίνουμε στο ξέφωτο. Κάποια παιδιά παίζουν εκεί. Παντού ερείπια. Τίποτε άλλο. Στην έξοδο από την στοά δεξιά κι αριστερά κάποιες επιγραφές ξένων που στα πολύ παλιά χρόνια επισκέφθηκαν την Αλβανία και το Κάστρο και έγραψαν, διθυραμβικά λόγια.

Στην καρδιά του ξέφωτου, υπάρχει μια τσιμέντινη εξέδρα, με φόντο σκουριασμένα σίδερα που υψώνονται σαν τοίχος. Εδώ, επί δικτατορίας, οργανώνονταν ένα φολκλορικό φεστιβάλ. Τώρα, η εξέδρα είναι θλιβερά παραμελημένη, όπως είναι όλο το Κάστρο. Μου λένε ότι την έχουν... συλλήσει κάτοικοι που χρειάζονταν πλακάκια, ή άλλα υλικά. Οπως ακριβώς εκλάπησαν πολλά αρχαιολογικά ευρήματα κι όσα απέμειναν, εδώ κι ένα χρόνο τα κλείδωσαν στον όροφο που υπερηψώνεται της στοάς και που φυσικά είναι απρόσιτα στον σημερινό επισκέπτη. Από την μια πλευρά του Κάστρου, απλώνεται η πεδιάδα που οδηγεί στο νοτιότερο μέρος της χώρας. Από την άλλη, κατηφορίζει η πόλη που σε τραβά σα γηνευτικά να την θαυμάσεις κι ίσως να την αγαπήσεις. Η πόλη αυτή είχε κηρυχθεί διατηρητέα. Ομως πολλές νέες οικοδομές - κάθε άλλο παρά παραδοσιακές - ξεφυτρώνουν και αποτελούν μια παραφωνία στο σκηνικό και απειλούν σύντομα να κατασπαράξουν την παράδοση. Γιατί άραγε; Γιατί αυτή η αδιαφορία; Ένας πόρος εισροής χρημάτων θα μπορούσε, να ήταν για την Αλβανία η πόλη αυτή, αν αξιοποιούνταν τουριστικά.

Κατεβαίνουμε περίλυποι από το Κάστρο. Προχωράμε αργά ανάμεσα στους ανθρώπους που μαζεύονται στην Πλατεία, κάνουν ουρά για το ψωμί ή για μια "βίζα" μπροστά στο ελληνικό Προξενείο. Στις τρεις το απόγευμα βγαίνει η ντουντούκα(!) από το παράθυρο του Προξενείου μας για να ανακοινώσει τα ονόματα των "τυχερών" που τους χορηγείται "βίζα" για την Ελλάδα.

Κάτω από τις παριές του βουνού, απλώνεται το νεότερο Αργυρόκαστρο. Υπάρχει ένα σύγχρονο εστιατόριο στην είσοδο όπου φάγαμε ένα μεσημέρι άνετα. Από κάτω, ένα ιδιότυπο super-market ελληνικής έμπνευσης με σχετικά λίγα τρόφιμα και πολλά ηλεκτρονικά ήδη. Ένα άλλο super-market, σε στυλ αμερικάνικης piazza σε μικρογραφία, με βενζινάδικο, πλυντήριο αυτοκινήτων, λιπαντήριο, ξενοδοχείο και εστιατόριο, βρίσκεται στον κεντρικό δρόμο προς το Τεπελένι.

Επισκεφθήκαμε τον ραδιοφωνικό σταθμό στο Αργυρόκαστρο. Με ενδιέφερε. Οπως με ενδιέφερε να επισκεφθώ τον ραδιοφωνικό σταθμό στα Τίρανα και στην Σκόδρα που όμως δεν κατόρθωσα ελλείψει χρόνου. Πρόκειται για έναν ραδιοφωνικό σταθμό που στεγάζεται σε ένα νεοκλασικό θα μπορούσε να πει κανείς κτίριο, στους πρόποδες του παλιού Αργυρόκαστρου, στα σύνορα με το νέο. Είναι λιτός και απέριττος. Εκπέμπει στα μεσαία κύμα-

τα, αλλά μόνο επτά ώρες το εικοσιτετράωρο ξεκινώντας μετά το μεσημέρι. Υπάρχουν συνδέσεις με τα Τίρανα και ένα ελληνικό πρόγραμμα τριών τετάρτων την ημέρα, με μουσική και τραγούδια για τριάντα λεπτά και δεκαπέντε λεπτά για ειδήσεις. «Είναι ένα πρόγραμμα για την ελληνική μειονότητα», μας λέει ο νέος διευθυντής του **Saimir Skënduli** ο οποίος μας δέχεται ανοιχτόκαρδα στο γραφείο του όπου μιλάμε, ανταλλάσσουμε απόψεις και κατόπιν μας ξεναγεί. Γνωρίζουμε τον υπεύθυνο των ειδήσεων, μέλη του προσωπικού και τον τεχνικό **Astrit Alite**, που μαθαίνω ότι είναι ένας από τους καλύτερους που διαθέτει η Αλβανία και πρώην διευθυντής του σταθμού. Τα μηχανήματα που διαθέτει είναι παλαιού τύπου αλλά καλά σε ποιότητα και αντέχουν. Σκέπτομαι όλους αυτούς τους ανθρώπους που σήμερα δουλεύουν στο κρατικό ραδιόφωνο. Θα μείνουν αύριο ακόμη σ' αυτό, όταν θα έχει πλέον υπογραφεί από τον πρόεδρο ο νόμος που έχει ήδη ψηφισθεί στη Βουλή για ελεύθερη Ραδιοφωνία και Τηλεόραση;

Μαθαίνω στα Τίρανα ότι ένας πολύ γνωστός άνθρωπος της τηλεόρασης περιμένει την υπογραφή για να αποδράσει, να δημιουργήσει ένα δικό του τηλεοπτικό κανάλι. Δεκάδες είναι οι ενδιαφερόμενοι στα Μαζικά Μέσα Ενημέρωσης. Διάφορες εταιρείες, άνθρωποι του περιβάλλοντος, διανοούμενοι, απλοί ιδιώτες... Τι θα απαιτεί από τους υποψήφιους ο νόμος; Πώς θα κατοχυρώνει την ευπρέπεια και την σοβαρότητα, την πνευματικότητα και το ήθος που τόσο λείπουν στη δική μας χώρα;

Στα Τίρανα, στους Αγίους Σαράντα, στην Αυλώνα κι αλλού, μου κάνουν προτάσεις να συμμετέχω στο παιχνίδι της ελεύθερης Ραδιοφωνίας στην Αλβανία. Το σκέπτομαι. Πρέπει πρώτα να βγει στη δημοσιότητα ο νόμος. Στην Αυλώνα, λειτουργεί ένας παράνομος ραδιοφωνικός σταθμός. Τον κλείνουν κι αυτός ανοίγει ξανά. Είναι εύκολο, μου λένε, αν παίξεις κάποια πολιτικά παιχνίδια και ιδιαίτερα αυτή τη στιγμή που η χώρα πάει σε εκλογές.

Η άποψή μου δεν είναι αυτή. Η ελεύθερη Ραδιοφωνία δεν πρέπει να είναι "προσκυνημένη". Εχω κάποιες αντιλήψεις και κάποια ιδανικά για την χρησιμότητα και την χριστότητα του ραδιοφώνου. Ωστόσο, δεν αρνούμαι ότι μ' ενδιαφέρει η γέννηση του ελεύθερου ραδιοφώνου στην Αλβανία. Υπάρχουν κάποιοι πολύ σοβαροί άνθρωποι, υπάρχουν πολύ σοβαρές προτάσεις. Ισως ενδώσω!...

Η αλήθεια είναι ότι οι Αλβανοί είναι πρόθυμοι να δουλέψουν για την ευημερία τους, να δουλέψουν μέσα στην πρόοδο γι' αυτούς και την χώρα τους. Όμως, σε αρκετές περιπτώσεις τους λεί-

που οι γνώσεις. Δεν ντρέπονται να το παραδεχθούν. Ζητούν τις γνώσεις των άλλων. Για παράδειγμα, οι μηχανικοί αυτοκινήτων έχουν τρομερές ελλείψεις γνώσεων. Έχουν τελειώσει Πανεπιστήμιο, όμως έμαθαν να επισκευάζουν μόνο κρατικά αυτοκίνητα, παρωχημένων μοντέλλων, ή λεωφορεία που υπήρχαν κάποτε και ατυχώς κυκλοφορούν ακόμη... Έτσι, αν θέλουν ν' ανοίξουν ένα μηχανουργείο έχοντας το "γνώθι σ' αυτόν", θα ζητήσουν την συμβολή και συμβουλή ενός Ιταλού ή ενός Έλληνα. Η Αλβανία είναι μια πολύ νέα χώρα στην ελεύθερη σκέψη, στην ελευθερία του λόγου, στο ελεύθερο κοινωνικό σύστημα, στο ελεύθερο εμπόριο...

Στο Αργυρόκαστρο, για να επιστρέψουμε σ' αυτό, η γυναίκα μου συναντά έναν παλιό φίλο, τον **Shkëlqim Hajno**, που ζει στους Αγίους Σαράντα. Είναι δημοσιογράφος, επιμελητής ελληνικών βιβλίων, ο γαμπρός του **Qazim Shemaj**, ενός από τους πολύ γνωστούς σύγχρονους ποιητές της χώρας. Ενδιαφέρεται για το συγγραφικό μου έργο και μας καλεί στους Αγίους Σαράντα. Του λέμε ότι είναι μέσα στο πρόγραμμά μας για το επόμενο Σάββατο. Μας λέει ότι έχει προγραμματισμένο το Σαββατοκύριακο στην Αυλώνα, αλλά θα προσπαθήσει να αναβάλλει. Τέλος, δεν

*Η γνωριμία μου με τον δημοσιογράφο και πρόεδρο του Ελληνοαλβανικού συνδέσμου φιλίας στους Αγίους Σαράντα **Shkëlqim Hajno**, υπήρξε η απαρχή μιας συνεργασίας για την σύνταξη σε δύο τόμους μιας αλβανικής ποιητικής ανθολογίας στην ελληνική γλώσσα.*

μπόρεσε. Η γυναίκα του ενημερωμένη μας καλεί στο σπίτι να μας φιλοξενήσει. Μόλις φτάνουμε στην Ελλάδα, μας τηλεφωνεί, μας ζητά συγνώμη και συναντιόμαστε μόλις έρχεται στη χώρα μας.

Εδώ νομίζω ότι πρέπει να παραθέσω ένα αντιπροσωπευτικό ποίημα του Qazim Shemaj, που εμπνεύστηκε από την δική μας Κρήτη:

Κιθάρα είν' η Κρήτη

Κιθάρα είν' η Κρήτη ριγμένη στη θάλασσα,
Την ακούτε πώς κλαίει, πώς τραγουδάει, πώς φωνάζει;
Ποιός βογκάει εκεί, η γη ή η θάλασσα
με τους θερμούς της κόρφους;

Αναστεναγμοί αγάπης, ουρλιαχτά στο
όνειρο, βαθιά ψιθυρίσματα.

Ποιός χτυπάει τα τέλια,
Μήπως ο ίδιος ο δαίμονας της λευτεριάς στην ψυχή της;

Πουλιά, ελιές, αγέριδες...
κι ένας οδοιπόρος που σου εύχεται το
καλασόρισεσ.
Κιθάρα είν' η Κρήτη, κιθάρα ριγμένη
στη θάλασσα.

Κρήτη, Ιούνης 1995
(Μετάφραση: **Νίκος Κατσαλήδας**)

X

Υπάρχει ένας Αλβανός που βοήθησε την Ελλάδα. Γεννήθηκε στο Τεπελένι χωριό τότε, το 1744, εκεί όπου σμίγουν ο Δρίνος με τον Αώο ποταμό. Πρόκειται για τον Αληπασά Τεπελενλή που πάνω από σαράντα χρόνια (1780 - 1822) υπήρξε ο ρυθμιστής των πραγμάτων όχι μόνο στα Γιάννινα, αλλά και σ' ένα πολύ μεγάλο μέρος της Ελλάδας. Γιός της Χάμκως και του Βελή που πέθανε

νωρίς, μεγάλωσε δίπλα στην αυταρχική και πανούργα μητέρα του, κόρη τρανού μπέη της Κόνιτσας που ήθελε να κυριαρχήσει στην περιοχή του Τεπελενίου. Με τη βοήθεια του Τσαούς-Πρίφτη, εξόντωσε αυτή η γυναίκα την οικογένεια του ανδραδελφού της για να επικρατήσει στην οικογένεια του Μέτσο Χούσου. Η βοήθεια που είχε από τους Χορμοβίτες, δεν στάθηκε τόσο δυνατή ώστε να μην την συλλάβουν κάποια στιγμή οι Γαρδικιώτες αγανακτησμένοι από την πολιτεία της και μαζί με την κόρη της Χαϊν-ίτσα (Σαχ-νίσα) να την φυλακίσουν στο Γαρδίκι αφού της πήραν το βιός και της έκαψαν τα "σεράγια" της.

Ο Αλής, στα δεκαπέντε χρόνια του, είχε βγει ληστής στα βουνά. Ήθελε να γίνει εξουσιαστής και να εκδικηθεί τους εχθρούς της μάνας του. Ο διοικητής του Μπερατίου, ο Κουοτ - πασά τον κατεδίωξε και τον συνέλαβε. Ο Αλή του υποσχέθηκε να φρονιμίσει κι αυτός τον συγχώρησε. Ήθελε να παντρευτεί την κόρη του κι όταν δεν το κατόρθωσε, βγήκε πάλι στα βουνά. Σαν κουράστηκε, κατέφυγε δίπλα στον Καπλάν - πασά και παντρεύτηκε την κόρη του, από την οποία και απέκτησε δύο αγόρια, τον Μουχτάρ και τον Βελή. Αρραβώνιασε και την αδελφή του με τον γιο του Καπλάν κι έτσι διπλοσυγγενήσαν. Αμέσως σκέπτεται να πάρει τη θέση του πεθερού του και δολοπλοκεί, αλλά κάποιος άλλος τον προλαμβάνει, κάποιος άλλος διορίζεται πασάς στο Δέλβινο. Έτσι, αλλάζει σχέδιο και ξεσηκώνει τους Αλβανούς σε ληστείες για να τους εκθέσει στον σουλτάνο που του ζητά ο ίδιος να τους εξοντώσει. Το καταφέρνει γιατί σαν πρώην ληστής γνωρίζει τα κατατόπια και όταν ο σουλτάνος τον επικηρύσσει στα 1784, αυτός τους αποδεκατίζει και διορίζεται δερβέν-αγάς (αρχηγός των οδοφυλάκων δηλαδή). Αποκαθιστά την τάξη σε Ηπειρο και Θεσσαλία. Το 1788, προσποιούμενος ότι κυνηγά ληστές, στρατοπεδεύει στο χωριό Πέραμα, έξω από τα Ιωάννινα και καθώς ο τοπικός πασάς λείπει στον πόλεμο κατά της Αυστρίας, αιφνιδιάζει την Υψηλή Πύλη και κατακτά πραξικοπηματικά τα Γιάννινα. Για να εδραιώσει τη θέση του, διεξήγαγε πολλούς πολέμους με κυριότερο ίσως αυτόν του Σουλίου (1792 - 1803). Το 1790 πολέμησε με τους Αυστριακούς, το 1794 με τον Καρά - Μουσταφά στην Αχρίδα και το 1798 με τους Χειμαριώτες. Τον ίδιο χρόνο καταλαμβάνει Βουθρωτό, Βόνιτσα και Πρέβεζα και σφάζει τους περισσότερους από τους Γάλλους που την υπεράσπιζαν. Για τις νίκες του αυτές τον αποκαλούν "ασλάν" (λιοντάρι). Το 1804 ο σουλτάνος τον διορίζει "Ρούμελη - Βαλεσί", δηλαδή γενικό διοικητή της Ρού-

μελhis, με την εντολή να επιβάλλει την τάξη στην περιοχή. Ο σουλτάνος φοβάται την αυξανόμενη δύναμή του και του στερεί τον τίτλο του "Βαλή". Αυτός όμως εκδικείται τους Γαρδικιώτες σκληρά το 1912 και το 1919 αγοράζει από τους Αγγλους την Πάργα. Κατορθώνει, έτσι να αποτελέσει κράτος εν κράτει και να εξουσιάζει Ήπειρο, Θεσσαλία, Στερεά και Πελοπόννησο.

Με τον Οργανισμό Επτανησιακού Θεάτρου, σκηνοθέτησα την «Κυρα-Φροσύνη» του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη με πρωταγωνίστρια στον ρόλο της Φροσύνης την ηθοποιό Μαρία Δημητρούκα ενώ τον ρόλο του Αλή Πασά ερμήνευσα ο ίδιος.

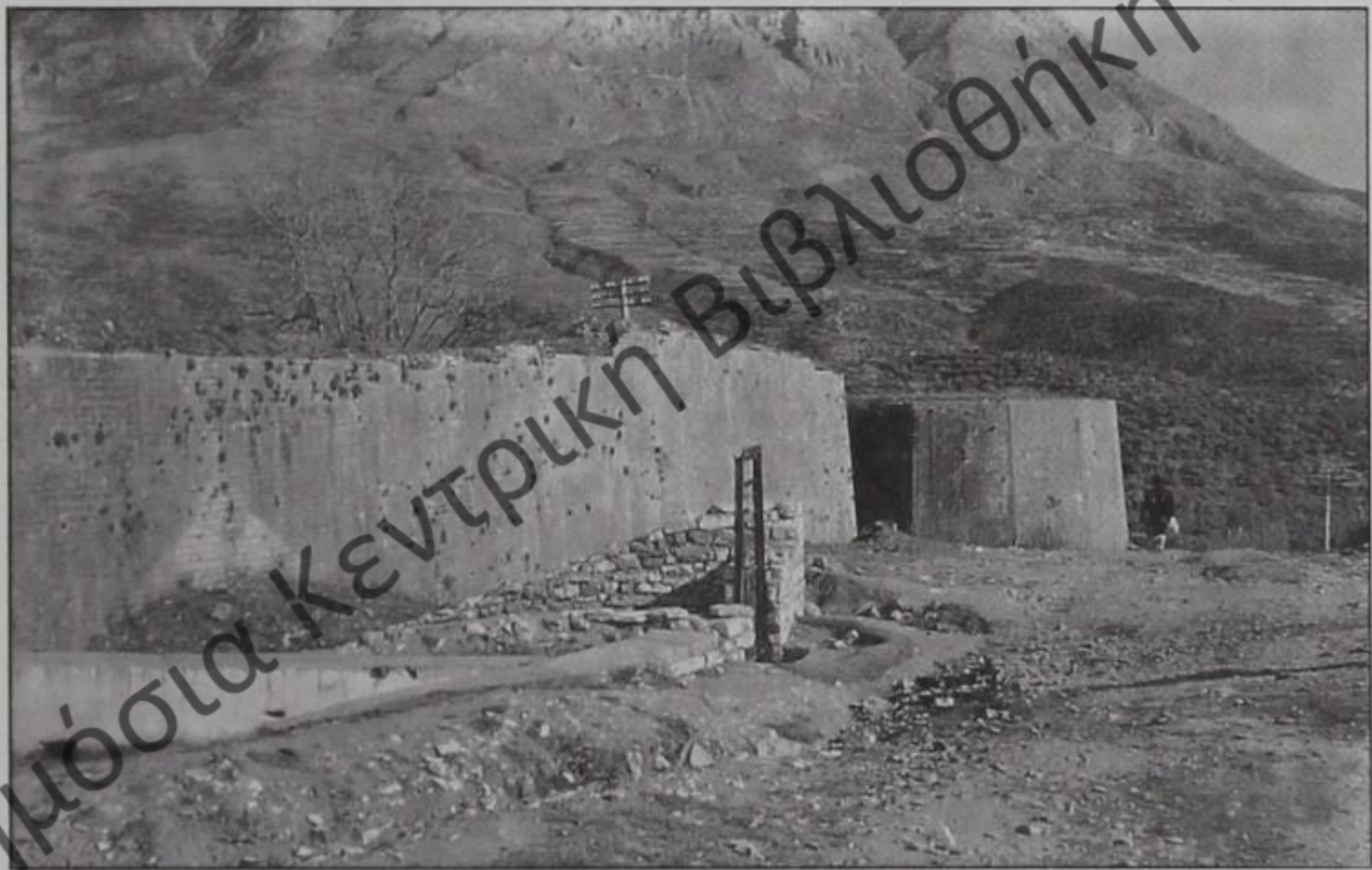
Για τους Έλληνες ο Αλή-Πασάς Τεπελενλής, από μια στιγμή και έπειτα παίζει σημαντικό ρόλο. Πέρα από την κυρα-Βασιλική που αγαπά και μέσα στο Παλάτι του της χτίζει εκκλησία, αναπτύσσει το εμπόριο και πλουτίζει έτσι πολλά κέντρα και βοηθά στην ανάπτυξη του πολιτισμού. Ο μεγάλος Δάσκαλος του Γένους Ψαλλίδας, ο ποιητής Βηλαράς κ.ά. ακμάζουν στον καιρό του. Στον στρατό του εκπαιδεύει μελλοντικούς ήρωες οπλαρχηγούς,

όπως τους Ανδρούτσο, Καραϊσκάκη, Πανουργιά, Διοβουνιώτη, Ίσηο, Τσόγκα, Γρίβα και πολλούς άλλους.

Η φήμη του Αλη-πασά, ξεπερνά τα όρια της Ελλάδας και της Τουρκίας. Ο λόρδος Βύρων και άλλοι ξένοι έρχονται στην Ελλάδα να τον γνωρίσουν. Πολλοί υποστηρίζουν ότι η εποχή του υπήρξε «ο χρυσός Αιώνας» της Ηπείρου. Ο εγκωμιαστής του Χατζή-Σεχρέτης, τον υμνεί έτσι: «Κοίτα πώς τά 'φερε ο καιρός, πώς τό 'φεραν οι χρόνοι, να παίξει ο λύκος με τ' αρνί, κι ο γκιώνης με τ' αηδόνι...»

Το Τεπελένι, είναι χτισμένο στις όχθες του ποταμού Vjosa, κάτω απ' τα πόδια του Κάστρου και μέσα στα βουνά Goliq, Shëndëlli, Këndrevicë. Σήμερα έχει 51.800 κατοίκους.

Ο χρόνος που πέρασε, έχει αφήσει τα σημάδια της καταστροφής στο διάβα του. Κάποια στιγμή, πρέπει να δει κανείς με περισσότερη στοργή την αναστήλωσή του κάστρου, την συντήρηση και διαίωνιση της ιστορίας του που είναι και ιστορία του τόπου.

Στο Τεπελένι κάνει κρύο. Όταν φυσά, οι άνεμοι κατεβαίνουν με ορμή από τα γύρω βουνά, αλλά οι άνθρωποι δεν τους φοβούνται. Το κάστρο του Αλή Πασά θαρρείς και τους προφυλάσσει, έστω κι αν βρίσκεται πια ερειπωμένο, απομηνάρι μιας άλλης εποχής. Μόνο σε μια πλευρά του, το έχουν προσέξει και αυτό για να

δημιουργήσουν στα τοιχώματα και στα σπλάχνα του, ένα καφέ - εστιατόριο! Φάγαμε εκεί, ήπιαμε καφέ, συζητήσαμε. Ακριβώς στην πίσω πλευρά στην καρδιά του τείχους, η σκαλιστή μορφή του **Λόρδου Βύρωνα** και τα ωραία λόγια που 'γραψε επισκεπτόμενος την Αλβανία.

Όπως σε κάθε πόλη υπάρχει κι εδώ ψηλά το μαυσωλείο προς τιμήν των παρτιζάνων και δεσπόζει της πόλης. Τα μαυσωλεία δεσπόζουν των πόλεων. Τα καταφύγια και οι αποθήκες πυρομαχικών, υπάρχουν πυκνά διάσπαρτες σε όλη την Αλβανία. Προχωράς και βλέπεις παντού στα χωράφια και στα βουνά τσιμέντινες... "καμπούρες" σαν θόλους καταβυθισμένων εκκλησιών να ξεφυτρώνουν μέσα από τα σπλάχνα της γης. Το γιγαντιαίο συγκρότημα καταφυγίων κάτω απ' τη γη που είχε κατασκευάσει η κομμουνιστική Αλβανία για την ηγεσία της για να κρυφτεί σε περίπτωση πολέμου. Διέθετε 155 γραφεία και δεκάδες δωμάτια διακοσμημένα με μάρμαρο κι εξοπλισμένα με σαμπανιέρες και κεντρική θέρμανση. Την είδηση μετέδωσε πρόσφατα η κρατική τηλεόραση σε ντοκιμαντέρ για τις ημέρες διακυβέρνησης από τον στυγνό δικτάτορα Εμβέρ Χότζα αναφέροντας ακόμα ότι η κατασκευή του καταφυγίου διήρκεσε 16 χρόνια και κόστισε στους φτωχούς Αλβανούς 1,5 δις δολάρια. Ο Χότζα είχε εξοπλίσει σαν αστακό τη χώρα του. Ο τέτοιος εξοπλισμός καταμαρτυρά τον τεράστιο φόβο του. Ποιούς φοβόταν; Ο "ηγέτης" αυτός που ακολουθούσε δική του γραμμή πλεύσης και συμμαχούσε ή αντιδικούσε με τις μεγάλες κομμουνιστικές δυνάμεις κατά βούλησιν είχε κάθε λόγο να τις φοβάται, όπως και αυτές της Δύσης, ακόμη και αυτούς που καταδυνάστευε - τον αλβανικό λαό, ο οποίος τελικά επαναστάτησε όταν ωρίμασαν οι συνθήκες.

Μια φορά το μήνα, οι σειρήνες σε όλη την Αλβανία ηχούσαν. Οι κάτοικοι έτρεχαν στα καταφύγια, έκαναν ασκήσεις φόβου και επιβίωσης. Όταν οι σειρήνες ήχησαν πραγματικά, ήταν για να ελευθερωθούν τρία εκατομμύρια Αλβανοί...

Στο Τεπελένι μου ζητούν ποιήματά μου για να τα δημοσιεύσουν στις εφημερίδες "**Tepelëna**" και "**Java**", μου παίρνουν συνέντευξη για την εφημερίδα "**Tepelëna**". Στην Ελλάδα, δύο μήνες αργότερα, μου παίρνουν συνέντευξη και για την εφημερίδα "Java" και ο Σύλλογος Επιστημόνων μου ζητά να γράψω μια μελέτη για τον Αλή Τεπελενλή στην ελληνική πραγματικότητα και την βιβλιογραφία. Ετοιμάζουν την έκδοση έργων Αλβανών διανοουμένων της διασποράς και μου κάνουν την τιμή να με συμπεριλάβουν εξαιρε-

τικά σ' αυτόν τον τόμο, θεωρώντας με δικό τους χωρίς να είμαι από γέννηση, αλλά από καρδιά, γιατί αυτή η τελευταία δεν γνωρίζει τόπους γέννησης και ράτσες...

Στο Τεπελένι τέλος, είναι που έχουν προσκαλέσει να τιμήσουν τον εκ καταγωγής Αλβανό σκηνοθέτη **Sten Dragoti*** που τους τιμά στο Χόλλυγουντ. Μου ζητούν να δεχθώ μαζί μ' αυτόν να τιμήσουν κι εμένα...

XI

Αναρωτιέμαι συχνά, γιατί τόσοι Αλβανοί, θέλουν να βαπτισθούν όταν έρχονται στην Ελλάδα. Οι περισσότεροι απ' αυτούς προέρχονται από την Νότια Αλβανία, αυτήν που εμείς λέμε Βόρειο Ήπειρο. Υπάρχουν φυσικά πολλές μυθοπλασίες με κυριότερη αυτή που θέλει τους Αλβανούς να βαπτίζονται για να μπορούν να παραμένουν στην Ελλάδα. Όμως δεν νομίζω πως τα πράγματα είναι έτσι. Σήμερα, έξη χρόνια αργότερα, οι Αλβανοί γνωρίζουν πλέον καλά ότι όσες φορές κι αν βαπτισθούν, δεν θα μπορέσουν να μείνουν στην Ελλάδα, αν δεν έχουν "βίζα" και για να έχουν "βίζα", οι περισσότεροι απ' αυτούς, θα πρέπει να έχουν πολλά χρήματα για να εξαγοράζουν κάθε λίγο την "βίζα". Γιατί όπως ανέφερα ήδη και όπως όχι μόνο πληροφορήσαν εμένα αλλά και όλοι το γνωρίζουμε πλέον, δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ Ελλάδας-Αλβανίας που να μπορεί να κρατήσει στη χώρα μας τους Αλβανούς πολίτες. Όσο για τις "βίζες" που και νόμιμα εκδίδονται στα Τίρανα και στο Αργυρόκαστρο, οι δικοί μας αστυνομικοί τις θεωρούν "πλαστές" (σεβασμός στο Κράτος!) και τις σχίζουν, στέλνοντας πίσω τους Αλβανούς στα πάτρια εδάφη, συχνά, πριν καλά καλά δουλέψουν τόσο όσο να εξοικονομήσουν το "μπαξίσι" για την επόμενη "βίζα".

Συναντώ στην Αλβανία πολλά θύματα της ελληνικής νοοτροπίας και απανθρωπιάς. Οι Έλληνες αστυνομικοί έχουν φαίνεται

* Το χωριό Dragot απέχει τέσσερα χιλιόμετρα από το Τεπελένι και έχει δώσει στην Αλβανία αίμα μεγάλων πνευματικών ανθρώπων και καλλιτεχνών. Ανάμεσά τους ο υπουργός Δημοσίων Έργων Hasaf Dragoti, ο ιδάσημος στο Χόλλυγουντ σκηνοθέτης Sten Dragoti, ο τρομπετίστας Hajri Dragoti, που κυνηγήθηκε για τις ιδέες του από την δικτατορία σε σημείο που παρά το ταλέντο του - σπούδασε στην Ιταλία - το πλείστον των Αλβανών να τον αγνοεί.

ιδιαίτερη αδυναμία στους άντρες. Οι Αλβανίδες στην Ελλάδα, κινδυνεύουν λιγότερο να συλληφθούν, έτσι που η ζωή τους να γίνεται δυσκολότερη στη χώρα μας. Υπάρχουν λοιπόν οικογένειες Αλβανών που καλώς ή κακώς ζούνε στην Ελλάδα και στέλνουν τα παιδιά τους στα σχολεία. Ίσως δεν κάνουν κακό που τα μαθαίνουν γράμματα. Ο πατέρας λοιπόν συλλαμβάνεται, τον επιστρέφουν οίκαδε! Η μητέρα μένει στην Ελλάδα ολομόναχη, με ελάχιστα χρήματα (αφού όλοι οι Αλβανοί πληρώνονται ελάχιστα!) να φροντίσει για την δική της και την επιβίωση των παιδιών της. Ίσως και για να μαζέψει χρήματα να στείλει στον άντρα της, να πληρώσει τη νέα "βίζα" του. Δεν μπορεί να καταλάβει κανείς το μέγεθος της τραγικής απανθρωπιάς, όποιος κι αν είναι ο πρόξενός της.

Ωστόσο, οι Αλβανοί στην Ελλάδα, βαπτίζονται. Ίσως έχουν έμφυτη μέσα τους μια θρησκευτικότητα, ίσως βρίσκουν πως η θρησκεία μας της ελεημοσύνης και της αγάπης, του «αγάπα τον πλησίον σου», τους ταιριάζει τουλάχιστον στη θεωρία...

Οι Αλβανοί, παραμένουν πιστοί στην παράδοσή τους. Ακόμη. Ίσως σε λίγα χρόνια να έχουν αλλοτριωθεί, να έχουν κι αυτοί απορροφηθεί από το σύγχρονο τρόπο ζωής και τα δυτικά πρότυπα. Μέχρι τότε όμως, θα είναι ο λαός που ακόμα πιστεύει στην οικογένεια και την χρησιμότητά της για τη θεμελίωση μίας υγιούς κοινωνίας. Και μια τέτοια, - υγεία - κοινωνία η Αλβανία την έχει ανάγκη, καθώς οι αξίες αναγκαστικά καλουπώνονται σήμερα σε άλλες κατευθύνσεις.

Έτυχε κι εγώ να βαπτίσω έναν Αλβανό, τον Αριστεΐδη. Τον Αριστεΐδη που μέχρι το τέλος του 1994 είχε νόμιμη "βίζα" (κι έτσι μπορούσε να μην είχε βαπτισθεί αν δεν το ήθελε), τον κατέδωσε κάποιος υπερ-Έλληνας γιατί επιμελείτο στον ραδιοφωνικό σταθμό που διευθύνω μία πολιτιστική εκπομπή με τραγούδια από τα Βαλκάνια. Ο ανεκδιήγητος Έλληνας, κατήγγειλε ότι μέσα από την εκπομπή του έκανε προπαγάνδα υπέρ των Αλβανών! Επιλέγοντας τραγούδια. Προπαγάνδα για να μας καταλάβουν οι Αλβανοί, ή να μας προσηλυτίσουν άραγε στη Δημοκρατία (εμείς δεν την γνωρίζουμε;) που γνώρισαν τόσο πρόσφατα; Ο turbo-Έλληνας, λησμόνησε ακόμη ότι οι ρίζες της καταγωγής του είναι από την Βόρειο Ήπειρο. Ο Αριστεΐδης είναι από το Τεπελένι. Ο "καταδότης" αρνείται την ελληνικότητα αυτής της πόλης; Αρνείται τις ρίζες του;

Ο Αριστεΐδης είναι μέλος μιας οικογένειας που σέβεται τις πα-

ραδόσεις. Έτσι μου δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσω από κοντά κάποια έθιμα. Ο Αριστείδης πρέπει ν' αρραβωνιαστεί. Η κοπέλα που θα μοιραστεί τη ζωή του είναι από το **Luzati**, μικρό χωριό έξω από το Τεπελένι σκαρφαλωμένο στο βουνό, μ' ένα μικρό παραπόταμο στα σπλάχνα του. Στο χωριό αυτό που φημίζεται για τα αυγά του, θα μπορούσε ένας άνθρωπος να νιώσει ιδιαίτερα ρομαντικά. Φτάνουμε το απόγευμα του Σαββάτου με όλη την οικογένεια του γαμπρού. Τα πράγματα σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι σοβαρά: μόνο η οικογένεια θα έρθει για να δοθεί ο πρώτος λόγος. Κανένας άλλος!

Το έθιμο είναι, οι μελλοννυμφοί, σε κάθε οικογένεια, να μην έχουν δική τους πρωτοβουλία. Οι γονείς των δύο οικογενειών συνεννοούνται μεταξύ τους. Ο πατέρας του γαμπρού και η μητέρα του κάνουν την πρώτη επίσκεψη και βλέπουν τη νύφη. Λίγο καιρό αργότερα, οι γονείς της νύφης αν θέλουν τον γαμπρό, επισκέπτονται το σπίτι του σε μία εθιμοτυπική επίσκεψη.

Οι μελλοννυμφοί, έχουν τυπικά συναντηθεί ενώπιον των γονέων για να έχουν περισσότερη άποψη ο ένας για τον άλλον, αφού αποφασίζουν οι γονείς. Δεν θα κρίνω το έθιμο, το καταγράφω μόνο. Σήμερα πάντως, η "συναλλαγή" γίνεται πιο ελεύθερα και σε λίγο η κυριαρχία του πατέρα σ' αυτήν την περίπτωση θα 'χει χαθεί, όπως και στον υπόλοιπο κόσμο. Πάντως, μετά τις πρώτες επισκέψεις, η οικογένεια του γαμπρού ζητά να επισκεφθεί το σπίτι της νύφης και να δοθεί εκεί ο πρώτος λόγος.

Φτάσαμε καθώς έπεφτε το δειλινό. Ίσως τα παλαιότερα χρόνια, να εφταναν με τα ζώα που σκαρφάλωναν τα βράχια. Σήμερα όμως φτάνουν κι εδώ τ' αυτοκίνητα και μόνο λίγος δρόμος μας έμεινε να τον πάρουμε με τα πόδια. Στην αυλή του σπιτιού, μας υποδέχονται όλοι οι συγγενείς, μας τείνουν το χέρι και μας φιλούν τέσσερεις φορές. Περνάμε στο κεντρικό δωμάτιο. Κάτω υπάρχουν στρωμένα χειροποίητα κιλήμια. Η Αλβανία εξ' άλλου φημίζεται για τα χειροποίητα κιλήμια της. Μας κερνούν ρακί, τις γυναίκες λικέρ, έπειτα καφέ. Επιστρέφοντας τον καφέ, βάζουμε διακριτικά στο πιατάκι το δώρο μας, που είναι στην περίπτωση χρηματικό. Αμέσως μετά, ο γαμπρός σηκώνεται, φορά ένα δαχτυλίδι στη νύφη κι αυτή του φορά ένα ρολόι. Η αδελφή του γαμπρού, ανοίγει στη μέση τουωματίου δύο βαλίτσες. Από μέσα βγάζει και μοιράζει δώρα - σε ρουχισμό - σε όλα τα μέλη της οικογένειας της νύφης.

Η οικογένεια έχει και τρία αγόρια. Ο μεγάλος είναι παντρεμέ-

νος. Ο δεύτερος κι ο τρίτος, ζούνε εδώ και τέσσερα χρόνια στην Ελλάδα. Ζούνε στη Βέρροια όπου εγώ υπηρέτησα ένα ωραίο μέρος της στρατιωτικής μου θητείας. Είναι νέα παιδιά και τα ρωτώ αν έχουν προβλήματα και με τους Έλληνες και με τους αστυνομικούς.

«Όχι», - μου λένε. «Κανένα πρόβλημα. Δουλειές υπάρχουν πολλές, ζούμε έντιμα, έχουμε αποκτήσει φίλους, μας αγαπούν οι κάτοικοι και τους αγαπάμε». Η Αστυνομία εκεί, φέρεται ως φαίνεται πιο ανθρώπινα...

Η Blerita αρραβωνιαστικιά του Αριστεΐδη, ανάμεσα στους συγγενείς και των δύο οικογενειών, καθώς η αδελφή του γαμπρού η Arta (αριστερά) μοιράζει τα δώρα στην οικογένεια της νύφης, σύμφωνα με το έθιμο του αρραβώνα.

Δεν συμβαίνει όμως αλλού. Για παράδειγμα οι ελληνικές εφημερίδες γράφουν:

«Σε βαθμό κακουργήματος κατηγορούνται οι δυο αστυνομικοί, που με πρόσχημα τον έλεγχο ...λήστεψαν τον Αλβανό Αρμάν Τσάτσο που είχε την ατυχία να βρεθεί στο δρόμο τους.

Οι δύο αστυνομικοί, υπηρετούσαν στην Υποδιεύθυνση. Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, τα δυο όργανα της "τάξης" σε έλεγχο που έκαναν στον Αλβανό Αρμάν Τσάτσο, από την Κορυτσά, ανακάλυψαν ένα πρόβλημα στα χαρτιά του. Του είπαν ότι έπρεπε να τον

οδηγήσουν στο Τμήμα, τον πήγαν όμως σε ένα ερημικό σημείο στον Άγιο Στέφανο Αττικής.

Εκεί του άρπαξαν 780.000 δραχ. κι εξαφανίστηκαν. Το θύμα πρόλαβε και συγκράτησε τον αριθμό κυκλοφορίας του αυτοκινήτου και τον κατέθεσε μαζί με όλα τα υπόλοιπα στο Αστυνομικό Τμήμα Κολωνού, όταν έπειτα από μερικές ώρες επέστρεψε στην Αθήνα.

Στον εισαγγελέα οι δυο αστυνομικοί οδηγήθηκαν το περασμένο Σάββατο, όπου τους ασκήθηκε η ποινική δίωξη. Και οι δύο είχαν καλλυμένα τα πρόσωπά τους, ενώ μέσω των συνηγόρων τους δήλωσαν "Μετανιωμένοι" για την πράξη τους».

Κι ακόμη:

«ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Αλβανός λαθρομετανάστης τραυματίστηκε στο πόδι από σφαίρα αστυνομικού προχθές το πρωί σε αγροτική περιοχή του Καβαλαρίου Θεσσαλονίκης κατά τη διάρκεια επιχείρησης σύλληψης αλλοδαπών. Το ατύχημα σύμφωνα με την Αστυνομία, συνέβη όταν ο 28χρονος αστυφύλακας Ηλίας Ελληνόπουλος, ο οποίος εκτελούσε υπηρεσία μαζί με άλλους δύο συναδέλφους του για σύλληψη λαθρομεταναστών, είδε τον 27χρονο Αντρέα Τζόνι να βγαίνει από βιοτεχνία επίπλων και να το... σκάει τρέχοντας. Ο αστυφύλακας, αφού καταδίωξε για λίγο τον Αλβανό και ο τελευταίος δεν σταμάτησε, πυροβόλησε για εκφοβισμό και η σφαίρα βρήκε τον Αλβανό στο πόδι. Ο αστυφύλακας Ελληνόπουλος και ο οδιοκτήτης της βιοτεχνίας απ' όπου βγήκε ο Αλβανός, Παναγιώτης Δίκος, συνελήφθησαν.»

Κι ακόμη:

«Δυο αστυφύλακες του μεταβατικού αποσπάσματος Κόνιτσας έπαιρναν χρήματα από Αλβανούς λαθρομετανάστες για να μη τους απελάσουν στη χώρα τους! Οι Ν. Τασινίκος, 41 χρόνων και Νικ. Σιούλης, σύμφωνα με τις καταγγελίες το περασμένο Σάββατο «είσεπραξαν» 600.000 δραχμές από 70 λαθρομετανάστες στην ακριτική περιοχή Βρυσσοχωρίου Κόνιτσας...

Οι δύο αστυνομικοί, σύμφωνα με τις καταγγελίες, έπαιρναν από κάθε Αλβανό λαθρομετανάστη από 5.000 έως 10.000 δραχμές. μετά την απολογία τους οι αστυνομικοί αφέθηκαν ελεύθεροι. Η υπόθεση των δύο αστυνομικών θα εκδικασθεί αύριο, στο Αυτόφωρο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων.

Οπως δήλωσε ο αστυνομικός επιθεωρητής Ηλείου, Απόστ. Κόκορης, "αν οι δυο αστυνομικοί κριθούν ένοχοι από το δικαστήριο, θα απομακρυνθούν από το Σώμα"».

Ας επιστρέψουμε όμως στον αρραβώνα Λίγο αργότερα μας

καλούν στο τραπέζι. Οι δύο οικογένειες κάθονται από τη μιά και την άλλη πλευρά και έρχονται τα πιάτα, γεμάτα, πλούσια, όπως πλούσια είναι και τα αισθήματα των απλών αυτών ανθρώπων. Πίνουν και κάνουν ευχές για το ζευγάρι, για τους γονείς, τους συγγενείς, τους φίλους, τους παρόντες και τους απόντες και τους συγγενείς αυτών. Κάνουν ευχές, πίνουν, τρώνε, τραγουδάνε, λένε τραγούδια για να παινέσουν τη νύφη, το γαμπρό, τους οικείους...

XII

Μια εβδομάδα αργότερα, ξεκινάμε για το **Qirago**, το χωριό που μένει τώρα ο Αριστείδης και όπου θα λάβει χώρα το δεύτερο μέρος του αρραβώνα.

Για να φτάσουμε στο Qirago, ξεκινάμε νωρίς γιατί υπάρχει μια διαδρομή πολλών ωρών. Για να φτάσουμε στο χωριό πρέπει να περάσουμε από τους Αγίους Σαράντα. Ο δρόμος δεν είναι πάντα καλός. Γενικά οι δρόμοι στην Αλβανία είναι μισοκατεστραμμένοι. Επιπλέον πρέπει ν' ανεβούμε και να κατέβουμε βουνά, με πολλές κι επικίνδυνες στροφές και βαθιές χαράδρες. Ο οδηγός μας, τρέχει αρκετά. Φτάνουμε στους Αγίους Σαράντα, μετά το με-

Η σύζυγός μου Luli, ο Selam Tuku και ο Οδυσσέας Bresha σε κοσμοπολιτικό café στην παραλία των Αγίων Σαράντα, απολαμβάνουν τον καφέ τους και το υπέροχο χειμωνιάτικο δειλινό.

σημέρι και καθόμαστε για φρέσκο ψάρι σ' ένα εστιατόριο στην είσοδο της πόλης. Η μέρα είναι ηλιόλουστη. Το εστιατόριο μοιάζει κοσμοπολίτικο. Εδώ πνέει ο άνεμος της πολυτέλειας, της ευγένειας, του πολιτισμένου σέρβις. Καθόμαστε στην μεγάλη του βεράντα. Απέναντί μας δεξιά, οι παλιές πολυκατοικίες του Χότζα. Αριστερά μας, σαν οι Άγιοι Σαράντα να θέλουν να την κλείσουν στην αγκαλιά τους, η δική μας Κέρκυρα.

Απολαμβάνουμε τον ήλιο, το πολιτισμένο περιβάλλον, το ωραίο φαγητό, την υπέροχη θέα. Όχι πως έγιναν πολλά πράγματα τον καιρό της δικτατορίας για να προσελκυσθεί τουρισμός, αλλά εδώ πολλά πράγματα τον ευνοούν. Οι άνθρωποι στους Αγίους Σαράντα, όπως και το κλίμα, φαίνονται πιο μεσογειακοί. Σ' όλη την Αλβανία λένε πως οι άνθρωποι αυτοί, διαφέρουν στον χαρακτήρα από τους υπόλοιπους, είναι πιο πρόοι, πιο κοινωνικοί ακόμη, εδώ ακόμη και σήμερα, δεν παρατηρούνται καταγραφές στο Αστυνομικό Δελτίο.

Διάχυτη είναι η παρουσία του αρχαιοελληνικού πολιτισμού εδώ. Με την μεταπολίτευση, πολλά από τα αρχαία ευρήματα που βρίσκονταν διασκορπισμένα εδώ κι εκεί εκλάπησαν. Όσα απέμειναν σήμερα υπάρχουν σ' ένα υποτυπώδες Μουσείο και διάσπαρτα στους δρόμους, περιφραγμένα τώρα πια.

Η παραλιακή πλευρά των Αγίων Σαράντα είναι γεμάτη φοίνικες που απλώνονται κατά μήκος της παραλιακής οδού που δεν την ενοχλούν αυτοκίνητα, και οι περιπατητές βαδίζουν ανενόχλητοι. Παλιά, σ' αυτόν το δρόμο γινόταν το γνωστό σε όλες τις χώρες, και πόλεις και χωριά του κόσμου, νυφοπάζαρο.

Οι Άγιοι Σαράντα, έχουν βρει την τουριστική ταυτότητά τους. Μπορούν να αναπτυχθούν θαυμάσια, ιδιαίτερα τώρα που η διακίνηση των λαών είναι ελεύθερη και στην Αλβανία. Αυτό που χρειάζεται, είναι η ίδια η Αλβανία να ενδιαφερθεί για τον τουρισμό τους και να προσελκύσει τους ξένους. Δεν χρειάζεται μόνον η διαφήμιση, η προβολή των φυσικών καλονών και των αρχαιοτήτων. Χρειάζεται να γίνουν κρατικές επενδύσεις, να διαμορφωθούν σωστά οι χώροι. Στους Αγίους Σαράντα αίφνης, από καθαρά ιδιωτική πρωτοβουλία χτίζονται νέα ξενοδοχεία. Όμως οι δρόμοι είναι ακόμη κατεστραμένοι, τα δημόσια κτίρια συχνά δεν βρίσκονται σε καλή κατάσταση, συντριβάνια και αγάλματα που θέλουν συντήρηση. Δεν είναι μακριά πιστεύω η ημέρα που η Κυβέρνηση θα καταλάβει την ωφέλεια και θα θέσει σε πρώτο πλάνο τους στόχους του τουρισμού...

Οι Άγιοι Σαράντα (Saranda), είναι λιμάνι της Αλβανίας, επί-νειο του Δελβίνου που ανήκε από το 1913 μέχρι το 1916 στην Ελλάδα. Στις 24 Νοεμβρίου του 1912 έγινε εκεί απόβαση ελληνικού στρατιωτικού αποσπάσματος για αντιπερισπασμό των τουρκικών δυνάμεων, που βρίσκονταν στα Ιωάννινα, αλλά απέτυχε. Από το 1939 μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου που η Αλβανία κατακτήθηκε από τους Ιταλούς, είχε μετονομαστεί σε *Πόρτο Έντα* προς τιμήν της κόρης του Μουσολίνι Έντα, και σύζυγου του υπουργού Εξωτερικών Τσιάνο. Στον ελληνο-ιταλικό πόλεμο του '40 καταλήφθηκε και πάλι από τα ελληνικά στρατεύματα. Το αλβανικό όνομα της πόλης είναι σκέτα «Σαράντα». Οι άνθρωποι που μένουν εδώ, έτυχαν καλής μεταχείρισης από το καθεστώς Χότζα και η πόλη θεωρείται σαν από τις πλέον πνευματικές της χώρας.

Η επέκταση των Αγίων Σαράντα - τώρα κτίζεται στην καρδιά της πόλης η εκκλησία του Αγίου Χαραλάμπους -, προς το βορρά περιλαμβάνει πολλά χωριά, όπου υπάρχει έντονο το ελληνικό στοιχείο. Σ' ένα απ' αυτά, στην πλατεία, ένας μεσήλικας άντρας, μοιράζει την τοπική εφημερίδα "Ομόνοια" παρουσία Αλβανών αστυνομικών για τους οποίους... πέρα βρέχει. Η κρίση του καλοκαιριού του 1994 φαίνεται πως δεν έχει αφήσει σημάδια. Αλβανοί και Έλληνες της μειονότητας ζουν, σε πλήρη αρμονία σχέσεων και δεν δίνουν πολλή σημασία στις πολιτικές ίντριγκες και διαφορές...

Ο δρόμος για το Qirago, περνά μέσα από βουνά και μικρές πεδιάδες. Κι εδώ το καθεστώς Χότζα έχει διαμορφώσει το ορεινό χώρο σε βαθμίδες με aksion*, όπου πρώτα υπήρχε σε αφθονία η παραγωγή εσπεριδοειδών. Μία θάλασσα από πράσινα δέντρα που εποχιακά την χρύσιζαν τα πορτοκάλια, τα λεμόνια και τα νεράντζια. Μια τέτοια θάλασσα πάνω στις βουνοπλαγιές, δίπλα στην άλλη, τη γαλάζια θάλασσα. Η δεύτερη υπάρχει και σε μαγεύει ακόμη και σήμερα, θα υπάρχει για πάντα. Αυτή που δεν υπάρχει, είναι η άλλη, η πράσινη, η πλουτοφόρα. Τι έγινε; Η μανία της καταστροφής πέρασε κι από εδώ. Τα ξερίζωσαν όλα γιατί ήσαν... κομμουνιστικά! Η λαίλαπα της εκδίκησης. Ο σίφουνας της καταστροφής με τις οδυνηρές επιπτώσεις της μετέπειτα ανέχειας, στα κεφάλια αυτών που επιδιώκοντας το καλό (απελευθέρωση) της

* Aksion, λεγόταν από το καθεστώς η αναγκαστική εργασία των Αλβανών που δούλευαν "Οικειοθελώς" τις Κυριακές για έξτρα δουλειές του Κράτους.

χώρας, προκάλεσαν το κακό στον μετέπειτα τρόπο επιβίωσής τους...

Το δειλινό είναι μαγευτικό σ' αυτά τα μέρη. Ένας υπέροχος ήλιος βουτά με μια μοναδική και σύγχρονα γραφική μεγαλοπρέπεια στα νερά της καταγάλανης θάλασσας, εκεί όπου σμίγει με τον ουρανό, στην οριακή γραμμή του ορίζοντα.

Πλησιάζοντας στο Qirago, συναντάμε μιαν άλλη καταπράσινη θάλασσα. Εδώ, κάποιοι σεβάστηκαν τους απέραντους ελαιώνες που κατεβαίνουν και αγγίζουν την γαλάζια θάλασσα, και δεν τους ξερίζωσαν. Αλλωστε τα δέντρα αυτά, είναι και πιο ανθεκτικά και αντέχουν στις βάρβαρες επιδρομές!...

Σταματάμε έξω από το Qirago, να πιούμε καφέ σ' ένα καφεεστιατόριο κτισμένο στη μικρή κοίτη ενός επίσης μικρού καταρράκτη. Ο ιδιοκτήτης του έχει δουλέψει στην Ελλάδα, ξέρει ελληνικά. Πολλοί είναι οι Αλβανοί που δούλεψαν στην Ελλάδα, έβγαλαν μια πεντάρα, γύρισαν στην πατρίδα τους, έκαναν μια δουλειά να ζήσουν καλύτερα... Το τίμημα που άφησαν στην Ελλάδα μεγάλο: άγχος, φοβίες, κόπωση αντιπιννακίου φακής, συχνά εκμετάλλευση, "μπαξίσι" για μια "βίζα", κυνηγητό, ξύλο από την Αστυνομία, ποδοπάτημα της προσωπικότητας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων...

Εδώ, στο δεύτερο μέρος του αρραβώνα, το ίδιο σκηνικό. Μόνο που το τραπέζι, - επειδή το σπίτι είναι μικρό - γίνεται σ' ένα μαγαζί του χωριού που είναι λίγο μπακάλικο, λίγο υφασματοπωλείο, λίγο αναψυκτήριο... Σαν τελειώνει η βραδιά με το φαγοπότι, τις ευχές και τα τραγούδια, κοιμόμαστε σ' ένα φιλόξενο σπίτι που λες κρέμεται στην πλαγιά του βουνού, πάνω ακριβώς από τη θάλασσα...

Δίπλα στα έθιμα του αρραβώνα, υπάρχουν και αυτά του γάμου. Όταν το ζευγάρι αποφασίσει να παντρευτεί, τότε αρχίζει το γλέντι. Από την Πέμπτη γλεντούν στο σπίτι του γαμπρού συγγενείς και φίλοι του. Την Παρασκευή, αρχίζει το γλέντι, στο σπίτι της νύφης, όπου κι εκεί γλεντούν οι συγγενείς και φίλες της. Την Κυριακή πρωί - πρωί, ο γαμπρός πάει στο σπίτι της νύφης με το θείο του, την θεία του και ένα ή περισσότερα εξαδέλφια του και την παίρνουν από τους γονείς της. Αυτοί κι οι άλλοι συγγενείς και φίλοι την αποχαιρετούν με τραγούδια, ενώ από την Παρασκευή έχει πάει η προίκα στο σπίτι του γαμπρού - την έχουν πάρει τα εξαδέλφια του. Στο σπίτι του γαμπρού, συνεχίζει το ατέρ-

μονο γλέντι. Οι συνδαιτημόνες, υποδέχονται με τραγούδια το ζευγάρι. Οι γονείς υποδέχονται τη νύφη στην πόρτα του σπιτιού τους, - του νέου της σπιτιού. Όταν το ζευγάρι καθίσει περνούν οι συγγενείς και οι φίλοι μπροστά τους και τους χαιρετούν και τους εύχονται. Το γλέντι συνεχίζει, χορεύουν ο γαμπρός κι η νύφη, χορεύουν κι οι άλλοι όλοι, τρώνε, πίνουν μέχρι αργά τη νύχτα.

Το ζευγάρι θα παραμείνει στο σπίτι των γονέων, ώσπου σε λίγα ή περισσότερα χρόνια να εξοικονομήσει τα κατάλληλα χρήματα για να φτιάξει το δικό του σπιτικό. Στο Αλβανικό εθιμοτυπικό δίκαιο, το σπίτι των γονέων κληρονομεί ο μικρότερος γιός που θα περιθάλψει τους γονείς του.

Συνήθως, μετά το γάμο, - αργά ή γρήγορα -, έρχονται και τα παιδιά. Το παιδί σαν γεννηθεί, κάποιος άμεσος συγγενής θα βρεθεί να το "βαπτίσει", δηλαδή να του δώσει το όνομα. Έχει ζητήσει τη θέση του "νονού" από τον πατέρα και είναι δικός του συγγενής. Λίγους μήνες αργότερα, κάνουν ένα μεγάλο τραπέζι κι εκεί ο νονός φέρνει δώρο ένα ρούχο στο μωρό. Μ' ένα μεταλλικό κέρμα τρίβει το κεφάλι του για να γίνει "σιδερένιο" και μ' ένα ψαλίδι του κόβει λίγες τούφες μαλλιών πάνω από το κούτελλο και στην δεξιά και αριστερή πλευρά του κεφαλιού. Το παιδί ξέρει από κει και πέρα ποιός το "βάπτισε" και οι γονείς τον έχουν ήδη δηλώσει στον Δήμο ή την Κοινότητα μαζί με την γέννηση και το όνομα του παιδιού. Αν τώρα οι γονείς του γαμπρού έχουν πεθάνει, - ή ένας από τους δύο - βγαίνει το όνομα του θανόντος γονέα για να τον θυμούνται ή της ανύπαντρης αδελφής (αν έχει παντρευτεί έχει κάνει δική της οικογένεια), ή του πεθαμένου αδελφού, παντρεμένου ή ανύπαντρου. Σε μια οικογένεια, αν πεθάνει ένα παιδί, το όνομά του δίνεται στο επόμενο παιδί που έρχεται αργότερα στον κόσμο - έτσι μπορεί ο πρωτότοκος να πεθάνει και ο αδελφός του που θα γεννηθεί αργότερα, να φέρει το ίδιο όνομα με τον θανόντα.

Υπάρχουν κάποια έθιμα μιας παρα-γυναικοκαρδίας στην Βόρεια Αλβανία. Κάποιες κόρες μιας οικογένειας κάτω από κάποιες συγκλίνουσες συγκυρίες δεν παντρεύονται, παραμένουν παρθένες σ' όλη τους τη ζωή και διαδραματίζουν ρόλους αντρών.

Τα κορίτσια αυτά αναλαμβάνουν τη διαχείριση της πατρικής περιουσίας, κόβουν τα μαλλιά τους κοντά, ντύνονται σαν αγόρια και κάνουν όλες τις ανδρικές δουλειές. Προκαλεί δε έκπληξη ότι οι άνδρες και οι γεροντότεροι του χωριού σε αυτή τη σοβινιστική κοινωνία παραχωρούν στις παρθένες όλα τα δικαιώματα και τα προνόμια των ανδρών.

Η Λούλα Ιβανάι είναι μια τέτοια γυναίκα. Από τα 15 της χρόνια η μοίρα της είχε προκαθοριστεί. Με τη θέλησή της δέχτηκε την έκκληση της μητέρας της να γίνει αρχηγός της οικογένειας, μέλη της οποίας ήταν 10 κόρες και ένας γιος. Το αγόρι εθωρείτο πολύ αδύναμο για να αναλάβει τη δουλειά αυτή. «Ποτέ δεν θεώρησαν τον εαυτό μου γυναίκα, αλλά άντρα», είπε η 41χρονη Λούλα από την αγροτική πόλη Μπαίτσα, 140 χιλιόμετρα βόρεια των Τιράνων. «Συνήθως όταν οι άνδρες σκοτώνονταν, είτε στον πόλεμο είτε στις συγκρούσεις που γίνονταν ανάμεσα στις φατρίες, η γυναίκα αναλάμβανε την άμυνα της οικογένειας».

Είναι γνωστή η ιστορία του καπετάνιου Azem Galica του οποίου η γυναίκα Shate Golica τον ακολούθησε εφ' όρους ζωής στον πόλεμο όπου ανατράφηκε κι ο γιος τους. Όταν ο Azem πέθανε, η Galica ανέλαβε αυτή και τα παλληκάρια και την διεξαγωγή των λοιπών πολέμων.

Ας γυρίσουμε όμως στο Qirago και στο επόμενο ξημέρωμα στη βεράντα του σπιτιού που μας φιλοξενεί. Πρωί - πρωί, αγκαλιά με τη φύση, το βουνό και τη θάλασσα, ανάμεσα στους ελαιώνες. Μια θάλασσα γαλήνια, ήρεμη, καταγάλανη που απολαμβάνεις χαράματα ακόμη με τον καφέ και το γλυκό του κουταλιού. Νύχτα, με το ρακί, τον ωραίο μεζέ και την καλή παρέα, κάτω από τ' αστέρια του καθαρού ουρανού που λάμπουν ανέσπερα μετουσιώνεσαι και γιώθοντας τη μαγεία της φύσης να διαπερνά το είναι σου, καταλαβαίνεις πόση αξία έχει για τον άνθρωπο η ταύτισή του με το συμπαντικό θαύμα.

Ξεκινάμε για την επιστροφή. Θα γυρίσουμε μπρος - πίσω στους Αγίους Σαράντα, θα πιούμε καφέ σ' ένα ακόμη κοσμοπολίτικο καφενείο και θα φύγουμε για το Μπουτρίντ.

XIII

Στην επιστροφή από το Qirago με το φως της ημέρας, αντιλαμβάνεσαι καλύτερα το τοπίο γύρω σου. Οι ελαιώνες μένουν πίσω. Η γαλάζια θάλασσα μας συνοδεύει κατά μήκος της πορείας μας για πολλά χιλιόμετρα.

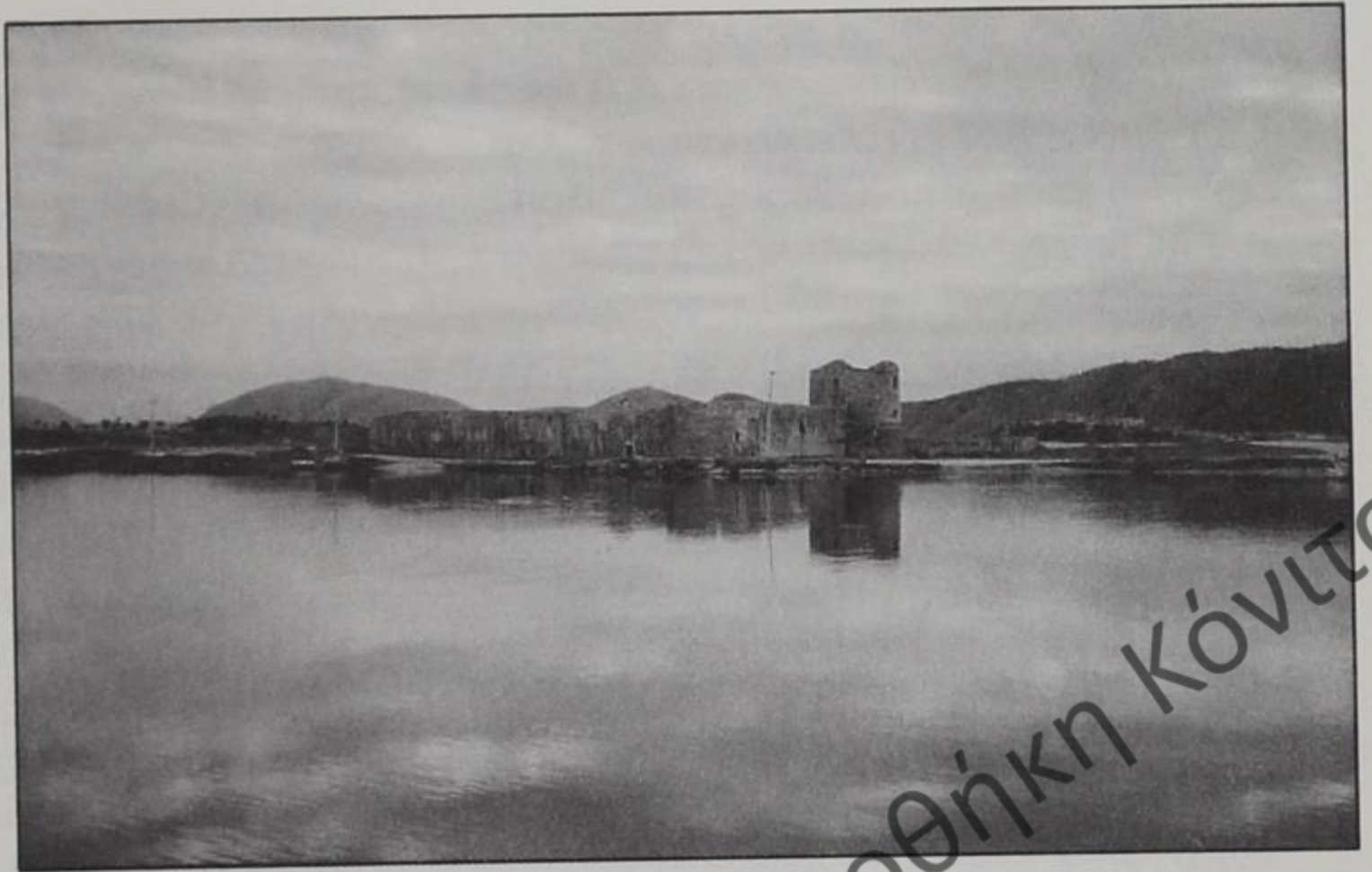
Περνάμε μέσα από τα χωριά. Παλιά σπίτια, συνήθως σε όχι

και τόσο καλή κατάσταση. Δρόμοι κακοί, λάσπες παντού. Μ' αρέσει η λάσπη. Μεγάλωσα σ' αυτήν, όταν και η Ελλάδα βρισκόταν σε παρόμοια κατάσταση. Θέλω να βγω από το αυτοκίνητο, να τσαλαβουτήσω, όμως πώς θα καθαριστώ έπειτα; Έχει συννεφιάσει, ψιχαλίζει. Μ' αρέσει και ο καιρός αυτός. Ένας από τους λόγους που λάτρεψα τη Γαλλία είναι οι πολλές συννεφίες και οι συχνές βροχές της. Αυτό που δεν μ' αρέσει είναι τα σπίτια που ξέρω ότι στο εσωτερικό τους φυλάνε πολύ κρύο και οι άνθρωποι στις πλατείες που κολλάνε εκεί γιατί δεν υπάρχει δουλειά γι' αυτούς. Όμως, κάπου - κάπου, παρουσιάζονται κάποια σπίτια που χτίζονται τώρα - καινούρια, και είμαι βέβαιος πως θ' ανοίξουν και οι δουλειές. Οι ελπίδες φωλιάζουν στις καρδιές των Αλβανών και ο δρόμος της ευημερίας χαράζεται αργά και δύσκολα, όμως χαράζεται, και αυτό έχει σημασία...

Οι Άγιοι Σαράντα, μας περιμένουν ηλιόλουστοι. Πίνουμε τον καφέ μας και ξεκινάμε για το **Butrinti**. Περνάμε τις ωραίες ακρογιαλιές, ανεβαίνοντας προς το βουνό και αντιρκύζουμε νέα κτίσματα που οι ιδιοκτήτες τους σκοπεύουν να εκμεταλευθούν τουριστικά. Στ' αριστερά μας τώρα εκτείνεται μια τεράστια λίμνη, που οδηγείται μοιραία στη θάλασσα. Κάποτε, εδώ, επί δικτατορίας, υπήρχαν οστρακοτροφεία. Σήμερα τίποτε. Η Δημοκρατία έφερε τέτοιες αλλαγές, που ήταν αδύνατον να παραλείψει και τις καταστροφικές!

Περνάμε από τη μικρή πόλη **Ξαμίλι**, που πολλοί την θεωρούν πρότυπο πόλης (επί δικτατορίας βέβαια) και είναι αρκετά νεότερη. Κοντά στους Αγίους Σαράντα, με τη θάλασσα δίπλα της, η πόλη αυτή, δεν έχει καμιά - πιστεύω - αντίρρηση να αναπτύξει το δικό της τουρισμό.

Φτάνουμε στο Butrinti. Η λίμνη βρίσκει εδώ την ευκαιρία να βγει στη θάλασσα και να ενωθεί μαζί της. Στην άλλη όχθη, απλώνεται ένα φρούριο που είχαν τοποθετήσει εκεί οι Τούρκοι για την ασφάλειά τους. Η θάλασσα γκριζα τώρα, αντικατοπτρίζει τον συννεφιασμένο ουρανό. Ψιχαλίζει. Η πόρτα του Βυζαντινού κάστρου, η αυλόπορτα, η είσοδος είναι κλειστή. Δύο αρχαιοελληνικές κολώνες υψώνονται λίγο πιο μέσα από τα κάγκελα, ένας πυργίσκος δεξιά τους. Ο πυργίσκος φαίνεται αρχαιοελληνικός, οι βυζαντινοί πρόσθεσαν τα γραφικά μικροπαραθύρια τους. Ένας τρόπον τινά ξεναγός από κει κοντά, αναλαμβάνει να μας ξεναγήσει. Φωνάζει δυνατά να τον ακούσει ο φύλακας, να έρθει να μας ανοίξει.

Στο τέλος της λίμνης στη συμβολή με τη θάλασσα στο Butrinti απλώνεται το οθωμανικό κάστρο, και φωτογραφίζεται σαν πίνακας με απαλά χρώματα.

Μπαίνουμε και προχωράμε μέσα από τις δύο λευκές κολώνες, σ' ένα μονοπάτι πνιγμένο στο πράσινο. Πρώτη επαφή μας με το αρχαίο θέατρο. Ένα μικρό θεατράκι που στην εποχή του ασφαλώς θα είχε γνωρίσει δόξες και οι συγγραφείς και οι ηθοποιοί του τιμές. Σήμερα, στέκει βουβό, πνιγμένο σε λιμνάζοντα ύδατα που έχουν σκεπάσει την "Θυμέλη", στοιχείο του χρόνου που έσβησε κάθε δόξα και απειλεί να εξαφανίσει και το ίδιο το θέατρο. Σαν άνθρωπο του θεάτρου, αυτό με πονά ιδιαίτερα!...

Μαθαίνω ότι κάποιοι έχουν ζητήσει αυτό το Θέατρο για να δώσουν παραστάσεις αρχαίας ελληνικής τραγωδίας. Δεν ξέρω αν έχει επέλθει συμφωνία, γιατί όπως μαθαίνω, για να ανέβει μια παράσταση, - ακόμη και στο Κρατικό Θέατρο -, δεν επιχορηγεί το Κράτος, αλλά χρειάζεται ένας χορηγός, μία εταιρεία για παράδειγμα που θα ήθελε να διαφημίσει τα προϊόντα της. Έτσι και στα Τίρανα, - θα επανέλθω -, το Κρατικό Θέατρο, ένα και μοναδικό, δεν δίνει τακτικές παραστάσεις. Ο Πολιτισμός, χρειάζεται τη σφραγίδα του Εμπορίου για να πάει μπροστά. Όμως πόσο μπροστά μπορεί να πάει κάτω από τέτοιες συνθήκες;

Προχωράμε στο βάθος. Βυζαντινά κτίσματα ερειπωμένα. Ο

Ξεναγός μας δεν γνωρίζει πολλά πράγματα, μένουμε αρκετά αδιαφώτιστοι. Λίγο πιο μέσα υπάρχει ό,τι απέμεινε από ένα βυζαντινό Ναό. Στη μέση των ερειπίων, ένα κυκλικό Βαπτιστηρίου με περιστήλιο. Στη μέση του, ο χώρος του "Βαπτιστηρίου", είναι σκεπασμένος με άμμο, γιατί από κάτω, υπάρχει ένα υπέροχο ψηφιδωτό που εμείς κατορθώνουμε να φωτογραφίσουμε. Οι αμύητοι επισκέπτες, ίσως δεν ανακαλύψουν ποτέ αυτό το ψηφιδωτό. Όμως οι "μυημένοι" έχουν κάθε λόγο αν θέλουν να παραμερίσουν την άμμο και να αφαιρέσουν σπάζοντας και καταστρέφοντας το βυζαντινό μωσαϊκό. Άλλωστε αν και η κεντρική είσοδος είναι σιδερένια και κλειστή με λουκέτο, είναι ωστόσο ιδιαίτερα εύκολο να περάσουν μέσα αυτοί που έχουν την πρόθεση. Κι ύστερα το μέρος έχει στην κυριολεξία «λεηλατηθεί» τα προηγούμενα χρόνια. Ένα μαρμάρινο κυονόκρανο στα δεξιά της εισόδου. Απομεινάρι θλιβερό όσων υπήρχαν πριν κάνει την εμφάνισή της η Δημοκρατία...

Πάνω από τα κεφάλια μας το βυζαντινό κάστρο. Ολόγυρα, πυκνή βλάστηση που αναδίδει την μυρωδιά της γης - και τα δύο μουσκεύει η βροχή...

Επιστροφή για φαΐ στους Αγίους Σαράντα και καθώς αντιλαμβανόμαστε ότι σκοτεινιάζει πίσω από τα πυκνά σύννεφα, ετοιμαζόμαστε για το γυρισμό.

Δεν θα προλάβουμε να δούμε ξανά το **"Γαλάζιο Μάτι"** κάτω από τον ωραίο ήλιο, όπως όταν ερχόμαστε, όμως θα το αντιληφθούμε στην αριστερή πλευρά μας να καταλαγιάζει κι αυτό μέσα στη νύχτα. Τι είναι το "Μπλε Μάτι»;

Είναι μια μεγάλη γαλάζια λίμνη* που εμείς αντικρύσαμε πηγαινόντας προς Αγίους Σαράντα ψηλά από το δρόμο του βουνού. Εδώ καταλήγει ένα ποτάμι που απλόχερα χαρίζει στη λίμνη τα νερά του. Αυτή, μη μπορώντας να τα συγκρατήσει όλα, με τη βοήθεια των ανθρώπων τα τροφοδοτεί σ' ένα κανάλι κι αυτό με την σειρά του παράγει ηλεκτρική ενέργεια λίγο πιο κάτω. Κάποιες στιγμές θαρρώ, έχει αγοράσει κι η Ελλάδα ηλεκτρική ενέργεια από την Αλβανία...

Στην στροφή του δρόμου, κατεστραμμένες εγκαταστάσεις επεξεργασίας αλατιού. *Κάποτε κάποιοι δούλευαν εδώ, όπως κι αλλού. Σήμερα κι εδώ κι αλλού, υπάρχουν ερείπια, δεν υπάρχει δουλειά!...*

* Βλέπε φωτογραφία οπισθοφύλλου σ' αυτό το βιβλίο.

Συνεχίζουμε το δρόμο μας μέσα στη νύχτα. Γυρνάμε αντίστροφα τα ψηλά βουνά, τους γκρεμούς που θα μας φέρουν στον κεντρικό δρόμο, στην Εθνική οδό της Αλβανίας που οδηγεί στα Τίρανα. Πάνω στα βουνά, κάτω στους κάμπους, φωτεινές κουκίδες, μικρές ή μεγάλες, διάσπαρτα χωριά και χωριουδάκια. Έτσι, απομακρυσμένα, μοιάζουν απρόσιτα, μοιάζουν να ζούνε σ' ένα κόσμο εντελώς δικό τους. Από την άλλη πλευρά, συνταντάμε αυτοκίνητα που έρχονται από το αντίθετο ρεύμα. Οι οδηγοί τους φαίνεται να αψηφούν τους κινδύνους. Τρέχουν χωρίς να λογαριάζουν τους επικίνδυνους γκρεμούς, τις κλειστές στροφές, τους στενούς χαραγμένους και κατεστραμένους δρόμους που συχνά δεν χωρά παρά μόνο ένα αυτοκίνητο κι αυτό ίσα - ίσα. Δεξιά - αριστερά εικονοστάσια και λουλούδια γι' αυτούς, που κάποια χρονική στιγμή χάθηκαν άσκεπτα παραδομένοι στον ίλιγγο της ταχύτητας. Οι οδηγοί στην Αλβανία είναι σχετικά νέοι και άπειροι. Δεν θέλουν να παραδεχθούν ότι είναι ευάλωτοι στον κίνδυνο. Οι δρόμοι είναι κακοί. Συχνά μπαίνουν στο αντίθετο ρεύμα γιατί υπάρχουν τεράστιες λακούβες και θέλουν να τις αποφύγουν για να μη σπάσουν τα αυτοκίνητά τους. Οι άλλοι τρέχουν, δεν σβήνουν ποτέ τους μεγάλους φάρους, σε τυφλώνουν. Πίσω σου έρχεται κάποιος άλλος, βιάζεται να σε προσπεράσει - οι περισσότεροι οδηγοί μοιάζουν να μην έχουν ανακαλύψει το φλας, κορνάρουν, προσπερνούν σαν σε αγώνες δρόμου. Ένα ράλλυ που μοιραία κάποιους τους οδηγεί να κόψουν το νήμα της ζωής...

Στο ταξίδι, όπως πάντα, μιλάμε, ρωτώ, μου λένε μαθαίνω, έχω τόσες απορίες... Στο ταξίδι ακούμε αλβανικά παραδοσιακά τραγούδια που βρίσκω τόσο πολύ να μοιάζουν στο ρυθμό, στη μελωδία, ακόμη και στα λόγια στα δικά μας, τα ελληνικά παραδοσιακά. Κοινή ρίζα φαίνεται να έχουν τα Ακριτικά μας έπη με τη λαϊκή παροχημένη ποίηση των Αλβανών. Ακούμε ακόμη σύγχρονα, αλβανικά τραγούδια. Υπάρχουν πολλοί καλοί συνθέτες, πολλοί καλοί τραγουδιστές. Στα καφενεία, στα εστιατόρια, στις ταβέρνες, οι Αλβανοί ακούνε ελληνικά τραγούδια, λίγο της συμφοράς είναι η αλήθεια. Η ελληνική υποκουλτούρα έχει ξεκινήσει τον αγώνα της για την πλήση εγκεφάλου του αλβανικού λαού που αναζητώντας μια νέα ταυτότητα, έως οι Έλληνες του ανοίξουμε το δρόμο της πνευματικής του καταράκωσης...

Ωστόσο, η Αλβανία, μπορεί να συνεχίσει μόνη της να δημιουργεί. Μόνη της να βρει τη νέα της πνευματική ταυτότητα. Η μουσι-

κή που ακούμε είναι από το τελευταίο αλβανικό φεστιβάλ τραγουδιού, τα Χριστούγεννα του '95. Η τηλεόραση το προβάλλει σχεδόν καθημερινά σε επανάληψη. Οι Αλβανοί είναι τυχεροί που ακούνε ακόμη τη **μουσική τους**. Υπάρχουν ωραία τραγούδια. Καθώς ο δρόμος απλώνεται μακρύς και σκοτεινός μπροστά μας, κοιτάζοντας τριγύρω μου τις διάσπαρτες φωτεινές κουκίδες των χωριών, χίλιες ωραίες σκέψεις και βιώματα της χώρας αυτής στροβιλίζονται στο μυαλό μου και σιγοτραγουδώ κι εγώ μελαγχολικά: «*Symphonia ime*»... Φτάνουμε στο Τεπελένι. Θα φάμε για βράδυ στο κάστρο του Αλή-Πασά. Και θα κάνουμε πάλι σκέψεις κακές. Γιατί να μην έχει αποκατασταθεί ακόμη αυτό το τείχος που έχει εναπομείνει;

Πάνω στο Τεπελένι, όπως και πάνω από πόλεις και χωριά δεσπόζει το μνημείο των παρτιζάνων, τιμή σ' αυτούς από τον Χότζα. Άραγε ο Χότζα δεν πέρασε ποτέ να δει τα χάλια του τείχους; Ή το περιφρόνησε - όπως άλλωστε και τα μανσωλεία των παρτιζάνων - η Δημοκρατία;

VII

Το Τεπελένι μένει πίσω μας, όπως έμειναν οι Άγιοι Σαράντα... Εμείς προχωράμε μπροστά. Ξεκινάμε χαράματα για τα Τίρανα, την πρωτεύουσα της Αλβανίας που στο πέρασμα του χρόνου, έγινε ο παλμός προόδου, οπισθοδρόμησης, χαράς, λύπης, πολέμου, ειρήνης... Ο δρόμος περνά πάλι μέσα από βουνά και πεδιάδες που χαρακτηρίζουν αλλά και τονίζουν το σκληρό - πλην όμως ωραίο - φυσικό περιβάλλον της χώρας.

Ξεκινάμε μ' ένα υψηλά ιστάμενο κυβερνητικό παράγοντα και ένα φίλο καθηγητή που θα αφήσουμε στο Durrësi (και κατά το ελληνικόν "Δυρράχειον") για να παρακολουθήσει κάποιο εκπαιδευτικό σεμινάριο. Η Αλβανία όσο κι αν φαίνεται, δεν παραμελεί την πρόοδό της. Με κάθε τρόπο θέλει να προχωρήσει. Λείπουν όμως ακόμη οι βάσεις γιατί είναι ακόμη η αρχή. Τα καθεστώτα όταν πέφτουν, κληροδοτούν πάντα τα κακά και πολύ σπάνια τα καλά τους. Η Δημοκρατία, όταν έρχεται μετά από μισόν αιώνα στυγνής και στενοκέφαλής δικτατορίας, αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα και δημιουργεί κι άλλα δικά της. Δεν είναι εύκολη η μετάβαση και δεν γίνεται από τη μια στιγμή στην άλλη. Στην διαδρομή του χρό-

νου ωστόσο, χάνονται πολύτιμα αγαθά όμως ουδέν "καλόν αμιγές κακού". Φτάνει το καλό να θεμελιωθεί σωστά και να μην πάρει χρόνο· στην εποχή μας ο χρόνος που περνά χωρίς δημιουργικό έργο, είναι κακός σύμβουλος. Οι κίνδυνοι στο κατώφλι του 21ου αιώνα παραμονεύουν να κατασπαράξουν τους λαούς που έμειναν πίσω και ως εκ τούτου αφελείς, ευάλωτοι στις σειρήνες μιας κίβδηλης προόδου που επικρατεί σήμερα στον πολιτισμένο - κατ' ευφημίαν - "ελεύθερο" κόσμο.

Η μετάβαση από τη δικτατορία στη Δημοκρατία έφερε έναν τρόπο τινά εμφύλιο πόλεμο και πολλή καταστροφή. Μέχρι πρόσφατα οι κάτοικοι των Τιράνων έτρεμαν να βγουν στους δρόμους, μην πάνε αδικοχαμένοι από αδέσποτα πυρά. Η διαμάχη υπήρξε ανάμεσα στα δύο ισχυρότερα κόμματα, στο παρελθόν δηλαδή και στο παρόν που βιάδιζε προς το μέλλον. Υπήρξαν και ευνοημένοι στο πρότερο καθεστώς. Σήμερα ακόμη, υπάρχουν ως και νοσταλγοί του· - είναι μια πραγματικότητα που κανείς δεν πρέπει να την αγνοεί, ή έστω να κάνει πως την αγνοεί. Τα δύο καθεστώτα, βρέθηκαν αντιμέτωπα. Η άγνοια της αντιμετώπισης των γεγονότων, των προβλημάτων, της μετάβασης... Από την άλλη, οι σπασμωδικές κινήσεις με την υπόκρουση ενός κύκνειου άσματος του καθεστώτος που βίαια παραχώρησε τη θέση του στην ελευθερία και προσπαθούν να το νεκραναστήσουν ένοπλες ομάδες στους δρόμους, διασάλευση της τάξης, να αποδειχθεί πως η Αλβανία χωρίς δικτάτορα, είναι χώρα του τρόμου. Ίσως όχι μόνο οι "απελεύθεροι":, αλλά και οι θαυμαστές του δήμιου, να κατέστρεψαν ό,τι είχε δημιουργήσει ο κομμουνισμός, καλό ή κακό. Ανάγκη να ξεχάσουν οι μεν, να καταδείξουν την καταστροφικότητα του ελεύθερου πολιτεύματος οι δε...

Είναι μια θλίψη στην καρδιά, έξω από την πόλη Καβάγια (**Kavaja**) να βλέπεις υπερυψωμένα στις γραμμές του τραίνου που περνούν έξω και πάνω από την πόλη τα καμένα βαγόνια, του τρένου αυτού, να στέκουν εκεί, μνημείο απερισκεψίας, για να παραδειγματίζουν αλλά και να υπενθυμίζουν πως όλα τα καθεστώτα όταν δεν είναι φιλολαϊκά, παραδίδονται στη φωτιά για να καεί η μωροδοξία τους.

Εδώ, στην πόλη Καβάγια, ξεκίνησαν οι πρώτες ταραχές ενάντια στο δικτατορικό καθεστώς, εδώ άναψαν οι πρώτες φωτιές για να κάψουν τα τρένα και τον κομμουνισμό. Εδώ ξεκίνησαν οι πρώτες απεργίες, εδώ οι άνθρωποι μετά από μισό αιώνα υποταγής ξεθάρρεψαν πως γεννήθηκαν ελεύθεροι και πως έπρεπε και

να πεθάνουν τέτοιοι. *Κι αυτοί που δεν πρόλαβαν και πέθαναν σκλάβοι; Μήπως θα κερδίσουν αυτοί τον Παράδεισο;* Από δω ξεκινά η θάλασσα, αυτή που περνώντας την αλμύρα της στους κατοίκους της Καβάγια τους έσπρωξε σαν κύμα στην Επανάσταση...

Πριν φτάσουμε στην Καβάγια, μια άλλη πόλη βρίσκεται κι αυτή στο ρυθμό της νέας κατάστασης πραγμάτων. Αγωνίζεται να κρατηθεί στα πόδια της, να ακολουθήσει το νέο δρόμο της νέας πορείας. Οι παλιές πολυκατοικίες κυριαρχούν. Πέρα - δώθε ξεκινούν νέες οικοδομές. Κάπου, υπάρχουν και παράγκες σαν αυτές που είδαμε στο φιλμ "La strada" του Φελλίνι. Εμείς, καθόμασταν για έναν καφέ και φιλική συζήτηση σ' ένα σύγχρονο μικρό καφενείο με τζάμια ολόγυρα. Στο δρόμο απλώνονται φοίνικες, αυτοκίνητα κι άνθρωποι· άλλοι που τρέχουν στις δουλειές τους κι άλλοι που δεν έχουν πού να πάνε και "στήνουν πηγαδάκια" μιλώντας για την κατάσταση, για τα κόμματα, για τις επικείμενες εκλογές, για την Ελλάδα και την Ιταλία, μακρινά όνειρα που κάποτε γεννούσαν ελπίδες...

Εξω από το σικ καφενείο, στήνει πρωί - πρωί την προμάτεια του ένα νέο παλληκάρι γύρω στα είκοσιπέντε. Ένα πανί για τέντα που το στερεώνει με σπάγγους στα γύρω δέντρα, στον μαντρότοιχο κι όπου αλλού, μην πιάσει η βροχή καθώς ο ουρανός έχει λίγα σύννεφα. Ένα παλιό τραπέζι και μέσα από κάποιες φθαρμένες χαρτόκουτες, βγάζει τσιμπιδάκια, καθαρεφτάκια, δύο - τρία παιχνιδάκια για παιδιά, δύο - τρία απορρυπαντικά, λίγες κολόνιες, φτωχοπράγματα που ζητούν την τύχη τους, να τ' αγοράσει κάποιος, να βγει το μεροκάματο του τίμιου παλληκαριού που δεν έχει δουλειά και που δεν θέλει να κλέψει...

Σ' όλη την Αλβανία, ακόμη και στα Τίρανα, ο περιπατητής θα συναντήσει τέτοια τραπεζάκια. Με διάφορα είδη. Δυο μπουκάλια λάδι, τρία απορρυπαντικά, λίγα κιλά πατάτες, λιγότερες ντομάτες, ξύδι, αναψυκτικά... Κάθε τραπεζάκι έχει τους ελάχιστους πελάτες του. Ισα - ίσα πάντα για ένα πενιχρό μεροκάματο...

Μπαίνοντας στην πόλη **Lushnja** όπου πίνουμε τον καφέ μας, αφήνουμε πίσω μας τις πετρελαιοπηγές που εκτείνονται σε πολλά χιλιόμετρα σε μήκος και σε πλάτος των πεδιάδων, μέχρι κι επάνω στα βουνά. Η μυρωδιά σ' αυτό το χώρο είναι χαρακτηριστική. Στα ενδιάμεσα των πύργων, υπάρχει βλάστηση που συνυπάρχει με τα πετρέλαια. Το ποτάμι που περνά ανάμεσα, μαυρίζει το νερό του, δεχόμενο χωρίς να μπορεί να κάνει αλλιώς το μαύρο ρευστό που έρχεται να το συναντήσει. Όμως, όπως σε όλες τις βιομηχανικές

μονάδες που έχω δει μέχρι τώρα, υπάρχει κι εδώ ένας ανεξήγητος, - τουλάχιστον για εμένα -, μαρασμός. Οι πηγές υπολειπόμενες. *Στέρευσε το πετρέλαιο;*

Κάπου διακρίνουμε κι εδώ τις γραμμές του τρένου που δεν υπάρχει πια. Τις γραμμές βαγονέτων, όπως και στα ανθρακορυχεία. Ο ήλιος κάνει να λαμπυρίζουν κάτω από τις ακτίνες του οι πρωινές δροσοσταλίδες πάνω στον πράσινο τάπητα. Λίγα πρόβατα έχουν βγει να αναζητήσουν την τρυφερή τροφή τους. Στη δημοσιά, δεκάδες εργάτες που περιμένουν το λεωφορείο να πάνε στη δουλειά τους και παράλληλα κάνουν ωτο-στοπ ελπίζοντας κάποιος να τους εξυπηρετήσει, να φτάσουν γρηγορότερα...

Μια μέρα οι πετρελαιοπηγές, είμαι βέβαιος πως θα ξαναμπούν στο ρυθμό της παραγωγής. Υπάρχει φυσικός πλούτος στην Αλβανία. Μας λένε ότι τα ανθρακορυχεία δεν βγάζουν πια καλό κάρβουνο. Δεν στέρεψαν όμως. Ίσως υπάρχουν λύσεις...

Αφήνουμε τη Lushnja και παίρνουμε το δρόμο, ξανά για το **Fieri**. Στο δεξί μέρος της πόλης συναντάμε αγρούς και θερμοκήπια. Εδώ υπάρχει μια παραγωγή, ένα παράθυρο στην εξέλιξη.

Το **Durrësi** είναι πάντως στη θάλασσα. Ξενοδοχεία παλιά και καινούργια, ταβέρνες, εστιατόρια κατά μήκος του κεντρικού δρόμου, ή κρυμμένα κάτω από τα υπέροχα πανύψηλα και λυγερά πεύκα που σχηματίζοντας ένα πυκνό δάσος σε βγάζουν στη θάλασσα. Εδώ, έρχονται το καλοκαίρι να κολυμπήσουν, να περάσουν ευχάριστες διακοπές.

Το **Durrësi** τώρα απλώνεται και έξω από την πόλη, στους γύρω λόφους. Χτίζονται νέα ξενοδοχεία, ωραίες βίλλες... Εμείς, καθώς εγκαταλείπουμε την πόλη, μιλάμε για οικονομία. Μιλάμε για τις ξένες Τράπεζες που επενδύουν στην Αλβανία, για τις παρατράπεζες που ξεφυτρώνουν παντού και δίνουν διπλάσιους και τριπλάσιους τόκους, επενδύοντας τα χρήματα που συλλέγουν από τους καταθέτες τους σε εποικοδομητικές επιχειρήσεις. Συχνά, κάποιοι χάνουν τα κεφάλαια των καταθέσεών τους, γιατί οι ιδιοκτήτες των παρατραπεζών τα οικειοποιούνται· άλλοι, πιο τυχεροί, γίνονται απ' αυτές τις καταθέσεις πλούσιοι. Στην Αλβανία σήμερα, υπάρχουν πάρα πολλές ευκαιρίες για να πλουτίσει ή να φτωχύνει κανείς. Εδώ, είναι γνωστό ότι κατά την διάρκεια του ελληνικού εμπόργκο στα Σκόπια, οι Έλληνες αετονύχηδες, πέρ-

ναγαν το πετρέλαιο, μέσα από την Αλβανία. Πολλοί πλούτισαν τροφοδοτώντας την Γιουγκοσλαβία στην πολεμική της κρίση, με λαθραία που εισήγαγαν από την Ιταλία και την Ελλάδα. Οι νόμοι, είναι ακόμη ελαστικοί και η δράση της αστυνομίας αμφισβητείται. Υπάρχουν όμως χιλιάδες αστυνομικοί. Ο επισκέπτης, θαρρεί πως βρίσκεται σε αστυνομικό κράτος. Δεν είναι όμως έτσι. Η Κυβέρνηση κράτησε όλους τους αστυνομικούς στην υπηρεσία της, για να μην αυξηθεί ακόμη περισσότερο η ανεργία. Μια άλλη εκδοχή θέλει να έχουν... ξηλωθεί όλοι οι αστυνομικοί και να έχουν προσληφθεί νέοι, πολλοί. Έτσι, ένεκα της υπερπληθώρας, τους βλέπεις όλη την ημέρα παντού, χωρίς ουσιαστικά να έχουν να κάνουν πολλά πράγματα...

Πλησιάζουμε στα Τίρανα. Έξω απ' την πόλη εργοστάσια παλιά και καινούρια, που άλλα δουλεύουν κι άλλα όχι. Το κέντρο της πόλης δεν απέχει και πολύ από την είσοδο σ' αυτήν. Όμως φτάνουμε δύσκολα. Η κυκλοφορία των αυτοκινήτων είναι υπερβολική. Αν δεν είχε συννεφιά και δεν ψιλόβρεχε, θα τρομάζαμε από το νέφος που την σκεπάζει και την καταδυναστεύει. Τα αυτοκίνητα μπήκαν πριν πέντε χρόνια στην πόλη. Τι θα γίνει στα επόμενα άλλα πέντε; Και αργότερα;...

XV

Τα **Τίρανα (Tirana)** είναι μία άλλη πραγματικότητα. Είναι η πρωτεύουσα της Αλβανίας κι εδώ η εικόνα είναι αν όχι εντελώς διαφορετική, τουλάχιστον όμως αρκετά αλλιώςτική από τις άλλες πόλεις που έχουμε συναντήσει μέχρι σήμερα. Στα Τίρανα ο κόσμος δεν βιάζεται μόνον επειδή βρέχει. Βιάζεται γιατί είναι και πολυάσχολος, πάει στις δουλειές του. Όμως υπάρχουν κι εδώ κάποιοι που δεν βιάζονται. Κάποιοι που όταν δεν βρέχει μαζεύονται στα πεζοδρόμια, στα πάρκα και στις πλατείες. Όταν βρέχει, - συχνά και με καλοκαιρία - συνωθούνται στα καφενεία, και επιχειρούν κι εδώ να λύσουν τα προβλήματα του κόσμου, για να ξεχάσουν τα δικά τους. Υπάρχει ανεργία και στην πρωτεύουσα....

*Κυβερνητικό κτίριο στο κέντρο των Τιράνων, κατασκευασμένο από τους Ιταλούς, ένα από τα πολλά ομοιόμορφα και σύγχρονα εντυπωσιακά κτίρια της κεντρικής λεωφόρου. Είναι το **Bulevardi "Deshmorët e Kombit"**.*

Στάματάμε στον μεγάλο κεντρικό δρόμο που στα δύο του πλάγια, εκτείνονται τα Υπουργεία και άλλες δημόσιες υπηρεσίες. Ο δρόμος αυτός οδηγεί στο Πανεπιστήμιο, περνώντας από το Μουσείο του Χότζα. Εδώ πρέπει να χωρίσουμε με τον φίλο μας. Μας περιμένουν η θεία και ο θείος της γυναίκα μου που ανέβαλαν το ταξίδι τους στην Ιταλία για να μας φιλοξενήσουν λίγες ημέρες. Κατεβαίνουμε από το τζιπ. Ακούω τη γυναίκα μου να φωνάζει: «*Δημήτρη!...*». Είναι ένας άντρας με καπαρντίνα και καλοβαλμένος. Είναι καθηγητής, δούλευε με την γυναίκα μου και τώρα διδάσκει ελληνικά στο Πανεπιστήμιο των Τιράνων. Κατάγεται από την Βόρειο Ήπειρο. Είναι παράλληλα, δημοσιογράφος, επιμελείται την ελληνική εκπομπή στο «*ράδιο-Τίρανα*» και είναι επίσημος διερμηνέας του προέδρου της Δημοκρατίας στα ελληνικά. Μας προτείνει να πιούμε έναν καφέ, έχουν τόσα να συζητήσουν, να θυμηθούν οι δυο παλιοί συνάδελφοι. Μπαίνουμε σε μια παρακείμενη καφετέρια. Οι θαμώνες, ακούνε ελληνικά τραγούδια. Εμείς συζητούμε στα ελληνικά. Μετά τις αναμνήσεις, περισσότερες λεπτομέρειες για εμένα. Λόγο στο λόγο και ζητά να διαβάσει κάποια βιβλία μου. Θέλει αν του αρέσουν να τα μεταφράσει. Μετά,

θα ψάξουμε για τον εκδότη. Έτσι είναι αυτά. Παίρνει τα βιβλία μου: «*Ωδή στην ειρήνη*» και «*Ιλιάνα, η ζωή μας τελειώνει στα τανκς*». Υπόσχεται να τα διαβάσει την ίδια ημέρα και δίνουμε ραντεβού για το επόμενο πρωί.

Ένα ταξί μας φέρνει στο σπίτι της θείας της γυναίκας μου που με τόση λαχτάρα μας περίμενε. Δυστυχώς, είναι άρρωστη με γρίπη. Φοβάται μη μας κολλήσει, και δεν μας αφήνει να μπούμε στο δωμάτιό της. Ο θείος, μας περιποιείται, μιλάμε ιταλικά καθώς η Λίλλυ ετοιμάζει να φάμε. Λίγη ώρα αργότερα, έρχεται να μας βρει ο Αριστείδης. Αμέσως μετά ο Λεωνίδας, αδελφός του Αριστοτέλη και της Ρίτας. Ο Λεωνίδας μένει το χειμώνα στα Τίρανα γιατί σπουδάζει στο Πανεπιστήμιο ηλεκτρονικός. Μιλάει ελληνικά γιατί τα καλοκαίρια έρχεται και δουλεύει στην Ελλάδα. Μαζεύει χρήματα γιατί η οικογένειά του δεν έχει πολλά κι αυτός πρέπει να σπουδάσει. Φαίνεται πως στην Ελλάδα, έρχονται όσοι έχουν ανάγκη, γι' αυτό άλλωστε φαντάζομαι πως και η χώρα μας γι' αυτόν το λόγο άνοιξε τα σύνορα. *Τώρα πώς ήρθαν τα πάνω - κάτω, ποιος να ξέρει;*

Από το πρώτο απόγευμα άρχισαν οι επισκέψεις σε συγγενείς και φίλους. Παράλληλα η γνωριμία με την πόλη των Τιράνων.

Τα Τίρανα είναι μια πόλη σε εξέλιξη. Στην καρδιά της, ορθώνεται τώρα είναι σύγχρονο πολυόροφο ξενοδοχείο. Πριν ακόμη πέσει η δικτατορία έγιναν άλλα σύγχρονα κτίρια, όπως αυτό του τέως Μουσείου του Χότζα και νυν Πνευματικού Κέντρου. Δίπλα, τα παλιά παραδοσιακά κτίρια και τα υπέροχα διοικητικά κτίρια που έκτισαν κάποτε οι Ιταλοί και φαντάζουν γραφικά δεξιά κι αριστερά της κεντρικής Λεωφόρου πίσω από το επιβλητικό άγαλμα του εθνικού ήρωα της Αλβανίας Σκεντέρμπεη.

Οι δρόμοι κι εδώ δεν μπορεί κανείς να πει ότι είναι άριστοι. Αλλά και τα δημόσια κτίρια, φαίνονται λίγο παραμελημένα. Επισκεπτόμαστε τον Υπουργό επί του κρατικού Ελέγχου **Dr. Blerim Ceta**. Εδώ τα πράγματα είναι διαφορετικά. Το γραφείο του είναι απέριπτα πολυτελές, όπως αρμόζει σ' ένα δημόσιο πρόσωπο. Ο εξωραϊσμός προχωρά από μέσα προς τα έξω, κι αυτό είναι και σωστό και παρήγορο. Σύντομα θα υπάρξουν εξελίξεις στη γενική εξωτερική εικόνα. Υπάρχουν κάποιες άλλες προτεραιότητες ζωτικότερης σημασίας.

Ο Dr. Ceta συζητά μαζί μας και προσπαθεί να μας κλείσει ένα ραντεβού με τον Υπουργό Πολιτισμού. Αλήθεια, πώς πορεύεται ο πολιτισμός στην Αλβανία; Ελεύθερα θα μπορούσε να πει κανείς.

Με όλες τις παραμέτρους μίας ελευθερίας... Το ανέφερα και πιο πάνω, η Αλβανία έχει μεγάλα οικονομικά προβλήματα. Ο πολιτισμός για να αναπτυχθεί σε κρατικό επίπεδο χρειάζεται οικονομικές επιχορηγήσεις. Ίσως δεν είναι ακόμη ο καιρός των ευφόρων αγελάδων όπως παντού, έτσι και στον πολιτισμό. Το Υπουργείο Πολιτισμού είναι ανοικτό σε κάθε πρόταση. Όμως πρέπει, - όπως έχω προαναφέρει - να υπάρχει πάντα πίσω ένας ιδιωτικός σπόνσορας. Έτσι, η ιδιωτική πρωτοβουλία, καλείται να διαδραματίσει κι εδώ το ρόλο της. Και προσπαθεί να τον διαδραματίσει από το δικό της μετερίζι. Όμως, αν το κράτος χρειάζεται χορηγούς, πολύ περισσότερο τους έχει ανάγκη ο ιδιώτης που ακολουθεί κατά πόδας, - θέλει δεν θέλει -, την οικονομική κατάσταση της χώρας.

XVI

Ο **Pirian Zhupa**, βορειοηπειρωτικής καταγωγής, είναι από τους πλέον γνωστούς σύγχρονους ποιητές της Αλβανίας. Μετά την μεταπολίτευση, εκδίδει την εβδομαδιαία εφημερίδα "**Populli po**". Παράλληλα διευθύνει έναν εκδοτικό οίκο. Με τον εκδοτικό αυτό οίκο του, εξέδωσε πρόσφατα (1995) τις τραγωδίες του Σοφοκλή σε μετάφραση του διαπρεπούς φιλόλογου Gjon Shllaku που αργότερα θα γνωρίσουμε στη Σκόδρα.

Εδώ νομίζω ότι πρέπει να γνωρίσουμε κάτι ελάχιστο από την ποίηση του **Pirian Zhupa**:

Τα πουλιά δεν φεύγουν, κρύβονται...

*Ποτέ δεν πίστεψα στη φυγή των πουλιών
στα τέλη του Φθινόπωρου,
στις αρχές του Χειμώνα.*

*Ποτέ δεν πίστεψα στο γυρισμό των πουλιών
στα τέλη του Χειμώνα,
στις αρχές της Άνοιξης.*

*Ήταν εδώ
καλά κρυμμένα
στις βαθύχρωμες φλούδες των δέντρων.*

Δεν τραγουδούσαν οι κλάρες,
αυτά σφύριζαν
όλο το χειμώνα στον αγέρα.

Το Μάρτη,
πριν πετάξουν απ' τους κορμούς,
τα πουλιά βγάζουν το κίτρινο ράμφος τους.

Από τους πλέον γνωστούς αλλά και καλούς ποιητές της σύγχρονης Αλβανίας θεωρείται ο *Ilirjan Zhupa*. Μια σχέση αλληλοεκτίμησης αναπτύχθηκε ανάμεσά μας και τον ευχαριστώ για τον τρόπο που μιλάει για εμένα. Ο ανταποκριτής του *BBC Robert Gogo*, μου είπε πρόσφατα: «Ο *Ilirjan*, μιλάει για εσάς με τα καλύτερα λόγια. Ή μάλλον, ψέματα με τέτοια λόγια που δεν μπορώ να τα χαρακτηρίσω με επίθετο...».

Υπάρχουν κάποιες συμπτώσεις και κάποιες γνωριμίες καταλυτικές. Ποτέ δεν είχα σκεφθεί ότι θα μπορούσε να μεταφρασθεί ένα έργο μου στα Αλβανικά! Ποτέ δε φαντάστηκα πολύ περισσότερο ότι ένα βιβλίο μου θα έβλεπε το φως της δημοσίευσης στην Αλβανία.

Το πρωί της άλλης ημέρας, πηγαίναμε στην ελληνική Πρεσβεία με τη γυναίκα μου και τον Αριστεΐδη, επειδή ήθελα να συναντήσω

τον μορφωτικό ακόλουθο, να του ζητήσω κάποια στοιχεία για το βιβλίο αυτό, που σχεδίαζα στο μυαλό και ήθελα να γράψω. Ο μορφωτικός ακόλουθος δεν ήταν εκεί. Δεν ήξεραν πού ήταν και πότε θα επέστρεφε, ή έστω δεν ήθελαν να μου πουν. Δέχομαι το δεύτερο, δεν αποδέχομαι το πρώτο. Μου είπαν να στείλω από την Ελλάδα γραπτώς τις ερωτήσεις μου. Δεν πειράζει. Δεν πιστεύω ότι η πολιτιστική παρέμβαση στην Αλβανία της χώρας μας είναι κάτι το σημαντικό. Μακάρι να 'χω λάθος! Και μακάρι να 'ταν!...

Μια φωνή, καθώς προχωράμε στο κέντρο των Τιράνων προς την Πρεσβεία. Είναι μια μαθήτριά της γυναίκας μου Αίλλης, η Valentina, που χαίρεται να την βλέπει μπροστά της και που τώρα έχει μεγαλώσει κι έχει παντρευτεί. Έχει παντρευτεί τον ποιητή Ilirian Zhura. Πιστεύει πως και ο σύζυγός της θα χαρεί να μας δει και δίνουμε ραντεβού στα γραφεία της εφημερίδας, που βρίσκονται μέσα στον εκδοτικό οίκο.

Στις δέκα, συναντάμε όπως είχαμε συνεννοηθεί τον **Δημήτρη Τσιάμη** που όπως μας λέει έμεινε σχεδόν ξάγρυπνος για να μελετήσει τα δύο βιβλία μου. Δείχνει εντυπωσιασμένος. Μου εξηγεί την διαδικασία του σπόνσορα. Καταλήγει: «*Ακόμη κι αν ποτέ δεν εκδοθεί η μετάφρασή μου στην Αλβανία, θέλω να σε παρακαλέσω να μου επιτρέψεις την μετάφραση. Πέρα από το μύθο, θαυμάζω τον τρόπο που χειρίζεσαι τη γλώσσα και θέλω ασχολούμενος με τη μετάφραση να μνηθώ στη γλώσσα αυτή*». Θέλει να πιστεύει ότι το **"Ιλιάνα, η ζωή μας τελειώνει στα τανκς"**, που αναφέρεται στην πτώση της ελληνικής δικτατορίας, έχει κοινά σημεία με την πτώση της αλβανικής δικτατορίας. Σπάει το κεφάλι του, πώς μπορεί να εκδοθεί η μετάφρασή του...

Προχωράμε προς την ορθόδοξη Αρχιεπισκοπή. Η κόρη του Εύα δουλεύει εκεί, στην εφημερίδα που εκδίδει η Αρχιεπισκοπή. Η κόρη του ήταν μαθήτριά της συζύγου μου και θέλει να την ξαναδεί οπωσδήποτε. Δεν συναντάμε βέβαια τον Αρχιεπίσκοπο που φεύγει με την λιμουζίνα του καθώς φτάνουμε εμείς, ερχόμαστε όμως αντιμέτωποι με μια πραγματικότητα τελείως διαφορετική απ' αυτή που περιμέναμε.

Ο κ. Δημήτρης Τσιάμης με την κόρη του Ένα μπροστά στην είσοδο του μεγάρου της Ορθόδοξης Αρχιεπισκοπής των Τιράνων, όπου φιλοξενηθήκαμε η σύζυγός μου κι εγώ κι αντιληφθήκαμε ότι ο Χριστιανισμός στην Αλβανία, τουλάχιστον στις ημέρες μας, δεν βρίσκεται υπό διωγμόν!...

Η Ελληνική πολιτική σκοπιμότητα, θέλει τον Αρχιεπίσκοπο δέσμιο.

Η Αλβανία σήμερα θεωρητικά είναι ένα μη θρησκευτικό ισλαμικό κράτος, όπως η Τουρκία ή η Αίγυπτος.

Σύμφωνα με ημιεπίσημους υπολογισμούς το 68% του πληθυσμού είναι μουσουλμάνοι (Μπεκτασήδες και Σουνίτες), το 22% Ορθόδοξοι Χριστιανοί (Έλληνες, βλαχόφωνοι και ελληνόφωνοι) και 10% ρωμαιοκαθολικοί.

Στραγική

Οι Τούρκοι στέλνουν μισιονάριους χοτζάδες, στο πλαίσιο της στρατηγικής τους να εκτουρκίσουν τους μουσουλμάνους γείτονες.

Ο Πάπας χειροτόνησε αμέσως επισκόπους Αλβανούς και αυτοί, μ τη σειρά τους, χειροτόνησαν πολλούς ιερείς. Ο ορθόδοξος αρχιεπίσκοπος κ. Αναστάσιος επιτυγχάνει την ανασύσταση της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Το παράδοξο της γείτονας χώρας ξεκινά από την κεντρική πλατεία της πρωτεύουσάς της.

Ονομάζεται Σκεντέρμπεη προς τιμήν του Γεωργίου Καστριώτη, χριστιανού ηγεμόνος, ο οποίος ένωσε τους Αλβανούς και νίκησε κατ' επανάληψη τους Τούρκους.

Έτσι σε μια ισλαμική χώρα η κεντρική πλατεία είναι αφιερωμένη σε χριστιανό ηγεμόνα.

Σημειώνεται πως έως την κατάκτηση της Αλβανίας από τους Τούρκους δεν υπήρχαν εκεί μουσουλμάνοι. Μάλιστα πολλοί χριστιανοί κάτοικοι της γείτονος για ν' αποφύγουν τη σκλαβιά στους Τούρκους πέρασαν απέναντι στην Ιταλία, όπου και δημιούργησαν κοινότητες, που υπάρχουν ακόμη.

Επίσης, όπως αναφέρει ο Κων. Σάθας, το 1565 οι Αλβανοί δεν θέλησαν να πληρώσουν στο σουλτάνο φόρους ούτε να δώσουν νέους για στρατιώτες και επαναστάτησαν, αλλά στρατεύματα, που ήρθαν από την Κωνσταντινούπολη, έπνιξαν την επανάσταση αυτή στο αίμα.

Από το 17ο όμως αιώνα οι Αλβανοί, σε μεγάλο ποσοστό αφομοιώνονται στους κυρίαρχους Τούρκους. Έτσι γίνονται όργανά τους, "τουρκαλβανοί".

Κατά τον Κων. Άμαντο αποτελεί ιστορικό φαινόμενο ότι πολεμικός λαός οι Αλβανοί, όντες μουσουλμάνοι παρέμειναν επί μακρόν υπό την τουρκική κυριαρχία, ενώ αν ήσαν χριστιανοί «και έθνος αλβανικός με βαθείαν εθνικήν συνειδησιν θα απήρτιζον και την πατρίδα των ενωρίτερον των άλλων χριστιανικών λαών του Αίμου θα ηλευθέρωναν».

Ο Αλβανός Ευθύμιος Προάντη στο βιβλίο του «Αλβανικά παράπονα», που εκδόθηκε το 1880, αναφέρει πως πιστεύει ότι οι Αλβανοί είναι αδελφοί των Ελλήνων και οι δύο δε λαοί της ίδιας φυλής, λέγει δε πιο συγκεκριμένα «ημείς οι Αλβανοί, αδελφοί μας Έλληνες και Γραικοί, είμεθα με την καρδιά και την ψυχή μας τέκνα της ίδιας μητέρας, της Ελλάδος...».

Τον Φεβρουάριο του 1996 ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος δηλώνει δυσαρέσκεια για τη βομβιστική ενέργεια σε ιταλικό Super - Market στα Τίρανα και τάσσεται έμμεσα υπέρ του καθεστώτος (βλ. εφημερίδες στην Ελλάδα), τόσο που οι Αλβανικές αρχές να μην αφήνουν να έρθει στην Ελλάδα να εγχειρήσει τα μάτια του!... Εμείς συναντούμε ένα αρχιτεκτονικό αριστούργημα στην καρδιά των Τιράνων που είναι η Αρχιεπισκοπή με φύλακες, κλητήρες, πολύ προσωπικό και ιερωμένους να κινούνται παντού στη χώρα ελεύθερα. Στο εσωτερικό, παρατηρείται μία λιτότητα στο σύγχρονο διάκοσμο, και ένας σύγχρονος εξοπλισμός από κομπιούτερες, κάποια από τα οποία χρησιμεύουν για να παράγεται η έγχρωμη και σε φωτο-όφσεντ εφημερίδα της Αρχιεπισκοπής. Επισκεπτόμαστε το χώρο, βλέπουμε κι άλλες εκδόσεις σε βιβλία της Αρχιεπισκοπής, μας χαρίζουν και το έγχρωμο πολυσέλιδο ημερολόγιο

του 1996 που απεικονίζει μέρος των ορθοδόξων ναών που υπάρχουν σήμερα στην Αλβανία.

Να σημειώσουμε ότι το ημερολόγιο αυτό εκδίδεται εις άπταιστον Αλβανικήν(!) και όχι στα ελληνικά όπως θα περίμενε κανείς...

Στις έντεκα βρισκόμαστε στα γραφεία του «Populli Po». Ο Ilirian Zhura μας καλοσωρίζει εγκάρδια. Στο γραφείο του είναι κι ο μικρός του γιος. Η πρώτη του κίνηση, είναι να μου χαρίσει την έκδοσή του των τραγωδιών του Σοφοκλή.

Ο Δημήτρης Τσιάμης, μιλάει στον ποιητή για τα έργα μου που διάβασε. Εκθιάζει και εξιστορεί την υπόθεση της "Ιλιάνας", εκφράζει την επιθυμία του να μεταφράσει το βιβλίο, την ανησυχία του για έναν εκδότη. Ο Ilirian Zhura, αποδέχεται την έκδοση...

XVII

Τα **Τίρανα**, είναι μια πόλη παράξενη. Υποτυπωδώς υπάρχουν κάποιοι φτωχοί σηματοδότες, όμως τα τροχοφόρα κινούνται κατά βούλησιν. Υπάρχουν αυτοκίνητα καινούργια και παλιά. Υπάρχουν άνθρωποι καλοντυμένοι που μοιάζουν πολυάσχολοι και άνθρωποι κακοντυμένοι που τεμπελιάζουν στις πλατείες και τα καφενεία. Καινούργια πανύψηλα κτίρια, δίπλα σε ετοιμόροπα παλιά. Ποδήλατα κινούνται πάνω - κάτω και κάπου - κάπου, περνά ένα μουλάρι, ή βόσκει μια αγελάδα στις πράσινες κοίτες του ποταμού, όπου ξαπλώνουν τις ηλιόλουστες ημέρες του χειμώνα φοιτητές και αργόσχολοι!

Υπάρχουν πλακόστρωτοι δρόμοι στα Τίρανα που εγώ νιώθω από παιδί δεμένος μαζί τους. Τα γαλλικά ρανές που τόσο μάγεψαν την πρώτη νιότη μου, ζωντανεύουν κάτω από τα πόδια μου μέσα στην καρδιά των Τιράνων και νιώθω ξανά την ίδια εφηβική συγκίνηση. Τα Τίρανα, πόλη παλιά, πόλη που ατενίζει το μέλλον, ψάχνουν να βρουν μια δικιά τους ταυτότητα. Αλλοίμονο αν υποκύψουν στις σειρήνες της προόδου και καταπνίξουν την παράδοση, όπως όλες οι προηγμένες χώρες σήμερα. Ο συγκερασμός του παλιού με το καινούργιο ακόμη δεν ξενίζει. Σε λίγο όμως θα έχει καταπιεί, το σύγχρονο, κάθε παλιά αγνότητα...

Τα γύρω προάστεια στα Τίρανα, νιώθουν κολλημένα στην πρωτεύουσα και περιμένουν την σειρά τους να φτάσει και σ' αυτά ο εκσυγχρονισμός. Οι παλιές πολυκατοικίες του Χότζα κρατούν

γερά ακόμη, όμως οι δρόμοι δεν αντέχουν πια... - περιμένουν όμως καρτερικά. Η σειρά τους, δεν είναι μακριά. Έκαναν υπομονή τόσο καιρό...

Υπομονή κάνουν όμως και οι δρόμοι μέσα στην πόλη, ή καλύτερα οι πλατείες που έχουν κατακλυσθεί από αυτοσχέδια κιόσκια που φιλοξενούν εστιατόρια, καφετέριες, ζαχαροπλαστεία. Τα περισσότερα φέρουν ξενικά ονόματα, κυρίως αγγλικά και ιταλικά, ή ακόμη και ελληνικά με λατινική γραφή. Μια μέρα κι οι Αλβανοί θα μετανιώσουν για την αλλοτρίωση που θα υποστούν ξεκινώντας έτσι, φαινομενικά ανώδυνα, από τον μιμιτισμό μιας ξενόγλωσσης επιγραφής...

Τα Λεωφορεία είναι παλιάς κατασκευής. Ακόμη και οι νεότερες παραλαβές, είναι παλιά μοντέλλα που κυκλοφορούσαν κάποτε, κάπου... Εγώ είχα την τύχη να στριμωχθώ σ' ένα Λεωφορείο που συμβούλευε τους επιβάτες να κρατούνται από τις χειρολαβές, να μην καπνίζουν, να μην μιλούν στον οδηγό κ.ά. σε άπταιστα γαλλικά. Παλιά ή νέα λεωφορεία όμως, σύγχρονα ή παμπάλαια ιδιωτικής χρήσεως, ένα πράγμα μόνο κάνουν καθένα χωριστά και όλα μαζί: ρυπαίνουν την ατμόσφαιρα. Πρώτα, πριν το 1991 δηλαδή, μόνο λεωφορεία υπήρχαν και μόνο κρατικές ελάχιστες λιμουζίνες. Στον κεντρικό δρόμο των Τιράνων, από το άγαλμα του Σκεντέρμπεη μέχρι το Πανεπιστήμιο, στην Λεωφόρο Sheshi Skënderbej, μέχρι πριν λίγα χρόνια παρήλαυνε το τοπικό νυφοπάζαρο. Τώρα τα πράγματα έχουν αλλάξει. Οι νύχτες είναι πιο σκοτεινές, ο φόβος παραμονεύει σε κάθε μέτρο. Όμως ο μαύρος ουρανός δεν υπάρχει μόνο τη νύχτα στα Τίρανα. Τα πολλά και άναρχα κινούμενα οχήματα, τον βάφουν μαύρον με αιθάλη και την ημέρα...

Οι φοιτητές σήμερα στην Αλβανία, μιμούνται τους φοιτητές της Δύσης. Παρακολουθούν μαθήματα ή όχι, δίνουν όποτε θέλουν εξετάσεις. Καθένας γράφεται στη Σχολή που θέλει, δεν είναι όπως παλιά που το καθεστώς επέβαλε τις δικές του απόψεις. Οι φοιτητές αυτοί, αύριο θα καταλάβουν υπεύθυνες θέσεις. Πολλοί απ' αυτούς θα επιτύχουν. Επιτυγχάνουν άλλωστε κάτω από τις ίδιες συνθήκες πολλοί και στη Δύση...

Οι φοιτητές, κάνουν Θέατρο. Θα ήταν χαρά για εμένα να έβλεπα μια παράστασή τους, όμως έχω φτάσει αργά. Γύρω στις δέκα παραστάσεις τους με έργα Ιονέσκο, Κοκτώ, Ζενέ, Μπέκετ, Πιραντέλλο και άλλους ευρωπαϊούς θεατρικούς συγγραφείς δόθηκαν

σε μια μικρή χρονική περίοδο. Μένει ακόμη μια ανακοίνωσή τους στο δρόμο που την βλέπω και ενημερώνομαι απ' αυτήν. Τα πράγματα στην εκπαίδευση αλλάζουν. Ο Λεωνίδας θέλει να σπουδάσει και σπουδάξει ανενόχλητα στο νέο καθεστώς. Η Ρίτα κι ο Αριστοτέλης, δεν μπορούσαν...

Το κρατικό θέατρο στα Τίρανα με σπασμένα τζάμια, κάποιους να συζητούν ή να κάθονται να ξεκουραστούν απ' έξω και μία αφίσα αναγγελίας ενός έργου από έναν θίασο, που χρηματοδοτεί για παραστάσεις δύο ημερών μία εταιρεία....

Οι φοιτητές, ανακαλύπτουν το ευρωπαϊκό θέατρο, ανεβάζουν τα θεατρικά έργα που αυτοί επιλέγουν κι όχι αυτά που τους επιβάλλουν. Το κρατικό θέατρο ωστόσο, το "**Teatri Kombëtar**", δεν δίνει τακτικές παραστάσεις. Το ξαναείπα αυτό. Ψάχνει για σπώνσορες...

XVIII

Αφήνουμε τα Τίρανα νύχτα· αμέσως μετά από ένα ευχάριστο οικογενειακό τραπέζι σ' έναν πρώτο εξάδελφο της συζύγου μου. Η αδελφή του με τον σύζυγό της έχουν έρθει από τη Σκόδρα να μας πάρουν μαζί τους, να πάμε μαζί και στην Αυλώνα στην άλλη αδελφή. Ερχεται και ο Αριστοτέλης μαζί μας.

Τη νύχτα τα Τίρανα είναι στους κεντρικούς δρόμους φωτισμένα, μα παντού έρημα. Μέσα στη νύχτα διαπιστώνω πως η πόλη, η πρωτεύουσα επεκτείνεται επικίνδυνα. Η αστυφιλία βρίσκεται σε έξαρση. Τα οικόπεδα ακόμη στις γύρω περιοχές αλλά και μέσα στα Τίρανα είναι ακόμη φθηνά. Η πρωτεύουσα μεγαλώνει λοιπόν, ξεχειλώνει, αρχίζει να πνίγεται στην απεραντοσύνη που επιθυμεί να κατακτήσει. Η επαρχία πληρώνει βαρεία το τίμημα της ανεργίας, ακόμη βαρύτερα το τίμημα της φυγής των νεανικών χεριών σε ξένες χώρες. Όσοι νέοι απόμειναν, κι όσοι από τους πιο ηλικιωμένους, ζητούν καταφύγιο και δουλειά στη μεγάλη πόλη. Μήπως έτσι δεν έγινε σε όλα τα μεγάλα αστικά κέντρα όλου του κόσμου, σε όλες τις πρωτεύουσες; Η Αθήνα σχεδιάστηκε πριν εκατόν πενήντα χρόνια για πενήντα - το πολύ - χιλιάδες ανθρώπους και σήμερα την κατοικούν σχεδόν πέντε εκατομμύρια...

Ο δρόμος έξω από τα Τίρανα, δεν είναι καλός. Όμως μια γαλάζια μεγάλη πινακίδα με άσπρα γράμματα αναγγέλει την αποκατάστασή του. Μια εθνική οδός χαράσσεται και το έργο έχει αναθέσει η αλβανική κυβέρνηση την ελληνική εταιρεία «Σαραντόπουλος». Τα Τίρανα, μένουνε πίσω μας...

Σύμφωνα με πληροφορίες, τα Τίρανα ιδρύθηκαν το 1600 από κάποιον Τούρκο στρατηγό. Από το 1920, είναι πρωτεύουσα της Αλβανίας. Στα Τίρανα, στις 12/4/1939, η αλβανική εθνοσυνέλευση κήρυξε την ένωση της χώρας με την Ιταλία και πρόσφερε στο βασιλιά της Ιταλίας το στέμμα του θρόνου της Αλβανίας.

Το 1912 για πρώτη φορά στην ιστορία της Αλβανίας δημιουργήθηκε το πρώτο Αλβανικό κράτος που αναγνωρίσθηκε και από τις μεγάλες διεθνείς δυνάμεις, χάριν του Ισμαήλ Κεμάλ, έναν από τους μεγαλύτερους διπλωμάτες της χώρας, καταγόμενου από την Αυλώνα. Πριν 160 χρόνια υπήρξε κοινή προκήρυξη ελληνοαλβανικής Ομοσπονδίας.

Λίγο πιο κάτω, συναντάμε την **Kruja**, πόλη που φιλοξενεί το Μουσείο του Σκεντέρμπεη, του εθνικού ήρωα των Αλβανών. Χωρίζεται σε δύο μέρη, αυτό πάνω στο βουνό κι αυτό κάτω στον κάμπο, όπου υπάρχουν οι σιτοβολώνες. Σ' αυτή την πόλη υπεγράφησαν τρεις σημαντικές συνθήκες για τη χώρα. Σήμερα, ο εθνικός ήρωας που γεννήθηκε εδώ, ατενίζει από το Μουσείο του τον μεγάλο κάμπο, αλλά έχει πάψει να κάνει όνειρα. Τα όνειρα είναι γι' αυτούς που ζουν τη σημερινή σκληρή, αλλά με προοπτικές, πραγματικότητα.

Στην κεντρική πλατεία των Τιράνων, μπροστά από το άγαλμα του Σκεντέρμπεη οι πολίτες των Τιράνων πεζή ή με ποδήλατα, και ακριβώς δίπλα, οθωμανικός ναός με τον χαρακτηριστικό μιναρέ.

Το πατρικό όνομα του Σκεντέρμπεη ήταν Καστριώτης και το βαπτιστικό του Γιώργος, γιατί η οικογένειά του ήσαν χριστιανοί. Γεννήθηκε το 1405 και πέθανε το 1462, σε ηλικία εξήντα τριών ετών. Ο πατέρας του Gjoni (Γιάννης) ήταν χωροδεσπότης της Βόρειας Αλβανίας. Επειδή όμως δεν μπορούσε να πληρώσει τους δισβάσταχτους φόρους ("χαράτσι") στον Σουλτάνο, οι Τούρκοι πήραν τα τρία του παιδιά και τα 'στειλαν στην Μεγάλη Πύλη. Τους δύο μεγάλους γιους έδωσε διαταγή ο Σουλτάνος και τους σκότωσαν. Κράτησε τον μικρό, που ήταν μεταξύ επτά και εννέα χρόνων, για να τον κάνει, όχι φυσικά ήρωα, αλλά γενίτσαρο. Πίστευε ότι το

παιδί ήταν πολύ μικρό και θα ξέχναγε την καταγωγή του. Όμως στο παιδί, είχαν μείνει έντονες στη μνήμη του οι τραγικές στιγμές του αποχωρισμού των γονέων του. Έδειχνε στους Τούρκους να μην θυμάται τίποτε από το παρελθόν του, όμως μέσα του έκαιγε η φλόγα του επαναπατρισμού και της εκδικητικής εξέγερσης του λαού του. Το 1443, κατορθώνει σε ηλικία τριάντα επτά χρόνων να πλαστογραφήσει μία άδεια επιστροφής κλέβοντας και την σφραγίδα του Σουλτάνου και να γυρίσει στην Αλβανία. Στην Κρούγια, που ήταν τότε πρωτεύουσα του Αλβανικού κράτους, συγκεντρώνει τους πρώτους άντρες, του και κηρύττει τον πόλεμο κατά των κατακτητών. Στην παρακείμενη Lezha κάνει τα συμβούλιά του και κατορθώνει να εκδιώξει τα στρατεύματα των Σουλτάνων Μουράτ Β' το 1450 και Μωάμεθ Β', το 1446 και 1468. Συγκινητική είναι η σκηνή όπου ο Σκεντέρμπεη (Σκεντέρ, τον είχαν ονομάσει στην Τουρκία) επιστρέφει και αγκαλιάζει την γερόντισσα μητέρα του Βοϊσάβα η οποία έχει κρεμασμένο στον τοίχο ένα τούρκικο γιαταγάνι και μοιρολογά: «Το γιαταγάνι αυτό θα έρθει κάποιος να το πάρει, ο γιος μου, για να εκδικηθεί». Με τον θάνατο του Σκεντέρμπεη που ανάκηρύσσεται πλέον ο εθνικός ήρωας της χώρας, οι Τούρκοι καταλαμβάνουν και πάλι την Αλβανία. Ο γιος του με την μητέρα του καταφεύγουν στο Βατικανό και πολλά πρωτοπαλλήκαρά του με τις οικογένειές τους στην Καλαβρία.

XIX

Χαράματα φτάνουμε στη **Shkodra**. Κατάκοποι από το ξενύχτι κι από το ταξίδι σε δρόμους όχι και τόσο καλούς. Η γυναίκα μου Λίλλη, και τα τρία εξαδέλφια της θυμούνται τραγούδια αλβανικά, μετά ιταλικά, και τραγουδάμε όλοι μαζί κατά τη διάρκεια του ταξιδιού. Εγώ ξεκλέβω από την ευδαιμονία τους να χαθώ από την προσοχή τους και να κλείσω για λίγο τα μάτια μου.

Το σπίτι βρίσκεται στον τέταρτο όροφο μιας από τις συνηθισμένες πολυκατοικίες της Αλβανίας. Όμως εσωτερικά, διαφέρει κατά πολύ από πολλά άλλα διαμερίσματα. Εδώ πνέει ο άνεμος της ανανέωσης και της πιο άνετης ζωής. Σύγχρονα έπιπλα, σύγχρονα μπάνια - το τονίζω αυτό γιατί τα μπάνια είναι, σ' αυτές τις πολυκατοικίες λίγο πρωτόγονα. Ακόμη εδώ πνέει ο άνεμος μιας σύγχρονης ευρωπαϊκής οικογένειας που αποτελείται από τους γονείς και δύο υπέροχες κόρες. Όμως, οικογένεια και σπίτι,

θα τα περιεργαστούμε όταν με το καλό ξυπνήσουμε γιατί η ταλαιπωρία μας κλείνει βάνανυσα τα μάτια...

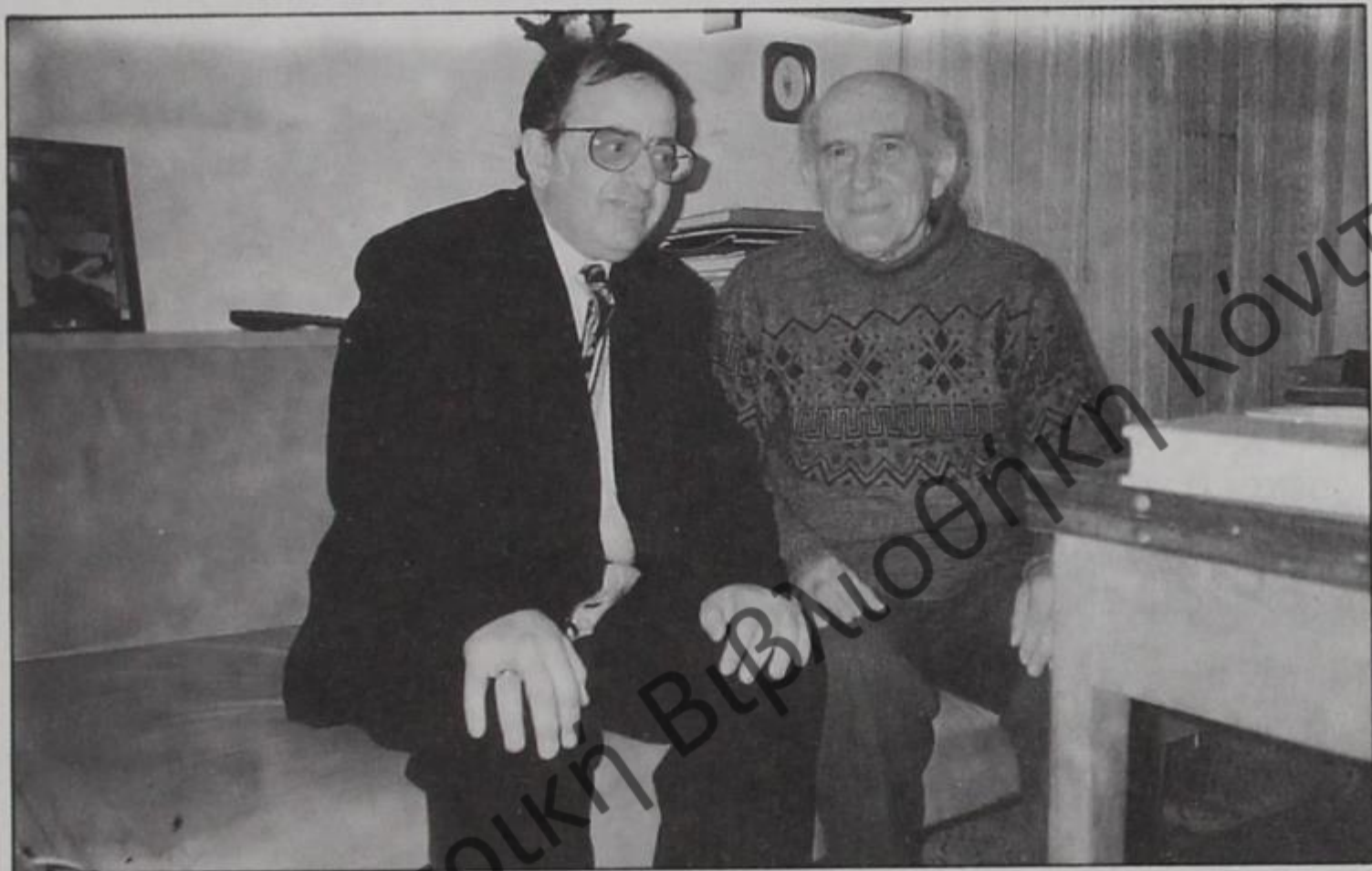
...Όταν και πάλι ανοίγουμε τα μάτια μας, γύρω στις έντεκα το πρωί, η Σκόδρα μας υποδέχεται με βροχή. Η Σκόδρα, θεωρείται σαν η πρώτη σε πολιτισμό πόλη της Αλβανίας. Οι κάτοικοί της πάντα υπήρξαν πρωτοπόροι στο πνεύμα και την τέχνη. Έχει δικό της θέατρο, αίθουσες τέχνης και ένα ραδιοφωνικό σταθμό. Έχει αγάλματα, εκκλησίες, τζαμιά, έργα τέχνης... Οι άνθρωποί της είναι σοβαροί, μετροημένοι, με την ανησυχία των πνευματικών ανθρώπων στην μορφή. Η πόλη ίσως δεν παρουσιάζει διαφορές από τις άλλες, όμως το πνεύμα εκπηγάζει από τους ανθρώπους, όχι από τα σπίτια ή τις πόλεις...

Ονομαστοί πνευματικοί άνθρωποι πέρασαν απ' εδώ, μέσα από τους αιώνες. Εδώ υπήρξε το φημισμένο θέατρο **Bogdani**, που χτίστηκε πριν 350 περίπου χρόνια και έκλεισε βίαια ο Χότζα. Αναπτύχθηκε σ' αυτό, το θρησκευτικό θέατρο. Και οι ηθοποιοί του όταν αυτό έκλεισε απορροφήθηκαν από το Κρατικό Θέατρο. Τώρα το θέατρο φέρει την ονομασία **Migjeni**, του μεγάλου ποιητή της Σκόδρας που κυνηγήθηκε από το βασιλικό καθεστώς της χώρας γιατί μίλησε για τη φτώχεια. Migjeni είναι τα αρχικά (τα χρησιμοποιούσε ο ίδιος για λογοτεχνικό ψευδώνυμο) του **Milosh Gjergj Nikolla**, ποιητή και διηγηματογράφου που γεννήθηκε στη Σκόδρα το 1911 και πέθανε φυματικός στο Τουρίνο της Ιταλίας το 1938. Αντιπροσωπευτικός εκπρόσωπος των Αλβανών λογοτεχνών του μεσοπολέμου διακρίθηκε για το δυνατό ρεαλισμό και την υψηλή καλλιτεχνική του αίσθηση.

Άλλος ονομαστός υπήρξε ο **Marin Barleti** που έζησε μέχρι το 1512 αλλά αγνοείται η χρονολογία γέννησής του και γνώρισε τις τρεις πολιορκίες της Σκόδρας, τα έτη 1474, 1478 και 1479 και μετά την πτώση της έφυγε στη Ρώμη. Ανάμεσα στα έργα του «*Η πολιορκία της Σκόδρας*», (1504), "*Ιστορία των γεγονότων και κινήσεως του Σκεντέρμπεη πρίγκιπος των Ηπειρωτών*", περίπου 1508 - 1510 και μία "*Περίληψη της ζωής των Παπών και των Αυτοκρατόρων της Ρώμης*", (1555).

Σήμερα, ζει εδώ και γράφει και οραματίζεται ο συγγραφέας και μεταφραστής **Gjon Shllaku**. Έμαθε ελληνικά στη φυλακή! Ήταν αντικαθεστωτικός, φυλακίστηκε και δίπλα σ' ένα συγκρατούμενό του βορειοηπειρωτή ιερέα, έμαθε απταισίτως την ελληνική, γιατί όπως μας εξομολογήθηκε θαύμαζε το αρχαίο ελληνικό

πνεύμα και γνώριζε και τα αρχαία ελληνικά. Στον τοίχο, πίσω από το γραφείο του, μια εικόνα της Παναγίας με τον Χριστό. Σ' ένα τραπεζάκι απέναντι, το καντήλι να καίει και το λιβανιστήριο δίπλα. Είναι ο μεταφραστής των τραγωδιών του Σοφοκλή που έχει εκδόσει ο Ilirian Zhupa.

Ο κόσμος των Γραμμάτων σέβεται ιδιαίτερα στην Αλβανία τον ελληνιστή κ. Gjoni Shllaku, που σε δική του μετάφραση κυκλοφόρησαν οι τραγωδίες του Σοφοκλή το 1995, στα Αλβανικά. Η συνάντησή μου μαζί του, η συνομιλία και η εγκραδιότητά του, στη Σκόδρα, θα μου μείνουν αλησμόνητες.

Μας ανοίγει την καρδιά και το σπίτι του, όπως και η πιστή σύντροφος της ζωής του. Μας κερνούν με τον αλβανικό πατροπαράδοτο τρόπο και μετά μας ψήνουν ελληνικό καφέ. Ο αλβανικός καφές είναι πιο σκούρος (σχεδόν μαύρος) και πιο βαρύς. Συζητάμε ατέλειωτα. Έχουμε τόσα να πούμε για την Ελλάδα, για τους αρχαίους τραγικούς, για το θέατρο, για την ποίηση, για τον άνθρωπο... Η συζήτηση μαζί του είναι απόλαυση, είναι Γνώση, είναι πανδαισία Πνεύματος. Όταν μαθαίνει ότι είμαι σκηνοθέτης κι ότι θα μ' ενδιέφερε να σκηνοθετήσω μία ελληνική τραγωδία ή κωμωδία στην Αλβανία, αναπηδά. «Σας φέρνει η θεία Πρόνοια» - μου λέει. Και μου εξηγεί. Είχε έρθει την περασμένη χρονιά στην Ελλάδα. Προσκεκλημένος σ' ένα συνέδριο μεταφραστών ελληνικών έργων απ' όλο τον κόσμο. Στην δική του ομιλία που μου

έδειξε τα χειρόγρατά της και διάβασα το επίμαχο σημείο με προσοχή, κατέληγε, ζητώντας από τον κ. **Θάνο Μικρούτσικο** μία μεγάλη χάρη για τον διψασμένο λαό της Αλβανίας, διψασμένο από αρχαίο ελληνικό πνεύμα. «Θέλουμε να μας στείλετε έναν Έλληνα σκηνοθέτη να μας διδάξει τραγωδία!», - είχε παρακαλέσει. Ο «πολύς» υπουργός Πολιτισμού(;) είχε το θράσος να υποσχεθεί. Ένα και, χρόνο αργότερα, ο Υπουργός πήρε την άγουσαν προς τον οίκο του, ο σκηνοθέτης όμως ποτέ την άγουσαν προς την Αλβανία... Ε, βέβαια, δεν ήταν κι από τις χειρότερες παραλείψεις του κ. Υπουργού που είχε, "καταλάβει" τη θέση σαν "πνευματική" προσωπικότητα αφού ποτέ δεν εξελέγη βουλευτής!...

Η βροχή συνέχισε όσο εμείς μείναμε στην Σκόδρα. Μια βροχή επίμονη και μονότονη που λες κι έβγαινε από τα έγκατα της γης, από τα νεκρά μάτια των ανθρώπων αυτών του πνεύματος που πέρασαν από κει και σήμερα λιπαίνουν τη γη του μέλλοντος πνεύματος της χώρας... *Ευχή, η Σκόδρα να παραμείνει το πολιτιστικό προπύργιο της Αλβανίας, που ήταν πάντα!*

XX

Φεύγουμε με κατεύθυνση την **Αυλώνα**, να επισκεφθούμε τους εκεί συγγενείς της συζύγου μου και την πόλη, που γειτονεύει με την Ιταλία και μιλάνε για συναλλαγές όχι και τόσο νόμιμες μ' αυτήν. Παλιά πόλη, που ανέπτυξε κι αυτή έναν υποτυπώδη τουρισμό μια και βρίσκεται στην αγκαλιά της Αδριατικής. Νέα κτίσματα προβάλλουν σε αρκετά σημεία ενώ τα παλιά κτίρια είναι κι εδώ εγκαταλελειμένα και οι δρόμοι όχι σε καλή κατάσταση. Τα παλαιότερα μνημεία βρίσκονται κι εδώ έρμαια της απελευθερωτικής Επανάστασης. Ο καιρός δεν είναι πολύ καλός. Έχει πολύ αέρα, αρκετό κρύο, συννεφιά και κατά διαστήματα ψιλή βροχή. Κοιμόμαστε πολύ αργά την πρώτη βραδιά. Οι εξαδέλφες της συζύγου μου και τα ανήψια της έχουν τόσα πολλά να πουν και τόσα πολλά να μας προσφέρουν. Τα δύο της ανήψια, έχουν μείνει δυο χρόνια στην Ελλάδα. Δύο χρόνια στην Κέρκυρα, όπου πέρασαν πολύ καλά. Αγάπησαν τους Έλληνες, τους αγάπησαν κι αυτοί! Ο γιος δούλευε σε μια εταιρεία και έκανε παρέα με τα αφεντικά, ήταν σαν να 'ταν στην πατρίδα του. Η κόρη ζούσε με τον άντρα της, δούλευαν κι αυτή έπαιζε στην ομάδα του μπάσκετ. Ύστερα από δύο χρόνια ...τους απεκάλυψε η ελληνική Αστυνομία και τους

έστειλε πίσω στην Αυλώνα. Έτσι σώθηκε για μίαν ακόμη φορά η χώρα μας από την αλβανική επέλαση! Τώρα η κόρη, επανδρώνει την εθνική μπάσκετ της δικής της χώρας και καμία αστυνομία δεν ποδοπατάει τη δική της προσωπικότητα. Αναρωτιέμαι πού να είναι και με τι άλλο ασχολείται ο αστυνομικός που τη συνέλαβε! Ο υπουργός Δημόσιας Τάξης πάντως της εποχής εκείνης είμαι σίγουρος πως είναι πλέον στο σπίτι του!

Δεν υπεραμύνομαι των Αλβανών. Ανατέμνω και διυλίζω το βόδι, καθ' ην στιγμήν το βόδι διυλίζει τον κώνωπα! Στην χώρα μας είναι γεγονός ότι βρίσκεται σε άνθηση αυτό τον καιρό της ελληνικής δικτατορίας ένα άσυλο όλων των φυλών του κόσμου. Αγρια εγκλήματα έχουν διαπραχθεί, ληστείες, βιασμοί και ό,τι άλλο βάλλει ανθρώπου νους. Τα γεγονότα δεν έχουν προβληθεί ποτέ τόσο ζωντανά και... ζοφερά, όσο τα γεγονότα που τυχαίνουν με Αλβανούς. Αυτό οφείλεται στο ότι οι Αλβανοί δεν έχουν "βίζα" γιατί οι πολιτικές σκοπιμότητες δεν τους το επιτρέπουν. Τρόπος του λέγειν. Γιατί κάθε μέρα εκδίδονται εκατοντάδες "βίζες" όπως και κάθε μέρα απελεύθονται ισαριθμες εκατοντάδες ανθρώπων. Στις τελευταίες συναντήσεις των Υπουργών εξωτερικών των δύο χωρών και ιδιαίτερα στην Αθήνα, ο κ. Θ. Πάγκαλος δεσμεύθηκε να αυξήσει η Ελλάδα τις "βίζες" ημερησίως από τριακόσιες σε πεντακόσιες. Τι παιχνίδι παίζεται, μόνο αυτοί που το παίζουν το γνωρίζουν. Από την άλλη πλευρά, "μισούμε" τους Αλβανούς γιατί κρατούν υπόδουλη την Βόρειο Ήπειρο, την οποία εμείς θυμόμαστε σε κάθε επέτειο του «Όχι» και αρνούμαστε τη "βίζα" ακόμη και στους Βορειοηπειρώτες. Ωστόσο, οι ίδιοι Έλληνες που "μισούμε" τους Αλβανούς, τους ανοίγουμε τα σπίτια μας. Τους "μαζεύουν" με την "κλούβα" κι εμείς τρέχουμε στο Υπουργείο Εξωτερικών και στέλνουμε Fax στην Πρεσβεία μας να τους γυρίσουν πίσω! Τους στερούμε συνδικαλιστικά την εργασία και στα μούλοχτά προσλαμβάνουμε Αλβανούς στις δουλειές μας και μέσα από μία θεαματική κίνηση μεγαλοψυχίας, τους αμοίβουμε για τις υπηρεσίες τους, με πινάκιον φακής!

Συνόδευσα ένα κοριτσάκι πέντε ετών από την Αλβανία που έχει άμεση ανάγκη εγχείρησης στην καρδιά! Η αλβανική Πρεσβεία το εφοδίασε με ένα χαρτί απορίας. Τα Κρατικά νοσοκομεία άνοιξαν διάπλατα τις πόρτες τους και οι γιατροί μας τις αγκαλιές τους για να περιθάλλουν το Αλβανάκι αυτό.

Ένας αστυνομικός με πολιτικά, γυρνά στην Ομόνοια, ψαρεύει τους Αλβανούς που ψάχνουν για δουλειά, να ταΐσουν τα παιδιά

τους, και τους στέλνει στην Αλβανία. Συνέβη σε γνωστό μου: Του είπε του "τύπου" πώς έχουν τα πράγματα: «*Η γυναίκα μου δουλεύει. Τα παιδιά είναι σχολείο. Δεν έχουν κλειδί να μπουν στο σπίτι. Πηγαίνατε με να τους ανοίξω και μετά με διώχνετε*». Στάθηκε αδύνατον. Ο αστυφύλακας εκτελούσε το "ύπουλο" καθήκον του. Ο ανθρώπινος παράγοντας δεν δημιούργησε μπροστά του εμπόδιο! Τα παιδιά έμειναν στο δρόμο. Δεν συνέλαβαν τη γυναίκα και τα παιδιά. Αυτός μόνο τους χρειαζόταν για να κλείσει η λίστα της ημέρας! Μού 'χουν πει ότι κάθε αστυνομικός παίρνει οικονομική αμοιβή για κάθε κεφάλι Αλβανού! Ύστερα, γιατί να μην εκδίδονται "βίζες" και να μη σκίζονται την άλλη στιγμή;

Ο Εμβέρ Χότζα, όπου του άρεσε, έφτιαχνε και μια βίλλα για να περνά τα καλοκαίρια του. Συναντήσαμε μία απ' αυτές καθώς πηγαίναμε στο Κίραγο, να δεσπόζει της θάλασσας πάνω σ' έναν πανοραμικό λόφο. Άλλη μία, είχε έξω από την Αυλώνα καθώς πηγαίνομε στο **Belvedere**. Κι αυτή με πανοραμική θέα. Λίγο πιο πάνω υπάρχει ένα μικρό τούνελ. Απ' τη μια πλευρά του, σώζονται πανάθλιοι φωτεινοί σηματοδότες. Με τα μάτια ορθάνοιχτα και σκουριασμένα. Είναι ίσως οι μόνοι φωτεινοί σηματοδότες που διασώζονται - και για πόσο; - στην Αλβανία σήμερα! Τους είχε τοποθετήσει το προηγούμενο καθεστώς. Τους... διέλυσε η νέα τάξη μυαλών!

Στην Αυλώνα, καθώς περιμένουμε να μας σερβίρουν το μεσημεριανό φαγητό, σ' ένα γραφικό εστιατόριο, σ' ένα επίσης γραφικό ακρογυάλι της περιοχής Radhina με τον κ. Agim Tafili.

Το Belvedere, όπως παντού στον κόσμο, έτσι κι εδώ δικαιώνει το όνομά του. Μία υπέροχη θέα, ανάμεσα στο βουνό και στη θάλασσα. Η θάλασσα σήμερα είναι πράσινη με άσπρους αφρούς και χτυπά πάνω στα βράχια. Δίπλα στη θάλασσα, σ' ένα καλοβαλμένο εστιατόριο θα φάμε ολόφρεσκα ψάρια καθώς έξω φυσά ο αέρας και η βροχή πέφτει χτυπώντας τα μεγάλα τζάμια. Λυπάμαι που δεν μπορώ να γνωρίσω καλά την Αυλώνα όπως άλλωστε και τη Σκόδρα και ελπίζω σε μιαν άλλη επίσκεψη. Μαθαίνω όμως, ότι εδώ λειτουργεί ένας πειρατικός ραδιοφωνικός σταθμός, εν αναμονή μιας μονιμότερης άδειας, όταν υπογραφεί ο νόμος για την Ελεύθερη Ραδιοφωνία στη χώρα.

Φεύγουμε από την Αυλώνα με μια έντονη ανθρώπινη θεα, ακόμη στα μάτια. Η ανηψιά της συζύγου μου να σπαράζει στην αγκαλιά της, να μην αντέχει ξανά τον χωρισμό. *Ποιος Έλληνας αστυνομικός, ποιος Έλληνας Υπουργός Δημόσιας Τάξης, θα πίστευε ότι κι οι Αλβανοί έχουν καρδιά;*

XXI

Ναι, κι οι Αλβανοί έχουν καρδιά. Και συχνά πολύ αγνότερη από πολλούς άλλους λαούς που την έχασαν στη στροφή του δρόμου της εξέλιξης...

Σ' ένα σταυροδρόμι της επιστροφής πρέπει να χωρίσουμε με τον εξαδελφο της συζύγου μου Λίλλης. Η Σκόδρα με την Memaliaj βρίσκονται σε εκ διαμέτρου αντίθετη κατεύθυνση, πρέπει λοιπόν μαζί με τον Αριστοτέλη να βρούμε ένα ταξί. Μία mercedes σταματάει μπροστά μας. Ο οδηγός βγαίνει και μας χαιρετάει: «Κυρία καθηγήτρια, - λέει -, σας είδα και κατάλαβα ότι πάτε στη Memaliaj, εγώ έχω ταξί».

Ρωτάμε: «Πόσο θα στοιχίσει», γιατί τα αυτοσχέδια ταξί δεν έχουν ρολόγια. «Θα αστιεύεστε! - μας απαντάει -. Για την καθηγήτρια δεν στοιχίζει τίποτε!»

Ήταν μαθητής της συζύγου μου. Διαθέτει τη βάρδιά του, τα καύσιμά του, τα χρήματα που θα δώσει στους αστυνομικούς «για να πιουν μια μπύρα» στα διόδια, γιατί νιώθει ευγνωμοσύνη, απέναντι σ' αυτήν που τον έμαθε παλιότερα πόσο κάνουν ένα και ένα. Εγώ, νιώθω να ντρέπομαι! Ντρέπομαι που με οδηγεί ένας Αλβανός αφιλοκερδώς, όταν οι δικοί μου οι πατριώτες "τσουβα-

λιάζουν" σαν ζώα τους συμπατριώτες του, απλά και μόνο επειδή είναι Αλβανοί και δεν έχουν άδεια παραμονής απλά και μόνο γιατί η Κυβέρνησή μας τους ανοίγει από τη μια την πόρτα κι από την άλλη ουρλιάζει: «**Είναι Αλβανός, συλλάβετέ τον!**» Απλά και μόνο επειδή είναι Αλβανοί και η Κυβέρνηση Μπερίσα δεν άφησε τον Αρχιεπίσκοπο να τον δει οφθαλμολόγος στην Ελλάδα! *Τριτοκοσμικές ιστορίες πασπαλισμένες με ελληνικό αλατοπίπερο...*

Θα μείνουμε μian ακόμη ημέρα στην Memaliaj. Ο χρόνος περνά πολύ γρήγορα, ιδιαίτερα όταν περνάς καλά και μαθαίνεις πολλά. Όταν γνωρίζεις την φύση με τον πλούτο της και τις ανθρώπινες ψυχές. Έχουμε να δούμε πολλούς ανθρώπους ακόμη. Εγκαταλείψαμε κι άλλους πολλούς που θέλησαν να μας φιλοξενήσουν σε όλη την Αλβανία. Κι εδώ, είναι πια πολύ μικρός ο χρόνος που διαθέτουμε και συνεχώς στενεύει γύρω μας. Την τελευταία βραδιά, πρέπει να μείνουμε με τους γονείς και τα αδέρφια της συζύγου μου. Οι δύο μέρες όλες κι όλες που μας απομένουν πρέπει να μοιραστούν σε πολλούς.

Την προτελευταία βραδιά, κρατάμε για να πάμε στο Δήμαρχο της Memaliaj τον **Reshat Salaj**. Είναι ένας ψηλός, εύσωμος άντρας, καθηγητής της Ιστορίας και της Γεωγραφίας. Η γυναίκα του είναι επίσης καθηγήτρια στα ίδια μαθήματα. Έχουν δύο παιδιά, ένα αγόρι και ένα κορίτσι. Συζητάμε για πολλή ώρα. Μιλάμε για την Αλβανία και την Ελλάδα. Για τις σχέσεις και τις συγγενιές τους. Για τους λαούς και τους ανθρώπους τους. Γνωρίζει έναν καθηγητή στα Ιωάννινα. Έχει έρθει και ο ίδιος στην Ελλάδα. Δεν κρύβει τη συμπάθειά του για τον ελληνικό λαό. Εκδηλώνω την συμπάθειά μου για τον αλβανικό. Γιατί αυτοί οι δυο λαοί να είναι τόσο κοντά, να είναι τόσο δεμένοι μέσα από τους αιώνες και σήμερα να βρίσκονται τόσο χωρισμένοι; Με ρωτάει, όπως και τόσοι άλλοι με ρώτησαν στην Αλβανία: «*Ποιά είναι η εντύπωση των Ελλήνων για τους Αλβανούς;*» Ποιά να είναι; Πολλοί τους αγαπούν, ανοίγουν τα σπίτια τους και τις καρδιές τους. Το Κράτος, τους κρατά σε... καραντίνα. Τα Μαζικά Μέσα Ενημέρωσης μιλούν σκληρά γι' αυτούς. Η πολιτική σκοπιμότητα τους στήνει στα τρία μέτρα!... Με κοιτάει με συμπάθεια. Έχει βαλθεί να πιούμε πολύ ρακί αυτό το βράδυ. «*Και η δική σας γνώμη, για τους Αλβανούς;*» με ρωτάει. Του αναλύω τις απόψεις μου για τους Αλβανούς που γνώρισα στην Ελλάδα. Για την διαβίωσή τους και τη συμπεριφορά τους στη χώρα μας. Για τη συμπεριφορά της χώρας μου απέναντί τους. Για τους φιλικούς δεσμούς που δημιουργούν

με τους Έλληνες. Για τη λύπη όσων τους γνωρίζουν από κοντά να βλέπουν να τους μεταχειρίζονται σαν ζώα. Αλλά και για την ευθύνη των ίδιων των Αλβανών που δεν προσπαθούν να απομονώσουν κάποιες κακές περιπτώσεις που όσο μεμονωμένες και αν είναι προβάλλονται ιδιαίτερα και με μελανά χρώματα. Φταίει ακόμη η πολιτική διπλωματία, φταίει πάνω απ' όλα η σκληρή πραγματικότητα να σου έχουν ανοίξει τα σύνορα, να σε έχουν αφήσει χωρίς δουλειά, να σου ζητούν να πληρώσεις μια "βίζα" για να στην σχίσουνε μετά, να πεινάνε η γυναίκα σου και τα παιδιά σου...

Ο συνομιλητής μου εξακολουθεί να με ρωτά: «Και τώρα που γνωρίσατε την Αλβανία και τους Αλβανούς στη χώρα τους, ποιά είναι η άποψή σας;» Του την λέω. Λέω την αλήθεια. Μιλώ για τη συγκίνηση που ένιωσα από την αυθόρμητη φιλοξενία, για τους καλόκαρδους ανθρώπους, για την πίστη τους ακόμη στα πατροπαράδοτα και ηθικά. Για τον αγώνα και την αγωνία τους να επιβιώσουν σαν χώρα μέσα σ' ένα κόσμο - "ελεύθερο" κόσμο -, τόσο αφιλόξενο. Ο Δήμαρχος της Memaliaj, ο Reshat Salaj με κοιτάζει και μου λέει: «Αυτά που μου είπατε, μπορείτε να τα πείτε όταν γυρίσετε στην Ελλάδα, στους άλλους Έλληνες; Να μιλήσετε για την Αλβανία έτσι όπως νιώσατε εσείς;» Του το υπόσχομαι. «Ήταν στις καρδιές μου!», - του λέω, και συνεχίζω: «Ήδη έχω ξεκινήσει να γράφω ένα μικρό οδοιπορικό, που σκέπτομαι και να εκδοθεί!»...

Από το Δήμαρχο της Memaliaj, κρατώ στο σπίτι μου, κρεμασμένο σ' έναν τοίχο δίπλα στην είσοδο, ένα αλβανικό χειροποίητο φλασκί. Είναι σαν να καλοσωρίζει χωρίς να ξεχωρίζει Αλβανούς και Έλληνες που έχουν πάντα θέση στο σπίτι μου και στην καρδιά μου. Άλλωστε, ποτέ δεν έκρυψα πως η καταγωγή μου χάνεται στα βάθη της αρβανητιάς. Δεν αρνούμαι τις ρίζες μου. Στα Τίρανα μου είπαν ότι το όνομα Κουμπάτης (**Kubati**)* δεν είναι καθόλου άγνωστο. Ξέρω όμως πολλούς στην Ελλάδα που θεωρούν υποτιμητικό σήμερα να λένε ότι είναι Αρβανίτες. Λες και η γη είναι για τον καθένα ξέχωρη κι έχει σημάδια ντροπής!... Ντροπή, νιώθουν οι άνθρωποι αυτοί που νιώθουν άφιλοι με τη συνείδησή τους!...

* Υπάρχει στα Τίρανα τοποθεσία όπου κυριαρχεί το επίθετο αυτό και ο Ali Kubati, ήταν ένας εκ των επιφανών.

XXII

Στις πέντε η ώρα το πρωί, ξεκινάμε με τον Οδυσσέα για την Κακαβιά. Η αντίστροφη πορεία αρχίζει. Τεπελένι, Αργυρόκαστρο, στα δεξιά ο ανήφορος για τους Αγίους Σαράντα. Η ημέρα χαράζει αργά, χλωμή, συννεφιασμένη. Στο πρώτο χάραμα διακρίνεις απαλά νέφη να κατεβαίνουν και να φιλάνε τη γη. Κάποια άλλα κατεβαίνουν μέχρι το ποτάμι. Μένουμε αμίλητοι. Ακούμε τα τραγούδια του τελευταίου φεστιβάλ: «Simfonia ime». Νιώθω μια απέραντη θλίψη μέσα μου. Γνώρισα νέα μέρη, αγάπησα άλλους, νέους στη ζωή μου ανθρώπους. Δέθηκα με το χώρο και τους ανθρώπους του στις έστω τόσο λίγες αυτές ημέρες. Ξέρω πως θα γυρίσω ξανά. Ξέρω ακόμη πως μια μέρα, σύντομα ίσως, θ' ανοίξουνε τα σύνορα κι οι Αλβανοί θα πάνε να κλέβουν στη χώρα μου γιατί θα μπορούνε να δουλεύουν ελεύθερα και θα 'χουν να φάνε. Ξέρω πως η Αλβανία ψάχνει και σιγά - σιγά βρρίσκει το δρόμο της.

Στην Κακαβιά, το πλήθος των Αλβανών μεταναστών συνοθείται στα κάγκελα που χωρίζουν τις δύο χώρες. Φοβούνται. Μήπως τους σκίσουνε τις άδειες (από το Αλλοδαπών) που τους έχουν δώσει να πάνε στην πατρίδα τους και να γυρίσουν στην Ελλάδα. Έχουν ήδη σκίσει πολλές. Όπως άλλωστε και "νόμιμες" κι ακριβοπληρωμένες "βίζες". Στις 16 Φεβρουαρίου 1996, διαβάζω στην «Απογευματινή» και μεταφέρω εδώ... φωτογραφικά:

«Έρευνα για τις μεταθέσεις με... ταρίφα (16/2/96)

ΚΕΦΑΛΙΑ αναμένεται να πέσουν στην Αστυνομία, με τις σκανδαλώδεις έναντι αδράς αμοιβής, μεταθέσεις αστυνομικών σε προξενεία και πρεσβείες στο εξωτερικό. Την υπόθεση χειρίζεται ο εισαγγελέας Γ. Γεράκης, ο οποίος έχει στα χέρια του αρκετούς φακέλους με σκανδαλώδεις μεταθέσεις, από τον Ιανουάριο του 1994. Η «Α» στις 26 Απριλίου 1995, είχε αποκαλύψει ότι "η μετάθεση πάει με ταρίφα" (οι μεταθέσεις υπογράφονταν μόνο από τον αρχηγό της ΕΛΑΣ, Μ. Χουρδάκη), χωρίς, βέβαια, να διαψευσθεί για ένα τόσο σοβαρό θέμα ηθικών αρχών.

Σύμφωνα με πληροφορίες, η... ταρίφα για μετάθεση ανάλογα με την ήπειρο και τη χώρα έφθανε και τις 500.000 δραχμές.

Λαμβανόταν υπόψη μόνο το βαλάντιο των αιτούντων!... Πρέπει να σημειωθεί ότι πριν από δύο μήνες αποτάχθηκαν από το Σώμα δύο αστυνομικοί, οι οποίοι είχαν συλληφθεί στη Σαουδική Αραβία για λαθρεμπόριο οινοπνευματωδών ποτών.

Πρόκειται για τους αρχιφύλακες Δ. Κουτσούνη και Π. Κωστόπουλο.

Νάσος Νικολαΐδης»

Και από την εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ» το πιο κάτω σχόλιο:

«Το εμπόριο της βίζας

Τί γίνεται τελικά με τις δεκάδες καταγγελίες που υπάρχουν, ότι σε ελληνικές πρεσβείες του εξωτερικού οργιάζει το εμπόριο βίζας, με ευθύνη και των αντίστοιχων διπλωματικών Αρχών;

Η στάση του Υπουργείου Εξωτερικών έχει δημιουργήσει πολλά ερωτηματικά καθώς αρνείται μέχρι στιγμής ακόμη και να ανακοινώσει εάν έχει διαταχθεί ένορκη διοικητική εξέταση για συγκεκριμένες καταγγελίες (πρεσβείες: Ρωσίας, Ρουμανίας, Αλβανίας, Αιθιοπίας κλπ.).

Για το θέμα των θεωρήσεων, πάντως, που έχει καταστήσει πληγή για το Υπουργείο Εξωτερικών και πηγή πλουτισμού για κάποιους διπλωμάτες, η πολιτική ηγεσία του Υπουργείου μελετά, σύμφωνα με πληροφορίες, ρυθμίσεις οι οποίες θα αποτρέψουν μελλοντικά την ύπαρξη τέτοιων φαινομένων.

Αρκεί, βεβαίως, η ρύθμιση αυτή να μη συνεπάγεται και παραγραφή των αδικημάτων που έχουν τελεστεί...».

Κι οι Αλβανοί έχουν πικρές εμπειρίες από την ελληνική Αστυνομία στη χώρα τους. Το εξέθεσα και σε υφυπουργό, ο οποίος μου ανέλυσε την αποψή του: «άρες... μάρες... κουκουνάρες...». Ούτε όμως και στις επανειλημμένες δημοσιεύσεις έχουν καταδεχθεί (έχουν... απαξιώσει!) να απαντήσουν οι αρμόδιοι.

Η Αλβανία μένει πίσω μας. Η πρώτη επαφή με την Ελλάδα, ο έλεγχος διαβατηρίων. Δεν αρέσει έτσι όπως έγινε από τον αστυνομικό στον έφεδρο αξιωματικό του φυλακίου. Ρίχνει μερικές Παναγίες, κατεβάζει Χριστούς και καντήλια... Ε, καταλαβαίνω, πια για τα καλά ότι είμαι σε ελληνικό έδαφος και αυτός ο έφεδρος απέναντί μου είναι ελληνόπουλο γνήσιο που υπηρετεί τη μαμά-Ελλάδα με όπλα και... λιβάνια!

Όταν επιστρέφεις στην Ελλάδα από τη Γαλλία, νιώθεις μειωμένος σε πολλά σημεία. Νιώθεις ότι η Ελλάδα είναι πολύ πίσω, ότι θέλεις χιλιόμετρα να φτάσεις την πρόοδο και τον πολιτισμό. Επιστρέφοντας από την Αλβανία, νιώθεις πόσο πιο πίσω είναι σήμερα η χώρα αυτή, ακόμη πιο πίσω κι από την Ελλάδα... Όμως, μέσα σου νιώθεις ένα σφίξιμο συγκίνησης σαν σκέπτεσαι ότι κά-

ποια στιγμή η Αλβανία θα υπερκαλύψει τις αποστάσεις. Θα τις υπερκαλύψει μάλιστα πολύ γρήγορα. Σήμερα οι συνθήκες για την πρόοδο μιας χώρας, είναι διαφορετικές απ' ό,τι παλαιότερα. Η Αλβανία, με σωστούς και έξυπνους ελιγμούς, προσελκύει το ενδιαφέρον των προηγμένων χωρών. Ένας ουρανοξύστης σήμερα δεν στήνεται με έναν όροφο κάθε δεκαετία, αλλά αυτόματα! Η Αλβανία θα αλλάξει πρόσωπο πριν προλάβει να συνειδητοποιήσει πώς. Κι εκεί είναι που νιώθεις άσχημα. Γιατί την αλλαγή δεν την φέρνει ομαλά ο χρόνος, δεν την φέρνει μέρα με τη μέρα η φυσιολογική εξέλιξη των πραγμάτων. Κι αυτή η απότομη αλλαγή θα αφήσει πολλά κενά πίσω της. Τέτοια κενά που θ' αποτελέσουν επικίνδυνες παγίδες... Ανάμεσα σ' όλα, φοβάσαι για την παράδοση που είναι η ηθική υπόσταση της ανθρωπιάς... Σε λίγα χρόνια, ο ταξιδιώτης στη χώρα αυτή, θα βρίσκει ανοιχτές αγκαλιές να τον οδηγούν στις ψυχές των ανθρώπων; Τι θα είναι τότε ο άνθρωπος; Θα μένει δεμένος στα ήθη και τα έθιμα, μέσα στην οικογένεια που είναι η ζωοδότρα πνοή της ζωής; Ήδη, κάτι δεν κινείται φυσιολογικά στη χώρα. Τα ναρκωτικά, το Aids, το λαθρεμπόριο, ανθούν... Ο εικοσιπέντε αιώνας "πολιτισμός" της Ευρώπης, βρήκε ξαφνικά ορθάνοιχτες τις πόρτες της Αλβανίας και μπήκε με ορμή σαν κύμα που σαρώνει τα πάντα στο πέρασμά του.

Όμως, δεν αφήνω την Αλβανία πίσω μου απαισιόδοξα. Μαζί με το σφίξιμο στην ψυχή, νιώθω και μια παράξενη, μια άμετρη θα μπορούσα να πω αισιοδοξία για τη χώρα αυτή. Αυτοί που σήμερα γνώρισαν δεμένους στην οικογένεια και στην παράδοση, θ' αφήσουν πίσω τη δική τους φύτρα. Και το καλό, πάντα επικρατεί.

Η πρωινή ομίχλη καθώς εγκαταλείπουμε - εγκαταλείπουμε; - την Αλβανία συνεχίζει να βρίσκεται χαμηλά και σιγά - σιγά να την καλύπτει πίσω μας. Στις καρδιές μας όμως μένει ζωντανή και φωτεινή. Δεν είναι γιατί θα μεταφράσουν ένα βιβλίο μου, δεν είναι γιατί μου πήραν συνεντεύξεις, δεν είναι γιατί δημοσίευσαν κάποια ποιήματά μου, δεν είναι γιατί η γυναίκα μου Λίλλη, γεννήθηκε σ' αυτή τη χώρα, δεν είναι γιατί οι νέοι φίλοι μου, άνοιξαν τις αγκαλιές τους και μ' έκλεισαν μέσα... Είναι γιατί η χώρα αυτή κάπου μ' αγγίζει βαθειά μέσα μου. Εγραφα ένα ποίημα γι' αυτήν κι έτσι ακριβώς αισθάνομαι:

Shqipëria*

Διέσχισα τα λειβάδια σου, διέσχισα τα βουνά σου...
 Γνώρισα τα εδάφη σου, τα ποτάμια σου,
 Θαύμασα τη φύση που σε περιζώνει,
 τις γαλάζιες θάλασσες που ζωγραφίζουν δαντέλλες,
 τους γκρεμούς, τους καταρράκτες, τα ποτάμια,
 τους μεγάλους αγρούς, τους θάμνους, τα έλη
 και τον ουρανό σου που σκεπάζει τον σφριγηλό
 και υπερήφανο λαό σου!

Αλβανία,

ήξερα λίγα για την ιστορία σου,
 ήξερα λίγα για το λαό σου...

Περπάτησα πάνω στις ρούγες, μέσα στους δρόμους σου,
 Έζησα μέσα στα σπίτια του λαού σου,
 Γνώρισα τα έθιμα που ο χρόνος χάραξε.
 Ένωσα τις χαρές σου, τους πόνους σου, τις χάρες σου,
 την αγωνία μιας χώρας που μοιάζει στη χώρα μου,
 το τρέμουλο των γονίμων χωμάτων σου,
 την αναγγελία της ζωής που προβάλλει απ' τα σπλάχνα σου.

Αλβανία,

ήξερα λίγα για τα χώματά σου,
 ήξερα λίγα για τις φλέβες σου.

Άκουσα το φλύαρο τραγούδι των περιπλανομένων πουλιών σου,
 Άκουσα τον ψίθυρο της ζωής στα φυλλώματα,
 την ουράνια συμφωνία των γήινων ρυακιών σου,
 τον άνεμο που μεταφέρει την ελπίδα στο λαό σου,
 που αναπνέει τον αέρα της ελευθερίας.
 Άκουσα όλα τα μυστικά μέρα και νύχτα
 της φύσης που σε αγκαλιάζει.

* Το ποίημα το έγραψα στα γαλλικά. Μεταφράστηκε από τον Asqeri Muçohima και δημοσιεύθηκε στις εφημερίδες "Java" και "Terelëna".

Αλβανία,

Ήξερα λίγα από τη μουσική σου,
ήξερα λίγα από τις ωδές σου...

Είδα τους αγρούς σου, τις πόλεις σου, τα χωριά σου,
Είδα τις λίμνες σου, τους κήπους σου, τα δρομάκια σου.
Κοίταξα τα αστέρια σου για νύχτες ολάκερες
διακρίνοντας το μέλλον σου στον θόλο του ουρανού,
αναζητώντας το μέλλον σου σε γαλακτικούς δρόμους...

Και κοίταξα ακόμη κατάματα τα μάτια των γιών σου και των
κοριτσιών σου,
που εκφράζουν την αλήθεια, την τιμιότητα και την "besa".*

Αλβανία,

ήξερα λίγα για το λαό σου,
ήξερα λίγα για την ψυχή σου...

Περπάτησα λοιπόν, έτρεξα, είδα πολλά,
μίλησα, άκουσα, σκέφτηκα,
τραγούδησα τα τραγούδια σου της θλίψης και της χαράς,
Χόρευα στο ρυθμό της καρδιάς σου,
έκανα δικά μου τα προβλήματά σου, σκέφτηκα πάνω σ' αυτά,
ρίγησα από χαρά, έκκλαψα από πόνο, έφαγα το " buke" **σου και
ήπια το " uje" **σου.

Αλβανία,

είμαι βέβαιος πως σε αγαπώ...

Tiranë 22 Janvier*** 1996

* Αλβανικά μέσα στο κείμενο, η γνωστή και στην Ελλάδα "μπέσα".

** Αλβανικά μέσα στο κείμενο, το ψωμί και το νερό.

*** Γαλλικά μέσα στο κείμενο.

Shqipëri

Male e lëndina kapërceva
 Pashë tokën tënde, lumenjtë e tu
 dhe natyrën admirova
 Pashë detrat blu që pikturojnë dantella
 greminat, kataraktet, lumenjte
 fushat e mëdha, gëmushat e ullishtet
 dhe qiellin që si çati mbron krenarin e të fortin Popullin tënd

Shqipëri

Pak dija për historinë tënde
 për Popullin tënd pak dija...

Në rrugët dhe rrugicat e tua shkela
 në shtëpitë e Popullit tënd jetova...
 Njoha zakonet që koha gdhëndi
 ndjeva gëzimet, dhimbjet dhe virtytet e tua
 përpjekjen e nje vëndi që i ngjan vëndit tim
 ndjeva drithmën e tokave të tua pjellore
 thirrjen e jetës që buron nga zemra jote dëgjova

Shqipëri

Pak dija për kultën tënde
 për danarët e tu pak dija

Këngën fjalëshumë të zogjve endacakë
 dhe murmuritjen e jetës në gjethet e saj dëgjova
 simfoninë qiellore të përrenjve dhe
 shushurimën e erës që sjell shpresën te populli yt
 që thith tashmë ajrin e lirisë,
 dëgjova të Gjitha të fshetat
 e natyrës që të mban në gjë ditë-nate dëgjova

Shqipëri

Dija pak për muzikën tënde
 dhe për odet e tua pak dija...

Pashë fushat, qytetet e fshatrat e tua

*pashë liqenet, kopshtet dhe rrugicat e tua
yjet netë të tëra vështrova
ndërsa shqova të ardhmen në kupolëri qiellore
dhe në hapësirat kozmike të ardhmen tënde shqova
dhe lexova drejt në sytë e bijve e të bijave të tu
të vërtetën, nderin dhe "Besën"**

Shqipëri

*Pak dija për Popullin tënd
për shpirtin tënd pak dija
folë, dëgjova, në men dime rashë
këngët e tua të dëshpërimit dhe të gëzimit
këndova*

*Me ritmin e zëmrës tënde kërcëva
në brengat dhe hallet e tua u futa
Nga gëzimi u drodha, lot nga dhimbja derdha
bukën tënde hëngra
ujin tënd piva*

Shqipëri

Po, jam, sigurt që të dua

Tiranë, 22 Janvier* 1996

Përktheu nga greqishtia: Mimoza Dino

---

* Shqip brenda në tekst.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Θα ήταν παράλογο να προσπαθούσα να εισχωρήσω στις πολιτικές σκοπιμότητες που χωρίζουν δύο γείτονες χώρες (Ελλάδα - Αλβανία), και φτάνουν σε σημείο παράλογου ρατσισμού, όταν στην χώρα μας από την μία εκμεταλευόμαστε την ανάγκη των Αλβανών για εργασία και από την άλλη μιλάμε τόσο άσχημα γι' αυτούς και τους περιγράφουμε σαν ληστές και εγκληματίες συλλήβδην, αγνοώντας - σκόπιμα; - την άλλη πλευρά του λόφου, στην οποία υπάρχουν, ζουν και δημιουργούν οι άλλοι Αλβανοί, αυτοί που μοχθούν για την διατήρηση των ηθικών αξιών, της ανάπτυξης του Πνεύματος και της ενατένισης ενός καλύτερου κόσμου. Τα Μαζικά Μέσα Ενημέρωσης στη χώρα μας, έχουν δώσει ιδιαίτερη έμφαση σ' ό,τι κακό μπορεί να κάνουν οι Αλβανοί στην Ελλάδα και ποτέ σε ένα καλό, έστω και τυχαίο! Κάθε... παρατιμονιά των Αλβανών, γνωρίζει την κατακραυγή των ΜΜΕ και τους πηχιαίους τίτλους των εφημερίδων. Για παράδειγμα, διαβάζω στις εφημερίδες «Απογευματινή» και «Ελευθεροτυπία» στις 18 Μαρτίου 1996. Στην πρώτη τίτλος: «Πιάστηκε 15χρονος ληστής». Στη δεύτερη: «Τον μαχαίρωσε για μια χούφτα χιλιάρικα». Αν επρόκειτο για Αλβανό, η λέξη «Αλβανός» θα είχε περιοπτον θέσιν στον τίτλο. Όμως επρόκειτο για νεαρό από την Τασκένδη, και η πρώτη εφημερίδα απλά ανέφερε στα ψιλά την καταγωγή του, ενώ η δεύτερη καθόλου. Τυχαία, διαβάζω στην «Ελευθεροτυπία» της 29ης Φεβρουαρίου 1996, τα εξής:

«Και... εξαγωγές κλεμμένων Ι.Χ. από τη βουλγαρική μαφία.

Θεσσαλονίκη

Την «ΚΟΤΑ που κάνει χρυσά αυγά» ανακάλυψε στη Θεσσαλονίκη η βουλγαρική μαφία, που τον τελευταίο χρόνο «έστησε» μεγάλο κύκλωμα κλοπής και λαθραίας εξαγωγής πολυτελών αυτοκινήτων, όπως προέκυψε από τη σύλληψη τριών μεσαίων στελεχών» της οργάνωσης.

Οι δύο μεγαλύτερες οργανώσεις του εγκλήματος στη γειτονική χώρα, η «Sic» και η «Vip's 2», χώρισαν μάλιστα και... την αγορά, αφού η πρώτη ειδικεύεται στην κλοπή των «Μερσεντές» και η δεύτερη σε αυτοκίνητα μάρκας BMW.

Όπως ανακοινώθηκε χθες από την Ασφάλεια, περίπου 70 με 80

αυτοκίνητα εκλάπησαν τους τελευταίους μήνες στη Θεσσαλονίκη και στη συνέχεια "εξήχθησαν" με πλαστές πινακίδες μέσω του Προμαχώνα και των Ευζώνων στη Βουλγαρία. Τα κλεμμένα αυτοκίνητα που ήταν εφοδιασμένα με πλαστά έγγραφα μετέφεραν στη Βουλγαρία "οδηγοί - βαποράκια". Τρία από τα μέλη του κυκλώματος συνελήφθησαν ύστερα από καταγγελίες ιδιωτών στην Ασφάλεια ότι «κινούνται ύποπτα στις ανατολικές συνοικίες». Πρόκειται για τους Γκεόργκι Σπέντκοφ, 23 χρόνων, Κιρίλ Κονσταντίνοφ, 29 χρόνων, και Μπόλις Βασίλιεφ, 26 χρόνων».

Οι Βούλγαροι ωστόσο, που διαθέτουν «βίζα» δεν είναι αποδιοπομπαίοι για τους Έλληνες και ουδείς τους φοβάται. Οι Αλβανοί δεν έχουν "βίζα". Έρχονται σκαστά στη χώρα μας και διαβάζω πάλι, στην «Απογευματινή» στις 25 Ιανουαρίου 1996:

«Πνίγηκαν 2 Αλβανοί φυγάδες

Ιωάννινα

Δυο ακόμα Αλβανοί πνίγηκαν στον ποταμό Καλαμά στην προσπάθειά τους να τον διασχίσουν για να μπουν στην Ελλάδα.

Κοντά στη γέφυρα Ραϊτού Θεσπρωτίας παρασύρθηκε προχθές από τα παγωμένα νερά του ποταμού και εξαφανίστηκε ο Νίκο Αλίε, 23 χρόνων από το χωριό Γκόριτσα Αυλώνας όπως ανέφεραν στην Αστυνομία δύο συμπατριώτες του που ήταν μαζί του...

Λίγο αργότερα είχε την ίδια τύχη με τον Αλίε, ο συμπατριώτης του Αντρέα Μαλάι 27 χρόνων από το Κίτε Αλβανίας».

Κι αλλού

«Απογευματινή» στις 22 Μαρτίου 1996:

«Εξαρθρώθηκε βαλκανική σπείρα διακίνησης ναρκωτικών

Με την καθοδήγηση Τούρκου επιχειρηματία και τις πολύτιμες υπηρεσίες που προσέφεραν ένας Ρουμάνος κρατούμενος στις φυλακές Κορυδαλλού και ένας Έλληνας*, ο οποίος βρίσκεται καθηλωμένος σε αναπηρική καρέκλα ύστερα από τροχαίο ατύχημα, βαλκανική σπείρα διακινούσε μεγάλες ποσότητες ηρωΐνης στην Ελλάδα.

Η σπείρα που αποτελούσαν τουλάχιστον 13 άτομα, μετέφερε μεγάλες ποσότητες ηρωΐνης από την Τουρκία στο Βουκουρέστι και στη συνέχεια έφερνε τα ναρκωτικά στην Ελλάδα, μέσω Βουλγαρίας. Σύμφωνα με τους αστυνομικούς της Ασφάλειας, τους τελευταίους

* Αλήθεια, πότε θα μελετήσει το Υπουργείο μας Δημόσιας Τάξεως τον καταλυτικό ρόλο των Ελλήνων απατεώνων στα "αλβανικά κόλπα", επί του εδάφους μας;

18 μήνες οι δράστες κατάφεραν να περάσουν στη χώρα μας συνολικά 23 κιλά ηρωΐνης και έριξαν στην αγορά τα 18,5 κιλά.

Κατά την επιχείρηση των αστυνομικών, συνελήφθησαν τέσσερα μέλη της σπείρας και βρέθηκαν 4,5 κιλά ηρωΐνης.

Εγκέφαλος της σπείρας ήταν ο Τούρκος επιχειρηματίας, Νάιφ Ντούρακ, 52 χρόνων και στενή του συνεργάτης η Ρουμάνα Μαρία Ταμίτα, 48 χρόνων, η οποία και συνελήφθη.

Εκτός των 4,5 κιλών ηρωΐνης, στην κατοχή των συλληφθέντων βρέθηκαν πιστόλια, περιστροφά, και σφαίρες καθώς και 2.745.000 δραχμές».

Ποιός όμως επιτρέπει μία τέτοια κατάσταση; Και κατά πόσον μόνον οι Αλβανοί κλέβουν και σκοτώνουν Έλληνες; Ενδεικτικά είναι τα πιο κάτω δημοσιεύματα:

«Με πρόσχημα τον έλεγχο, πήγαν 23χρονο στον Άγιο Στέφανο και του άρπαξαν 780.000 δρχ.»

Λήστεψαν Αλβανό οι... αστυφύλακες

Στην πιο... κατάλληλη εποχή για την εικόνα της Αστυνομίας στην κοινή γνώμη, ήρθε η χθεσινή αποκάλυψη ότι δύο αστυφύλακες με προκάλυψη την εξουσία της ιδιότητάς τους λήστεψαν έναν Αλβανό, κατόπιν μαλιστα σχεδίου. Τέθηκαν σε διαθεσιμότητα, ενώ οι ανώτεροί τους πιστεύουν ότι δεν ήταν η πρώτη τους φορά».

«Εκτέλεσε νεαρό Αλβανό για ένα ποδήλατο...»

Θεσσαλονίκη

Το αίμα ανέβηκε στο κεφάλι του 44χρονου γεωργοκτηνοτρόφου Θεόδωρου Ζανέκα, από την Καρίτσα Πιερίας, όταν χθες το πρωί, ο 16χρονος γιος του, Κώστας, του διηγήθηκε πως ο Αλβανός λαθρομετανάστης τον χτύπησε στο πρόσωπο και στη συνέχεια του έκλεψε το ποδήλατο. Εξοργισμένος και οπλισμένος με κυνηγετική καρραμπίνα, ο Ζανέκας κατευθύνθηκε στην αγροτική περιοχή "Τρία Μάρμαρα", στα όρια της κοινότητας όπου διέμενε σε εγκαταλελειμμένη αγροικία ο 18χρονος Αλβανός Σάμιρ Ραμπία, από το Ελμπασάν. Όταν τον συνάντησε από απόσταση τεσσάρων μέτρων, τον πυροβόλησε στο κεφάλι. Τα σκάγια βρήκαν τον άτυχο λαθρομετανάστη στη δεξιά μετωπική χώρα, με αποτέλεσμα να τον τραυματίσουν θανάσιμα.

«Όταν το μάθαμε, πέσαμε από τα σύννεφα», είπε στην «Α», ο πρόεδρος της Κοινότητας Βασίλης Δαλαμήτρας, «δεν είχε δώσει ως τώρα καμιά αφορμή στους συγχωριανούς του».

Ο δράστης αμέσως μετά την πράξη του, κατέφυγε στους πρόποδες του Ολύμπου και αναζητείται από την Αστυνομία. «Εχουμε σοβαρό πρόβλημα με τους Αλβανούς», επισημαίνει ο κ. Δαλαμήτρας, «εκατοντάδες έρχονται σαν εποχιακοί εργάτες, αλλά παραμένουν. Δημιουργούν μεγάλο πρόβλημα, δεν τους θέλουμε πια».

- Στις 19.7.95 στο χωριό Κρύα Βρύση του Νομού Πέλλας, 57χρονος αγρότης πυροβολεί και σκοτώνει 23χρονο Αλβανό, γιατί έκλεβε λαχανικά από το περιβόλι του.
- Το Μάρτιο '95 σε διάφορες γειτονιές της Αθήνας (Γουδί, Κασαριανή) ομάδες άγνωστων νεαρών ξυλοκοπούν ανηλεώς και χωρίς λόγο ανυποψίαστους Αλβανούς.
- Στις 12.7.94 στην Κοζάνη ο γεωργός Κ. Παύλου συναντά στο χωράφι του ομάδα Αλβανών, πυροβολεί και σκοτώνει έναν από αυτούς και προβάλλει τη δικαιολογία πως... φοβήθηκε.
- Στις 22.4.93 υπάλληλοι του Δασαρχείου Ναουσας πυροβολούν δύο Αλβανούς που τους θεώρησαν ύποπτους για εμπρησμό.
- Στις 2.2.93 ανακαλύπτονται στην Πρέβεζα, σε αγρόκτημα, δύο πτώματα Αλβανών, τους οποίους εκτέλεσε ο εργοδότης τους επειδή... τους φοβόταν!

Η ανθολόγηση των περιστατικών αυτών είναι πρόχειρη και σχεδόν τυχαία. Αν ψάξει κανείς σε βάθος θα βρει μύρια όσα.

Στις 9 Μαρτίου 1996, ο Μορφωτικός Ακόλουθος της Πρεσβείας μας στα Τίρανα, «ξεσπάθωσε» και μάλιστα επί ελληνικού εδάφους κι εγώ αναδημοσιεύω από την εφημερίδα «**Ελευθεροτυπία**»: «Φοβερές καταγγελίες του μορφωτικού ακολούθου της ελληνικής Πρεσβείας στα Τίρανα για την ελληνική πολιτική και τους Βορειοηπειρώτες. Πρόκειται για τον Μορφωτικό Ακόλουθο που μου είπαν ότι έλειπε... ανελειπώς στην Ελλάδα. Ωστόσο οι απόψεις του εδώ, μετράνε...

«Νονός, η ηγεσία της ελληνικής μειονότητας

Ιωάννινα

της Αγνής Βραβορίτου

Εντονη πολιτική παρέμβαση, ιδιαίτερα αιχμηρή για τις ελληνοαλβανικές σχέσεις και εναντίον της ηγεσίας της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας έκανε χθες, κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου

στα Ιωάννινα, ο μορφωτικός ακόλουθος της ελληνικής Πρεσβείας στα Τίρανα Στέφανος Καραμούτσος.

Τη συνέντευξη έδινε ο πρύτανης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Δημ. Γλάρος, σχετικά με τη συνεργασία του ελληνικού ιδρύματος με το αντίστοιχο των Τιράνων. Σε κάποια στιγμή ο κ. Καραμούτσος πήρε μόνος του μικρόφωνο και... ξεσπάθωσε.

«Μετά από 40 χρόνια δικτατορίας στην Αλβανία η Ελλάδα - δεν μιλάω για κυβερνήσεις - επέλεξε και επένδυσε στην κυβέρνηση Μπερίσα. Αναγνωρίζουμε τι σημαίνει αυτό. Αλλά η Ελλάδα - γιατί πρέπει σ' αυτό τον τόπο να κάνουμε και αυτοκριτική - δεν είχε σαφή στρατηγική όσον αφορά τις σχέσεις της με την Αλβανία. Ενώ επένδυσε στην κυβέρνηση Μπερίσα, από την άλλη μεριά μηχανισμοί, οι οποίοι ήταν πάρα πολύ γνωστοί και είναι στην Ελλάδα, ενώ έπρεπε να προωθήσουν μια πολιτική καλών σχέσεων, οικονομικής και πολιτικής διείσδυσης, θα το πω ξεκάθαρα, είχαν σαν στόχο τα τανκς να περάσουν τον Γενούσιο ποταμό. Γιατί εγώ όταν πήγα στα Τίρανα, βρήκα ανθρώπους οι οποίοι περίμεναν τότε τα τανκς θα περάσουν τον Γενούσιο ποταμό. Καταλαβαίνετε τι σημαίνει αυτό. Δεν μπορεί από τη μια μεριά να επενδύουμε στην πολιτική Μπερίσα και από την άλλη να μιλάμε για αυτονομία και για κατάκτηση εδαφών. Και αυτό δεν έχει ειπωθεί ποτέ στην Ελλάδα.

Εχουμε κάνει ποτέ την αυτοκριτική μας, γιατί αυτή η εχθρότητα των Αλβανών απέναντι στην Ελλάδα; Εχουν γίνει τεράστια λάθη από την Ελλάδα, ελληνικά λάθη, τα οποία είχαν επιπτώσεις στη μειονότητα.

Αυτή τη στιγμή όμως δεν υπάρχει ελληνική μειονότητα στην Αλβανία, οπιαστικά για δύο λόγους:

Πρώτον, υπήρχε μια απαράδεκτη πολιτική από την Ελλάδα, γιατί δεν είχε στρατηγική τι ήθελε στην Αλβανία και δεύτερον γιατί υπάρχει μια άθλια πολιτική ηγεσία που εκπροσωπεί τον Ελληνισμό της Αλβανίας και η οποία ενδιαφέρεται μόνο για το πώς θα διώξει τον ελληνισμό από κει, ενώ ασχολείται μόνο με τα προσωπικά της συμφέροντα και η οποία αποτελεί τον νονό της ηγεσίας του Ελληνισμού στην Αλβανία, μέσα από κυκλώματα για βίζες. Αυτά τα καταγγέλλω όχι μόνον ως μορφωτικός ακόλουθος, αλλά και ως Έλληνας πολίτης».

Απαντώντας στην ερώτηση τι ακριβώς εννοεί με τη φράση του ότι «Η Ελλάδα επένδυσε στην κυβέρνηση Μπερίσα», ο κ. Καραμούτσος απάντησε: «Ναι, αυτό έκανε και κάνει η Ελλάδα». Για το επικείμενο ταξίδι του Προέδρου της Δημοκρατίας στα Τίρανα, ο κ. Καραμούτσος τόνισε ότι θα είναι θετικά τα αποτελέσματα, σημειώνοντας ότι «δεν πρέπει να προσδιορίζουμε την εξωτερική μας πολιτική από τις πολιτικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε

χώρα. Η εξωτερική πολιτική έχει ένα εύρος και δεν μπορούν περιστασιακά γεγονότα, όπως οι εκλογές στην Αλβανία, να παίζουν ανασταλτικό παράγοντα».

Για τους αμύητους οι καταγγελίες του Μορφωτικού Ακολουθού, δεν είναι ιδιαίτερα επεξηγηματικές. Όμως καταλαβαίνει καλά κανείς πως πίσω απ' όλα αυτά κρύβονται κάποιες άλλες πολιτικές διαστάσεις απ' αυτές που γνωρίζουμε εμείς οι πολλοί στις σχέσεις της χώρας μας με την Αλβανία. Οι προεκτάσεις των... απόκρυφων αυτών σχέσεων φτάνουν στον απλό λαό που «φοβάται» τους Αλβανούς (και **μη** «δώρα φέροντες») και τους καταδικάζει σαν πονηρούς, ληστές και εγκληματίες. Η ελληνική πραγματικότητα ωστόσο είναι αυτή και μόνον αυτή που δημιουργεί τα προβλήματα. Οι Αλβανοί είναι «ανεπιθύμητοι» στη χώρα μας αλλά μπορούν να μπαίνουν με ακριβοπληρωμένη «βίσα», να δουλεύουν αντί πινακίου φακής, να εξάγουν συνάλλαγμα, να πληρώνουν ασφάλιστρα στο ΙΚΑ (που συχνά κατακρατούν οι εργοδότες τους) αλλά να μην δικαιούνται ιατρικής και νοσοκομιακής περίθαλψης, να πεινούν, να αναγκάζονται να κλέβουν, να επιτρέπεται στα παιδιά τους να φοιτούν στα σχολεία, να διώχνουν τους γονείς τους όποτε θέλουν και στα Πανεπιστήμια αντί αδράς αμοιβής να τους διδάσκουν την ελληνική γλώσσα!

Ανάμεσα σ' αυτούς, είναι και οι «κατάδικοι» των αλβανικών φυλακών που ζήτησαν μια... καλύτερη τύχη στην Ελλάδα. Κανείς δεν φέρει αντίρρηση. Όμως και πάλι το ελληνικό κράτος είναι υπεύθυνο και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό που δεν έχει την δυνατότητα - ή μήπως δεν θέλει; - να απομονώσει τα τέτοια εγκληματικά στοιχεία. Κι εμείς, οι άνθρωποι. Παραθέτω από τις ελληνικές εφημερίδες μία είδηση (η υπογράμμιση δικιά μου):

«Αλβανοί καταδικάστηκαν για εμπόριο παιδιών

Τίρανα

Δύο Αλβανοί πολίτες καταδικάστηκαν χθες σε ισόβια και έξι συγκατηγορούμενοί τους σε 50 χρόνων κάθειρξη συνολικά, επειδή συμμετείχαν σε δίκτυο λαθρεμπορίου τριών παιδιών. Σύμφωνα με χθεσινά δημοσιεύματα των αλβανικών εφημερίδων, μεταξύ των καταδικασμένων από το δικαστήριο του Δυρραχίου είναι ένα ζευγάρι που πούλησε το τετράμηνο αγόρι και τη δίχρονη κόρη του, για σχεδόν 200 χιλιάδες δραχμές.

Συγκατηγορούμενοί τους κρίθηκαν ένοχοι για την απαγωγή και

πώληση με μικρότερο ακόμη τίμημα, τρίχρονου αγοριού. Κατά την ακροαματική διαδικασία αναφέρθηκε μάλιστα ότι τα **παιδιά πουλήθηκαν στην Ελλάδα».**

Από τις εφημερίδες της 22ας Φεβρουαρίου 1996 («Ελευθεροτυπία») σημειώνω:

«Ευρύτερη συμφωνία Βενιζέλου και Αλβανού υπουργού Δικαιοσύνης

Εξαγωγή Αλβανών κατάδικων

των Γιάννας Παπαδάκου - Βάνας Φωτοπούλου

Εβδομήντα ανήλικοι Αλβανοί κρατούμενοι μεταφέρονται εντός των ημερών από τις ελληνικές φυλακές στην Αλβανία, σε εφαρμογή σχετικής σύμβασης μεταξύ των δύο χωρών που υπογράφηκε το Μάιο του 1993, ενώ άμεσα θα προωθηθούν οι διαδικασίες και για τη μεταφορά των υπόλοιπων 600 Αλβανών πολιτών που κρατούνται συνολικά στη χώρα μας».

Μέχρι σήμερα, δεν γνωρίζω, αν οι... «διαδικασίες» εξετελέστησαν, οι κατάδικοι παραμένουν στη χώρα μας και εννίοτε εκτός των φυλακών της!

Από την άλλη πλευρά, διαβάζω στον «Ελεύθερο Τύπο» της 17ης Μαρτίου 1996.

«Απαράδεκτες παραχωρήσεις Πάγκαλου προς τα Τίρανα

Σύμφωνο... ντροπής με τον Μπερίσα

Του Γιώργου Χαρβαλιά

Σε απαράδεκτες παραχωρήσεις προς τα Τίρανα που ανοίγουν πλέον διάπλατα το δρόμο για θεσμοποίηση «αλβανικής μειονότητας» στην Ελλάδα, προχωρεί ο Θόδωρος Πάγκαλος, χρησιμοποιώντας μάλιστα ως «άλλοθι» την υπογραφή του προέδρου της Δημοκρατίας, Κωστή Στεφανόπουλου. Το «Σύμφωνο φιλίας και καλής γειτονίας» που παρά τις αρχικές αμφιταλαντεύσεις και αντίθετες εισηγήσεις Ελλήνων διπλωματών, θα υπογράψει την ερχόμενη Πέμπτη στα Τίρανα ο κ. Στεφανόπουλος, όχι μόνο αποτελεί απροκάλυπτο προεκλογικό δώρο στον Σαλί Μπερίσα, αλλά εμπεριέχει εθνικά επιλήψιμες φραστικές διατυπώσεις που προστέθηκαν κατόπιν αλβανικών απαιτήσεων.

Χαρακτηριστικό είναι ότι μια γενικόλογη αναφορά στην ελληνι-

κή μειονότητα υπάρχει μόνο στο προοίμιο και όχι στο κύριο μέρος της συμφωνίας, ενώ αντίθετα περιέχεται παράγραφος η οποία εκφράζει τη βούληση και των δύο χωρών για το σεβασμό των «μειονοτικών δικαιωμάτων», σύμφωνα με τις επιταγές της ΔΑΣΕ.

Ενδεικτικό επίσης της δυσανάλογης αναβάθμισης που δίνει στο ταξίδι η Αθήνα, στο πλαίσιο στήριξης, βέβαια, του Μπερίσα, είναι ότι την ελληνική αποστολή θα στελεχώνουν, εκτός από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον υπουργό Εξωτερικών, ο υπουργός Οικονομικών Αλέκος Παπαδόπουλος και ο υπουργός Παιδείας Γιώργος Παπανδρέου.

Το σχέδιο του συμφώνου που μέχρι την τελευταία στιγμή υφίστατο μικροαλλαγές, σύμφωνα με πληροφορίες του «Τ.τ.Κ.» όχι μόνο δεν κάνει αναφορά στην ύπαρξη ελληνικής μειονότητας, αλλά καταγράφει την παρουσία Αλβανών λαθρομεταναστών στην Ελλάδα.

Σύμφωνα μάλιστα με αλβανική απαίτηση που διατυπώθηκε στον Έλληνα πρέσβη στα Τίρανα Χρήστο Τσαλίκη, συζητείτο η προσθήκη παραγράφου που θα αναγνωρίζει την... «οικονομική και κοινωνική συμβολή των Αλβανών στην Ελλάδα»!

Από την πλευρά του ο κ. Παγκαλός έχει ξεκαθαρίσει ότι με προσωπική του πρωτοβουλία προωθεί στη Βουλή προς έγκριση νομοσχέδιο για τη νομιμοποίηση των Αλβανών λαθρομεταναστών στην Ελλάδα. Αυτό άλλωστε αποτελεί πάγιο αίτημα του Μπερίσα και αναμένεται να ενισχύσει σοβαρά την εκλογική επίδοση του κυβερνώντος Δημοκρατικού Κόματος έναντι της σοσιαλιστικής αντιπολίτευσης και της Ένωσης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που εκπροσωπεί την ελληνική μειονότητα.

Στην Αλβανία ο κ. Στεφανόπουλος πήρε όμως και υποσχέσεις, για ελληνικά σχολεία! Οι Βορειοηπειρώτες μάταια απ' την άλλη πλευρά περιμένουν βιβλία.

Ο Φιτίμ στην Ελλάδα, ήρθε να δουλέψει. Θέλει να πάει στο Πανεπιστήμιο. Είναι κιόλας εικοσιδύο χρόνων. Δούλεψε ένα χρόνο σ' ένα Pet-Shop. Τρεις μήνες τώρα είναι χωρίς δουλειά. Έχει αρχίσει να πεινάει. Μήπως η πείνα τον οδηγήσει κάπου αλλού; Αφού υπάρχει στην Ελλάδα μαζί με άλλους 300.000 συμπατριώτες του και θέλει να ζήσει τίμια, γιατί του το απαγορεύουν, δουλεύει κρυφά, και εξάγει (όποτε δουλεύει) παράνομα το ελληνικό χρήμα, χωρίς καν να φορολογείται, έτσι που να υπάρχουν και οικονομικές επιπτώσεις για την Ελλάδα, τις οποίες δημιουργούν οι Έλληνες πολιτικοί ταγοί μας και όχι οι δύσμοιροι Αλβανοί;

Κάτω από τον παράξενο, τον απάνθρωπο φόβο της σύλληψης

και των προφυλακισμών ζει ο Φιτίμ που η μητέρα του ψυχομαχά από καρκίνο στα Τίρανα κι έχει την ανάγκη του. Όλοι όσοι έρχονται στην Ελλάδα, δεν έρχονται να δουλέψουν για... διασκέδαση! Έχουν ανάγκες. Αν η Ελλάδα δεν τους θέλει, μπορεί να τους απελάσει δια παντός και όχι με ημίμετρα. Στην αντίθετη περίπτωση, διαπράττεται καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων! Η κραυγή των ανθρώπων αυτών, κραυγή απελπισίας, περιέχεται στα ποιήματα της καθηγήτριας της φιλολογίας Μαϊλίντα Ζενέλη που ζει στην Ελλάδα και εξέδωσε την ποιητική της συλλογή «Πιστέψτε με - Besomëni», καταθέτοντας τον οβολό της στα ελληνικά τυπογραφεία, συμμετέχοντας στην διακίνηση της ελληνικής οικονομίας.

Την κραυγή της άκουσα στο Δημοτικό Θέατρο της Αργυρούπολης πέρυσι, την Ανοιξη (βλ. κύριο κείμενο σ' αυτό το βιβλίο) και την γνώρισα στις 28 Μαρτίου του 1996. Με πήρε τηλέφωνο και μου είπε: «Ένας αλβανός δημοσιογράφος μου μίλησε πολύ για σας, πριν λίγες ημέρες που ήρθε στην Ελλάδα. Σας γνωρίζουν πολύ στην Αλβανία τώρα, και θέλω να γνωριστούμε και μαζί. Θέλει να σας γνωρίσει και ο μεγάλος μας ποιητής Xevahir Spahiu που ήρθε για λίγες ημέρες στην Αθήνα». Ο μεγάλος αυτός σύγχρονος Αλβανός ποιητής, είχε διαβάσει στις Αλβανικές εφημερίδες γία εμένα. Συναντηθήκαμε. Μου χάρισε τη γαλλική έκδοση (1984) «Ανθολογία Αλβανικής Λογοτεχνίας», όπου ανθολογούνται οι Marin Barleti, Frang Bardhi, Migjeni -, Mitrush Kuteli, Sterjo Spasse, Hivzi Sulejmani, Dhimitër S. Shuteriqi, Fatmir Gjata, Dritëro Agolli, Ismail Kadaré, Anastas Kondo, Dalan Shaplllo, Rexhep Qosia, Naum Prifti, Sotir Andoni, Elena Kadaré, Azem Shkreli Vath Koreshi, Teodor Laço, Arif Demolli, σε επιμέλεια του Alexandre Zotos, αλβανικής καταγωγής, και στις εκδόσεις "Fayard", σελ. 554.

Νιώθω τιμή, όταν γνωρίζω διανοούμενους απ' όποια χώρα του κόσμου κι αν είναι αυτή. Γιατί το Πνεύμα δεν έχει σύνορα. Έτσι ένιωσα κι όταν γνώρισα τον **Xhevahir Spahiu**, του οποίου παραθέτω (σε δική μου μετάφραση από τα γαλλικά) το ποίημά του:

Η φωτιά της φυλακισμένης λέξης της σιωπής:

*Κάθονταν στα πέτρινα σκαλοπάτια
με τα μαλλιά κάθε μέρα λίγο πιο άσπρα.*

πήγαινε να μου μιλήσει
είχε τη λέξη στο στόμα,
αλλά την κράταγε γι' αυτόν.

Ένα βράδυ, χάθηκε:
στον τοίχο, ένα αγγελτήριο θανάτου
με τα μαύρα γράμματά του.
Πέθανε συγκρατώντας την λέξη,
η πέτρα δεν ήταν πια παρά έδρα, πόνου και σιωπής.

Ποιά ήταν λοιπόν η λέξη
που ο γέρος δεν μπόρεσε να μου πει;
Μια λέξη στο χωνευτήριο μιας ολάκαιρης ζωής,
μια λέξη που δεν μπιστεύεσαι παρά μόνο
κάτω απ' τάσπρα μαλλιά κάτω απ' το πουκάμισο,

Ας σηκωθεί απ' το μνήμα του
και να την πει επιτέλους,
πριν εκραγώ κι εγώ
σαν το κορμί του τζίτζικα.
Πείτε μου αυτή τη λέξη.

Η **Μαϊλίντα**, σκέπτεται ν' αφήσει κι άλλα λεπτά του ιδρώτα της και της ανέχειάς της στη χώρα μου. Πιστεύει κι αυτή ότι οι λαοί δεν έχουν σύνορα, ούτε στο Πνεύμα. Έχει μαζέψει με στερήσεις τριακόσιες πενήντα χιλιάδες δραχμές, όσα χρειάζεται για να εκδόσει το πρώτο φύλλο μας δεκαεξασέλιδης εφημερίδας στα ελληνικά και τα αλβανικά, που θα έχει στόχο της τις πνευματικές γνωριμίες και ανταλλαγές. Η εφημερίδα θα είναι μηνιαία. Δεν υπάρχουν χρήματα για το δεύτερο φύλλο, όμως η Μαϊλίντα ξέρει να τρέφει ελπίδες, όπως όλοι οι πνευματικοί άνθρωποι, όπως όλοι οι Αλβανοί...

Η **Majlinda Zeneli** έχει εκδόσει στην Αθήνα σε αλβανικό και ελληνικό κείμενο την ποιητική της συλλογή «**Besomëni! - Πιστέψτε με!...**» και σε επανέκδοση. Παραθέτω τυχαία ένα ποίημά της σε μετάφραση Λεωνίδα Σπύρου Λίτσα:

Σε ξενιτιά
Η βιβλιοθήκη μου
με την κοιλιά

όσο μια θυμωνιά με άχυρο.
 Στην άκρη του καναπέ
 τα ματογυάλια του πατέρα μου
 στο ξεφύλλισμα του βιβλίου
 το χαμόγελό του.
 Ο ανάποδος κληματσιοδοσγουρομάλλης
 στα τετράδια των μαθητών μας...
 Θα φύγω
 σε τούτον τον τρελό ουρανό
 στο γέλιο του.
 — Άφησέ με πατέρα λίγη ώρα!
 — Θα φύγω! - Τι είπες;
 ρωτά η μητέρα με μεράκι
 εδώ μακριά στην ξενιτιά.
 Ήμουν σε νοσταλγία...
 Αλλά φθινόπωρο μητέρα έχει και εδώ,
 να βγω να παίξω με την παιδική ηλικία.
 — Πρόσεξε, κόρη, πρόσεξε την Αστυνομία
 Αθήνα 26.9.94

Η σύζυγός μου Luli με την Αλβανίδα ποιητριά Majlinda Zeneli, που δημιουργεί στην Αθήνα.

Η Majlinda Zeneli, γεννήθηκε στο Κούτσοβ της Μπέρατης το 1963. Πήρε δίπλωμα φιλολογίας το 1986 και το 1993 δίπλωμα κοινωνικής λειτουργού. Προσφέρει σήμερα στη χώρα μου τον πνευματικό της μόχθο με την έκδοση της εφημερίδας «Σύγχρονα Ελληνικά και Αλβανικά Γράμματα» που αποβλέπει στην πολιτιστική αλληλογνωριμία των δύο λαών. Η ελληνική κυβέρνηση, αντί να ενθαρρύνει, εντέλλεται τη σύλληψη και αποπομπή της... Πόσο πρέπει να λυπάται κανείς μια χώρα τέτοια που αποκτείνει τους Προφήτες και τους λιθοβολεί...

Στην εφημερίδα «Απογευματινή», της 31ης Ματίου 1996, βρίσκω μια στατιστική της εγκληματικότητας στην Ελλάδα, από το 1990 μέχρι και το 1995. Το 1990 δεν είχαν ανοίξει τα σύνορά μας στους Αλβανούς. Δεν παριστάνω το δικηγόρο τους εν Ελλάδι. Υπάρχουν και πολύ κακοί Αλβανοί και ζητώ με ζέση και με τους υπόλοιπους Αλβανούς, να επέμβει δραστικά το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης κι όχι βερμπαλιστικά και να τους στείλει από κει που ήρθαν! Αντίθετα, όχι μόνο δεν περνά από επάνω τους η «σκούπα» όπως πρέπει, αλλά, όπως προαναφέραμε, τα «ανδραγαθήματά» τους παίρνουν διαστάσεις στα Μαζικά Μέσα Ενημέρωσης, έτσι που να έχουμε στην Ελλάδα ταυτίσει τους Αλβανούς με το Εγκλημα και μόνον με αυτό. Με την νοοτροπία μας αυτή, καταπατάμε κατάφορα τα ανθρώπινα δικαιώματα ενός λαού που και πολιτισμένος είναι, και πιστός στις παραδόσεις και την οικογένεια και κάθε άλλο παρά ληστρικός και δολοφόνος. Στον παρακάτω πίνακα, λείπει η στατιστική για να δούμε πόσοι είναι οι δράστες Αλβανοί, πόσοι οι λοιποί αλλοδαποί και πόσοι οι Έλληνες!

1990

Εγκλήματα κατά της ζωής 552, εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας 31.644,

Βιασμοί 79, Σωματικές βλάβες 2.914, Ναρκωτικά 1.004, Εμβιασμοί-απάτες 525, Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας 1.018.

1991

Εγκλήματα κατά της ζωής 610, εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας 37.391,

Βιασμοί 111, Σωματικές βλάβες 3.372, Ναρκωτικά 1.066, Εμβιασμοί-απάτες 876, Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας 1.152.

1992

Εγκλήματα κατά της ζωής 583, εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας 37.371,

Βιασμοί 141, Σωματικές βλάβες 3.018, Ναρκωτικά 818, Εκβιασμοί - απάτες 1.138, Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας 1.111.

1993

Εγκλήματα κατά της ζωής 589, εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας 38.864,

Βιασμοί 119, Σωματικές βλάβες 3.145, Ναρκωτικά 881, Εκβιασμοί - απάτες 608, Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας 1.256.

1994

Εγκλήματα κατά της ζωής 589, εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας 36.411,

Βιασμοί 88, Σωματικές βλάβες 12.756, Ναρκωτικά 1.080, Εκβιασμοί - απάτες 377, Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας 1.268.

1995

Εγκλήματα κατά της ζωής 288, εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας 20.152,

Βιασμοί 36, Σωματικές βλάβες 1.615, Ναρκωτικά 671, Εκβιασμοί - απάτες 202, Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας 630.

Πηγή: Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως

Ο **Bruno Shllaku** και η γυναίκα του **Paskualina Gruda** νιώθουν άσχημα στην Ελλάδα. Μου το απεκάλυψαν. Νιώθουν άσχημα, όχι γιατί δεν τους αγαπάνε αυτούς τους ίδιους οι Έλληνες - το αντίθετο μάλιστα - αλλά γιατί οι Έλληνες δαχτυλοδείχνουν τους Αλβανούς, και σαν σε βουβάλια, τους σφραγίζουν τα καπούλια με την ένδειξη: «εγκληματίας». Ντρέπονται γι' αυτό. Και δεν είναι οι μόνοι. Στην Ελλάδα έχουμε την παροιμία "Μαζί με τα ξερά, καίγονται και τα χλωρά". Όμως, είναι έτσι; Τόσα πολλά είναι τα ξερά στην Αλβανία κι όλα έγιναν εξαγωγή στη χώρα μας, πιά;

Χιλιάδες χιλιάδων Αλβανοί, δεν ήρθαν στην Ελλάδα για να κλέψουν και να σκοτώσουν. Ήρθαν φορτωμένοι στις αποσκευές τους, έναν σπάνιο πνευματικό θησαυρό, που εμείς ετσιθελικά και επίμονα επιμένουμε να αγνοούμε. Ο **Bruno Shllaku** και η γυναίκα του **Paskualina Gruda** ήρθαν στην Ελλάδα από ανάγκη. Στην Αλβανία, είχαν μια τέχνη γοητευτική στα χέρια τους: ήσαν ηθοποιοί. Ηθοποιός στην Αλβανία, σημαίνει ότι έχεις τελειώσει Πανεπιστήμιο. Δεν σ' έκανε εκεί η τηλεόραση μέσω της κλίσης ενός παραγωγού ή μιας πρωταγωνίστριας. Ο πατέρας του **Bruno**, είναι ο **Lec Shllaku** από τους μεγαλύτερους σκηνοθέτες της χώρας του που σήμερα έχει αποσυρθεί και γράφει για το Θέατρο. Αν

Δύο Αλβανοί ηθοποιοί που σήμερα όμως βρίσκονται εκτός θεάτρου, ελπίζουν σε καλύτερες ημέρες στο μέλλον και κάνουν όνειρα - πρωταγωνιστές στο κρατικό θέατρο της Σκόδρας και με πολλούς πρώτους ρόλους στον κινηματογράφο, η Paskualina Gruda και ο Bruno Shllaku.

μπεις στο σπίτι του στη Σκόδρα θα εκπλαγείς αντικρούζοντας την τεράστια βιβλιοθήκη του, που δεν παρήγγειλε για να στολίσει το σπίτι του! Ο αδελφός του ο Primo είναι ποιητής. Ο Bruno Shllaku που είναι σήμερα σαράντα χρόνων και η γυναίκα του η Paskualina, δεν βρέθηκαν τυχαία στο θέατρο. Είχαν παράδοση, σπούδασαν θέατρο, έγιναν πρωταγωνιστές στο Εθνικό Θέατρο της Σκόδρας. Έχουν πρωταγωνιστήσει σε εξήντα περίπου θεατρικά και κινηματογραφικά έργα ο καθένας τους, μαζί και χώρια. Πρωταγωνιστές στο θέατρο, πρωταγωνιστές στον κινηματογράφο που όπως θυμάται ο Bruno «διέθετε μία μηχανή λήψης του 1914 χαρισμένη στην Αλβανία από τους Ρώσους, αλλά τόσο δυνατούς σκηνοθέτες, οπερατέρ και ηθοποιούς που σήμερα δεν τους φτάνουν οι σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις! Σε κινηματογραφικό έργο ...με μία μηχανή υπήρχε δεκαεπτά λεπτών της ώρας συνεχής λήψη και ροή ταινίας, χωρίς ντουμπλάρισμα, αλλαγές πλάνων κ.ά. που θαύμασαν και απόρησαν για το επίτευγμα Ιταλοί ειδήμονες, γιατί παγκοσμίως δεν έχει επιτευχθεί κάτι τέτοιο». Στην ταινία αυτή, πρωταγωνιστούσε ο Bruno και νιώθει υπερήφανος για το επίτευγμα. Ο Bruno και η Paskualina κι όλοι οι δυνατοί ηθο-

ποιοί της Αλβανίας, όπως κι οι γιατροί κι οι δικηγόροι, κι οι καθηγητές - ανάμεσά τους και η σύζυγός μου Λίλλη - και τόσοι άλλοι επιστήμονες δεν εποίκησαν την Ελλάδα, την Ιταλία, την Γερμανία και τις άλλες χώρες με σκοπό να κλέβουν και να σκοτώνουν ή ακόμη και να τους κλέβουν και να τους σκοτώνουν. Στην σκληρή πραγματικότητα της μεταπολίτευσης τίναξαν τα φτερά τους ψάχνοντας φωλιά παρηγοριάς σε άλλες χώρες. Είμαι ηθοποιός και σκηνοθέτης και ξέρω πολύ καλά το πάθος των ανθρώπων του θεάτρου. Ο Βrupo και η Paskualina δεν θα εγκατέλειπαν τον ιερό βωμό του θεάτρου - και πρωταγωνιστές μάλιστα - του οποίου ήσαν ιεροφάντες για να σφουγγαρίζουν σκάλες και να ματώνουν τα χέρια και τις πλάτες τους από μπετόν αρμέ στις οικοδομές και να τους προφυλακίζουν οι Έλληνες αστυνομικοί και να τους περιφρονούν και να τους φτύνουν οι Έλληνες πολίτες. Αλλοίμονο σ' αυτόν που έχει ανάγκη να ζήσει! Κι αυτό εμείς οι Έλληνες που διασπαρθήκαμε στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα το ξέρουμε πολύ καλά. Όπως ξέρουμε - αλλά κάνουμε πως ξεχνάμε - πόσα και πόσους κλέψαμε στις ξένες χώρες που εποικήσαμε ή επισκεφθήκαμε. Ξεχάσαμε ακόμη και τη γυναίκα Υπουργού μας που ξάφριζε τα αγγλικά καταστήματα από... χόμπυ! Οι Γάλλοι άλλωστε δεν είναι αυτοί που έχουν στο λεξιλόγιό τους τη φράση «Κλέβει σαν... Έλληνας»; Ας μην είμαστε τόσο επιληψιμονες...

Γνώρισα τον Βrupo Shllaku, τον ανηψιό του ελληνιστή και Αλβανού διανοούμενου Gjoni Shllaku που αναφέρω στο κυρίως κομμό αυτού του βιβλίου και την γυναίκα του Paskualina και τα δυο τους παιδιά, καταγνητευμένους από το ελληνικό αρχαίο πνεύμα από την ελληνική διάνοηση. «Το μεγάλο μου όνειρο είναι να παίξω τραγωδία και μόνο τραγωδία», - μου εκμυστηρεύθηκε. Οι Αλβανοί - το διεπίστωσα -, είναι γεμάτοι από Ελλάδα. Μιλάνε με πάθος για την ιστορία μας, γιατί τη γνωρίζουν, την έχουν σπουδάσει. Ζήτησα από τον Βrupo και την Paskualina να συνεργαστούμε στο θέατρο. Αυτοί το έχουν εγκαταλείψει τέσσερα χρόνια. Εγώ κάτι πιο πολύ. Δεν μπορούσα να συνυπάρξω με την ελληνική θεατρική πραγματικότητα. Είδα ταινίες τους. Μίλησα επί μακρόν μαζί τους, κατάλαβα τι αξίζουν. Είδα τον Βrupo σε μια από τις βραδιές των ξενυχτιών μας, να απαγγέλει Αλβανούς ποιητές και αλβανική δημοτική ποίηση, που τόσο μοιάζει με τη δική μας, αυτό το υπέροχο «**Του νεκρού αδελφού**»... Θέλω να ελπίζω στη συνεργασία αυτή για εμένα και γι' αυτούς, για το λαό ευρύτερα δυο χωρών που είναι όμορες και όμοιες και που τις χωρίζουν σή-

μερα μόνο πολιτικές - αλλά τόσο σκληρές - σκοπιμότητες!...

Ο **Primo Shllaku**, είναι ο αδελφός του Βιγγο παντρεμένος με την **Αλεξάνδρα**, που έχει ρίζες στην Βόρειο Ήπειρο και συγγενείς στην Ελλάδα. Ο Primo, είναι καθηγητής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου της Σκόδρας και η Αλεξάνδρα καθηγήτρια της Βιοχημείας. Έχουν δυο μεγάλα παιδιά, ένα αγόρι και ένα κορίτσι. Έχουν, σαν Αλβανοί μια ανοιχτή καρδιά και ένα ανοιχτό σπίτι στην Πεύκη. Είναι χαρά τους να σε φιλοξενούν και να μιλούν μαζί σου για ό,τι αφορά στο Πνεύμα και στην Τέχνη. Μιλούν πολύ καλά τα ελληνικά. Η οικογένεια Shllaku, καίτοι στην Βόρεια Αλβανία, μιλούν όλοι ελληνικά, είναι λάτρεις της Ελλάδας, της ιστορίας της, του αρχαίου της πνεύματος. Δεν είναι οι μόνοι. Είναι όμως κι αυτοί μαζί με τους άλλους που η Ελλάδα έχει ισοπεδώσει στα χώματά της που άγιασαν στο παρελθόν άνθρωποι σαν κι αυτούς, του Πνεύματος και της Τέχνης.

Ο Primo Shllaku, από τους ιδιαίτερα καλούς ποιητές της σύγχρονης αλβανικής ποίησης με την σύζυγό του Αλεξάνδρα και την σύζυγό μου Λίλη. Σύμφωνα μία ποιητική του συλλογή θα κυκλοφορήσει στα ελληνικά σε δική μου μετάφραση.

Ο Primo είναι ποιητής και θεατρικός συγγραφέας. Μιλάμε για τα θεατρικά του έργα. Ένα απ' αυτά, φέρει τον τίτλο "Ο βασιλιάς χωρίς βασίλειο". Σε μια χώρα, όπου οι κάτοικοί της, οι υπήκοοί του, φεύγουν, χωρίς να γυρίσουν να κοιτάξουν πίσω τους, αφήνο-

ντας ένα εγωκεντρικό άνακτα ν' αναρωτιέται γιατί πρέπει να μείνει και πώς θα βασιλεύει μόνος...

Διακρίνω μέσα στα έργα του μια πρωτοπορία που ξαφνιάζει, μια σύλληψη ιδεών που συγκλονίζει. Πόσο είχε προχωρήσει η Αλβανία σε ιδέες, σε αναλύσεις, σε προεκτάσεις; Ο Primo πιστεύει ότι λίγοι είναι αυτοί που ξέφυγαν, που είδαν πιο μπροστά, που δημιούργησαν νέες προϋποθέσεις στον χώρο του Πνεύματος και της Τέχνης. Οι περισσότεροι, έμειναν περιχαρακωμένοι στη "γνωστή" τους "συνταγή" που τους είχε διδάξει το καθεστώς της δικτατορίας, ήξεραν λίγα, εξέφραζαν λιγότερα, αρνούνταν να μάθουν πιο πολλά. Ο Primo Shllaku είναι απ' αυτούς που γεννήθηκαν μέσα σε μία οικογένεια που επώαζε τη Γνώση. Και η Γνώση προχωρά πάντα και επεκτείνεται. Ο Primo, δεν ήταν δυνατόν να μείνει στάσιμος, τελματωμένος, να αναμασά τα τετοιμένα, τα ανέκοπα, τα των ευκόλων λύσεων και εντυπωσιασμών. Ασφαλώς δεν θα 'ναι ο μόνος, όμως εγώ, αυτόν γνώρισα. Μου χάρισε τις ποιητικές του συλλογές. Είναι και οι δύο, κυήματα χρόνων πολλών, κατασταλάγματα ψυχικών συγκινήσεων, αντιδράσεων, θελήσεων, πικριών, απογοητεύσεων, ανατάσεων... Τα ποιήματά του, που διαβάζω στη γαλλική τους μετάφραση απ' αυτόν τον ίδιο, μου δημιουργούν ένα παράξενο συναίσθημα θλίψης, πόνου και καρτερίας. Μεταφράζω στην τύχη ένα, χωρίς αξιολόγηση.

Τα παιδιά

Τα παιδιά πάνε χωρίς τους εαυτούς τους,
κοιτούν τον κόσμο μ' ένα βλέμμα γυμνό.

Οι αγουρες αισθήσεις τους πάλλονται με τις δειλές τριανταφυλλιές.

Τα μάτια τους κοιτούν πέρα από τη θάλασσα
που χτυπά το κύμα της πάνω στην ακτή των ματιών.

Τα αυτιά τους υψηπετούν με την συμφωνία των συννέφων.

Τα πόδια τους πιέζουν το χώμα χωρίς ν' αφήνουν ίχνη
σα να μην το είχαν καθόλου αγγίξει.

Τα παιδιά πάνε χωρίς τον εαυτό τους
γιατί το βλεφαρό τους δεν ξεχωρίζει καλά
το όνειρο από την απογοήτευση.

Όλα είναι κύμα, ουρανός,

ήλιος που βλέπουν με κλειστό βλέφαρο,

δέρμα αρωματικό,

όταν ο ήλιος της μεγάλης ζέστης εξατμίζει τα ελαφρά τους σώματα
προς έναν αδιαίρετο κόσμο

που συνεχίζει πέρα από τις σφριγηλές αισθήσεις.

Όσο περισσότερο κρατώ πάνω στο γραφείο μου απλωμένα αυτά τα λευκά χαρτιά που γίνονται χειρόγραφα, τόσο περισσότερα θα γράφω για την Αλβανία και τους ανθρώπους της που γνωρίζω. Έτσι, ποτέ δεν θα ολοκληρωθεί αυτό το βιβλίο. Γι' αυτό, νομίζω ότι πρέπει να επανέλθω πιο ουσιαστικά. Με την «Ανθολογία Αλβανών Ποιητών», ίσως που ετοιμάζουμε με τον Shkëlqim Hajno. Με μια φιλολογική ελληνο-αλβανική εφημερίδα που ήδη εκδίδουμε με την Majlinda Zeneli. Με ό,τι δήποτε άλλο...

Θα κλείσω αυτό το επίμετρο με κάποια στοιχεία για τους αλλοδαπούς στην Ελλάδα και ιδιαίτερα για τους Αλβανούς, από έρευνα που διενήργησε το Ινστιτούτο Εργασίας της Γ.Σ.Ε.Ε. (Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος).

Διαφορετικοί οι αριθμοί που δίνουν το Υπουργείο Δημ. Τάξεως και το Υπουργείο Εξωτερικών για τους παράνομους μετανάστες στη χώρα μας. Έτσι, το μεν Υπουργείο Εξωτερικών υποστηρίζει ότι φιλοξενούμε σχεδόν 500.000 - 600.000 παράνομους μετανάστες, το Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως, τους υπολογίζει σε 395.000, που ταυτοχρόνως εκτιμά, και ότι οι Αλβανοί που παραμένουν παράνομα στην Ελλάδα μπορεί να είναι έως και 200.000

Όσοι κι αν είναι πάντως η ελληνική νομοθεσία τους θεωρεί...«εχθρούς»! Αντιγράφω από τις εφημερίδες της 7 - 7 - 1996:

«Άκυρη κάθε αγοραπωλησία ακινήτου σε και από Αλβανούς

Δεν μπορεί Αλβανός υπήκοος να έχει ακίνητη περιουσία στην Ελλάδα, γιατί θεωρείται περιουσία πολίτη εχθρικής χώρας (Σ.Σ.: κύριε Πάγκαλε, σας έκανε ρεζίλι ο Αρειος Πάγος!), και κάθε σχετική αγοραπωλησία θεωρείται άκυρη.

Ο Αρειος Πάγος έκρινε ότι εξακολουθεί να ισχύει ακόμα και σήμερα ο μεταξικός αναγκαστικός νόμος 2636/1940, που όρισε ότι δεσμεύονται από το Δημόσιο όλες οι περιουσίες πολιτών εχθρικής χώρας. Στις περιουσίες αυτές μπαίνει «μεσεγγυητής» το Δημόσιο, κάτι που σημαίνει ότι είναι άκυρη κάθε αγοραπωλησία ακινήτου σε και από Αλβανό υπήκοο, αφού κατά το νόμο, είναι εχθρός!

Ο Ολομέλεια του Α.Π. έκρινε την πρωτότυπη αυτή υπόθεση καθώς με την 37/96 απόφασή της απέρριψε αίτηση, που αφορούσε μια αγοραπωλησία η οποία ξεκίνησε το 1939 και πέρασε και μέσα από τη διαδικασία της κληρονομικής διαδοχής».

Το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ δίνει στη δημοσιότητα τα πιο κάτω στοιχεία:

Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ		
ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ	ΕΡΓΑΣΙΕΣ
ΠΟΛΩΝΙΑ	80 - 100.000	Οικοδομή, εστιατόρια, καθαρίστριες, μπαρ
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	50.000	Μέταλλο
ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	40.000	Οικιακοί βοηθοί
ΠΟΝΤΙΟΙ		Μικροπωλητές
(πρώην ΕΣΣΔ)	60.000	φορτοεκφορτωτές
ΑΛΒΑΝΙΑ	200.000	Αγροτικές εργασίες
ΕΥΡΩΠ. ΕΝΩΣΗ	19.000	Ξενοδοχεία - Υπηρεσίες

Οι **Αλβανοί**. Το μεγαλύτερο ποσοστό τους είναι ανειδίκευτοι εργάτες και απασχολούνται σε αγροτικές ή βαριές γενικά εργασίες, αμειβομένοι με πολύ χαμηλά μεροκάματα.

Οι **Πολωνοί** εργαζόμενοι χωρίς άδεια εργασίας είναι 80.000 - 100.000 και η κύρια απασχόλησή τους είναι η οικοδομή και τα εστιατόρια για τους άνδρες, ενώ ως καθαρίστριες εργάζονται οι γυναίκες· με εξευτελιστικά μεροκάματα όλοι τους.

Οι **Αιγύπτιοι** φτάνουν τις 59.000 (οι 25.000 παράνομα βρίσκονται στην Ελλάδα).

Οι **Φιλιππινέζες** υπολογίζονται σε 40.000. Η πλειονότητα των μεταναστών είναι γυναίκες, που εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί και οι περισσότερες είναι ανασφάλιστες.

Μαζική είναι και η είσοδος Ποντίων, που ξεπερνούν τις 60.000 άτομα. Πολλοί φιλοξενούνται σε οικισμούς υποδοχής ή κατοικούν στο Μενίδι, την Ελευσίνα κλπ. Οι συνθήκες ζωής τους είναι πολλές φορές τραγικές, εργάζονται χωρίς ΙΚΑ και η Αστυνομία τους κυνηγά σαν μικροπωλητές των νοικοκυριών τους...

Για τους Βορειοηπειρώτες δεν υπάρχει καταγραφή, ούτε προ-

βλέπονται μέτρα για την υποδοχή και ενσωμάτωσή τους, γιατί "η πολιτική του ελληνικού κράτους ως τώρα, φαίνεται να είναι η προσπάθεια να επιστρέψουν στην Αλβανία".

Το Εργατικό Κέντρο Αθήνας σε δική του μελέτη αναφέρει ότι οι ξένοι εργάτες απασχολούνται στους ακόλουθους τομείς:

Οικοδομές: Απασχολούνται κυρίως Πολωνοί, Ασιάτες και Τούρκοι πρόσφυγες.

Επισιτισμός - τουρισμός - ξενοδοχεία: Ατομά από χώρες της ΕΟΚ, καθώς Ταϊλανδέζες και Πολωνέζες.

Καθαριότητα: Σε συνεργεία καθαρισμού πολυκατοικιών απασχολούνται Ιρανοί και Ιρακινοί. Επίσης, ως οικιακοί βοηθοί απασχολούνται συνήθως Ταϊλανδέζες, Αφρικανές και Πολωνέζες.

Φορτοεκφορτωτές: Απασχολούνται αρκετοί αλλοδαποί, σε διάφορους βιομηχανικούς κλάδους, ως εργάτες στη λαχαναγορά κλπ.

Εμπόριο - Υπηρεσίες: Σε τουριστικά μαγαζιά ή τουριστικά γραφεία, επίσης άτομα από χώρες της ΕΟΚ.

Υγεία: Εργάζονται αρκετές γυναίκες νοσηλεύτριες σε νοσοκομεία και κλινικές - κυρίως από την Ασία.

Θεάματα - Μπαρ: Δουλεύουν πολλές Ταϊλανδέζες, Αφρικανές και γυναίκες προερχόμενες από τις πρώην χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Πάντως, τους ξένους - παράνομους - μετανάστες τους βρίσκουμε σχεδόν παντού: Στα χωράφια, ως εργάτες γης, στα ορυχεία, τα βενζινάδικα και στις λάντζες των εστιατορίων, στα ψαράδικα, στα χοιροστάσια, στα πτηνοτροφεία. Ζουν και εργάζονται με το άγχος της απόλυσης και της απέλασης.

Στην εφημερίδα το "Έθνος" της 28/4/96 οι Αλβανοί, αποτελούν μειονότητα, εισερχομένων στη χώρα μας, κατά τον συντάξαντα κ. Γ. Αποστολίδη:

ΔΕΚΑ χώρες από όπου μας ήρθαν οι περισσότεροι λαθρομετανάστες τα τρία τελευταία χρόνια:

Ιρακ	10.317	Συρία	360
Πακιστάν	5.672	Αλγερία	196
Τουρκία	2.569	Αίγυπτος	187
Μπαγκλαντές	1.328	Αφγανιστάν	174
Μαρόκο	404	Ινδία	160

Αυτά από το Ινστιτούτο Εργασίας, ενώ τα Συνδικάτα προτείνουν «πλήρη δικαιώματα» για τους αλλοδαπούς:

"Τα συνδικάτα αλλά και άλλοι κοινωνικοί και επιστημονικοί φορείς έχουν διατυπώσει σειρά προτάσεων για τη βελτίωση του οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου ζωής των οικονομικών προσφύγων. Συγκεκριμένα, προτείνεται:

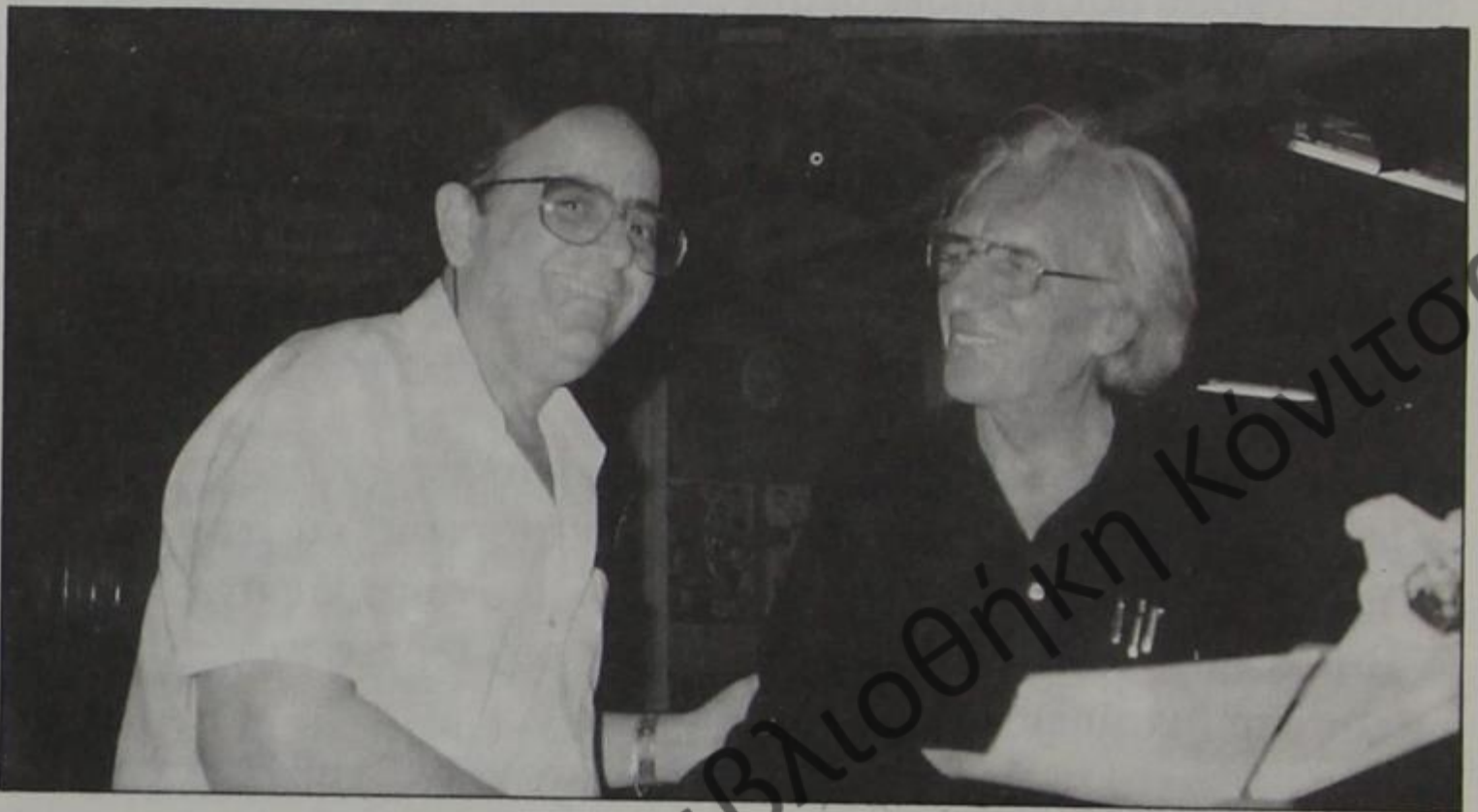
- Η νομιμοποίηση των αλλοδαπών που βρίσκονται στην Ελλάδα, ανεξάρτητα από τον τρόπο που ήρθαν στη χώρα.
- Να τους εξασφαλιστούν πλήρη ασφαλιστικά και εργασιακά δικαιώματα (στέγαση, περίθαλψη, ασφάλεια, πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης).
- Να έχουν δικαίωμα πρόσκλησης των οικογενειών τους.
- Να έχουν ελεύθερη πρόσβαση στα δικαστήρια για την παροχή προστασίας, καθώς επίσης το δικαίωμα αναφοράς στις αρχές.
- Η θέσπιση αυστηρών ποινών στους εργοδότες που παραβιάζουν τα δικαιώματα των αλλοδαπών.
- Να υπάρχει ίση εφαρμογή των Συλλογικών Συμβάσεων Εργασίας και προστασία των κατώτερων ορίων μισθού και ωραρίου.
- Η πολιτεία να τους παρέχει οικονομική και τεχνική βοήθεια για την ίδρυση κοινοτικών συλλογών".

(Από τις εφημερίδες).

Πρώτο δεκαήμερο του Ιουλίου και το βιβλίο αυτό, δεν λείπει να κυκλοφορήσει. Το ανέφερα και πιο πάνω. Όσο περνούν οι μέρες τόσο περισσότερο γνωρίζω την Αλβανία, έστω και από μακριά και τους πνευματικούς ανθρώπους της. Έτσι, γνωρίζω το δικηγόρο και δημοσιογράφο της εφημερίδας *Zeri i Popullit* που έρχεται στην Ελλάδα και μου παίρνει συνέντευξη, τον **Spartak Braho** και μαζί, τον ανταποκριτή της ίδιας εφημερίδας στην Αθήνα, **Albert Zholi**.

Στις 9 Ιουλίου, ο πολιτιστικός Σύλλογος "Το Καφενείο των Ιδεών", του οποίου είμαι πρόεδρος, οργανώνει στις αίθουσες της ΕΣΗΕΑ, διάλεξη δύο επιφανών σύγχρονων ποιητών της Αλβανίας, του ποιητή και βουλευτή *Dritëro Agolli* και του *Moiqom Zeqo* ποιητή, αρχαιολόγου που έχει διατελέσει και Υπουργός Πολιτισμού της χώρας του. Η βραδιά ήταν υπέροχη και αναμφι-

σβήτητα συσφίχθηκαν οι πολιτιστικές ελληνοαλβανικές σχέσεις, αφού Αλβανοί της διασποράς αλλά και πολλοί Έλληνες διαννούμενοι παρακολούθησαν τις ομιλίες των ποιητών. Μεταφράζω πιο κάτω από τα γαλλικά δύο ποιήματα του Agolli:

Ως πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου του "Καφενείο των Ιδεών" απονεύμω στην ποιητή Dgjitëro Agolli βραβείο του συλλόγου για την συμβολή του στη σύσφιξη των ελληνοαλβανικών πολιτιστικών σχέσεων.

Επιστολή

Αγαπητέ φίλε,

όταν φρόνιμα διαβάξεις τα ποιήματά μου,

με φαντάζεσαι στη γωνία της φωτιάς, ε, να περνώ ζωή καλή.

Ναι, καλέ μου, έτσι νομίζεις από μακριά. Όμως, στ' αλήθεια,

τίποτε δεν ξέρεις.

Αγαπητέ φίλε,

Να κοιμάσαι κάθε βράδυ στο ίδιο κρεβάτι,

και να σηκώνεσαι από το ίδιο κρεβάτι κάθε πρωί,

να είσαι σαράντα χρόνια ίδιος τάφος και το ίδιο πεπρωμένο,

αυτή είναι η ωραία ζωή;

Το χιόνι

Θυμάμαι μια λέξη του παππού,

μια μέρα που με πήγε βόλτα στο χιόνι:

Το χιόνι είναι σιωπή όσο είναι ζωντανό χιόνι,

Και δεν μιλά ποτέ παρά τη στιγμή που πεθαίνει.
Παραθέτω κι ένα ποίημα του Moikom Zeqo:

Το τραγούδι που ποτέ δε θα 'χει τέλος

Το τραγούδι που ποτέ δε θα 'χει τέλος
είναι πάντα στην αρχή της κάθε λέξης,
στην κορφή κάθε βουνού από καρδιά.
Το τραγούδι που ποτέ δε θα 'χει τέλος
γεννιέται με τον ποιητή και μαζί δεν πεθαίνει,
είναι μικρός σπόρος στη χούφτα του ανθρώπου -
που άξαφνα γίνεται μεγαλόπρεπο δέντρο.
Το τραγούδι που ποτέ δε θα 'χει τέλος
είναι η ατέλειωτη νιότη των πεσόντων,
το πρώτο φτερούγισμα του πουλιού, το Α,
το άγαλμα που βγαίνει απ' τη μήτρα της γης,
η αρχαία πόλη που δε βρέθηκε ακόμα,
ο θαλασσινός ραδιοσταθμός που περιμένει σινιάλα,
το αγόρι που θα γεννηθεί στο 3000,
το τραγούδι που ποτέ δε θα 'χει τέλος.

(Μετάφραση Νίκος Κατσαλήδας)

Ως πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου του "Καφενείο των Ιδεών" απονεύμω στην ποιητή Moikom Zeqo βραβείο του συλλόγου για την συμβολή του στη σύσφιξη των ελληνοαλβανικών πολιτιστικών σχέσεων.

Ως Έλληνας και ως πνευματικός άνθρωπος, θέλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην ελληνική Πρεσβεία στα Τίρανα και προσωπικά στον Μορφωτικό Ακόλουθο κ. **Μουστακλή** για την συμβολή στην επιτυχία αυτής της πνευματικής σύσφιξης αντιπροσώπων των δύο λαών.

Κοιμήσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Με τη φωτογραφική μηχανή πάντα κοντά μου προσπάθησα ν' αποθανατίσω κάποιες στιγμές κοινές, ή ιδιαίτερες για εμένα, στο μικρό μου ταξίδι στην Αλβανία. Κάποια στιγμή, αφηρημένος την ξέχναγα και τότε οι εντυπώσεις δεν αποτυπώνονταν ανεξείτηλες στο φωτογραφικό χαρτί. Λυπάμαι που δεν έχω μια φωτογραφία με τον Δήμαρχο της Memaliaj, Rashat Salaj, που εξετίμησα ιδιαίτερα, κάποιες φωτογραφίες από τους χώρους στη Σκόδρα (εκεί έβρεχε πολύ) και άλλα πρόσωπα ή μέρη. Τις φωτογραφίες που από μια πλειάδα άλλων επέλεξα γι' αυτό το παραρτήμα του βιβλίου μου, τις καταθέτω σαν φόρο τιμής στη χώρα που γνώρισα αργά και αγάπησα γρήγορα...

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Από τον ποιητή Xhevdahir Spahiu που θεωρείται επίσης σαν ένας από τους κορυφαίους ποιητές της εποχής μας στην Αλβανία, διατηρώ ωραίες αναμνήσεις και τον ευχαριστώ που με εισήγαγε στην Αλβανική λογοτεχνία χαρίζοντάς μου στα γαλλικά έναν ογκώδη τόμο με τον τίτλο: "Η Σύγχρονη Αλβανική πεζογραφία". Σε μία αφιέρωση ποιήματός του σ' εμέναν έγραψε: "Ντίνο μην ξεχνάς ότι σου δώσαμε το αλβανικό λουλούδι", εννοώντας τη σύζυγό μου Λίλη.

Μέρος της οικογένειας του Αριστοτέλη, με τη σύζυγό μου, στην αυλή του σπιτιού τους στο υπέροχο Toskë Martallöz, στο οποίο πίστεψα και είπα, ότι θα μπορούσα να ζω αποτραβηγμένος, αν είχα τη δυνατότητα να διαβάζω, να γράφω και να κάνω μακρινούς περιπάτους στη φύση...

Ο Αρριστείδης Gioka, με τον αδελφό της αρραβωνιαστικιάς του, Τόνυ, συζητούν καθώς περιμένουν τον καφέ και την εξέλιξη του εθίμου της ημέρας του αρραβώνα στο σπίτι της νύφης στο Luzati.

Η σύζυγός μου Lully, με το Διευθυντή της υπηρεσίας υδάτων κ. Sheme Lulo στην κεντρική πλατεία των Τιράνων, η οποία αποπνέει ακόμη μια ρομαντική και σύγχρονα νεοκλασική ατμόσφαιρα.

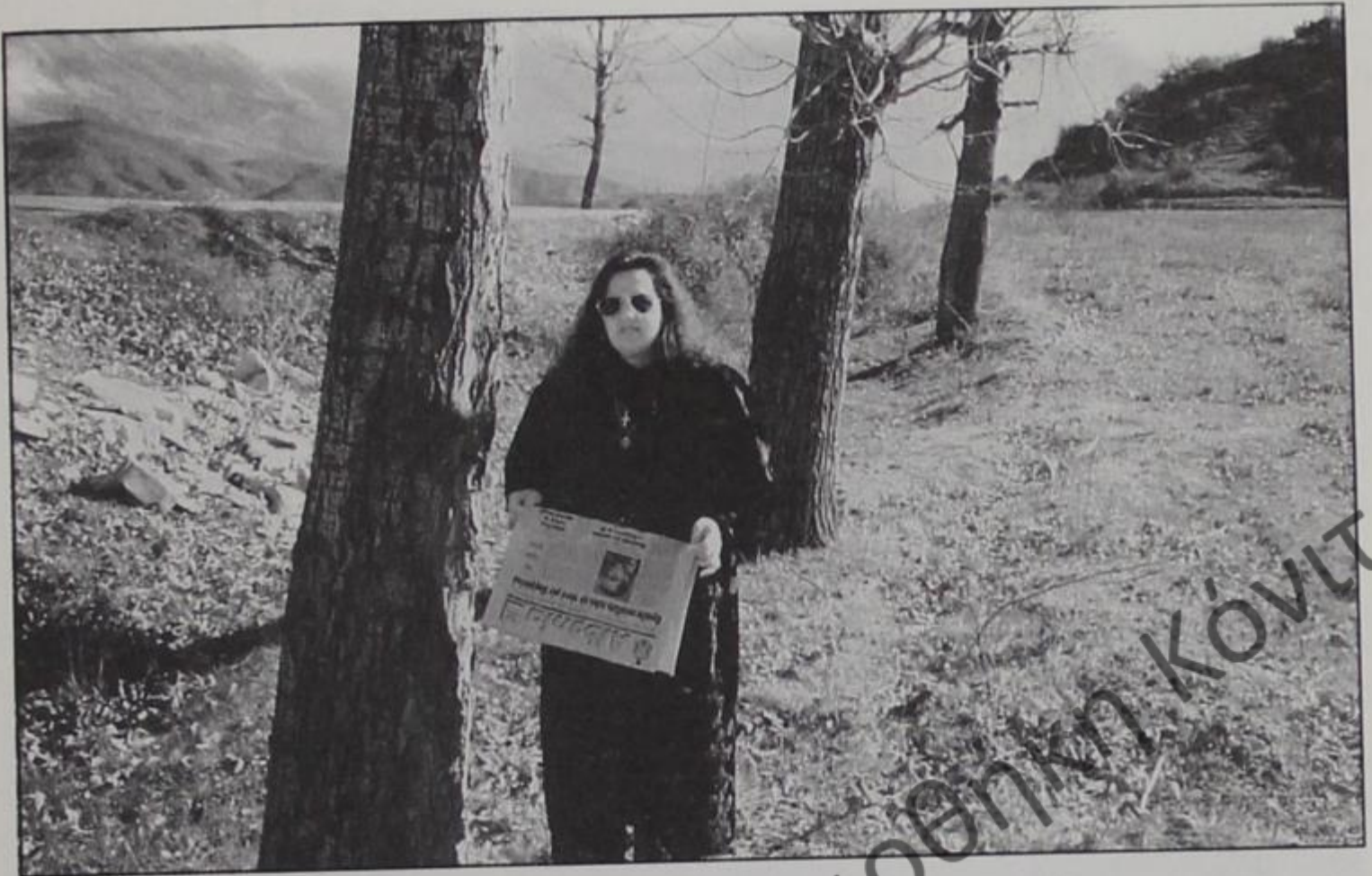
Στα Τίρανα, η σύζυγός μου με την αγαπημένη θεία, αδελφή του πατέρα της Hajrie και την εξαδέλφη Sadete και λίγος καφές. Τα καλοκαίρια, όταν ήταν μικρή κι ύστερα νέα, τα περνούσε κοντά τους και της έχουν μείνει αξέχαστα. Το σπίτι, βρίσκεται στα περίχωρα των Τιράνων, που ονομάζεται Ali Demi κι εμένα μου άρεσε ακριβώς δίπλα, όπου υπάρχει ακόμη πράσινο, σε μία πόλη που σιγά - σιγά γίνεται τσιμεντένια.

Στην πλατεία του εθνικού ήρωα των Αλβανών του Σκεντέρμπεη, με τα εντυπωσιακά τεράστια δέντρα (αριστερά) και στο βάθος γηγενείς και ξένους να θαυμάζουν το άγαλμα του μεγάλου ήρωα που έφιππος πολεμιστής αναδεικνύει ακόμη περισσότερο το μεγαλείο του.

Με το δέντρο της πρωτοχρονιάς φόντο και την ελπίδα στα μάτια αφήνεται προς το μέλλον και ο Magengleni που αντιμετωπίζει και καλείται σαν σωτήρια γενιά να βρει λύσεις και δρόμους στα προβλήματα μιας χώρας που πέρασε ξαφνικά στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα.

Η σύζυγός μου Luli, σ' ένα μικρό περίπατο στην άγρια και σύγχρονα θελκτική φύση της Αλβανίας, ανάμεσα στα βουνά και τα δέντρα, στο δρόμο προς τους Αγίους Σαράντα.

Πρόσκληση σε φιλικό τραπέζι. Στο σπίτι του καθηγητή της γαλλικής γλώσσας, Asqeri Muçohima (τον ευχαριστώ για τις ωραίες μεταφράσεις των ποιημάτων μου), με τη σύζυγό του Manushaqe και των δύο παιδιών του Laetri και Enderit που μαθαίνουν γαλλικά και κομπιούτερ.

Η πρόοδος έχει περάσει τις πύλες της Αλβανίας, όμως η παράδοση δεν την εγκατέλειψε ακόμη. Γραφική αλβανίδα με το τσεμπέρι στο κεφάλι και τον "Μύλο" στο χέρι για άλεσμα φρέσκου, εύγευστου καφέ, μιας συνήθειας και μιας γεύσης που τόσο έχουν λήψει στις ημέρες μας...

Στην περιοχή Radhima της Αυλώνας, με φόντο τον γκριζο ουρανό και τη γαλαζοπράσινη ελαφρά ανήσυχη θάλασσα, η συζυγός μου με τους εξαδέλφους της Αρισστοτέλη Caca και Halredin Qyshka.

Σε κεντρικό δρόμο των Τιράνων, ο μικρός της φωτογραφίας, στις οκτώ το πρωί, αντί να πηγαίνει στο σχολείο, με το σκαμνάκι και το κασελάκι του, γυαλίζει παπούτσια στους περαστικούς. Άλλοι πιτσιρικάδες πίσω, ούτε σχολείο, ούτε δουλειά, σκέπτονται το παρόν ή ενατενίζουν έτσι το μέλλον;

NGJALLJA

Nr. 1 (40) Viti V i botimit
JANAR 1996
Çmimi 6 lekë

SHPETIMTARI YNE: "ZOTI KRISHT"

- Kisha ku bëjmë pjesë është komunitet i hapur ndaj gjithë botës -

+ Anastasi

Kryepiskopi i Tiranës, Durrësit dhe gjithë Shqipërisë

Klerit dhe besimtarëve shpresëtarë orthodhoksë
Bij të shtrenjtë më Krishtin,

*"Sot u lindi juve një Shpëtimtar,
i Cili është Zoti Krisht" (Lluka 2:11)*

Sado që kemi në dispozicion komoditete, që u mungonin brezave të mëparshëm, sado të admirueshme që të jenë arritjet njerëzore në ditët e sotme, në thellësi, të gjithë kërkojmë më shumë dritë, më shumë të vërtetë, më shumë kuptim në jetën tonë. Mundimet, sëmundjet, skamtja, vdekja vazhdojnë ende të na sundojnë. E liga, me një mijë fytyra, shtrin rrjetat e saj dhe tiranizon qenien dhe shoqërinë njerëzore. Kemi nevojë për shpëtim.

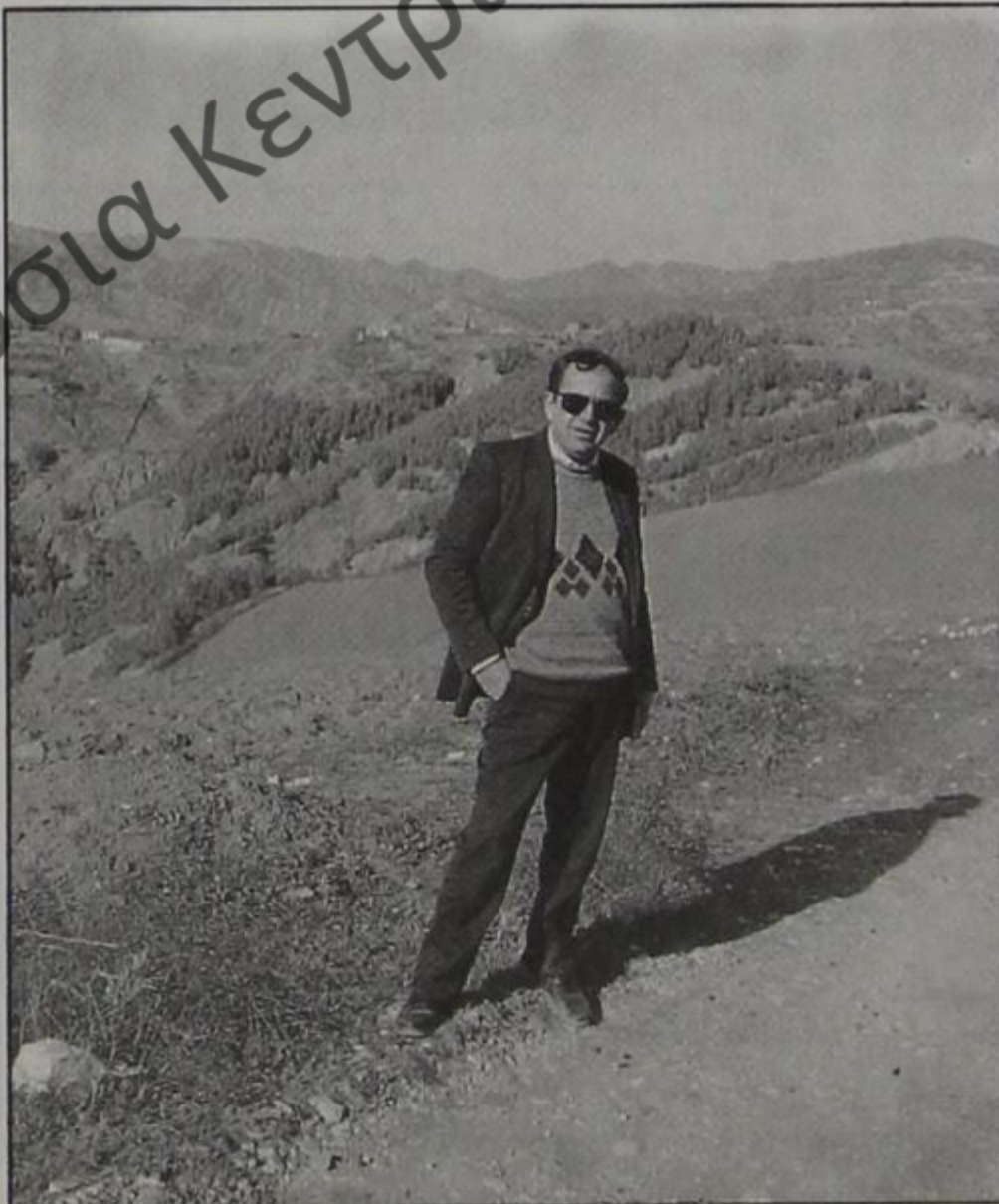
E krenjtja e sotme, me mënyrën e vet shpresëdhënëse, na siguron: "Sot u lindi juve një Shpëtimtar, i Cili është Zoti Krisht" (Luk. 2:11). "Ai do të shpëtojë popullin e Tij nga të katërtet e tyre" (Matth. 12:1).

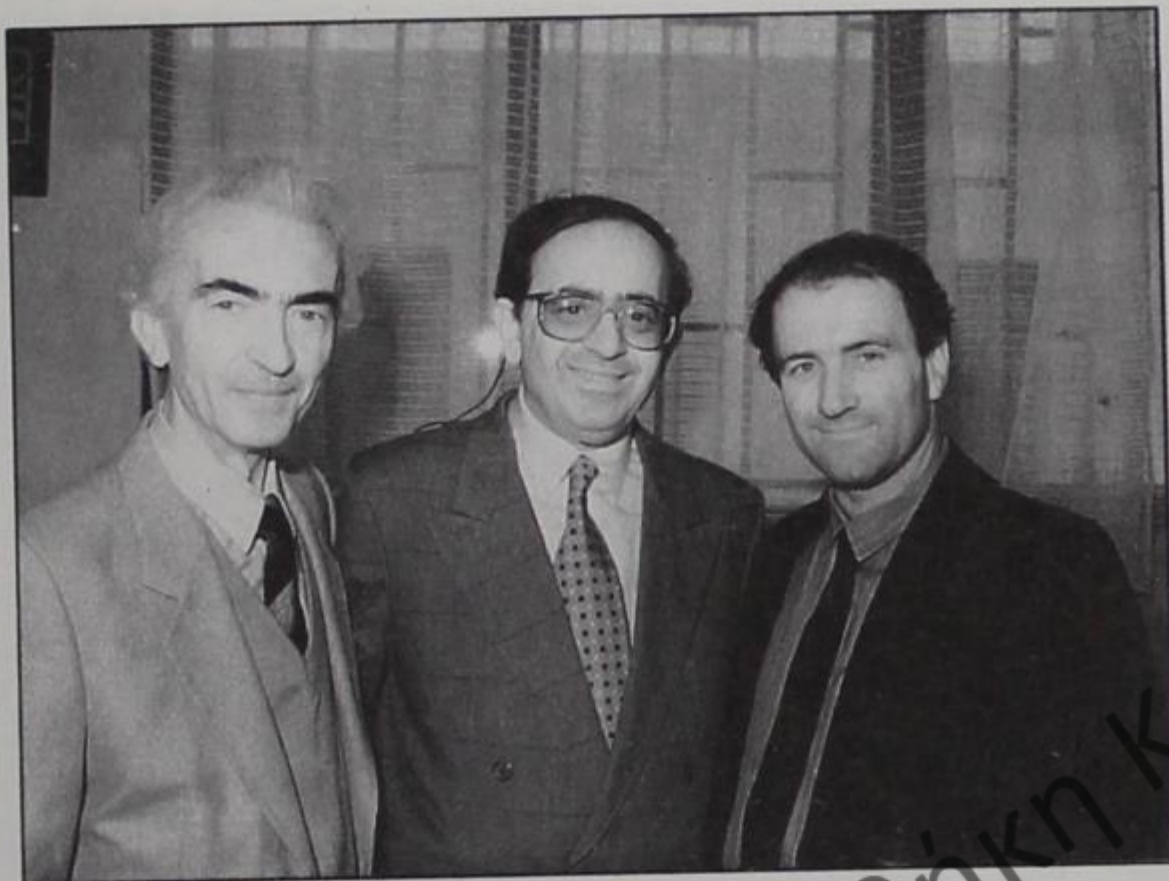
Στην αλβανική γλώσσα εκδίδεται η τετράχρωμη 12σέλιδη εφημερίδα της ελληνικής Ορθοδοξίας. Στη φωτογραφία η πρώτη σελίδα του Ιανουαρίου 1996 δεσπόζουσα τη μορφή Αρχιεπισκόπου κ. Αναστασίου.

Οι Άγιοι Σαράντα κοσμοπολίτικο θέρετρο με ωραία παραλία μέσα στην πόλη και ωραίες γραφικές γωνιές. Σ' ένα συντριβάνι μπροστά η Luli και πίσω, η προέκταση της πόλης κι η πορεία προς το Ξαμίλι και το Μπουντρίτι.

Εκεί ψηλά στο Toskë Martallóz, όπου στα γύρω του βουνά πολέμησαν οι Έλληνες τους Ιταλούς κι έγραψαν το ελληνο-αλβανικό έπος του 1940.

Ο καθηγητής στην έδρα του Πανεπιστημίου των Τιράνων κ. Γιώργος Παναγιώτου και ο εγνωσμένης αξίας δημοσιογράφος κ. Agim Pira, που τίμησαν με την παρουσία τους, την παρουσίαση του τελευταίου λογοτεχνικού βιβλίου μου «Τότε που ήμουν άλλος...».

Στην Αυλώνα, σε φιλική συζήτηση, καφέ και τσιγαράκι, με την αγαπημένη ανηψιά της συζύγου μου Laupela Dauti, πρωταθλήτρια στην εθνική μπάσκετ της Αλβανίας, που για δύο χρόνια έπαιξε μπάσκετ στην Κέρκυρα κι έμαθε καλά τα ελληνικά.

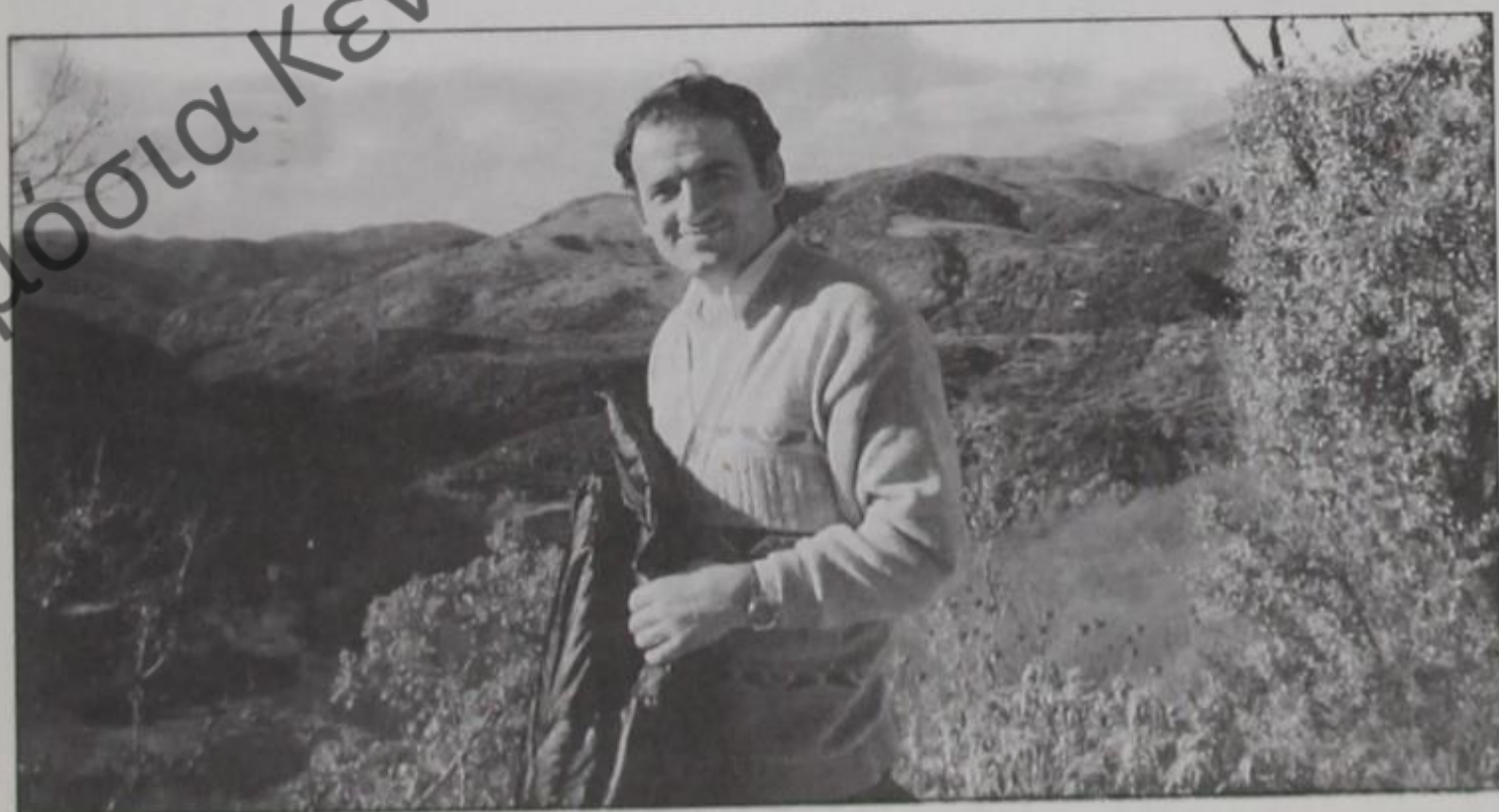
Με τον Αλβανό δημοσιογράφο ανταποκριτή του BBC κ. Robert Goro. Ιδιαίτερη εντύπωση του έκανε όταν άκουσε το ηχητικό σήμα του ρ/σ «Η Φωνή της Σαλαμίνας», με την αναγγελία της ταυτότητας του σταθμού στα Αλβανικά. Δεν μπόρεσε να συγκρατήσει τα δάκρυα που του προξένησαν η ευαισθησία του και η εθνική του περηφάνεια.

Η σύζυγός μου κι εγώ, στις κερκίδες του αρχαίου ελληνικού θεάτρου στο Butrinti. Στέκει τώρα απομεινάρι του χρόνου, έτοιμο όμως να ξαναπάρει ζωή μόλις η στιγμή το απαιτήσει. Οι κραδασμοί της πνοής του, αντηχούν σαν αρχαία κραυγή τραγωδίας που κλαίει την μοίρα της λησμονιάς...

Η σύζυγός μου και εγώ, στην κεντρική πλατεία των Τιράνων, με τον μεταφραστή στα αλβανικά του βιβλίου μου "Ιλιάνα, η ζωή μας τελειώνει στα τανκς" ο οποίος με συγκίνησε όταν μου ζήτησε την άδεια να το μεταφράσει "για σπουδή της ελληνικής γλώσσας" έστω κι αν δεν συμφωνούσα να εκδοθεί. Τον ευχαριστώ.

Ο μηχανικός κ. Οδυσσέας Bresha από τους καλύτερους φίλους και... ξεναγός μου στην Νότια Αλβανία. Εδώ, σε μια στάση μας στο υπέροχο "Γαλάζιο Μάτι", που διαθέτει μια φυσική ομορφιά απαράμιλλη και σαγηνευτική καθώς και τα χρώματα δένουν αρμονικά και έντονα μεταξύ τους και με το τοπίο.

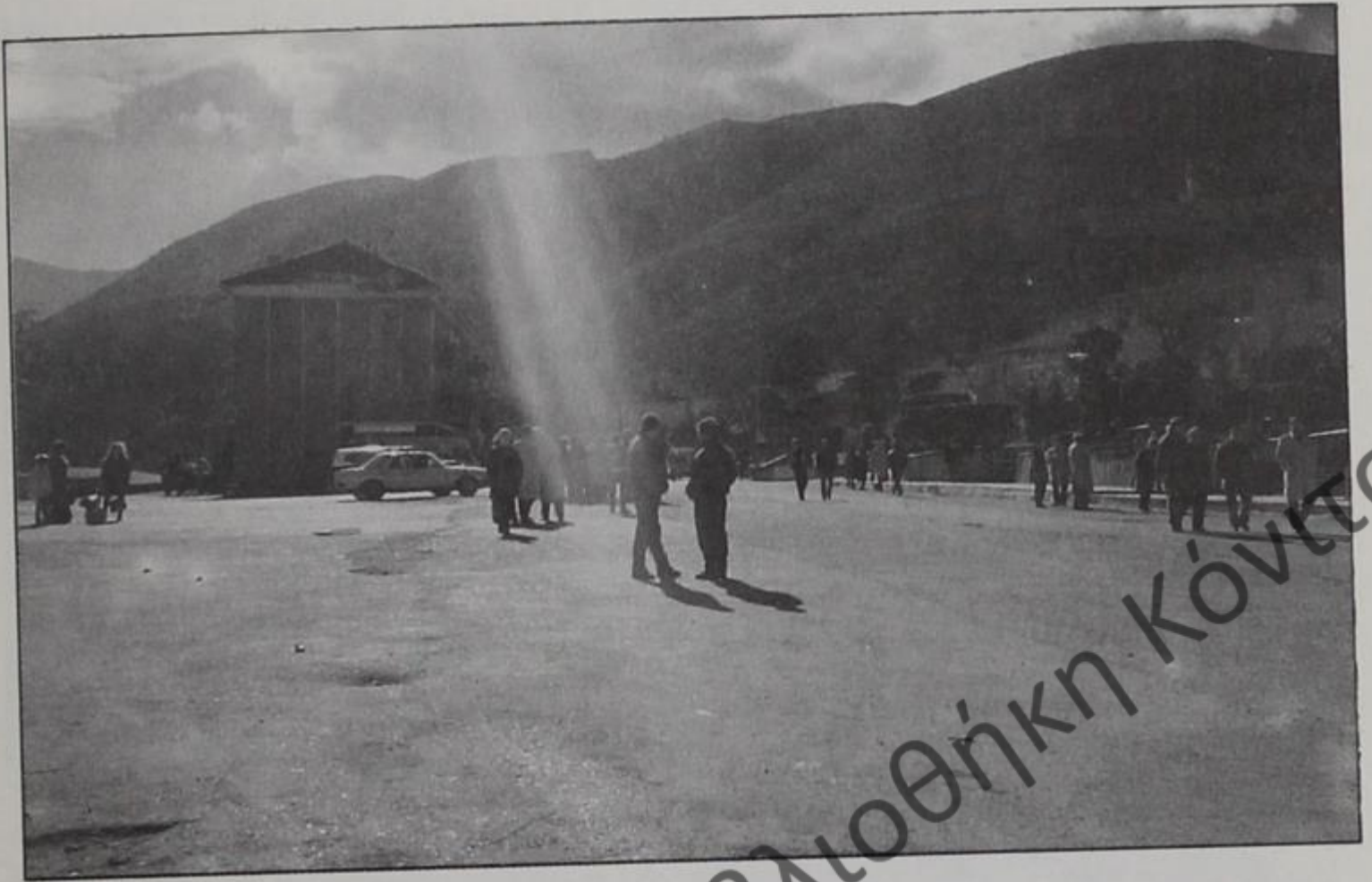

Με το δημοσιογράφο και δικηγόρο από το Δυράχιο κ. Spartak Braho, σε μία επίσκεψή του στο ραδιοφωνικό σταθμό «Η Φωνή της Σαλαμίνας».

Η Ήρα και ο Έρι, γεννήθηκαν καθώς ξεψυχούσε το δικτατορικό καθεστώς κι άφηγε πίσω του βαρεία κληρονομιά για την ανασυγκρότηση μιας νέας πατρίδας. Το χαμόγελο στα χείλη τους, το βλέμμα τους αισιόδοξο στραμμένο προς το μέλλον της Αλβανίας που τους υπόσχεται και του υπόσχονται να είναι ευοίωνο.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΟΙ ΤΟΠΟΙ

Δειλινό στην κεντρική πλατεία του Τεπελενίου μια Κυριακή. Διαβάτες προχωρούν, ή κατά παρέες συζητούν για τα καθημερινά, ενώ ψηλά δεξιά στο βάθος, το μανσωλείο για τους ήρωες παρτιζάνους δεσπόζει της πόλεως.

Στο κέντρο του Τεπελενίου, το πολιτιστικό Κέντρο της πόλης και μπροστά δεσπόζουν τρεις ήρωες του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, οι Abas Shehu, Mustafa Matoluti, Asim Zeneli.

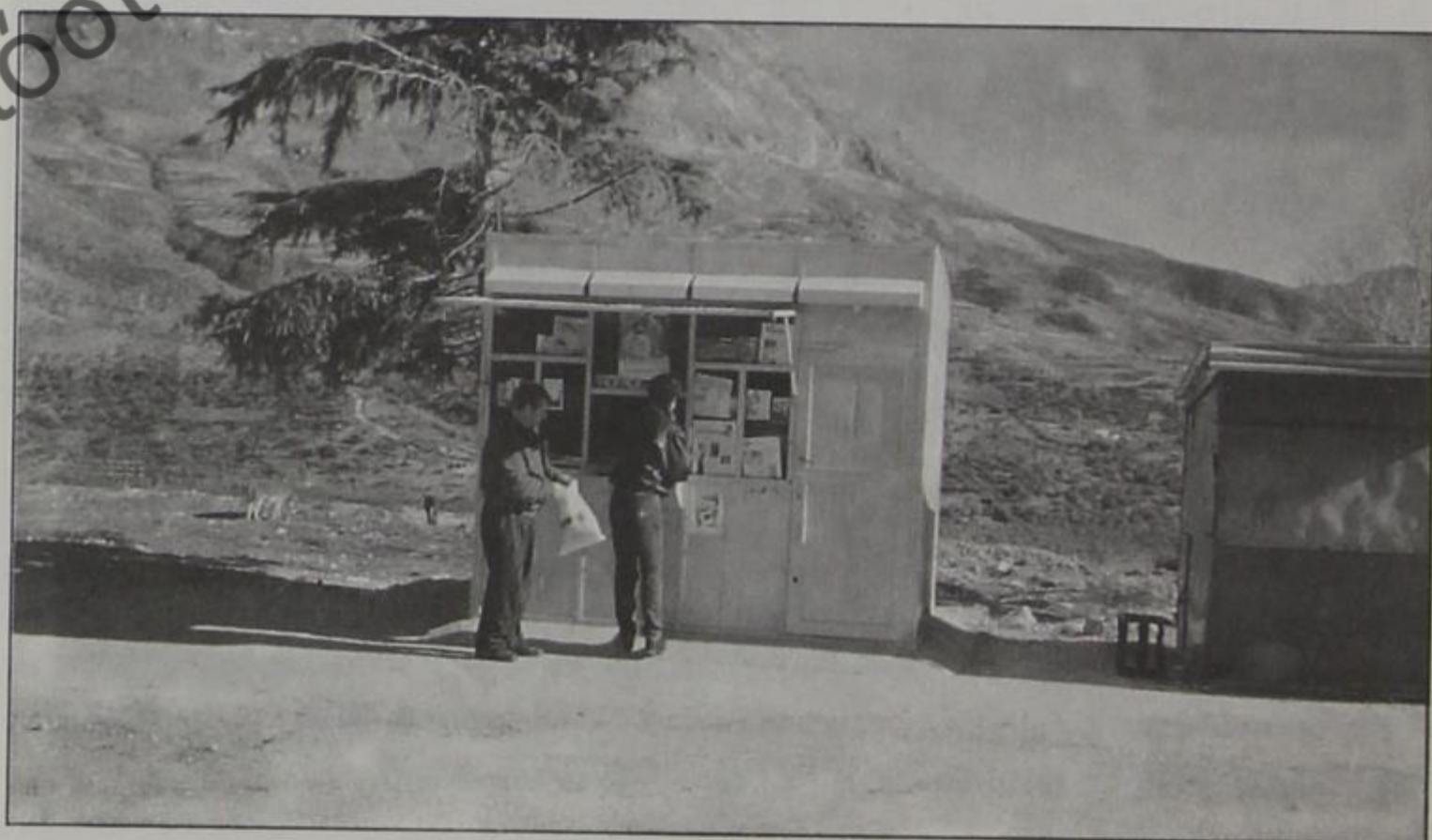

Ο λόρδος Βύρων πέρασε από το Τεπελένι και τ' αγάπησε. Στο φρούριο του Αλή Τεπελενλή υπάρχει εντοιχισμένη η μορφή του και από κάτω:

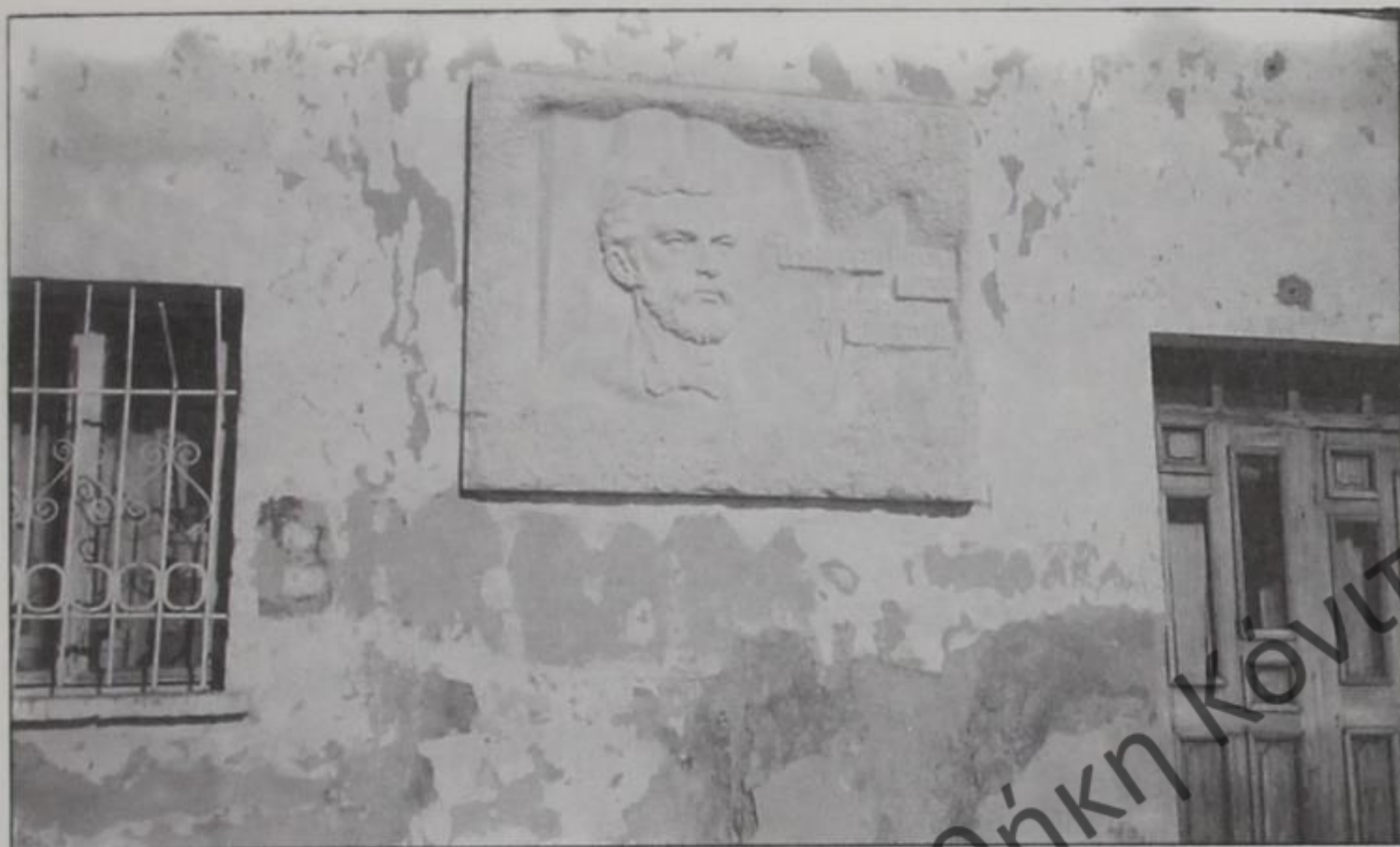
«Ω, Αλβανία,
που γέννησες τον Σκεντέρμπεη
το τραγούδι της νιότης, φάρε της
σοφίας
Αλβανία, άφησέ με να γυρίσω το
βλέμμα μου
επάνω σου, ω μητέρα σκληρό
παλληκάρι.
Βύρων»

ΚΑΤΩ ΦΩΤΟ

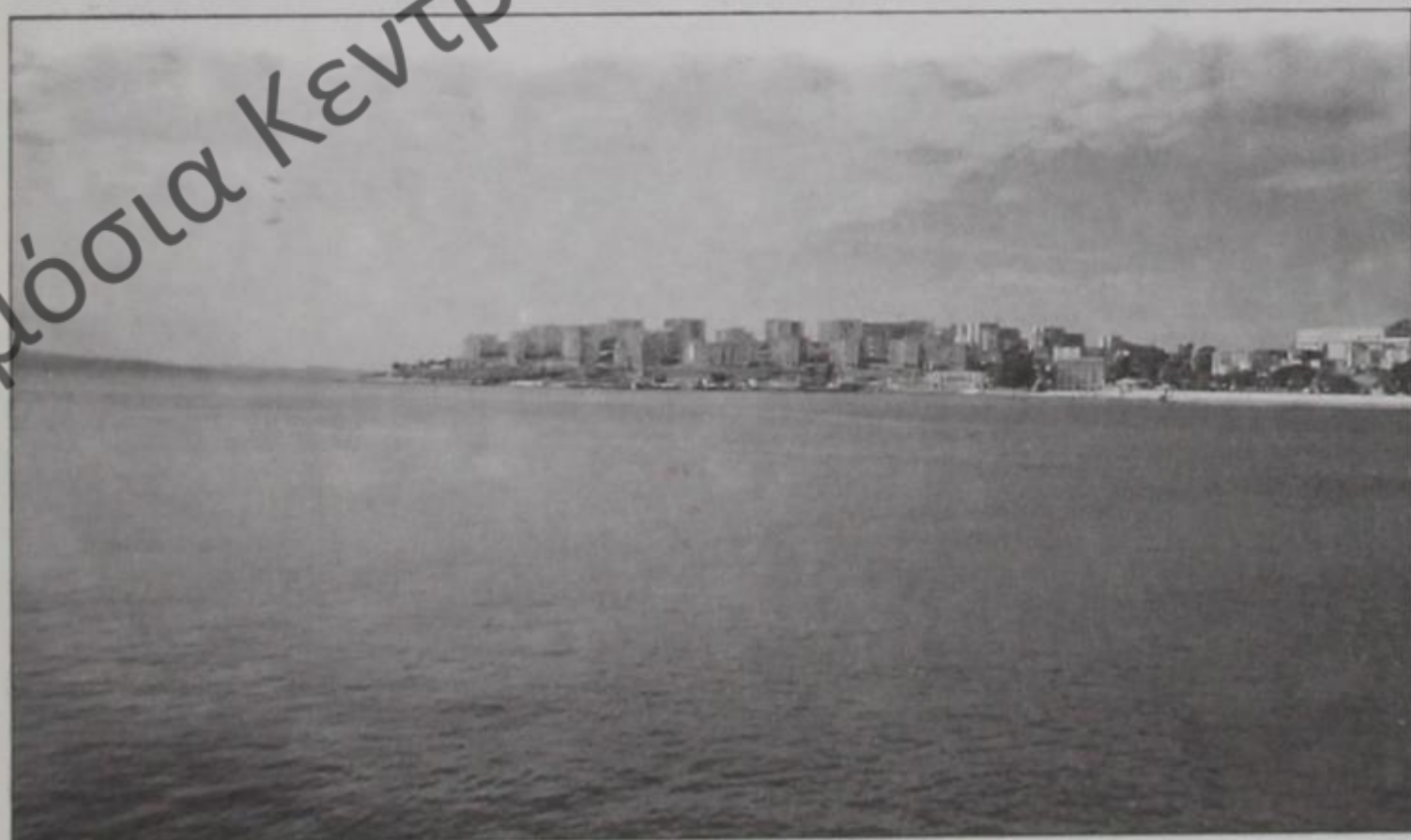
Περίπτερο που πουλά εφημερίδες στο Τεπελένι. Ολόγυρα, τα επιβλητικά βουνά που το χειμώνα κατεβάζουν κρύο, αλλά η θαυματικότητα τους είναι επιβλητική, μέσα από την αγριότητά τους. Στο βάθος, τα "χωράφια του Beçisht.

Μία άλλη μορφή, στους Αγίους Σαράντα. Ο Naim Frashëri ένας από τους πιο γνωστούς Αλβανούς ποιητές του περασμένου αιώνα που πέρασε και στην πρώτη τριετία του δικού μας και τον τιμούν με την εντοιχισμένη αυτή πλάκα της μορφής του στους Αγίους Σαράντα. Ας θυμηθούμε από το ωραίο του ποίημα "Περασμένος χρόνος" τους ωραίους στίχους του: "Έχω ησυχάσει, είμαι ήρεμος / και κάθεται σε μια άκρη"....

Γραφικοί οι Άγιοι Σαράντα, απλώνονται προς την Κέρκυρα, λες και θέλουν να την αγκαλιάσουν. Η ωραία θάλασσα, είναι ένας ακόμη πόλος έλξης για την ανάπτυξη τουρισμού.

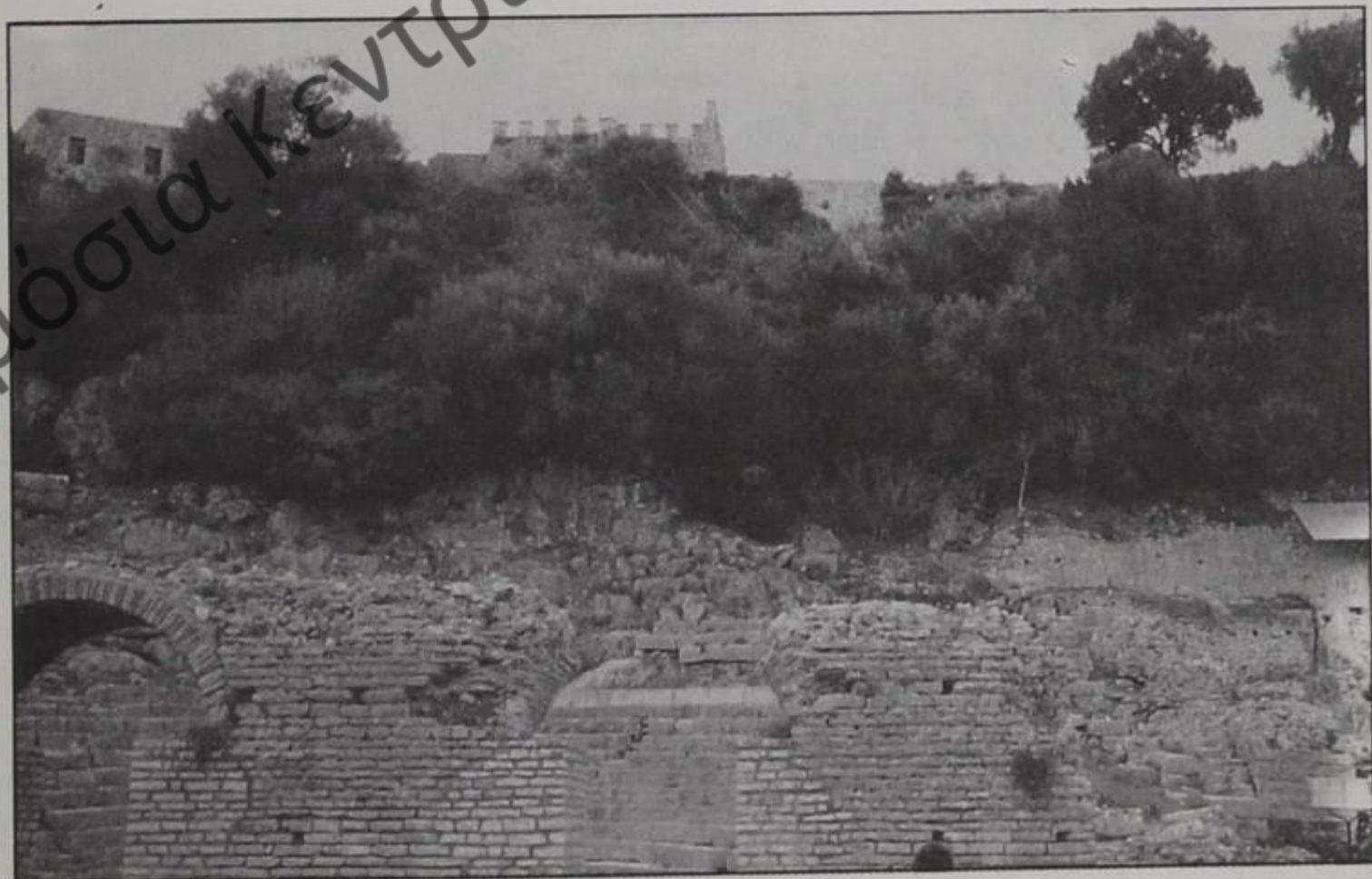
Η είσοδος στον χώρο αρχαιοτήτων στο Butrinti. Ο αρχαιοελληνικής κύωνας αριστερά, δεξιά το κτίσμα των βυζαντινών με τα χαρακτηριστικά παράθυρα που προφανώς χρησίμευε για τη φρουρά της πύλης.

Το "Βαπτιστήριο" των πρωτοχριστιανικών χρόνων, στον περίβολο του Butrinti, λιθόκτιστο και κυκλικό, με εσωτερικούς κύωνες. Στην επιγραφή: «Βαπτιστήριο ("Pagezimoja" - στα αλβανικά), V μ.Χ. αιώνας".

Η επιγραφή στην είσοδο του αρχαίου θεάτρου μικρού σε διαστάσεις, προφανώς δημιουργημένου για τις ανάγκες της περιοχής. Διαβάζουμε: «Θέατρο της πόλης. Σκαλοπάτια. Τρίτος αιώνας προ Χριστού. Σκηνή, Δεύτερος αιώνας μετά Χριστόν».

Τα τείχη του κάστρου, στο Bultinti, δεσπόζουν ερειπωμένα, ξεχασμένα στο χρόνο από τους ανθρώπους...

Από τη λίμνη με την ονομασία «Γαλαζίο Μάτι» ξεκινά ένα κανάλι που διοχετεύει το νερό για να εξασφαλίσει ενέργεια σε ηλεκτρικό σταθμό λίγο πιο κάτω που παράγει μεγάλη ποσότητα ρεύματος.

Ανάμεσα στα εξοχικά του σπιτια, ο Χοτζα είχε επιλεξει και τα περιχωρα της Αυλώνας, ακριβώς σ' αυτό το σημείο της Αδριατικής όπου το τοπίο είναι γαλήνιο και η απεραντοσύνη της θάλασσας και του ουρανού σμίγουν κι αγκαλιάζουν το τοπίο.

Εξω από την Αυλώνα, αυτή η ψηφιδωτή πλάκα που τοποθετήθηκε το 1970 καταμεσίς της εξοχής, στα δεξιά του δημόσιου δρόμου και σ' ένα μικρό ύψωμα, να γράφει: «Αμνύνομαστε, δουλεύουμε, μαθαίνουμε», σύνθημα του καθεστώτος Χότζα.

Απέραντες ακαλλιέργητες εκτάσεις στην Αλβανία, που θα μπορούσαν να καλλιεργηθούν αν υπήρχαν χέρια, να δώσουν στάρι ή ό,τι άλλο και ν' αναπτυχθεί επάνω τους και η ζωοτροφία.

Σ' αυτό το Μουσολείο έκρουσαν μετά το θάνατό του την "Ιστορία" του Χότζα, στην καρδιά των Τιράνων. Σήμερα έχει μετατραπεί σε Διεθνές πληροφοριακό κέντρο. Μαθητές με τις τσάντες στην πλάτη και την αστερόεσα πίσω τους το επισκέπτονται ενώ αργόσχολοι απολαμβάνουν την χειμωνιάτικη λιακάδα.

Κυβερνητικό κτίριο στην κεντρική Λεωφόρο των Τιράνων, επιβλητικό, με ένα επίσης επιβλητικό γλυπτό στην δεξιά πλευρά της πρόσοψής του, μέσα στο πράσινο που υπάρχει ακόμη στην αλβανική πρωτεύουσα.

ΠΑΝΩ

Η φύση με τον εκσυγχρονισμό συμβαδίζουν ακόμα στα Τίρανα. Μέχρι τότε όμως; Και μήπως αύριο ο εκσυγχρονισμός εκτοπίσει τη φύση; Στη φωτογραφία το ποτάμι Lana στην καρδιά της πόλης.

ΚΑΤΩ

Καφετέρια στο κέντρο της πρωτεύουσας, στο βάθος η ξενόγλωσση άλωση «Hollywood restaurant» και στη βάση του αγάλματος του παρτιζάνου "Ο λαός των Τιράνων ευγνωμονεί τους ήρωές του".

Η Αλβανία είναι σήμερα μια σκληρή πραγματικότητα που όμως βαδίζει στις ατραπούς του ονείρου και του αβέβαιου μέλλοντος. Ο Ντίνος Κουμπάτης, σ' ένα σύντομο οδοιπορικό του στις αρχές του 1996, κατέγραψε τις εντυπώσεις του από τη ζωή, το χώρο και τους ανθρώπους της Αλβανίας που γνώρισε από πολύ κοντά και αγάπησε.

Μέσα απ' αυτές τις σελίδες, διαφαίνεται η ανάγκη της χώρας να ζήσει ελεύθερη, να ζήσει καλύτερα, να ζήσει με αξιοπρέπεια, τέτοια, που εμείς οι Έλληνες έχουμε συχνά καταπατήσει με τον πλέον κατάπτυστο τρόπο...

Μια τρυφερή σχέση του συγγραφέα με τη χώρα και τους ανθρώπους της και τους πνευματικούς τόπους της, είναι αυτή που περιγράφεται και αναλύεται από τους Αγίους Σαράντα και το Αργυροκάστρο μέχρι τα Τίρανα και τη Σκόδρα, μέσα από ένα ταξίδι, μια επαφή και μια αποδοχή που αποπνέουν πριν από όλα, ανθρωπιά...

